

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
Faculty of Economics and Administrative Science

YOZGAT BOZOK UNIVERSİTÄT
Fakultät für Wirtschafts- und Verwaltungswissenschaften

TÜRKİYE SİYASET BİLİMİ DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
TÜRKISCHE ZEITSCHRIFT FÜR
POLITIKWISSENSCHAFT

Cilt 3 Sayı 2 Eylül 2020 • Volume 3 Number 2 September 2020

TÜRKİYE SİYASET BİLİMİ DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
TÜRKISCHE ZEITSCHRIFT FÜR POLITIKWISSENSCHAFT

ISSN: 2587-2346 E-ISSN: 2667-775X
Cilt 3 Sayı 2 Eylül 2020 • Volume 3 Number 2 September 2020

Sahibi/Owner

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına
Prof. Dr. Kürşad ZORLU

Editör/Editor

Doç. Dr. Hülya TOKER

Sayı Editörü/Issue Editor

Dr. Öğr. Üyesi İskender KARAKAYA

Editör Yardımcısı/Sub Editor

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Pınar ÖZMEN

Yayın Koordinatörü/Publication Coordinator

Dr. Öğr. Üyesi Murat KESEBİR

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Kürşad ZORLU
Doç. Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK
Doç. Dr. Hülya TOKER
Dr. Öğr. Üyesi Osman Gökhan HATİPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZALP
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Pınar ÖZMEN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASİMEVİ

İncitaşı Sokak No:10
06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 30/09/2020

Bilimsel Danışma Kurulu/Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Tayyar ARI (Uludağ Üniversitesi) • Prof. Dr. Durmuş Ali ARSLAN (Mersin Üniversitesi) • Prof. Dr. Zühtü ARSLAN (Anayasa Mahkemesi Başkanı) • Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) • Prof. Dr. Mithat BAYDUR (İstanbul Okan Üniversitesi) • JProf. Dr. Jameleddine BEN ABDELJELIL (Ludwigsburg Üniversitesi, Almanya) • Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT (Uludağ Üniversitesi) • Prof. Dr. Ahmet Baran DURAL (Trakya Üniversitesi) • Prof. Dr. Eyyup ECEVİT (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. Erol ESEN (Akdeniz Üniversitesi) • Prof. Dr. Mustafa GENCER (Abant İzzet Baysal Üniversitesi) • Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ (Trakya Üniversitesi) • Prof. Dr. Hans Georg HEINRICH (Viyana Üniversitesi, Avusturya) • Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ (Onursal Üye, Yozgat Bozok Üniversitesi Rektörü) • Prof. Dr. Cem KARADELİ (Ufuk Üniversitesi) • Prof. Dr. Bekhruz KHASHMATULLA (Ulusal Üniversite Odessa Hukuk Akademisi, Ukrayna) • Prof. Dr. Olaf LEISSE (Jena Üniversitesi, Almanya) • Prof. Dr. Gerhard MANGOTT (Innsbruck Üniversitesi, Avusturya) • Prof. Dr. Mehmet ÖCAL (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi) • Prof. Dr. Fahri TÜRK (Trakya Üniversitesi) • Prof. Dr. Celalettin YAVUZ (İstanbul Ayyansaray Üniversitesi) • Prof. Dr. Süreyya YILDIRIM (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Prof. Dr. Yunus YOLDAŞ (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. Kürşad ZORLU (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. Mahmut AKIN (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi) • Doç. Dr. Kutluhan BOZKURT (Kıbrıs Uluslararası Üniversitesi, KKTC) • Doç. Dr. Üyesi Ejder ÇELİK (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. İbrahim DOĞAN (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi) • Doç. Dr. İsmail PIRLANTA (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. Hülya TOKER (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. O. Can ÜNVER (İstanbul Ayyansaray Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Tural BAHADIR (MSB Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Esra GEDİK (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Karol KUJAWA (Illinois Üniversitesi, ABD; İşletme Üniversitesi, Polonya) • Dr. Öğr. Üyesi Valeriy MORKVA (Kapadokya Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Alper MUMYAKMAZ (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Erjada PROGONATI (Süleyman Demirel Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Recep TEMEL (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL (Amasya Üniversitesi) • Dr. Gürsel DÖNMEZ (T.C. Cumhurbaşkanlığı) • Dr. Farid HAFEZ (Georgetown Üniversitesi, ABD) • Dr. Christian Johannes HENRICH (Siegen Üniversitesi, Almanya) • Dr. Sarajuddin RASULY (Viyana, Avusturya)

Bu Sayının Hakem Kurulu/Referee Board of This Issue

- Prof. Dr. Nezir AKYEŞİLMEN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ (Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan OKTAY (Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi)
Prof. Dr. Barış ÖZDAL (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Fahri TÜRK (Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Bülent Sarper AĞIR (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Doç. Dr. Ekrem Yaşar AKÇAY (Hakkâri Üniversitesi)
Doç. Dr. Esra ALBAYRAKOĞLU (Bahçeşehir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali ASKER (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf ÇINAR (Bitlis Eren Üniversitesi)
Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet ÖZKAN (Türkiye Maarif Vakfı)
Doç. Dr. Murat ÜLGÜL (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ALBAYRAK (Kırklareli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Yasin ASAL (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÇELİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emre ÇITAK (Hitit Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ali Burak DARICILI (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emre DEMİR (TED Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERENDOR (Adana Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Vahit GÜNTAY (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selim KANAT (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sami KİRAZ (Hitit Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selim KURT (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emrah ÖZDEMİR (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nuri SALIK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serdar YILMAZ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL (Amasya Üniversitesi)
Öğr. Gör. Dr. Cihan DİZDAROĞLU (Kadir Has Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Veysel TEKDAL (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Dr. Başar BAYSAL
Dr. Hacı Murat TERZİ (Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı)

İngilizce Editör/Editor for English

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Pınar ÖZMEN

Almanca Editör/ Editor for German

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ

Kurucular/Founders

Prof. Dr. Yunus YOLDAŞ

Doç. Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ

İletişim (Haberleşme) Bilgileri/ Contact Information:

Adres: Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Atatürk Yolu 10. km. 66200 YOZGAT

Telefon: (354) 242 10 42

Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi Index Copernicus International, ASOS
Index, CiteFactor, Academic Resource Index tarafından taranmaktadır.

E-mail: siyasetdergisi@yobu.edu.tr

Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi (TSBD), Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından yılda iki kez Mart ve Eylül aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilecek yazılar derginin biçim kurallarına uygunluğu incelendikten sonra, iki kör hakem değerlendirmesine gönderilir. Hakem raporlarına göre dergi yayın kurulu çalışmayı yayımlar veya yayımlamaz. Dergide intihale (kendinden intihal dâhil) karşı sıkı bir politika izlenmektedir. Yazılar intihale karşı yayından önce, yayın aşamasında ve sonrasında denetlemeye tabi tutulur ve intihal bulgusu durumunda değerlendirme sürecinin herhangi bir aşamasında reddedilir. Dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yalnızca yazarların kendisine aittir, yayımlanan kurumun görüşlerini yansıtmaz. Yayıncılar bu görüşler için herhangi bir yasal sorumluluğu kabul etmez.

Turkish Journal of Political Science (TSBD), is an international peer-reviewed journal published twice a year, in March and September by Yozgat Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences. After a preliminary inspection, manuscripts meeting the format requirements undergo a double-blind peer review process. According to the outcome of peer review reports editorial board publish or do not publish the article. A strict policy towards plagiarism (including self-plagiarism) is followed in the journal. Manuscripts are screened for plagiarism before, during, and after publication, and if found they are rejected at any stage of processing. The opinions expressed in the published articles are the author's own and do not reflect the view of the publisher institution. Publishers do not accept any legal responsibility for these opinions.

İçindekiler

Editöryal	IX-XII
Yusuf Çınar, Serdar Çukur: Ortadoğu'nun Çatışmacı Stratejik Kültürü Üzerine Bazı Tespitler.....	1-26
Ahmet Karagüzel: Yeni Yüzyılda ABD'nin Ortadoğu Politikası: Büyük Ortadoğu Projesi.....	27-46
Atasay Özdemir: Devrimci Cihat Düşüncesi ve Radikal Hareketler: Mısır Örneği.....	47-69
Aylin Gamze Ateş, Muharrem Ekşi: Hasbara Anlayışı Çerçevesinden İsrail'in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri	71-90
Muhammet Musa Budak: Savaşın Kökenleri ve Vekâleten Savaş Aktörleri Olarak Terör Örgütleri	91-112
Néstor David Medina, Yaşar Pınar Özmen: Kolombiya'da Çatışma ve Şiddet: FARC ile Barış Sürecindeki Kırılma Noktaları ...	113-135
Cem Savaş: Serval ve Barkhane Operasyonlarından G5 Sahel Grubu'na: Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadele Politikaları.....	137-163
Keisuke Wakizaka: Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği	165-182
Diğer Konular	
Melih Nadi Tutan: “Türk Modeli” ve “Türk Dünyası” Söylemlerinin Jeopolitiği: 1990'lar Türkiye'sine Bir Bakış.....	185-204
Hatice Çelik: Pulwama Saldırısı Sonrası Hindistan Siyasetinde Dönüşüm.....	205-219
Kitap İncelemeleri	
Merve Mesçioğlu Fedai: Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek	223-237
Emre Demir: Çin'in Orta Doğu'daki Varlığı: Tek Kuşak Tek Yol Girişiminin Sonuçları.....	239-246
Adem Özer: Terörizm ve Ülke Dışı Kuvvet Kullanma Hukuku	247-251
Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar	253-259

Contents

Editorial	IX-XII
Yusuf Çınar, Serdar Çukur: Some Determinations on the Conflictive Strategic Culture of the Middle East.....	1-26
Ahmet Karagüzel: The US's Middle East Policy in the New Century: The Greater Middle East Project	27-46
Atasay Özdemir: Notion of Revolutionist Jihadism and Radical Acts: The Egyptian Case.....	47-69
Aylin Gamze Ateş, Muharrem Ekşi: Public Diplomacy Activities of Israel Within the Framework of Hasbara Understanding	71-90
Muhammet Musa Budak: Understanding War and Terror Organizations as Proxy War Actors.....	91-112
Néstor David Medina, Yaşar Pınar Özmen: Conflict and Violence in Colombia: The Breaking Points in the Peace Process with the FARC	113-135
Cem Savaş: From Serval and Barkhane Operations to the G5 Sahel Group: France's Anti-Terrorism Policies in The Sahel Belt	137-163
Keisuke Wakizaka: Chechen Nationalism Between Russia and the Caucasus Emirate.....	165-182
Other Issues	
Melih Nadi Tutan: Geopolitics of “Turkish Model” and “Turkish World” Discourses: An Overview of Turkey in the 1990s.....	185-204
Hatice Çelik: Transformation in Indian Politics after the Pulwama Attack.....	205-219
Book Reviews	
Merve Mesçioğlu Fedai: Remapping the Ottoman Middle East Modernity, Imperial Bureaucracy, and the Islamic State.....	223-237
Emre Demir: China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative	239-246
Adem Özer: Terrorism and Law for the Use of Force Abroad.....	247-251
Contributors to the Current Issue	261-267

Editöryal

Uluslararası ilişkilerin ana konularının başında uluslararası güvenlik sorunu gelmektedir. Uluslararası güvenlik sorunu başlıkları arasında ise “siyasi saikle (amaçla) silahlı propaganda eylemini örgütlü, sistemli ve sürekli bir strateji olarak kullanılması” olarak tanımlanan terörizm üst sırada yer almaktadır. Terörizmin günümüz küresel siyasetinde Ortadoğu coğrafyasında ağırlıklı olarak yoğunlaşması, dergimizin ana temasının “Terörizm ve Ortadoğu’da Güvenlik Sorunları” olarak belirlenmesinde başlıca etken olmuştur.

Modern küresel dönemde, küresel ve bölgesel terör örgütlerinin faaliyet gösterdiği; enerji, yer altı ve üstü hidrokarbon kaynaklarına erişmek için yerel, bölgesel ve küresel güçlerin güç politikası üzerinden siyaset yürüttüğü; tarihsel süreçlerin getirdiği etnik, dinsel ve mezhebi yapıların devletlerin ikili ilişkilerini etkilediği ve belirlediği bir coğrafya olan Ortadoğu bölgesi, sahip olduğu demografik, ekonomik, sosyolojik özelliklerle dünya siyasetinde, tarihinde ve hegemonya ilişkilerinde her zaman belirleyiciliğini koruyan bir coğrafya olarak ön planda yer almıştır. Bütün bunların ışığında terörizm ve Ortadoğu’da güvenlik konusu incelenmeye değer bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dergimizin bu sayısında Ortadoğu’nun Çatışmacı Stratejik Kültürü; ABD’nin Ortadoğu Politikası ve Büyük Ortadoğu Projesi; Devrimci Cihatçılık ve Mısır Örneği; Savaşın Kökenleri ve Terör Örgütleri; İsrail’in Kamu Diplomasisi; Kolombiya’daki FARC Terör Örgütü ve Barış Süreci, Fransa’nın Sahel Kuşağı Politikası, Kafkas Emirliği ve Çeçen Milliyetçiliği ile Türk Dünyası Söylemlerinin Jeopolitiği ve Pulwama Saldırısı Sonrası Hindistan Siyasetinde Dönüşüm konu başlıklarının yer aldığı sekiz alan içi ve iki de alan dışı makale yer almaktadır. Ayrıca; Merve Mescioğlu’nun incelediği “Osmanlı Ortadoğu’sunu Yeniden Düşünmek”, Emre Demir’in kaleme aldığı “China’s Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative” ve Adem Özer’in incelediği “Terörizm ve Ülke Dışı Kuvvet Kullanma Hukuku” eserleri de sayının teması ile ilgili kitap incelemeleri olarak okuyucularımıza sunulmuştur.

Yusuf Çınar ve Serdar Çukur’un kaleme aldığı, “Ortadoğu’nun Çatışmacı Stratejik Kültürü Üzerine Bazı Tespitler” isimli çalışmada, “Ortadoğu’nun çatışmacı kültürünün sıklıkla “yafta” olarak ele alınmasının doğru olmadığı” öne sürülmektedir. Makalede, Ortadoğu bölgesi tarihsel açıdan ele alınmıştır. Yorumsamacı bir yaklaşımla “çatışma ve stratejik kültür” kavramı üzerinden Ortadoğu’daki çatışmaların nedenleri açıklanmaya

çalışılmıştır. Bu amaçla Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeler üzerinden örneklerle çatışmaların ortak sebepleri ve özellikleri ortaya konulmak istenmiştir.

Ahmet Karagüzel'in yazdığı, "Yeni Yüzyılda ABD'nin Ortadoğu Politikası: Büyük Ortadoğu Projesi" başlıklı makalede, "ABD'nin küresel ve bölgesel çıkarlarını ortaya koyan Büyük Ortadoğu Projesinin başarısız olduğu öne sürülmektedir. Makalede kavramsal açıdan Ortadoğu tanımı yapılmış, ABD'nin yirminci yüzyıl Ortadoğu Politikalarına yer verilmiş ve Büyük Ortadoğu Projesi ele alınmıştır. ABD'nin, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında bölge devletleri ile ilişkileri değerlendirilmiş ve neden başarısız olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Atasay Özdemir tarafından kaleme alınan "Devrimci Cihat Düşüncesi ve Radikal Hareketler: Mısır Örneği" başlıklı makalede, "modern dönem İslami reform düşünürleri tarafından 'Cihat' kavramına getirilen yorumların, Ortadoğu'da ortaya çıkan dini motivasyonlu terör örgütlerini etkilediği" ileri sürülmektedir. Çalışmada, örnek olay olarak Mısır İslami Cihat Örgütü; yapısı, eylemleri ve Mısır yönetimiyle ilişkileri bakımından ele alınmıştır.

Aylin Gamze Ateş ve Muharrem Ekşi tarafından yazılan, "Hasbara Anlayışı Çerçevesinden İsrail'in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri" başlıklı makalede "İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetlerini, hasbara anlayışı üzerinden oluşturduğu ve yürüttüğü" iddia edilmektedir. Bu amaçla, hasbara kavramı ele alınmış, diaspora ve lobcilik politikalarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Makalede, İsrail'in yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerinin dış politikadaki sert güç siyaseti ve uluslararası hukuk ihlalleriyle olan ilişkisi de ele alınmıştır.

Muhammet Musa Budak tarafından yazılan "Savaşın Kökenleri ve Vekaleten Savaşın Aktörleri Olarak Terör Örgütleri" başlıklı makale, "savaşın kökenine ilişkin analizlerde, insan doğası, devlet yapılanması ve uluslararası sistemin yapısının savaş kararını doğrudan etkilediğini; bununla beraber bazı durumlarda kaynaklık etmesine ve savaşları anlamada önemli göstergeler olmasına rağmen, bu unsurların savaşların nedenlerini tam olarak ortaya koymada yetersiz kaldığını" öne sürmektedir. Çalışmada vekâlet savaşlarının ve terör örgütlerinin, savaşın nedenlerine yönelik etkileri de incelenmiştir.

Néstor David Medina ve Yaşar Pınar Özmen tarafından kaleme alınan "Kolombiya'da Çatışma ve Şiddet: FARC ile Barış Sürecindeki Kırılma Noktaları" başlıklı makalede, FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri) ile geri dönülemez bir noktaya ulaşan barış anlaşmasının

uygulamasında birtakım noktaların hassas bir biçimde ele alınması gerektiği ve süreç için risk taşıdığı ileri sürülmektedir. Makalede, Kolombiya'daki şiddet ve barış anlaşmaları tarihi ele alınmakta ve FARC ile olan müzakere süreci incelenmektedir. Çalışmada, FARC'ın tarihi, kökenleri, ideolojik arka planı ve örgütsel yapısı incelenerek FARC ile Kolombiya hükümeti arasında gerçekleşen barış süreci analiz edilmiştir.

Cem Savaş tarafından kaleme alınan, “Serval ve Barkhane Operasyonlarından G5 Sahel Grubu'na: Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadele Politikaları” başlıklı makalede, Sahel bölgesinin “küresel bir cihadın” ve monolitik bir radikal İslamcılığın etkisinde olmadığı öne sürülmektedir. Makalede, terörün etki ettiği coğrafyalarda tek tip cihatçı dinsel çatışmaya dayalı bir açıklamanın ötesinde; yerel çatışmaların özellikleri ile içinde geliştikleri siyasi, tarihsel, ekonomik ve kültürel bağlamlara da bakılması gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışmada, eleştirel bir yaklaşımla Fransa'nın Sahel bölgesindeki terörizmle mücadele politikalarındaki askerî, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlar incelenmektedir.

Keisuke Wakizaka tarafından yazılan, “Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği” başlıklı makalede, “Çeçen milliyetçileri ve Çeçenistan'daki Radikal İslamcı Hareketin birbirine yakın olduğu öngörüsüne karşın, aslında Çeçen milliyetçileri ile Radikal İslamcılar arasında gerginlik/çatışma durumunun olduğunu ve Çeçen milliyetçilerinin son tahlilde Rusya ile Radikal İslamcılar arasında kaldığı” iddia edilmektedir. Makalede, Soğuk Savaş sonrası Çeçenistan'ın tarihsel süreci incelenmekte, Birinci ve İkinci Çeçen Savaşları ele alınmakta, Kafkas Emirliği olarak ortaya çıkan yapı ve bunun Çeçenistan siyasetinde etkileri ve bölgesel sonuçlarına değinilmektedir.

Melih Nadi Tutan tarafından kaleme alınan, “Türk Modeli” ve “Türk Dünyası” Söylemlerinin Jeopolitiği: 1990'lar Türkiye'sine Bir Bakış” isimli makalede, “Türk dünyası” ve “Türk modeli” kavramlarının bir jeopolitik söyleme tekabül ettiğini ve bunun 1990'lı yıllar Türk Dış Politikasında görülebileceğini öne sürmektedir. Çalışmanın amacı, Eleştirel Jeopolitik ve Postyapısalcılık literatürünü kullanarak siyasal karar alıcıların 1990-2000 yılları arasında “Türk dünyası” ve “Türk modeli” söylemlerini değerlendirmektir. Çalışmada literatür taraması, söylem analizi yöntemlerine başvurulmuştur. Bu amaçla gazete taraması yapılmış ve dış politikada karar alma süreçlerinde etkili olan bürokrat ve siyasetçilerin demeçleri incelenmiştir.

Hatice elik tarafından yazılan, ‘‘Pulwama Saldırısı Sonrası Hindistan Siyasetinde Dönüşüm’’ başlıklı makalede, Pulwama saldırısının Hindistan hükümeti için bir dönüm noktası olduğu ve bu saldırının Hindistan iç ve dış siyasetinde alınan birçok kritik kararın meşrulaştırıcısı olarak görüldüğü ileri sürülmüştür. Çalışmada Hindistan’ın 2019 ve 2020’de bölgede yaşanan gelişmelerden etkilendiği vurgulanmaktadır. Makalede, Hindistan seçimleri, Keşmir’in özerklik statüsünün kaldırılması ve Hindistan Vatandaşlık Yasası Değişikliği vaka olarak incelenmiştir.

Bu vesileyle yayın sürecinde desteklerini, özverilerini ve emeklerini esirgemeyen başta dergimizin editörü Doç. Dr. Hülya TOKER ve editör yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Pınar ÖZMEN olmak üzere, dergimizin bu sayısına makale ve kitap incelemesi ile katkıda bulunan ve makalelerimizin hakemliklerini gerçekleştiren bütün akademisyenlerimize teşekkürü bir borç bilir, keyifli okumalar dilerim.

Dr. İskender KARAKAYA

ORTADOĞU'NUN ÇATIŞMACI STRATEJİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

Yusuf ÇINAR*

Serdar ÇUKUR**

Öz

Ortadoğu bölgesi, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu özelliği ile Ortadoğu bölgesi, medeniyetlerin beşiği olarak tanımlanmaktadır. Ortadoğu bölgesinde farklı medeniyetlerin bulunması bölgede bilim, sanat, edebiyat, tarihi eserler gibi pek çok alanda önemli gelişmelerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Ancak Ortadoğu bölgesi, son bir asırlık süre içerisinde savaşların, çatışmaların ve iç çekişmelerin yoğun olarak yaşandığı bir bölge olarak hatırlanmaktadır. Bu temelde, çalışma, Ortadoğu bölgesinde bir kültür olmaya doğru ilerleyen çatışmanın kaynağını sorgulamak amacı üzerine inşa edilmiş ve öncelikle Ortadoğu bölgesinin tarihsel çatışma geçmişi ele alınmıştır. Yorumsamacı yaklaşımın benimsendiği çalışma üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, kültür kavramına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise çatışma ve stratejik kültür kavramı ilişkisi ele alınmış ve bu bağlamda Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların nedenleri açıklanmıştır. Son bölümde ise Ortadoğu'da yaşanan çatışmalardan yola çıkılarak mezhep tartışmaları, Arap Baharı ve sonrası gelişmeler ve de bölgedeki terör örgütlerinin eylemleri üzerinden örnekler verilerek bölgedeki çatışmaların ortak sebepleri ve özellikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Kültür, Ortadoğu, Arap Baharı, Terör Örgütleri.

SOME DETERMINATIONS ON THE CONFLICTIVE STRATEGIC CULTURE OF THE MIDDLE EAST

Abstract

Middle East Region has hosted many civilizations throughout history. With this feature, the Middle East Region is defined as the cradle of civilizations. The presence of different civilizations in the Middle East Region has contributed to the emergence of important developments in many fields such as science, art, literature, and

* Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ycinar@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8617-0267>.

** Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, serdarcukur5@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1394-0934>.

historical artifacts in the region. However, the Middle East Region is remembered as a region where wars, conflicts, and internal strife have been experienced intensely in the last century. On this basis, this study was built on the purpose of questioning the source of the conflict that is progressing to become a culture in the Middle East Region. Before making this questioning, the conflict history of the Middle East Region was discussed in this study. This study has emerged with an interpretive approach and consists of three parts: In the first part, evaluations on the concept of culture was revealed. In the second part, the relationship between conflict and the concept of strategic culture was discussed. In this context, explanations have been made on the reasons for the conflicts in the Middle East. In the last part, the common causes and characteristics of the conflicts in the region were revealed by giving examples based on the conflicts in the Middle East, sectarian debates, the developments in The Arab Spring and its aftermath, and the actions of terrorist organizations in the region.

Keywords: Conflict, Culture, Middle East, Arab Spring, Terrorist Organizations.

Giriş

Ortadoğu bölgesine ilişkin tanımların, dar anlam ve geniş anlam olarak iki şekilde tarif edildiği görülmektedir. Bu temelde dar anlamda Ortadoğu denilince, yaygın olarak kullanılan, Mısır, Türkiye, İran gibi devletlerin yer aldığı, Umman Körfezi, Aden Körfezi ve Yemen bölgesinin dâhil edildiği bölge ifade edilmektedir. Buna karşılık, geniş anlamda Ortadoğu tanımı ise batısında Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak, doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca, İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dâhil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in içinde bulunduğu bölgeden bahsedilmektedir (Arı, 2012:21).

Ortadoğu'ya dair yapılan bu coğrafi tanımlamaların haricinde kimilerine göre burası, sahip olduğu yeraltı kaynakları bakımından zenginliğin merkezidir ya da bu zenginlik içerisinde fakir yaşamının görüntüsüdür. Kimilerine göre ise Ortadoğu, insanlığın veya medeniyetin kalbi olarak tanımlanmaktadır. Ortadoğu'yu bazıları Hristiyan, bazıları Yahudi ve bazıları da Müslüman olarak açıklar. Kimilerine göre Ortadoğu barışın simgesi olarak görülürken, kimilerine göre burası, bitmeyen savaşların veya çatışmaların yaşandığı bir sahadır. Yani Ortadoğu dost ve düşmanın aynı bölgede yaşadığı yerdir. Bu temelde Ortadoğu, bazıları tarafından cennet bazıları tarafından ise cehennem olarak adlandırılmaktadır (Ali ve Camp, 2004:47). Özetle Ortadoğu

bir madalyona benzer. Nitekim Ortadoğu'ya nasıl bakarsanız öyle görürsünüz (Kepsutlu, 2016:25).

Bu çalışmanın temel amacı, Ortadoğu bölgesinde bir kültür olmaya doğru ilerleyen çatışma kaynağını sorgulamaktır. Araştırmanın temel sorusu Ortadoğu'nun çatışmacı stratejik kültürünün özelliklerinin neler olduğu hususudur. Çalışmanın temel argümanı ise Ortadoğu'nun çatışmacı kültürünün sıklıkla “yafta” olarak ele alınmasının doğru bir bakış açısı olmadığıdır. Bu bağlamda Ortadoğu'nun çatışmacı stratejik kültürünü destekleyen aşiret yapısının, ikili ilişkilerde güven problemi ve hiyerarşi gibi özellikleri mevcuttur. Bu temelde çalışma üç bölüme ayrılmıştır: Birinci bölümde, kültür kavramına ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir. İkinci bölümde ise çatışma ve stratejik kültür kavramına dair değerlendirmelerden sonra Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların nedenleri üzerine açıklamalar yapılacaktır. Son bölümde ise Ortadoğu'da yaşanan çatışmalardan yola çıkılarak mezhep tartışmaları, Arap Baharı ve sonrası gelişmeler ve de bölgedeki terör örgütlerinin eylemleri üzerinden örnekler verilerek bölgedeki çatışmalar üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

1. Kültür Kavramına İlişkin Tanımlamalar

Fransızca kökenli bir kavram olan kültür terimine ilişkin etimolojik bir inceleme yapıldığında Latince'deki “Cultura” kelimesinden türediği görülmüştür (Aman, 2012:137). Ancak her ne kadar kültür kavramının etimolojik kökeni üzerinden ortaya ortak bir fikir konulmuş olsa da, bu kavramın tanımlanmasına dair ortak bir söylemin olmadığı görülmüştür. Bu sebeple, bu kavrama dair birçok farklı açıklamaların veya tanımlamaların yapıldığı gözlenmiştir. Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından “kültür”:

- i) Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin; ii) bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü; iii) muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi; iv) bireyin kazandığı bilgi; v) tarım ve vi) uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme.

şeklinde tanımlanmıştır.

Kültür, Voltaire tarafından *insan zekâsının oluşumu, gelişimi ve geliştirilmesi* şeklinde tarif edilmiştir (Çiftçi, 2019:486). Üçüncü kültür tanımı ise M. Mac Ivera tarafından, *ideoloji, din, edebiyat gibi toplumsal yaşamın belirtilerini kapsamakta* ifadesi ile izah edilmiştir (Çelik, 2018:24). Bu tanım

ile Ivera'in toplumdaki bireylerin ortaklaşa olarak sahip oldukları kurumların birbirleriyle oluşturdukları bağlantısal bütünlük kastedilmektedir. Bir başka kültür tanımı ise Edward B. Taylor tarafından, *kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, âdet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin bütünü* ifadesi ile ortaya konulduğu görülmüştür. Beşinci kültür tanımı Ziya Gökalp tarafından, *cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani aralarında bir dayanışma vücuda getiren dini, ahlaki, hukuki, bedii, içtimai, iktisadi ve fenni müesseselerin heyeti mecmuası* olarak tanımlanmıştır (Aman, 2012:137). Bu özelliklerden anlaşılacağı gibi kültür toplumsaldır. Kültür, toplumlardan doğar ve onların özelliklerini taşımaktadır. Altıncı kültür tanımı ise Ralph Linton tarafından, *öğrenilmiş davranışlar ve bu davranışların sonuçlarından meydana gelmiş bir bileşimdir* vurgusu üzerinden ortaya konulmuştur (Tezcan, t.y). Buradan anlaşılacağı üzere kültür; sadece bir toplumun belli dönemleri içerisinde sınırlı olarak kalmamakta süreklilik arz etmektedir (Kayalar ve Ayter, 2012:50-51). Son olarak, UNESCO tarafından gerçekleştirilen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi içerisinde yer alan kültür tanımı şöyle yapılmıştır:

Bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur (Oğuz, 2011:128).

Başka bir ifade ile kültür evrimleşmektedir. Yani, ihtiyaçlar temelinde yeni fikirlerin doğmasına neden olmaktadır (Ergin, t.y.).

Özetle, farklı tanımlamalar üzerinden izah edilmeye çalışılan kültür kavramının içerisinde din, dil, ahlak, gelenek, görenek, kurallar, normlar, davranış kalıpları gibi sıralanabilen, insanları ve dolayısıyla toplumları etkisi altına alan bir bütünlük mevcuttur. Bu temelde düşünüldüğünde dünyamız içerisinde insanların bir araya gelerek oluşturdukları birçok toplum mevcuttur ve bu toplumlar da farklı kültürel kodlara sahiptir. Bu kültürel kodlar insanlardaki birliktelik vurgusu veya dayanışmayı ortaya çıkardığı gibi ne yazık ki çatışmalara da neden olmaktadır. Sonraki bölümde, “çatışma bir kültür olabilir mi?” sorusuna Ortadoğu bölgesi ele alınarak cevap verilmeye çalışılacaktır.

2. Çatışmanın Kültürle İlişkisinde Ortadoğu

İngilizce’de “conflict” teriminin Türkçe karşılığı “çatışma”dır. Bu kavrama dair literatür çalışmalarına bakıldığında birçok tanımlamanın

yapıldığı görülmüştür. Çatışmanın tanımlarından ilki siyaset bilimciler tarafından, *değer, güç, statü ve kaynaklar üzerinde hak iddia etmek ve ele geçirmek için rakipleri yok etme ya da kabilesel, etnik, dilsel, kültürel, dinsel, sosyo-ekonomik, siyasal vb. sıfatlar yüklenmiş grupların uyuşmaz amaçlar üzerinden birbirleri ile mücadelesi* olarak yapılmıştır (Şahin, 2013:33). Çatışma terimine ilişkin diğer bir tanımlama ise uluslararası hukuk açısından ele alınmıştır: “*Çatışma, taraflar arasında hak ya da çıkarlara ilişkin karşıt istek ya da görüşlerin varlığıdır*”. Bir başka tanım da ise çatışma;

Tarafların potansiyel tutum ve durumlarının bağdaşmaması veya gelecekte de bağdaşmayacağına öngörülmesiyle güç, kaynaklar, çıkar ya da değerler üzerinden avantajlı duruma gelme amacındaki grupların aralarındaki rekabetin giderek artması ayrıca taraflardan en az birinin ilişkilerinin bağdaşmayacak amaçlar üzerinden yürüdüğü inancında olmasıdır (Şahin, 2013:33).

Üçüncü olarak ise çatışma, kişi veya grubun başka bir kişi ya da grubun hedeflerine ulaşmasını engellemek için kasıtlı olarak planlanmış eylem ve davranış şeklinde tanımlanır (Çınar, 2018:23). Çatışma kavramına dair bir başka tanım ise William Wilmot ve Joyce Hocker tarafından yapılmıştır. Çatışma yönetimi teorisyenleri olarak bilinen bu isimlerin çatışma kavramına ilişkin yapmış olduğu tanımlamanın kapsamlı ve başarılı olduğu kabul edilmiştir. W. Wilmot ve J. Hocker'e göre çatışma: “*Kıt kaynaklar ve hedefleri konusunda birbiriyle uyumlu olmayan ya da zıt algılar taşıyan ve hedeflerine ulaşmada karşı tarafın müdahalesi ile karşılaşan fakat birbirine bağımlı (bağımlı) en az iki taraf arasında cereyan eden açık bir mücadeledir.*” Tüm bunların yanında son olarak çatışma kavramının, Lewis Coser tarafından “*Kıt kaynaklar ya da güç, statü ve değerler için iki veya daha fazla kişi (ya da grup) arasındaki mücadele*” üzerinden tanımlandığı görülmüştür (Akyeşilmen, 2012:21-22).

Stratejik kültür kavramı literatürde daha çok belirli bir ülkenin jeopolitik konumu ile siyasal ve toplumsal yapısı tarafından şekillendirilen ve dış politika sorunlarına yaklaşımını ifade eden bir kavram olarak ele alınmaktadır (Özdemir, 2008:16). Gray'e göre stratejik kültür, davranışların şekillendiği ve oluştuğu süreçle birlikte kavramın gelişimi entelektüeller arasında derin çatışmaların neticesinde ortaya çıkmıştır (Gray, 1999:52). Kısaca stratejik kültür, aktörlerin kendi aralarındaki ilişkilerin yapısını algılama ve anlayış şeklidir (Özdemir, 2008:17).

Ortadoğu kültürü dolaylı iletişim tarzını destekleyen yüksek bağlamlı bir kültür olarak tanımlanırken, Batı kültürü doğrudan iletişim tarzını destekleyen düşük bağlamlı bir kültür olarak tanımlanmaktadır. Ortadoğu algılama düzeyi,

yüksek güçlü bir mesafe değerini takip eden çalışanların otorite ve yönetim kararlarına daha saygılı olduğu inancına dayanmaktadır. Dolayısıyla, çalışanların karar alma süreçlerindeki özerklik koşulu asgari düzeydedir (Abi-Raad, 2019:2). Başka bir ifade ile Ortadoğulu yöneticilerin büyük bölümü kısa süreli çıkarlara odaklanırken, Batılı yöneticiler ise daha çok uzun vadeli çıkarlara odaklanmaktadır. The New York Times gazetesi bu sorunu okuyucularına şu şekilde duyurmuştur: “Hindistan Gandhi ve Nehru’yu üretti; Amerika, Jefferson ve Madison’ı besledi; Ortadoğu ise krizlerle boğuşmasına rağmen Yaser Arafat ve Saddam Hüseyin’i destekledi.” Öyle ki The New York Times gazetesi bu sorunun cevabını biraz oryantalist bir bakış açısı ile ahlaki değerlere ve politik liderlerin vizyonuna bağlayarak cevaplamaktadır (Kristof, 2002).

Ortadoğu’da aile-güç ilişkisi Ortadoğu siyasi tarihinin oluşmasında azımsanmayacak derecede etki yapmıştır. Özellikle Arap Yarımadası’nda yaygın olarak hükümetlerin iktidardaki ailenin üyelerini içerdiği gözlemlenebilir. Ortadoğu’da merkezîyetçi ve daha çok otoriter bir sistem özelliği bulunmaktadır. Hatta Ortadoğu’da bulunan Batı kökenli şirketler dahi belli bir süre geçtikten sonra Ortadoğu çatışma yönetme kültürüne uyum sağlamakta ve otoriter eğilimleri arttırmaktadır. Ortadoğu’da çalışanlar hiyerarşiye sadık kalmakla birlikte bu ilişki ağı içerisinde eleştirmek diye bir kavramsal çerçeve bulunmamaktadır (Abi-Raad, 2019:6). Ortadoğu’daki paternalist yapı, otoriteyi tanımlamada çoğu zaman "baba" isminin kullanılmasına neden olmaktadır. Ortadoğu çatışma kültürü adem-i merkezîyetçiliği kendi kültürüne ters bir strateji olarak görmektedir. Bununla birlikte Ortadoğu ülkelerinde halk ile hükümetler arasında güven sorununun devam ettiği söylenebilir. Örneğin Ürdün Silahlı Kuvvetlerine duyulan güven, 2010 yılında %90 iken 2016 yılına kadar %97,7’ye yükselmiştir. Buna karşılık, hükümete duyulan güven, aynı dönemde yirmi puan düşerek %53,3’e inmiştir. Anket gerçekleştirildiğinden beri, Haziran 2018’deki kemer sıkma karşıtı protestolar hızla büyümüş ve Başbakan Hani el-Mulki hükümet için yerel desteğin azalmasının neticesinde istifa etmek zorunda kalmıştır. Burada ilginç olan nokta ise Ürdün halkının otoriter yapıya, yani askerlere daha çok güvenmesine rağmen sivil yapının halka ihanet ettiği görüşünün ortaya çıkmasıdır (Lotito, 2018).

Batı’da "onur teorisi" daha çok kullanılırken Ortadoğu’da "şeref teorisi" kullanılmaktadır. Bu teoride Ortadoğu’da yaşayan bir ailenin başka ailenin şerefine leke sürmesi çok büyük düşmanlık sebebi olarak görülmektedir. Buna karşılık, Batı’nın onur teorisi ise insanın değerlerini ve statütülerini korunması anlamında kullanılmaktadır. Bu temelde, Batılılar alınacak kararlarda daha

çok mantıklı ve pragmatist bakış açısı ile hareket ederken Ortadoğulular ise daha çok duygusal karar almaktadır (Abi-Raad, 2019:9). Öyle ki Ortadoğu'daki otoriter rejimler tarafından vatandaşlar için kısmen mikro düzeyde tatmin edici duygularla iktidar korunmaya çalışılırken, makro düzeyde ise korku rejimi yaratılmıştır. Saddam Hüseyin gibi diktatörlerin altındaki devlet şiddeti, vatandaşlar üzerinde ölümcül bir korku yaratmıştır. Korku rejimi vatandaşların birbirlerine olan güven duygusunu ortadan kaldırarak yaygın korku ve baskın bir psikolojik profil olarak yaygınlaşmıştır (Pearlman, 2013:394).

Ortadoğuluların yönetim stratejisinin başında kişisel ilişkiler gelmektedir. Kişisel ilişkiler çoğu kararların alınmasında çok daha etkilidir. Araplar, aile kültürü bağlamında hiyerarşik bir aile bağı kurdukları için müzakere etmek yerine emirlere itaati zorunlu kılmaktadır (Abi-Raad, 2019:9). Örnek vermek gerekirse 5 Mart 2020'de Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'ın emriyle Kral Selman'ın kardeşi Ahmed bin Abdülaziz ile yeğenleri Muhammed bin Nayef ve Navaf bin Nayef tutuklanmıştır. Muhammed bin Selman, Suudi Arabistan siyasetindeki hanedan dengesini alt üst etmesine ve kendi iktidarını pekiştirecek adımları atmasına karşı var olan tepkinin, organize bir şekilde aksiyona dönüşme olasılığının belirmesi üzerine karşı hamleye yoğunlaşmıştır. Başka bir ifade ile çok önemli bu iki figürün (Ahmed bin Abdülaziz ve Muhammed bin Nayef) kendisine karşı bir darbe yapmasından çekinmiştir. Buna karşılık ön alıcı bir hamlede bulunmuş ve iktidarına hiyerarşide alternatifsiz olarak devam etme kararı almıştır (Erboğa, 2020).

Ortadoğulu yöneticilerin büyük bir bölümü, diğer milletlerin yöneticilerine çok az güvendikleri için bu yöneticilere güvendiklerinde kendi milletlerine ihanet edebilecekleri algısının doğacağından çekinmektedirler (Abi-Raad, 2019:11). Hatta sıklıkla Ortadoğulu siyasi ve dini liderler rakiplerini ihanet ile suçlarlar. İran'ın dini lideri Ali Hamaney, Suudi Arabistan'ın ABD ve İsrail ile uyumunun Müslümanlara "kesinlikle ihanet" olduğunu iddia etmiştir (Aljazeera, 2018).

Ayrıca, yedi bin yıllık insanlık tarihine bakıldığında irili ufaklı birçok çatışmanın yaşandığı görülmüştür (Şahin, 2013:33). Çatışmaya ilişkin daha önceki bölümlerde yapılan tanımlara bakılarak bireylerden gruplara, gruplardan toplumlara kadar siyasi, ekonomik, dini, etnik, kültürel vb. birçok faktör üzerinden vuku bulan ve dünyada tarihin farklı dönemlerinde ve farklı bölgelerinde yaşanmış ve hala yaşanmakta olan çatışmaların bir kültür yarattığı söylenilebilir. Bu söyleme dair kanıtlarımızdan bazıları 1945'ten sonra Ortadoğu'da kurulan devletlerdir. Örneğin 1946'da bağımsızlığını

kazanan Suriye’de, bağımsızlık sonrasında ülkede birçok yönetim değişikliği yaşanmıştır (Salık, 2016:33). Suriye’de yaşanan iktidar değişikliği ise 1970’de yine bir darbe sonrasında yaşanmış ve ayrıca ülkede iktidarı ele geçiren Hafız Esad, yaklaşık 10 yıl sonra Suriye’nin Hama bölgesinde binlerce insanı öldürmüştür (Arı, 2012:145-151). Ortadoğu’daki çatışmaların yaşandığı bir başka ülke ise Irak olmuştur ve Irak’ta, Saddam Hüseyin tarafından 1988’de Halepçe’de birçok masum insan öldürülmüştür. Bu gibi daha birçok örneklere Ortadoğu bölgesinde rastlamak mümkündür. Günümüzde ise 2010’da Tunus’ta başlayan ve domino etkisi ile Libya, Mısır, Suriye gibi Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki devletlerde “Arap Baharı” ismiyle yaşanan halk hareketleri ve bu hareketler karşısında bu ülkelerdeki diktatör yönetimlerin sivil vatandaşlara karşı uygulamış oldukları güç, Ortadoğu’daki çatışma kültürüne örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca terör örgütlerinin bölgedeki faaliyetleri, o bölgedeki çatışmaların canlı tutulmasına neden olmaktadır (Canlı, 2019).

Ortadoğu bölgesinin jeopolitik durumu tüm dünyanın dikkatini çekmektedir. Bunun temelinde insanlık tarihinin bu bölgede başlaması yatmaktadır. Hem Müslümanların hem de Yahudilerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim’in yanında, Hz. Musa’nın, Hz. Yakub’un, Hz. Yusuf’un ve Hz. İsa’nın Ortadoğu bölgesinde doğduğu bilinmektedir ve son peygamber Hz. Muhammed de buralıdır. Bu perspektiften Ortadoğu bölgesi üç semavi dinin -Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet- doğduğu bölgedir. Özetle, bu bölge dini manada önemli bir konumda yer almaktadır. Ortadoğu bölgesinin jeopolitik önemini ortaya koyan diğer şey ise Hürmüz Boğazı, Süveyş Kanalı, Aden Körfezi, Cebeli Tarık Boğazı gibi dünya ticareti için önemli deniz yollarının bu bölgede olmasıdır. Sonuncusu ise bölgede ekonomik anlamda zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunması, dünyanın ilgisinin bu bölgeye kaymasına neden olmaktadır (Arı, 2012:21-23).

Bölgenin sahip olduğu jeopolitik önem temelinde, başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere birçok devletin bölgeyi egemenlik altına almaya çalıştığı görülmüştür. Yakın dönemde ise Birleşik Krallık, sonrasında ise Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliğinin bölgede rekabet ettikleri gözlenmiştir. Ayrıca aynı zamanda, günümüzde hem bölgesel güçlerin hem de küresel güçlerin bölgedeki çekişmeleri devam etmektedir. Hatta bu çekişmeler bölgede devam eden çatışmalar düzenin sürmesine neden olmaktadır. Bu düzen, Haluk Özdemir tarafından Ortadoğu’nun farklılığına vurgu yapılarak şu şekilde dile getirmektedir:

Türkiye’nin batısında, yani Avrupa’da hukuka dayalı ve kurumsal çerçevede yürütülen bir uluslararası ilişkiler bütününe rağmen,

Türkiye'yi çevreleyen diğer bölgelerde devletlerarasındaki ilişkiler reelpolitik ilkelere göre ve kurumsal çerçeveden yoksun güç mücadeleleri şeklinde yürütülmektedir (Özdemir, 2008:11).

Özetle, Ortadoğu bölgesinde çatışma düzenin var olmasının temelinde Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun, bölgede egemen olduğu yerlerden çekilmesi gösterilebilir. Bu çekilme sonrasında Ortadoğu'da ortaya çıkan Suriye, Mısır, Irak gibi yapay devletler ve bu devletlerin içerisinde yaşanan çekişmeler, terör örgütlerinin faaliyetleri, mezhep farklılıklarından dolayı gerilim, Ortadoğu'nun stratejik ve ekonomik önemi temelinde büyük güçlerin (ABD, Rusya Federasyonu gibi) mücadele alanına dönüşmesi, Ortadoğu'da çatışma düzenin süreklilik kazanmasına neden olan gelişmelerdir. Sonraki bölümde Ortadoğu bölgesindeki çatışma kültürü somut olaylar üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

3. Ortadoğu'da Cihat Kavramı ve Kullanılışı

Cihat kavramı “juhd” kavramından türemiştir; çaba, sıkı çalışmak anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim içerisinde de çabalamak anlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda Cihat kavramının diğer Arapça kelime olan harp ile eş anlamlı kullanılması doğru değildir. Araplar, İslam'dan önce bu kelimeyi çalışma anlamında kullanmışlardır. Arapçada zorunlu savaşın İbranice milhemet mitzvah/ hovah terimine benzediği iddia edilmektedir (Ali ve Camp, 2004:47).

Haham Ariel, Yahudi ahlakının adalet ve merhamet dengesine dayandığını savunmuştur. Bu amaçla “temel ahlaki düzeyde Yahudilik şiddet kullanımını dışlamaz” diye ısrarla vurgulamaktadır. Kenan topraklarının işgali sırasında Yahudi halkı, savaşı ve şiddeti toprak genişlemesi için bir araç olarak kullanmıştır (Ali ve Camp, 2004:54). Yerleşik hayata geçen Yahudilerin savaş dönemleri ile barış dönemleri süreklilik gösterdiği için savaş dönemlerinde lidere ihtiyaç duymuşlar, kabile düzeninin dağılık olmasının yaratacağı tehlike nedeniyle kabileleri arasında birlik sağlayacak ve sürekliliği olacak bir yönetici seçmeye karar vermişlerdir. MÖ. 1020'de ilk Yahudi kralı olarak başa geçen Saul, dağılık kabile yapısını bir arada tutmaya gayret etmiştir (Kızıloğlu, 2012:39).

Benjamin Kedar (1984), İslam'ın biçimlendirici yılları boyunca Hristiyan yetkililer tarafından Müslümanlara karşı savaş hakkında rapor vermiştir. Papa'nın yaklaşık 650 kişinin Müslümanları Hristiyanlığa dönüştürmeye çalıştığını öne sürmüştür. Bir asır sonra Hristiyan yetkililer Müslümanlara karşı “savaş açmanın bir gerekçesi” olmasının gerek olmadığı kanaatine varmışlardır. Örneğin, on birinci ve on üçüncü yüzyılları arasında

Müslümanlara karşı yapılan Haçlı Seferleri, çatışma kültürünün dünya üzerinde var olduğunun küçük bir kanıtıdır. Bu nedenle Haçlı Seferleri döneminden beri, Hristiyan dünyasının hatırı sayılır bir askerî güç kazandığını ve çıkarlarını sürdürmek için sıklıkla güç kullandığını öne sürmek mantıklıdır. Bununla birlikte, Hristiyanlığın başlangıcından itibaren Hz. İsa güç kullanımını onaylamamıştır. Hatta hoşgörü ve bağışlama çağrısında bulunmuştur. Ancak Hristiyan Batı'da din siyasete entegre edildiğinde şiddet eğilimi artmaktadır (Ali ve Camp, 2004:55).

Hz. Muhammed, hem şiddetin kurbanı hem de devlet adamı olarak şiddetle arasına mesafe koymak istemiş, inananlara affetmelerini ve merhamet etmelerini salık vermiştir. Hristiyanlık ve Yahudiliğin aksine, İslam'daki savaşın hüküm ve koşulları belirlenmiş, nedensiz şiddet kınanmıştır. 1980'lerde meydana gelen iki olay, sırasıyla Afganistan ve Lübnan'ın Sovyetler Birliği ve İsrail tarafından işgali, İslamcı siyasi hareketleri güçlendirmiştir. Ancak Kuveyt krizi Ortadoğu'daki siyasi sahneyi, siyasi İslam'a doğru eğerek toplumsal ve siyasi gelişmeleri derinden değiştirmiştir. Arap sokaklarındaki solcu ve milliyetçi hareketler, yerini Müslüman siyasi örgütlerin politik boşluğu ele geçirmesine bırakmıştır. Kuşkusuz Ortadoğu çatışması, siyaset, din ve ekonomik faktörlerin karmaşık etkileşiminin bir sonucudur. Bu faktörler arasında dinsel sebepler çok ince bir noktada durmaktadır. Dinsel sebepler karmaşık bir konu için kolay bir gerekçe sunabilme yeteneğine sahiptir. Toplumsal bölünmeleri hızlandırabilir. Dolayısıyla Ortadoğu tarihi, dinin ittifakları ve olayları şekillendirmede çok önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bugünün çatışması da dini duyguların şu ya da bu şekilde güç elitlerinin düşüncesini etkileyebileceğini doğrulamaktadır (Ali ve Camp, 2004:57-59). Çalışmanın diğer bölümünde Ortadoğu'da olan mezhep savaşlarının, Ortadoğu'daki çatışma kültürü kavramının oluşmasına yapmış olduğu katkılar ele alınacaktır.

3.1. Ortadoğu'da Mezhep Savaşları

İslamiyet içerisinde mezhepsel ayrılıkların ortaya çıkışı milattan sonra yedinci yüzyıla dayanmaktadır. Öyle ki tıpkı diğer dinlerde olduğu üzere mezhep ayrılıklarının, İslam dini içerisinde de siyasi, kültürel, güç mücadelesi, rekabet ve ekonomik nedenler üzerinden çıktığı ve İslamiyet'in bu nedenler temelinde mezhepsel bölünmeler yaşadığı söylenebilir. Ayrıca bu bölünmeler Ortadoğu'da mezhepler arasında da çatışmaların yaşanmasına sebep olacaktır. Ortadoğu bölgesinde Sünni Müslümanlar %85-90 arasında bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunun yanında Ortadoğu'da etkili olan diğer mezhep ise Şii'dir. Yedinci yüzyıldan günümüze bu iki mezhep arasında gerilimlerin ve hatta çatışmaların yaşandığı gözlenmiştir. Bir taraftan

Ortadoğu bölgesinde coğrafi olarak -özellikle Osmanlı İmparatorluğunun hâkim olduğu dönemlerde- egemenlik altında tutmuş olduğu bölgeler ekseninde dini, etnik ve mezhepsel unsurlar arasında güven ortamı sağlandığı görülürken, diğer taraftan da dönem itibariyle Osmanlı İmparatorluğunun Safevi Devleti ile olan mücadelesini unutmamak gerekmektedir. Şiiliğin 1979'da İran Devrimi sonrasında İran'da etkili olmasından sonra Sünni-Şii gerilimin Ortadoğu bölgesinde daha da artmaya başladığı gözlenmiştir (Demir, 2019:237-238). Öyle ki Irak, Lübnan, Suriye, Bahreyn, Yemen, Azerbaycan, Pakistan gibi bölgelerde Şiiliğin etkili olduğu görülmektedir. Bu etkinlik aynı zamanda, ülkelerde mezhepsel gerilimi de artırmaktadır (Dağ, 2019).

Sünni-Şii arasında yaşanan mezhepsel gerilimin yaşandığı ülkelerden biri de Irak'tır. Irak'ın Ortadoğu bölgesinde Şiiliğe ev sahipliği yapması, Şiiler için ülkeyi önemli yerde tutmaktadır. Hatta ülkede Şiilik noktasında temsilci vazifesi gören üç önemli aile de bulunmaktadır: Sadr ailesi, el-Hekîm ve Şirazi. Özellikle 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle oluşan durum sonrasında Irak'ta Sünniler ile Şiileri karşı karşıya getiren birçok olay yaşanmıştır. Irak'taki Sünni-Şii gerilimine verebilecek örnekler bakıldığında, 2005'te Bağdat yakınlarında dönemin Irak İçişleri Bakanı tarafından Sünni Araplar ile Şii milislerin ve de polisler arasında çıkan çatışma sonucunda 19 kişinin yaşamını yitirmesi, bu örneklerden yalnızca bir tanesidir. Yapılan açıklamalar sonrasında ölenlerden 17 kişinin Şii ve 2 kişinin ise polis olduğu vurgulanmıştır (Korkmaz, 2016). Yine 22 Şubat 2006 tarihinde Şiiler için önemli bir yer olarak kabul edilen El Askeriye türbesinin teröristlerce (kastedilen Sünniler) bombalanması ülkedeki Sünni-Şii geriliminin tırmanmasına neden olan başka bir örnektir (Yeni Şafak Gazetesi, 2007). Irak'taki Şii-Sünni temelli mezhep çatışmasının izleri, 2018'de Bağdat'ta Şii Camisi'ne yapılan saldırı sonrasında 17 kişinin yaşamını yitirmesi olayında (Dünya Bülteni, 2018) ve 2020'de Kasım Süleymani'nin öldürülmesi gibi olaylarda da net bir şekilde görülmektedir (Dilek, 2020).

Sünni-Şii arasında yaşanan mezhepsel gerilimin yaşandığı ülkelerden bir diğeri Lübnan'dır. Lübnan, sahip olduğu nüfusa bakıldığında %60 oranında Müslüman nüfus barındırmaktadır ve bu nüfusun içerisinde Şii ve Sünni nüfus oransal olarak eşittir. Ancak ülkede bu mezhepler arasında oransal bir eşitlik olmasına rağmen, Şiiler ile Sünniler arasında siyasi ve askerî güç bakımından büyük bir dengesizlik mevcuttur. Bu dengesizlik, İran tarafından Lübnan'daki Şiilere verilen ekonomik destek neticesinde, bölgedeki Şiilerin güçlenmesi ile bu durumu tersine çevirmiştir. Hatta 1989'da Taif Anlaşması ile Şiilerin ülke

içerisindeki en büyük silahlı yapı halini aldıkları gözlenmiştir. Bu değişim ileride, ülkede yaşanacak olan Sünni-Şii temelli çatışmaların da bir nevi habercisi olmuştur (Dağ, 2019:41). Bu çatışmalara dair verilebilecek örneklerden bir tanesi 14 Şubat 2005 tarihinde Sünni olan Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin Beyrut'ta bombalanma sonrası öldürülmesi gösterilebilir (Athoğlu, 2005).

Ortadoğu'daki mezhepsel çatışmalara ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu çatışmalar hem ülke içerisindeki düzenin bozulmasına hem de Ortadoğu bölgesindeki gerginliğin her daim canlı kalmasına neden olmaktadır. Ortadoğu'daki mezhepsel gerginlik, yine aynı bölgede bu sefer devletler içerisinde iç savaşa neden olmaktadır. Bu durumun en canlı örneği ise Yemen'deki Suudi Arabistan- İran devletleri arasındaki çekişmedir.

3.2. Suudi Arabistan-İran Rekabetinin Yemen Üzerindeki Etkisi

Ortadoğu'da yaşanan mezhep gerilimlerinden bir tanesi ise Şii- Vahhabi rekabetidir. Bu rekabeti, İran ile Suudi Arabistan gibi devletler üzerinden okumamız mümkündür. Bu rekabetin ya da itilafın tarihi on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanmaktadır (Deniz, 2018:63-95).

Sünniliğin kollarından birisi olan Hambeli kolunun da içinde yer alan Selefililiğin sert bir yorumu olarak kabul edilen Vahhabiliğin kökeni Arap yarımadasının orta bölgesindeki çöllerde bulunan Necd'e dayanmaktadır. Vahhabilik, buldukları bölge itibariyle çöl koşullarının içerisinde yaşayan sert ve katı geleneğin zamanla İslam diniyle harmanlanması ve on sekizinci yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi anlamda zayıflaması neticesinde bir güç odağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumun on dokuzuncu yüzyılda devam etmiş olması ve 1932'de Suudi Arabistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması ile Vahhabilik bir devlet söylemi şekline bürünmüştür (Koç, 2019:103).

1979 yılındaki İran Devrimi'ne kadar İran ile Suudi Arabistan arasındaki ilişki dostane şekilde sürerken, devrim sonrasında bu ilişkinin rekabete dönüştüğü gözlenmiştir. Öyle ki devrim sonrasında İran'ın, İran'daki rejimi diğer İslam devletlerine yayma girişimi Suudi Arabistan tarafından bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır (Koç, 2019:107-108). Bu durum iki devletin de Ortadoğu bölgesinde rekabete tutuşmasına neden olacaktır. Bu rekabetin yaşandığı bölgelerden bir tanesi Yemen'dir.

Resmî adıyla Yemen Cumhuriyeti, Umman Denizi, Aden Körfezi ve Kızıldeniz gibi kıyılara sahip, Umman ve Suudi Arabistan gibi devletlerle komşu olan Ortadoğu devletidir (Coğrafya Dünyası, Yemen). İnsanlığın en

eski merkezlerinden birisi olarak görülen Yemen coğrafyasında 1990 yılına kadar Kuzey Yemen ve Güney Yemen isimlerinde iki devlet mevcuttu. Bu iki devletin, 1990'da birleşmesi sonrasında Yemen coğrafyası içerisinde tek bir devlet yapılanmasının ortaya çıktığı görülmüştür: Yemen Cumhuriyeti (Aljazeera, 2014). Bu birleşmeden sonra Yemen'de 2011 yılına kadar ülkede var olan düzen sağlanmıştır. Ancak 2011'den sonra "Arap Baharı" isimli toplumsal hareketlerin Yemen'de baş göstermesi ve yönetimin de göstericilere Yemen silahlı güçleri tarafından ateş ile cevap vermesi ülkede sonu gelmez çatışma ortamının başlamasına neden olmuştur (Arı, 2018:210). Bu çatışmalarda da aynı zamanda İran ile Suudi Arabistan arasındaki çekişmenin etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu çatışmalarda Yemen'de, İran, Husileri desteklerken, Suudi Arabistan ise Husilere karşı Yemen hükümetine destek vermektedir (Sabah Gazetesi, 2020).

Ayrıca Yemen'in bu devletler tarafından bir rekabet alanı şeklinde algılanmalarının temelinde ise bölgenin Kızıldeniz'e ve Aden Körfezi'ne yakın olması gösterilebilir. Bu temelde iki devlet için bölgenin önemi bir hayli önemlidir. Çünkü İran tarafından Yemen bölgesi; Suudi Arabistan'ı Şii Hilalinin içerisine almak, Husiler üzerinden bölgeyi kontrol altına almak, bölgedeki ABD'nin etkisini azaltma düşüncesi ve Yemen'in jeopolitik durumundan faydalanarak bölgedeki üstünlüğü kendi lehine çevirmek istemesi açılarından önemlidir. Buna karşılık, Suudi Arabistan için Yemen, bölgesel ticarete ve İran'ın bölgede etkin olmasını engellemek gibi faktörler temelinde önemlidir (İvak, 2019:89-91).

İki ülkenin Yemen'de girişmiş oldukları bu rekabet süreci, Yemen'de sonu gelmez çatışmaların yaşanmasına da neden olmaktadır. Bölgedeki çatışmaların sürmesine neden olan bir diğer gelişme ise 2011'de Ortadoğu bölgesini etkisi altına alan Arap Baharı temelli toplumsal hareketlerdir. Yemen'de başlayan bu halk hareketleri sonrasında ülke içerisindeki grupların ülke yönetimini ele geçirme gayeleri, ülkedeki çatışma ortamının hala devam etmesine neden olmaktadır (Arı, 2018:210-2016).

3.3. Ortadoğu'da "Arap Baharı" Hareketleri ve Bitmeyen Çatışmalar: Suriye ve Mısır Örnekleri

17 Aralık 2010 tarihinde 26 yaşındaki üniversite mezunu Tunuslu Muhammed Buazizi'nin tezgâhına pazarda güvenlik güçlerinin el koyması, Buazizi'nin hiçbir yetkili ile görüşmemesi ve çaresizliğini kendini yakarak göstermesi Tunus'ta kitleleri harekete geçirmiştir. Tunus'ta yaşanan bu toplumsal hareketlenme "Yasemin Devrimi" ismiyle tanımlanmıştır (Güder, Çemrek ve Mercan, 2020:20). Tunus'ta başlayan bu hareketler domino etkisi

ile başta Mısır, Cezayir, Libya, Suriye olmak üzere Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki Arap devletleri içerisinde etkili olmaya başlamıştır (Duran ve Ardıç, 2014:456). Bu hareketler, ilk defa Marc Lynch tarafından Foreign Policy dergisinde kullanılan “Arap Baharı” adıyla anılacaktır (Lynch, 2011). “Emek, Onur, Hürriyet” ve “Düzen Yıkılsın” (Bölme, 201:85) sloganları ile bu devletlerde meydana gelen halk hareketlerinin sebeplerini tarihsel, yönetsel, sosyo-ekonomik, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi, ordunun rolü, tek aileli yönetimler ve işsizlik şeklinde özetlemek mümkündür (Duran ve Ardıç, 2014:457-462).

Bu bölümde, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki devletlerden Mısır ve Suriye’de 2011 yılı sonrasında yaşanan ülke içi çatışmalara değinilecektir. Bu devletlerden birincisi Mısır’dır. 28 Ocak 1922’de İngiltere’den bağımsızlığı kazanan Mısır, başkenti Kahire olan ve yaklaşık 100 milyonluk bir nüfusa sahip Libya, İsrail, Gazze Şeridi, Güney Sudan, Akdeniz ve Kızıldeniz ile çevrili Ortadoğu devletidir (İNSAMER, Mısır). Mısır devleti, 2011 yılında Arap Baharı yaşanmaya kadar 1922-1952 yılları arasında Krallık olarak, 1953’te General Necip, 1954-1970 yılları arasında Cemal Abdülnasır, 1970-1981 yılları arasında Enver Sedat (Rüstemoğlu, 2008) ve 1981-2011 yılları arasında Hüsnü Mübarek liderliğinde yönetim değişiklikleri yaşamıştır (BBC, 2020).

2011 yılında başlayan Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketler sonrasında Mısır, Mayıs 2012 tarihinde Muhammed Mursi cumhurbaşkanı seçilene kadar sancılı bir süreç yaşamıştır. Ancak, Mursi’nin Mısır’da iktidarda kalma süresi çok kısa sürmüştür. Mursi, 3 Temmuz 2013 tarihinde Genelkurmay Başkanı Abdülfettah es-Sisi tarafından yapılan askerî darbe sonrasında yönetimden uzaklaştırılmıştır ve El-Sisi Mısır’daki darbe yönetimini sürdürmektedir (Sınmaz, 2019).

Hüsnü Mübarek’in Mısır’dan 2011 yılında uzaklaştırılmasından sonra ülke içerisinde yaşanan olayların bitmediği görülmüştür ve hatta bu olaylar irili ufaklı şekilde halen devam etmektedir. Örneğin Mısır’da 2011’de muhalefet ve Mısır kuvvetlerinin çatışmaları sonrasında sekiz kişi ölmüş ve üç yüz kişi de yaralanmıştır (BBC, 2011). Diğer bir örnek olay, 2013’te, Muhammed Mursi’nin darbe ile yönetimden uzaklaştırılmasından iki gün sonra Mursi taraftarları ile karşıtları arasında çıkan çatışma sonucunda en az otuz kişi hayatını kaybetmesine ve binden fazla kişinin yaralanmasının neden olmuştur (Deutsche Welle, 2013). Üçüncü örnek olay ise 2015’te, Mısır’da çıkan olaylar sonrasında en az yirmi iki kişi hayatını kaybetmiştir (BBC, 2015). Ayrıca Mısır ile alakalı olarak yayınlanan insan hakları raporunda 2018 yılında Mısır’ın “Parmaklıklar Ülkesi’ne” dönüştüğü vurgulanmış ve raporda

2018 yılı sonunda ise ülkede 81 tane idamın gerçekleştirildiği ifade edilmiştir (İMDAT İnsan Hakları Kurumu, 2019). 2019 yılında Sina Yarımadası'nda yaşanan çatışma sonrasında on bir kişi hayatını kaybetmiştir (Anadolu Ajansı, 2019).

Arap Baharı'nın yaşandığı Ortadoğu ülkelerinden bir diğer ülke Suriye devletidir. Suriye, 1946'da Fransa'dan bağımsızlığı elde eden (Buçukçu, 2012:5) ve Türkiye, Irak, Ürdün, Lübnan ve İsrail gibi devletlerin yanı sıra Akdeniz'de kıyısı bulunan bir devlettir (Coğrafya Dünyası, Suriye). Devlet bağımsızlığını elde ettikten sonra iç karışıklıklara veya darbeler maruz kalmıştır. Öyle ki ülkede, 1946'dan 1970 yılına kadar darbeler yaşandığı ve yönetimin sık sık değiştiği görülmüştür. 1970'te ise Hafız Esad yapmış olduğu darbe sonrasında ülke yönetimini kendi idaresi altına almış ve 2000 yılında ölümüne kadar Suriye'de yönetimde kalmıştır. Ölümü sonrasında yerine Hafız Esad'ın oğlu Beşar Esad geçmiştir. Oğul Esad'ın yönetime geçtikten yaklaşık on bir yıl sonra Suriye'de "Arap Baharı" isimli halk hareketlerinin başladığı gözlenmiştir (Arı, 2012:133-158). İlginç olan nokta ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 2011 yılının Ağustos ayında Şam'da Suriye devlet başkanı Beşar Esad ile 6 saatlik görüşme gerçekleştirmiş olmasıdır. Görüşme sonrası Suriye'de reformlar konusunda uzlaşma çıkmamıştır. Esad Türkiye'nin bu hamlesini kendi milletine ihanet olarak algılamıştır (Hürriyet Gazetesi, 2011). Sonrasında ise Suriye'nin Dera bölgesinde başlayan halk hareketleri zamanla ülkenin geneline yayılmıştır. Öyle ki bu hareketleri Esad yönetiminin şiddet kullanarak bastırma girişimi, ülkede yaklaşık on yıldır sürmekte olan bir iç savaşın da ilk işareti olacaktır (Taştekin, 2015:61-65).

Suriye'nin içerisinde bulunduğu çatışmalar ve ülkede yaşanan durum, Human Right Watch (HRW-İnsan Hakları İzleme) örgütü tarafından yayınlanan raporlarda açıkça ortaya konulmuştur. Bu raporlarda; 2011'de en az 3.500 kişinin yaşamını yitirdiği (Human Rights Watch, 2012), 2012'de içlerinde başta kadınların ve çocukların bulunduğu binlerce insanın tutuklandığı (Human Rights Watch, 2013), 2013 yılında Suriye'de kimyasal silahların kullanılması neticesinde aralarında çocukların da yer aldığı binlerce insanın yaşamını yitirdiği (Human Rights Watch, 2014), 2014'te en az 3,500 kişinin hayatını kaybettiği (Human Rights Watch, 2015), 2015'te 250 bin insanın hayatını kaybettiği (Human Rights Watch, 2016), 2016'da Suriye'de yaşamını yitirenlerin sayısının 470 bine ulaştığı (Human Rights Watch, 2017), 2017'de yaklaşık olarak 2,300 kişinin öldüğü görülmüştür (Human Rights Watch, 2018). HRW raporlarında ayrıca, 2018 yılında ise Suriye'de yaşamını yitirenlerin toplam sayısının 511 bin kişi olduğu vurgulanmıştır (Human

Rights Watch, 2019) ve 2019'da ise en az 3 binden fazla kişinin yaşamını yitirdiği belirtilmiştir (Human Rights Watch, 2020).

Özetle, Ortadoğu bölgesinde Mısır ve Suriye özelinde Arap Baharı temelli halk hareketleri sonrasında ülkelerdeki kırılğan yapının da etkisiyle çatışmaların devam ettiği görülmektedir. Bu çatışma sürecinin bu kadar uzun olmasının temelinde ise bölgedeki terör örgütlerinin varlığı yatmaktadır.

3.4. Ortadoğu'da Terör Örgütlerinin Aşiret Varlığı

Bu bölüme kadar Ortadoğu bölgesinde mezhepler arasında ve devletlerin kendi içlerinde yaşamış oldukları sorunlar temelinde vuku bulan çatışmalar ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çatışmaların yanında, hem yukarıdaki ülkelerde hem de Ortadoğu bölgesinde yaşanan çatışmaların bir diğer kaynağı ise terör örgütleridir. Bu bölümde, Ortadoğu bölgesindeki terör örgütlerinin aşiret alt yapısının, bölgedeki çatışma kültürünün devam etmesine etkileri hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Tüm bu amaçları gerçekleştirmek maksadıyla terör örgütlerinin devlette veya devletlerde, belli bir bölgede ve uluslararası alanda düzensizlik yaratma ve de kendi düzenlerini kurmak amacıyla çatışmaları bir araç olarak kullandıkları gözlenmiştir. Bu örgütlerin yuvalandıkları bölgelerden bir tanesi de Ortadoğu'dur. Ortadoğu bölgesindeki eylemleri ile bölgenin istikrarsızlığa sürüklenmesine neden olan terör örgütlerden bazıları şunlardır: El Kaide, Taliban, DAESH, El Nusra, El- Aksa Tugayları, Hamas, İzzeddin el-Kassam Tugayları, Hizbullah, PKK, PYD (Mynet, 2018). Aşağıda bu örgütlerin Ortadoğu'da yapmış oldukları katliamlara ilişkin örnekler sunulacaktır.

PKK terör örgütü, 15 Ağustos 1984'ten 2019'un Ekim ayına kadar Türkiye'de 15 bin kişinin hayatını kaybetmesine ve binlerce insanın da yaralanmasına neden olmuştur. Terör örgütü, 1993'te Türkiye'nin Erzincan ilinde Bağbaşı köyünde 33 tane sivilin katledilmesine, 2008'de Diyarbakır'da yapmış oldukları bombalı saldırı sonrasında onlarca insanın yaralanmasına ve 2017'de 15 ton patlayıcı yüklü kamyonu Diyarbakır'da patlatmaları sonucu 16 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olan eylemleri gerçekleştirmiştir (Kaplan, 2018). PKK'nın ortaya çıkmasında bölgede aşiret yapısının etkisi gözden kaçırılmamalıdır. Aşiretlerle ilgili olarak dikkati çeken bir başka önemli husus, yörenin sosyo-antropolojik ve etnolojik yapısı hakkında sistematik araştırmaların son derece az sayıda ve yetersiz oluşudur¹. Aşiret yapısı kendi içinde kabilelere ayrılmaktadır. Bazen bir aşiret on veya daha fazla kabileye bölünmektedir. Her aşiret bir reis veya ağa, bey gibi cemaat liderleriyle temsil edilmektedir.

Bu topluluk liderleri, görevi babadan oğula intikal ettirmek suretiyle yürütürler. Kürt aşiretler arasında Ağalık Kurumu esas olarak büyük toprak mülkiyetine dayanmakla birlikte, özellikle aşiret ilişkileri söz konusu olduğunda bu kurumda farklı ekonomik ve toplumsal ilişkiler görülür (Küçükşahin, 2005: 63-88). Özellikle devlet gücünün yetersiz olduğu yerlerde aşiretler çok daha belirleyici olabilir. Kürt aşiretleri, devletin yerel anlamda otorite kurmasına en büyük engel olarak görünmektedir (Azbay, 2019: 10-20).

Ortadoğu'da terör faaliyetleri gerçekleştiren terör örgütlerinden bir diğeri olan Taliban ise Afganistan'da saldırılar gerçekleştirmiştir. Örneğin, 2017 yılının Nisan ayında Afganistan'ın Belh vilayetinin Cemtal bölgesindeki bombalı saldırıda dokuz kişinin ölümüne (Taliban tarafından bu sayı on üç olarak zikredilmektedir) neden olmuştur (Hürriyet Gazetesi, 2017, 9 Nisan), bu olaydan yalnızca on üç gün sonra, Afganistan'daki Mezarı Şerif yakınlarında Afgan askerî üstüne yaptıkları bombalı saldırı yüz kırk kişinin ölümüne neden olmuştur (Hürriyet Gazetesi, 2017, 22 Nisan). Yine Taliban tarafından 2017 yılı Nisan ayının sonunda Afganistan'ın Tahar vilayetinde yer alan Darkad ve Hoca Bahauddin bölgelerindeki karakollara saldırı gerçekleştirilmiş ve bu saldırılar sonrasında 7 polis yaşamını yitirmiştir (Hürriyet Gazetesi 2017, 26 Nisan).

Paştun, (ya da Peştu) (Peştuca: Paştun ya da Pahtun, Hintçe: Pathan, Farsça: Afgan) Afganistan'ın güneydoğusu ile Pakistan'ın kuzeydoğusunda yaşayan İranlı bir ulustur. Konuştıkları dil, İran dillerinden Peştucadır. Afganistan nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Paştunlar, Afgan adının bütün Afganistan halkı için kullanılmaya başlamasından önce bu adı taşımalarından da hareketle Taliban'ın ülkede otorite kurmasında çok önemli rol oynamıştır (Tariq, Haqbeen ve Kakar, 2012). Ortadoğu toplumlarında aşiret yapısının keskin hiyerarşik kurallara dayalı olması terör örgütlerinin yapılanmasında çok önemli avantajlar sağlamaktadır. Peştunlar'ın, Taliban'ın Afganistan topraklarında otorite kurmasında, başka bir ifade ile bu otoritenin toplumsal anlamda kabul edilmesinde çok önemli rol oynadığı vurgulanabilir.

Ortadoğu'da aşiretlerin iktidar mücadelesinden faydalanarak ortaya çıkan bir terör örgütü olan IŞİD, bölgede kanlı eylemlere imza atmıştır. IŞİD tarafından 2015 yılının Haziran ayında Irak'ta Anbar vilayetinde gerçekleştirilen saldırı sonucunda en az kırk beş tane Iraklı polis memuru hayatını kaybetmiştir (BBC, 2015, 10 Haziran)). Bunun yanında, yaklaşık bir buçuk ay sonra, yine IŞİD tarafından Irak'ın Diyala bölgesine yapılan intihar saldırısı sonrasında en az kırk kişinin hayatını kaybettiği olay bu terör örgütünün bölgede gerçekleştirdiği başka bir kanlı girişimdir (Euronews (2015). Bu terör örgütünün bombalı saldırıda bulunduğu bölgelerden bir

tanesi ise Mısır'dır. Terör örgütüne bağlı militanlar, Mısır'ın Sina Yarımadası'nda bir camiye saldırı gerçekleştirerek en az iki yüz otuz beş kişinin yaşamını yitirmesine neden olmuştur (Sputnik, 2017).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği yayımladığı bir raporda aşiretlerin Irak'taki toplumsal ve siyasal hayattaki rolünü şu şekilde açıklamaktadır: *“Modern Irak'ta, birçok yasal ve dini otorite, sosyal sorunları bütünsel ve uzlaşmaz bir şekilde çözenin yanı sıra devletin katılımını veya bürokrasiyi gerektirmeyen hızlı çözümler üretmesi nedeniyle kabile hukukunun aldığı kararları kabul etmekten memnuniyet duyuyor.”* Buradan da anlaşılacağı üzere aşiretler Ortadoğu devlet yapısı içerisinde kendisine ayrıcalık elde etmişlerdir. Yine aynı raporda Irak ve Suriye hükümetlerinin IŞİD ile olan mücadelesinde, hükümetlerin tam ve etkili bir otorite kurma konusunda güçlüklerle karşılaştığı ve devletin yasayı uygulama ve sivilleri koruma kapasitesinin zayıf kaldığı bildirilmektedir. Kısaca Ortadoğu'daki aşiret yapıları, devletlerin otoritelerini zayıflatmalarının doğrudan bir sonucu olarak terör örgütlerinin kendisine taban bulmasını kolaylaştırmaktadır (United Nations High Commissioner for Refugees, 2018).

Özetle, Ortadoğu'da yaşanan terör olayları sonrasında bu örgütlerin bölgedeki çatışma kültürüne devam edip bölgede ortaya çıkan boşluktan faydalanarak kendi egemenliklerini kurma noktasında girişimlerde buldukları görülmektedir. Bu amaçlarını yerine getirmek noktasında bölgedeki devletlere bombalı saldırılar gerçekleştirmektedirler.

Sonuç

Kültür kavramının tanımına bakıldığında birbirinden farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlamalardan anlaşıldığı üzere kültürün; dil, din, gelenek gibi bazı etmenler temelinde bireylerden toplumlara, toplumlardan devletlere kadar geniş bir kitleyi etkilemesi çok uzun zaman diliminde oluşmaktadır. Bu kavramdan yola çıkarak bireylerin, grupların, toplumların ya da devletlerin bünyesinde var olan çatışma mantığının da tıpkı kültür de olduğu gibi etkileme ve etkilenme durumunun ana merkezinde olan insan faktörünü de hatırlatmak gerekmektedir.

Çatışma, tıpkı kültür kavramının tanımlanması sırasında olduğu gibi farklı tanımlar ile izah edilmiş bir kavramdır. Bu kavram; içerisinde dini, kültürel, siyasi, ekonomik, güç gibi bazı faktörler üzerinden çıkar elde etme niyeti temelinde açıklanmaktadır. Öyle ki tarih boyunca farklı dönemlerde ve dünyanın farklı yerlerinde yaşanan çatışmaların yakın zamanda sıklıkla Ortadoğu bölgesinde yaşandığı görülmektedir. Bu çalışmanın vardığı birinci

sonuç, Ortadoğu'daki ikili ilişkilerde var olan karşıya güvenmeme ve hiyerarşik ilişki anlayışının Ortadoğu siyasetinde uzlaşmacı bakış açısını törpülediği hususudur. Zira Ortadoğu'da radikalleşme eğilimlerini ideolojik olarak algılamak son tahlilde Ortadoğu stratejik kültürünü anlamada eksik kalabilir.

Bu çalışmanın vardığı ikinci sonuç; Ortadoğu'nun çatışmacı stratejik kültürünün varlığı, iddia edilenlerin aksine belli bir derecede Batı'nın yüklediği negatiflikle ilintili olsa da Ortadoğu'da farklı kültürlerin ve toplumsal yapıların ortak çatışmacı kültürleri ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Ortadoğu bölgesindeki çatışmanın stratejik kültür olarak görülmeye başlandığı gözlenmiştir. Öyle ki stratejik kültürün temelinde yer alan mezhepsel sorunların Irak, Lübnan gibi bölgelerde Şii-Sünni ayrışması temelinde karşılıklı gerilime neden olduğu görülmüştür. Bu mezhepsel gerilimin bir diğeri ise Şii-Vahhabi inanışlarında İran-Suudi Arabistan arasında ve Yemen'de yaşanmaktadır. Bölgedeki çatışmacı stratejik kültürünün bir diğer süreci ise 2011'de Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Arap devletleri arasında yaşanan toplumsal hareketlerin Mısır ve Suriye devletlerinde bir iç savaş sürecine dönüşmesi ile görülmektedir. Bunun yanında Ortadoğu'daki çatışmaların bir başka sebebi ise bölgedeki terör örgütlerinin kendi düzenlerini kurmak amacıyla yapmış oldukları eylemlerle açıklanmaktadır.

İnsanlık tarihinde önemli bir bölge olarak görülen Ortadoğu'da tarih boyunca çatışmaların olduğu görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki egemenliği döneminde; farklı dillerin, dinlerin, mezheplerin ve kültürlerin özgürce yaşadığı bir ortam oluşturulmuştur. Ancak yirminci yüzyıla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilmesi sonrasında bölgenin içerisinde sürekli çatışmaların olduğu görülmüştür. Bölgenin dinsel, jeopolitik, ekonomik vb. temel kodlar temelinde hem bölgesel hem de küresel devletler tarafından rekabet merkezi olarak algılanmasını, çatışmaların tek sebebi olarak iddia etmek basite indirgemeci bir bakış açısı olabilir. Böyle bir bakış açısı Ortadoğu'nun çatışmacı ve stratejik kültürünün, sorunları masada çözmek yerine çoğu zaman güce dayalı çözüme eğilimlerinden ötürü, Ortadoğu devletlerinin daha çok güce ulaşmak için Ortadoğu'yu büyük devletlerin rekabet alanlarına zemin hazırladıkları gerçeğini gözden kaçırmamıza sebep olabilir. Son olarak, aşiret yapısının Ortadoğu bölgesinde etkili olması, bölgedeki devletlerin iç egemenlik kurması hususunda başarılı olmamasına neden olmaktadır. Sonuç olarak Ortadoğu'nun çatışmacı stratejik kültürünü oluşturan alışkanlıkların, kaidelerin, normların ve teamüllerin kuşaktan kuşağa aktarılması neticesinde, gelecek dönemlerde uzlaşmayı dışlayan ve radikalleşmeye kapı aralayan gelişmelerin devam edebileceği tespiti yapılabilir.

Kaynakça

- Abi-Raad, M. (2019). Western Organizational Theories: Middle Eastern Style: How Much Do You Know About the Culture? *The Journal of Organizational Management Studies*, 1-16.
- Akyeşilmen, N. (2012). *Çatışma Yönetimi: Kavramsal Bir Analiz*. N. Akyeşilmen (Ed.) *Bariş Konuşma: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 18-44.
- Ali, A. J. ve Camp, R. C. (2004). The Middle East Conflict: Perpetual Jihad. *Public Administration and Management: An Interactive Journal*, 9 (1), 46-69.
- Aljazeera (2014, 11 Ekim). Ülke Profili: Yemen. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-yemen> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Aljazeera (2018, 17 Ocak). Iran's Supreme Leader: Saudis Betrayed Muslim World. *Aljazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2018/01/iran-supreme-leader-saudis-betrayed-muslim-world-180117084331188.html> (Erişim Tarihi: 07.04.2020).
- Aman, F. (2012). Broniskw Malinowski'nin Kültür Teorisi. *Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1), 135-151.
- Anadolu Ajansı (2019, 11 Nisan). Mısır'ın Sina Yarımadası'nda Çatışma: 11 ölü. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misirin-sina-yarimadasinda-catisma-11-olu/1449399> (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayınları.
- Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi Cilt 1*. Bursa: MKM Yayınları.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: Aktüel Yayıncılık.
- Athloğlu, Y. (2005, 21 Şubat). Refik Hariri Suikastı ve Suriye. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/148/refik_hariri_suikasti_ve_suriye (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Azbay, H. (2019). *Kurdish Tribes and The Ouestion of Assimilation in Turkey*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BBC (2005, 27 Ekim). Irak'ta Sünni- Şii Çatışması. *BBC*. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/10/printable/051027_ir_aq_clashes.shtml (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

- BBC (2011, 17 Aralık). Mısır'da Çatışmalar Sürüyor. *BBC*.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/12/111217_egypt_fighting
(Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- BBC (2015, 10 Haziran). Irak'ta IŞİD Saldırısı: 45 Polis Memuru Öldü. *BBC*.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150601_irak_saldiri
(Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- BBC (2015, 9 Şubat). Mısır'da Taraftarlar Polisle Çatıştı: En Az 22 Ölü. *BBC*.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150208_misir_catisma
(Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- BBC (2020, 25 Şubat). Hüsnü Mübarek Öldü: Mısır'ı 30 Yıl Yönetip Arap Baharı Sonrası Yargılanan Lider Kimdir? *BBC*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51629911> (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Bölme, S. M. (2011). Dış Politika. Taha Özhan vd. (Ed.). SETA Analiz: 2011'de Türkiye. Ankara: SETA.85-123.
- Buçukçu, Ö. (2012). Genel Bilgiler. Birol Akgün (Ed.). *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.4-9.
- Canlı, E. (2019, 13 Ocak). Arap Baharı Yıllar İçinde Kısa Döndü. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arak-bahari-yillar-icinde-kisa-dondu-/1363365> (Erişim Tarihi: 08.04.2020).
- Çelik, A. (2018). Uygulamalı Girişimcilik. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çiftçi, D. (2019). Kültür, Sanat ve Siyaset İlişkisi: Kuzey Kıbrıs Örneği. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 484-507.
- Çınar, Y. (2018). *From Conflict to Peace: Rehabilitation Process in The Phase of Transforming Conflict. The Case of Northern Ireland*. Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- Coğrafya Dünyası (t.y.). *Suriye*.
<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/suriye.htm> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Coğrafya Dünyası (t.y.). *Yemen*.
<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/yemen.htm> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Dağ, A. E. (2019). Şii- Sünni İlişkileri (Güç Mücadelesinin Anatomisi). İNSAMER. Dünya Kriz Bölgeleri 10.
- Demir, Y. (2019). Emperyalist Devletlerin Ortadoğu'da Mezhep Oyunları: Sünni- Şii Çatışması. *Turkish Journal of Shitte Studies*, 1(2), 234-246.

- Deniz, Y. (2018). Orta Doğu'da Vehhabi - Şii Mücadelesi. *TESAM Akademi*, 5(1), 63-95.
- Deutsche Welle (2013, 6 Temmuz). Mısır'da Çatışmalar Şiddetleniyor. <https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rda-%C3%A7at%C4%B1%C5%9Fmalar-%C5%9Fiddetleniyor/a-16933116> (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Dilek, C. A. (2020, 7 Ocak). Süleymani Sonrası: 3'e Bölünen Irak ve Sii-Sünni Savaşı. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/suleymani-sonrasi-3e-bolunen-irak-ve-sii-sunni-savasi-54472yy.htm> (Erişim Tarihi: 17.03.2020).
- Dünya Bülteni (2018, 6 Kasım). Irak'ta Şii- Sünni Çatışması: 67 Ölü. <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/irakta-sii-sunni-catismasi-67-olu-h3800.html> (Erişim Tarihi: 17.03.2020).
- Duran, B. ve Ardiç, N. (2014). Arap Baharı. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. İstanbul: Küre Yayınları, 456-465.
- Erboğa, A. (2020, 7 Mart). 5 Soru: Suudi Arabistan'da Tutuklamalar ve İktidar Mücadelesi. <https://www.setav.org/5-soru-suudi-arabistanda-tutuklamalar-ve-iktidar-mucadelesi/> (Erişim Tarihi: 07.04.2020).
- Ergin, M. G. (t.y.). Kültür ve Davranış. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/61351/mod_resource/content/1/8.K%C3%9CLT%C3%9CR%20VE%20DAVRANI%C5%9E.pdf (Erişim Tarihi: 1.03.2020).
- Euronews (2015, 18 Temmuz). IŞİD'den Irak'ta Kanlı İntihar Saldırısı. <https://tr.euronews.com/2015/07/18/isid-den-irak-ta-kanli-intihar-saldirisi> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Gray, C. S. (1999). Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back. *Review of International Studies*, 25(1), 49-69.
- Güder, S., Çemrek, M. ve Mercan, M. H. (2020). Geleceğin Türkiyesinde Dış Politika: Eğilimler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. İlim Kültür Eğitim Vakfı. (4).
- Haberler.com (2007, 24 Kasım). Pakistan'da Sünni-Şii Çatışmasında En Az 50 Ölü. <https://www.haberler.com/pakistan-da-sunni-sii-catismasinda-en-az-50-olu-haberi/> (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Helvacıköylü, G. (2007, 13 Şubat). Terör Nedir? https://tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror_nedir (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

- Human Rights Watch (2012). World Report 2012: Syria-Events of 2011. <https://www.hrw.org/world-report/2012/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2013). World Report 2013: Syria-Events of 2012. <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2014). World Report 2014: Syria-Events of 2013. <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2015). World Report 2015: Syria- Events of 2014. <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2016). World Report 2016: Syria- Events of 2015. <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2017). World Report 2017: Syria- Events of 2016. <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2018). World Report 2018: Syria- Events of 2017. <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2019). World Report 2019: Syria- Events of 2018. <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/syria> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Human Rights Watch (2020). World Report 2020: Syria- Events of 2019. <https://www.hrw.org/tr/world-report/2020/country-chapters/337035> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Hürriyet Gazetesi (2011, 9 Ağustos). 6 Saatlik Kritik Görüşmeden İlk Detaylar. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/6-saatlik-kritik-gorusmeden-ilk-detaylar-18446872> (Erişim Tarihi: 07.04.2020).
- Hürriyet Gazetesi (2017, 22 Nisan). Afgan Askerî Üsse Saldırı: 140 Ölü. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/afgan-askerî-usse-saldiri-140-olu-40434594> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Hürriyet Gazetesi (2017, 26 Nisan). Taliban Karakola Saldırdı: 7 Polis Öldü. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/taliban-karakola-saldiridi-7-polis-oldu-40439518> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

- Hürriyet Gazetesi (2017, 9 Nisan). Afganistan'da Bombalı Saldırı: 9 Ölü. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/afganistanda-bombali-saldiri-9-olu-40421678> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- İMDAT İnsan Hakları Kurumu (2019, 4 Mart). *Parmaklıklar Ülkesi: Mısır 2018 İnsan Hakları Raporu* (Çev. İ. Mercan), https://insamer.com/tr/parmakliklar-ulkesi-misir-2018-insan-haklari-raporu_2035.html (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- İNSAMER (t.y.). *Mısır*. https://insamer.com/tr/misir_840.htm (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- İvak, V. (2019). *Yemen İç Savaşı'nın Jeopolitik ve Bölgesel Etkileri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, S. (2018, 25 Ekim). Terör Örgütü PKK 35 Yıldır Kan Döküyor. <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/teror-orgutu-pkk-35-yildir-kan-dokuyor/1625988> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Kayalar, M. ve Ayter, O. (2012). Küresel İş Dünyasında Kültürel Farklılıkların Yönetimi: Türk Girişimciliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(7), 47-64.
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika'nın Ortadoğu Politikası: 90'lardan Bugüne, Başkandan Başkana Ortadoğu Politikası*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Kızıoğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 35-64.
- Koç, M. A. (2019). Tarihi İhtilafların Gölgesinde İran-Suudi Arabistan Rekabeti: Şii-Vahhabi İlişkilerinin Dünü ve Bugünü. *İran Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 91-120.
- Korkmaz, Y. (2016, 25 Mart). Irak'ta Şii Gruplar ve Siyasi Etkileri. https://insamer.com/tr/irakta-sii-gruplar-ve-siyasete-etkileri_274.html (Erişim Tarihi: 16.03.2020).
- Kristof, N. D. (2002, 29 Mart). The True Arab Leaders. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2002/03/29/opinion/the-true-arab-leaders.html> (Erişim Tarihi: 07.04.2020).
- Küçükşahin, A. (2005). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu PKK Terörüne Hazırlayan Nedenler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(2), 63-94.
- Lotito, N. J. (2018, 30 Ekim). Public Trust in Arab Armies. <https://carnegieendowment.org/sada/77610> (Erişim Tarihi: 07.04.2020).

- Lynch, M. (2011, 6 Ocak). Obama's 'Arab Spring'? <https://foreignpolicy.com/2011/01/06/obamas-arab-spring/> (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.). Terörle Mücadele Kanunu. 7215-7232. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Milli Gazete (2008, 17 Ağustos). Pakistan da Şii-Sünni Çatışması: 200 Ölü. <https://www.milligazete.com.tr/haber/788928/pakistan-da-sii-sunni-catismasi-200-olu> (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Mynet (2018, 24 Ekim). Ortadoğu'da Savaşan Terör Örgütleri Listesi. <https://www.mynet.com/ortadoguda-savasan-terror-orgutleri-listesi-190101067733> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 123-139.
- Özdemir, H. (2008). Türkiye'nin "Sınır-Ülke" Niteliği: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası. *Avrasya Etüdleri*, 33 (1), 7-46
- Pearlman, W. (2013). Emotions and the Microfoundations of the Arab Uprisings. *Perspectives on Politics*, 11(2), 387-409.
- Rüstemoğlu, R. K. (2008). *1949-1981 Yılları Arasında Suriye ve Mısır'da Vuku Bulan Hükümet Darbeleri ve Bunların Türkiye'deki Yankıları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Sabah Gazetesi (2020, 12 Mart). ABD Yemen'de İran Destekli Husilerin Kontrolündeki Bölgelere İnsani Yardımları Askıya Alacak. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/12/abd-yemende-iran-destekli-husilerin-kontrolundeki-bolgelere-insani-yardimlari-askiya-alacak> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Şahin, Y. (2013). Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar: Teorik Bir Giriş. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(1), 32-55.
- Salık, N. (2016). Modern Suriye'de Toplum ve Siyaset: 1946-200. M. A. Okur ve N. Salık (Ed.). *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika*. Ankara: Nobel Yayıncılık. 31-66.
- Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal Bir Açıklama. *Akademik Bakış Dergisi*. 54, 319-335.

- Sınmaz, K. (2019, 27 Mayıs). Mısır Raporu: Devrim ve Darbe Sarmalında Bir Toplum. https://insamer.com/tr/misir-raporu-devrim-ve-darbe-sarmalinda-bir-toplum_2201.html (Erişim Tarihi: 18.03.2020).
- Sputnik (2017, 24 Kasım). Mısır'ın Sina Yarımadası'nda Cami Katliamı: En Az 235 Ölü. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201711241031134602-misir-sina-cami-bombali-saldiri/> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).
- Tariq, M. O, Haqbeen, F.R. ve Kakar, P.L. (2012). *Afghanistan in 2012 A Survey of The Afghan People*. N. Hopkins (Ed.) www.asiafoundation.org/resources/pdfs/Surveybook2012web1.pdf (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Taşdemir, F. (2005). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taştekin, F. (2015). *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kal!* İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tezcan, M. (t.y). Kültür ve Eğitim İlişkisi. 3-16, <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5632/1773> (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Türk Dil Kurumu (t.y). Kültür. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=k%C3%BClt%C3%BCr> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).
- Türkiye Barolar Birliği (2006). *Türkiye ve Terörizm*. Ankara.
- United Nations High Commissioner for Refugees (2018, 15 Ocak). Tribal Conflict Resolution in Iraq, <https://www.refworld.org/docid/5a66f84f4.html> (Erişim tarihi: 06.04.2020).
- Yeni Şafak Gazetesi (2007, 13 Haziran). El Askeriye Türbesi Bombalandı. <https://www.yenisafak.com/dunya/el-askeriye-turbesi-bombalandi-50231> (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

¹ Kürt Aşiretleri başlığı ile YÖK Tez merkezinde yapılan araştırmada toplam 4 çalışmaya ulaşılmıştır. Bakınız: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Gelişmiş Arama /Kürt Aşiretleri@Tez Adı/İçinde geçsin) (Erişim Tarihi: 06.04.2020).

YENİ YÜZYILDA ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI: BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

Ahmet KARAGÜZEL*

Öz

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarihsel süreçte Ortadoğu ile ilgili siyasi, ekonomik ve askerî bakımdan çeşitli politikalara sahiptir. Bunlardan birisi de Büyük Orta Doğu Projesidir. Bu çalışmanın temel amacı, ABD için hem jeopolitik durumu hem de küresel güç yarışındaki stratejik değeri ile önemli bir saha olan Ortadoğu'da uyguladığı, 'Büyük Ortadoğu Projesi' ile başarılı veya başarısız olduğuna dair çıkarım yapmaktır. Bu çalışmada, ABD'nin, küresel ve bölgesel çıkarlarını ortaya koyan Büyük Ortadoğu Projesinin başarısız olduğu öne sürülmektedir. Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kavramsal olarak Ortadoğu tanımına ve bu tanım içerisinde Ortadoğu bölgesine ilişkin öneme vurgu yapılmıştır. İkinci bölümde, ABD'nin 1919-2000 yılları arasında Ortadoğu bölgesi için ortaya koyduğu politikalar ve olaylar sonrasında göstermiş oldukları tutum ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise Büyük Ortadoğu Projesi hakkında kuramsal bilgiler verilmiştir. Son bölümde ise Büyük Ortadoğu Projesi'nin uygulanmasına ilişkin savaşlar ve Radikal-İlmli İslam ayrımı üzerinden ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki devletlere yaklaşımı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Terörizm, ABD, İslam, Jeopolitik.

THE USA'S MIDDLE EAST POLICY IN THE NEW CENTURY: THE GREATER MIDDLE EAST PROJECT

Abstract

The United States has a variety of political, economic, and military policies related to the Middle East in the historical process. One of these policies is the Greater Middle East Initiative Project. The main objective of this study is to make an inference regarding the USA whether has been successful or failed with the 'Greater Middle East Initiative Project' carried out in the Middle East, as an important field for the USA with its geopolitical situation and strategic significance in the global power race. This study has mooted that the Greater Middle East Initiative Project,

* Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ahmetkaraguzel7@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5654-6369>.

which reveals the USA's global and regional interests, has failed. This study consists of four parts. The first part emphasized the Middle East's definition conceptually and the Middle East region's essence within this definition. The second part set forth the USA's attitudes after the policies and events that it had put for the Middle East region between 1919-2000. The third part presents theoretical information about the Greater Middle East Project Initiative. As to the last section, the USA approach to the states in the Middle East region was discussed through the wars related to the implementation of the Greater Middle East Initiative and radical-moderate Islamic distinctions.

Key Words: Middle East, Terrorism, USA, Islam, Geopolitics.

Giriş

Geçmişten günümüze önemli aktörlerin çok boyutlu mücadelelerine ev sahipliği yapan Ortadoğu, günümüzde halen önemini korumaktadır. Ortadoğu bölgesinde bulunan bol miktarda doğal kaynak rezervi, bölgenin küresel çapta önemini ortaya çıkarmakta ve böylece bölgede yaşanan olaylar küresel etki yaratmaktadır. Bu bağlamda gerek yerel unsurlar gerek küresel aktörler Ortadoğu'nun şekillenmesinde ve anlamlandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Küresel bazı gelişmelerden sonra, Ortadoğu bölgesi terörle ilişkilendirilse de bölge, dinsel ve kültürel unsurlar açısından zengin çeşitliliğe ve stratejik öneme sahiptir. Sadece enerji kaynakları değil aynı zamanda önemli ticari potansiyeli olan Ortadoğu, küresel güç siyasetinde önemli bir pozisyonadadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel güç rekabeti Ortadoğu ekseninde değerlendirildiğinde; enerji kaynaklarının kontrol edilmesi, ABD karşıtı güçlerin Ortadoğu'da yaşam alanı bulmasının engellenmesi, özellikle terörizmin ve radikal örgütlerin engellenmesi, İsrail'in güvenliğinin sağlanması, bölgeden istihbarat sağlanması, iç siyasal mekanizmalar üzerinde kontrol ve üs politikası vb. gibi konular ön plana çıkmaktadır. ABD, bu amaçları doğrultusunda Birinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Ortadoğu'yu kontrol altına almak adına politikalar izlemiştir. Çalışmanın ana konusu olan Büyük Ortadoğu Projesi, ABD'nin bu politikalarından sadece bir tanesidir. ABD, Ortadoğu'yu kontrol etmek için 2000'li yılların başında Büyük Orta Doğu Projesini geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur. ABD'nin projeyi 2000'li yıllarda uygulamaya geçirmesinin temelleri ise 1990'lı yıllarda dönemin ABD Başkanı George H. W. Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" söyleminin yanında 1997'de "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" ile atılmış ve ABD'nin küresel liderlik hedefleri belirginleşmiştir.

ABD için jeopolitik ve jeo-stratejik önem derecesi yüksek olan Ortadoğu bölgesi, 11 Eylöl Saldırılarının sonrasında baskın olarak terör ile ilişkilendirilmiş ve önce Afganistan daha sonra Irak müdahaleleri ile ABD, Ortadoğu'da askerî ekseninde aktif politikalar izlemiş, 'terörle mücadele', 'önleyici savaş', 'önleyici müdahale', 'haydut devletler' gibi kavramlar geliştirerek Ortadoğu'daki varlığını meşru kılmaya çalışmıştır. ABD'nin geliştirdiği bu kavramlar pozitif sonuç vermemiş ve bu ekseninde yeniden yorumlanan George W. Bush'un Ortadoğu politikası 'Büyük Ortadoğu Projesi' olarak şekillenmiştir.

1. Ortadoğunun Tanımlanması

Ortadoğu terimi ilk defa 1902'de, Amerikalı Alfred Thayer Mahan tarafından kaleme alınan "The Persian Gulf and International Relations" isimli çalışmasında Arabistan ve Hindistan arasında kalan bölgeyi tanımlamak adına kullanılmıştır (Dursun, 2003:21). Buna karşılık Ortadoğu bölgesinin kavramsal anlamda kullanılması ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler tarafından Mısır'daki askerî kuvvetleri tanımlamak adına kullanılan "Ortadoğu Komutanlığı" adlandırması ile başlamıştır. Tanımlanmak istenen bu coğrafya daha öncesinde "Yakın Doğu" terimi üzerinden tanımlanmıştır. Bu temelde Ortadoğu bölgesine ilişkin yapılan tanımlama ise geniş anlamda, batıda Fas'tan başlayarak doğuda Afganistan ve Pakistan'a, kuzeyde Türkiye'den başlayarak güneyde Habeşistan'a kadar uzanan coğrafyayı işaret etmektedir (Fırat ve Kürçüoğlu, 2011:194). Bu coğrafyaya dair daha da ayrıntılı tanım şu şekilde izah edilmiştir (Arı, 2012:21):

Orta Doğu, batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca, İran, Afganistan, Pakistan'ın da dahil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan ve Arap Yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin gibi devletleri çevreleyen bir bölgeden bahsedilmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi dar anlamda da Ortadoğu tanımlaması yapılmaktadır. Ortadoğu, dar anlamda, batıda Mısır, kuzeyde Türkiye ve İran'ın yer aldığı, doğuda Umman Körfezi'ne, güneyde Aden Körfezi ve Yemen gibi devletleri içine alan bir coğrafyadan oluşmaktadır. Hem dar anlamda hem de geniş anlamda yapılan Ortadoğu tanımlarında Müslümanların ve Türk, Fars ve Arap gibi etnik grupların yoğun olarak yaşadığı bölgeler kastedilmektedir. Bunun yanında ayrıca, bu bölgelerde

Musevilik ve Hristiyanlık gibi iki semavi dinin ve de Kürt ve Yahudi gibi birçok etnik grubunda yaşamakta olduğu bilinmektedir (Arı, 2012:21).

Ortadoğu bölgesi, çok eski dönemlerden beri Dünya'nın önemli bölgelerinden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Bölge'nin birçok medeniyete ev sahipliği yapmasının yanında, jeopolitik noktada önemli ticaret yollarına, suyollarına ve üç semavi dinin (Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet) doğuşunun merkezi gibi temel nedenlerden dolayı teopolitik, ekonomik, siyasi, stratejik anlamlarda önemli etkiye sahiptir. Bu temeller ekseninde tarihte Ortadoğu bölgesine birçok devlet veya devletlerin egemen olmaya çalıştığı görülmüştür (Yılmaz, 2016:99-128). Örneğin, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu bunlardan sadece birkaç tanesidir.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Ortadoğu bölgesinde petrolün bulunması ile bölgenin küresel devletlerin hâkimiyeti noktasında rekabetini bir kat daha artırmıştır (Yılmaz, 2016:99-128). Öyle ki Kuzey Afrika, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerini içine alan Büyük Ortadoğu yani geniş anlamda Ortadoğu dünya petrolünün yüzde 60'ı ve doğal gaz kaynaklarının yaklaşık yüzde 50'sini barındırmaktadır. Dar anlamda Ortadoğu tanımı dikkate alındığında petrol oranı yüzde 50 ve doğal gaz ise yüzde 40 gibi oranların altına düşmemektedir. Petropolitik temelde, bu bölge Dünya'daki enerji rekabeti noktasında oldukça yaşamsal bir değer taşımaktadır (Arı, 2012:22-23).

Tüm bunların yanında, bölgenin önemine ilişkin söylemlerin bazı jeopolitik teorisyenleri tarafından dikkat çekildiği görülmüştür. Örneğin bu bölge Mackinder tarafından "dünya adası" ve Spykman tarafından da "rimland" şeklinde tanımlanan alanın kapsamındadır. Bunun yanında, Mahan'ın dünya imparatoru olmak adına dünya ticaretinde önemli ticaret yollarına hâkim olunması vurgusunda Ortadoğu özelinde Hürmüz Boğazı, Aden Körfezi ve Süveyş Körfezi gibi yerlerin altı çizilmektedir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu ve Birleşik Krallık ile günümüzde ABD bu sayede dünya gücü haline gelmiştir (Arı, 2012:22-23).

Sonuç olarak, Ortadoğu bölgesine ekonomik, kültürel, dinsel ve stratejik gibi birçok faktörler üzerinden önem atfedilmektedir. Bu faktörler temellinde hem küresel hem de bölgesel aktörlerin, geçmişten günümüze kadar bölgeye egemen olma veya etkin güç olmak için birtakım politikalar uygulamaya çalıştıkları görülmektedir. Yani, güç siyasetinin odağı haline gelen Ortadoğu çeşitli mücadelelerine sahne olmuştur.

2. Amerikan Yayılmacılığı ve Ortadoğu

ABD'nin Ortadoğu'ya olan ilgisi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bölgedeki petrolden pay elde etme amacıyla başlamıştır. Bu temelde, savaş sonrasında ABD'li petrol şirketlerinin imtiyaz elde etme girişimine başladıkları görülmüştür. 1928'de Yakındoğu Kalkınma Şirketi'nin (Near East Development Company) oluşturduğu konsorsiyum ile Kırmızı Çizgi Anlaşmasıyla (Red Line Agreement) Irak topraklarında faaliyet gösteren İngiliz şirketi, Türk Petrol Şirketinin (Turkish Petroleum Company) %23,75'lik hissesini almayı başarmıştır. ABD'nin bu çabaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında da devam etmiştir. İran ve Suudi Arabistan gibi devletlerle yapmış olduğu petrol temelli girişimleri, ABD'nin Ortadoğu ve petrol odaklı yayılmacılığına verilebilecek örneklerdir (Baran, 2019:60-61).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine ilişkin dış politika anlayışını ortaya koyan durumlardan bir tanesi ise ABD Başkanlarının isimleri ile anılan doktrinlerdir. Bu doktrinlerden bir tanesi ise ABD'nin 33. Başkanı olan ve 1945-1953 yılları arasında ABD Başkanı olarak görev yapan Harry S. Truman'dır (Millercenter, Harry S. Truman). ABD Başkanı Truman tarafından 12 Mart 1947'de ABD Kongresinde yapılan konuşmada *“özgür insanların kendi ulusal bütünlüklerini saldırgan hareketlere karşı korumalarına yardım etmekte isteksiz davranıldığı takdirde totaliter rejimlerin kendilerini zorla empoze edeceklerini ve ABD'nin politikasının, özgür insanların iç ve dış baskılara desteklemesi doğrultusunda olması gerektiğini vurgulayarak bu tür baskularla karşı karşıya olan ülkelere ekonomik ve mali yardım yapılmasının zorunlu olduğu”* belirtilmiştir (Arı,2017:102). ABD Başkanı Truman, bu dönemlerde Türkiye'nin ve Yunanistan'ın yardıma ihtiyacı olduğunu ve bu devletlere yardımın yapılmadığı zaman ise hürriyetlerini kaybedeceklerini belirtmiştir. Öyle ki Başkan Truman, bu iki devlete 400 milyon dolar ek yardımın yanında, askerî ekipmanlarının dizayn edilmesi ve ordularının modernizasyonu için yardım yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Edwards, 1989).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan ilgisini gösteren bir diğer gelişme Süveyş Krizi'nde sergilemiş olduğu tavırla belirginleşmiştir. 1859-1869 yılları arasında inşa edilen Süveyş Kanalı, İngiltere için çok önemli bir yere sahiptir. Kanal'ın İngiltere için önemi 1956 yılına kadar sürmüştür. 1956'da Mısır'da milliyetçiliğin yükselmesi, paralel olarak aynı tarihte Mısır'da iktidara gelen Cemal Abdul Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme hamlesi, başta İngiltere olmak üzere Batılı devletlerin tepki göstermesine neden olmuştur. Öyle ki 1956'da İngiltere, İsrail ve Fransa tarafından Mısır'a askerî müdahalede bulunmaları ABD ve Sovyetler Birliği'nin tepkisini çekmiştir. 1956'da İngiltere ve Fransa'nın, 1957'de İsrail'in Mısır'dan çekilmeleri,

Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın milli kahraman gibi görünmesine neden olmuştur. Bu gelişme ile İngiltere'nin bölgede itibar kaybına uğradığı görülmekle birlikte, ABD'nin de Ortadoğu bölgesinde yaşanan olaya fiili olarak dâhil olduğu gözlenmiştir (Özkurt, 2019:385-395). Bu vesile ile ABD'nin diplomatik ve ekonomik güç kullanarak Ortadoğu'da etkinliğini arttırdığı görülmüştür (Pach, t.y).

ABD Başkanı Harry S. Truman'dan sonra 1953-1961 yılları arasında ABD'de Başkan Dwight D. Eisenhower olmuştur (Millercenter, Dwight D. Eisenhower). ABD Başkanı Eisenhower döneminde ABD'nin Ortadoğu'da aktif bir politika izlemeye başladığı görülmüştür. Öyle ki İngiltere'nin Ortadoğu'da etkinliğinin azalmasıyla ortaya çıkan boşluğun ABD tarafından doldurulmaya başlanıldığı görülmüştür. Başkan Eisenhower tarafından 1957'de Kongre'de kendi adıyla alınacak olan doktrinde i) Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardımların yapılması, ii) isteyen ülkelere askerî desteğinin verilmesi ve iii) gerektiğinde bölgede ABD kuvvetlerinin askerî müdahale için kullanılmasının talep edildiği yetkilerin yer aldığı karar Kongre tarafından onaylanmış ve bu karar 9 Mart 1957'de yürürlüğe girmiştir (Sander, 1996:275).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan ilgisini gösteren üçüncü gelişme ise İsrail'dir. İsrail devleti, 1948'de bağımsız bir devlet olarak Filistin'de ortaya çıkmadan önce ABD Kongresinde 1922'de alınan kararda ABD'nin İsrail'e ulusal bazda desteğini gösterirken, bu desteğin ABD tarafından uluslararası mecraya duyurulması ise 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 'Taksim Planı'nın oylaması sırasında resmedilmiştir. Öte yandan İsrail devletinin bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte ABD'nin yaklaşık on dakika içerisinde bu yeni devleti tanınması, bu devletin arkasında olacağına açık bir işaretidir. Bu işarete ilişkin diğer örnekler ise ABD'nin İsrail'e sağlamış olduğu maddi, askerî teknoloji yardım ve Arap-İsrail Savaşlarındaki (1967 ve 1973) desteklerdir (Arı, 2017:87-110).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan ilgisini gösteren dördüncü gelişme, Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin Suriye devleti ile olan gergin ilişkileridir. 1946'da Suriye Arap Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı elde etmesi sonrasında İsrail karşıtı ve Sovyetler Birliği'ne yakın bir politika izlemesi ve Suriye'nin jeopolitik önemi, ABD'nin Suriye konusunda temkinli yaklaşmasına neden olmuştur. Suriye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin özellikle 1970'te Hafız Esad'ın Suriye'de iktidarı ele geçirmesiyle birlikte derinleştiği görülmüştür. Bu sayede Sovyetler Birliği geçmişte sıcak denizlere inme politikasını uygulama fırsatını elde etmiştir (Kelkitli, 2016:359-370). Sovyetler

Birliği'nin Hafız Esad döneminde Suriye ile yakın ilişkiler kurması ABD'nin Ortadoğu'daki varlığını tehdit eden bir gelişme olarak yorumlanabilir.

Soğuk Savaş döneminde ABD Başkanları tarafından ilan edilen üçüncü doktrin ise 1969-1974 yılları arasında ABD Başkanı olarak görev yapmış olan Richard Nixon'dır (Millercenter, Richard Nixon). Başkan Nixon tarafından ilan edilen doktrinde ABD'nin bölgesel çatışmalara doğrudan askerî müdahalede bulunmayacağı, bunun yerine ise ekonomik ve askerî anlamda destek vereceği öngörülüyordu. Ancak 1979'da yaşanan İran Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a yapmış olduğu askerî müdahale gibi gelişmeler ABD'nin Bölge'ye ilişkin yaklaşımında değişikliğe neden olacaktı (Arı, 2017:108-110).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan ilgisini gösteren beşinci gelişme ve aynı zamanda ABD'yi Sovyetler Birliği ile rekabette Ortadoğu'da avantajlı bir hale getiren durum ise 1979'da İsrail ile Mısır arasında Camp David Antlaşmasının imzalanmasıyla yaşanmıştır. Bu antlaşma sonrasında, Mısır'ın ve Sovyetler Birliği'nin daha önce imzalamış oldukları "Mısır- Sovyet Dostluk Antlaşması" sebebi ile Sovyetler Birliği gemilerinin Mısır Limanlarından faydalanmasını içeren imkânları kaybetmesine ve Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'de sahip olduğu avantajı yitirmesine neden olmuştur (Özdemir, 2018:472).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan ilgisini gösteren ve Bölge'ye dair politikasını etkileyen altıncı gelişme ise 1979'da İran'da yaşanan devrimdir. Bu devrim sonrasında ABD bölgede önemli bir müttefikini kaybetmiştir (Arı, 2017:111). Bu gelişmeyle İran'ın dış politikada Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaştığı görülmüştür (Karaca, 2018:516-518). ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan ilgisini gösteren ve bölgedeki kazanımlarını tehlikeye atan bir diğer gelişme ise 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesidir. Bu işgal ile ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki stratejik, ekonomik ve siyasi çıkarları risk altına girmiştir (Arı, 2017:115).

İran Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgalinden bir yıl sonra, ABD'nin 39. Başkanı Jimmy Carter (Millercenter, Jimmy Carter) tarafından kendi adıyla anılacak olan doktrinde, ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin yaklaşımı görülmektedir. Bu doktrinde ABD tarafından, Basra Körfezi'nin ABD'nin hayati çıkarları için önemli bir bölge olduğundan bahsedilmiş ve bu bölgeye herhangi bir güç tarafından yapılacak olan saldırılara ABD'nin askerî güç dahil olmak üzere her türlü araçla müdahalede bulunacağı belirtilmiştir (Arı, 2017:116).

ABD'nin Ortadoğu politikasında sekizinci gelişme 1980-1988 yılları arasında yaşanan Irak-İran Savaşı'dır. Bu savaş, petrol tesislerinin zarar görmesine, üretimin düşmesine ve fiyatların artmasına neden olmuştur (Arı,2012:433-436). ABD'nin bölgesel dengelerin İran lehine değişmesini engellemek adına Irak'a destek verdiği görülmüştür (Kepsutlu, 2016:62).

ABD'de 1988 yılının kasım ayında Başkanlık seçimleri yapılmıştır. Bu seçimlerin galibi olan George Herbert Walker Bush, Ocak 1989'da ABD'nin 41. Başkanı olarak göreve başlamıştır. Başkan Bush'un göreve gelmesinden kısa süre sonra ABD Kongresi'ne sunmuş olduğu Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde (Mart 1989) ABD'nin çıkarlarını ve hedeflerini şu şekilde ifade ettiği görülmüştür: “i) ABD'nin özgür ve bağımsız bir şekilde yaşamını sürdürmesi, ii) sağlıklı ve büyüyen bir Amerikan ekonomisinin sağlanması, iii) siyasi özgürlükler, insan hakları ve demokratik kurumları teşvik eden istikrarlı ve güvenli bir dünya ve iv) dost ve müttefik ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesi” (Pirinççi, 2011:81-82).

ABD'nin küresel bir güç olarak tanımlandığı bu belgede bölgesel sorunlara ilişkin yaklaşımlarda Soğuk Savaş döneminin etkisi vardır. Başka bir ifadeyle, ABD'nin bölgesel politikalarında Sovyetler Birliği merkezli bir anlayışın hâkim olduğu görülmüştür. Başkan Bush döneminin Ortadoğu özelindeki önemli olaylarından bir tanesi de Saddam Hüseyin'in Irak'ı Kuveyt'in işgaline sürüklemesi olmuştur. Saddam Hüseyin'in bu hareketi, ABD'nin 1950'den beri Ortadoğu'da uygulamakta olduğu i) Petrolün uluslararası pazara sorunsuz ulaştırılması, ii) İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve iii) Başta petrol üreticisi ülkeler olmak üzere bölgedeki dost ve müttefik rejimlerin korunması biçiminde özetleyebileceğimiz politikaların olumsuz etkilenmesine neden olacaktı. Bu eksende, Irak'a müdahale edilmemesi durumunda ise i) Petrol piyasasında Irak üstün bir konuma gelecektir, ii) İsrail'in güvenliği tehlikeye girecek ve ABD'nin bölgedeki ittifak yaptığı Körfez ülkelerinin rejimleri tehlikeye girecektir. Bu senaryoların yaşanmaması adına dönemin ABD Başkanı Bush tarafından 11 Eylül 1990'da Kongre'de yapılan oturumda Irak'a ilişkin olarak hedeflerini beş başlık altında aktarmıştır: i) Irak'ın hemen ve tamamen Kuveyt'ten çekilmesi, ii) Kuveyt'in meşru yönetimin yeniden başa getirilmesi, iii) Basra Körfezi'nde güvenlik ve istikrarın sağlanması, iv) yurt dışındaki Amerikan vatandaşlarının korunması ve v) Yeni Dünya Düzeni (Pirinççi, 2011:82-85). Bu düzlemde, ABD liderliğinde, 16 Ocak 1991'de Körfez Savaşı Çöl Fırtınası Operasyonu ile başlamış ve 28 Şubat 1991'de başarı ile sonuçlanmıştır. Bu müdahale ile ABD'nin bölgedeki etkin politikasının devam ettiği görülmüştür (Türkmen, 2006:127-144).

Genel olarak, Ortadoğu petrollerinden pay elde etme amacıyla bu bölgeye doğru artan Amerikan ilgisi zaman içerisinde Amerikan başkanlarının doktrinleri ile 'Amerikan Yayılmacılığı' halini almıştır. Gerek Ortadoğulu aktörlerin hareketleri gerek bölge dışı aktörlerin politikaları ve Soğuk Savaş ekseninde uzun soluklu bir mücadeleye sahne olan Ortadoğu'da ABD, baskın bir karakter ekseninde politikalar üretmiş ve Ortadoğu güç mücadelesinde etkili bir aktör olmuştur.

3. ABD'nin XXI. Yüzyılda Ortadoğu Dizaynı: Büyük Ortadoğu Projesi

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin hazırladığı Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin bir alt başlığıdır. Tanzanya ve Kenya'daki Amerikan büyükelçiliklerine yapılan terör saldırıları sonrasında, ABD'nin uluslararası terörizme karşı bir politika üretmesi çerçevesinde hazırlanan Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi, Kuzey Afrika'dan başlayarak Hindistan'ın Batı sınırlarını içine alacak şekilde, çoğu Müslüman devletlerin güvenlik, hukuki, eğitim, ekonomi, siyasi gibi birçok boyut temelinde değişimini hedefleyen, detaylı bir proje olarak bilinmektedir. Bu projenin uygulanması ise dünyayı sarsan ve yeni bir dönemin başlamasına neden olan 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terör saldırılarından sonra olmuştur. Bu projede Ortadoğu'nun hedef olarak gösterilmesinin nedeni ABD'ye yapılan terör saldırılarını gerçekleştiren El Kaide terör örgütünün Ortadoğu'daki etkisidir. Bu gelişme BOP'un canlanmasına katkı sağlamıştır. Projenin resmî ağızdan ilanı ilk olarak 24 Ocak 2004'te İsviçre'nin Davos kentinde gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu'nda dönemin ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından yapılmıştır (Çelik, 2014:55-56). ABD Başkanı George W. Bush tarafından da bu projenin dile getirildiği görülmüştür. Daha sonra bu proje "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi" adıyla anılacaktır. Bu projeye kuramsal manada katkıda bulunanların arasında Bernard Lewis ve Zbigniew Brzezinski gibi uzmanların olduğu görülmektedir (Köylü, 2015:90).

BOP'un oluşumunu ve aktifliğini küresel terörizm ve 11 Eylül Saldırıları tetiklemiştir. İnanç temelli terörizm tehlikesi yükselmiş ve ABD, terörizmin yaygınlaşmasına engel olmak için bu proje ile terör üretebilecek bölgelerde etkinliğini arttırmıştır. ABD her ne kadar terörizmi azaltmak için soft-power (yumuşak güç) ilkelerini uygulayacağını ve bu bölgeleri Batı ile ilişkiler kurabilecek, modern ve terörizmden uzak olarak şekillenebileceğini iddia etse de aslında hard-power (sert güç) temelli politika izlemiştir (Sinkaya, 2016:15).

ABD Başkanı George W. Bush yönetimi tarafından uygulamaya konulan BOP'un kapsadığı ülkelere bakıldığında 35 ülkenin olduğu görülmektedir: Türkiye, Tunus, Sudan, Libya, Cezayir, Mısır, Moritanya, Fas, Yemen, İran, Lübnan, Somali, Filistin, Ürdün, Suriye, Irak, Katar, Kuveyt, Bahreyn, Suudi Arabistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Afganistan, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Moğolistan (Çelik, 2014:58-59). Bu proje kapsamında hedef, Ortadoğu'da ekonominin iyileştirilmesi, eğitim geliştirilmesi, güvenliğin sağlanması, aşırı dinciliğin ve terörizmin engellenmesi, özgür basın ve medya hareketlerinin ve de demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesi etrafında şekillenmiştir (Kaya Gül, 2009:78).

George W. Bush'un Ortadoğu politikaları ve Bush doktrini ekseninde şekillenen politikalarında, 11 Eylül terör eylemlerinin yanında George W. Bush'un siyasi kültürü ve geleneği de etkili olmuştur. Bu bağlamda Bush'un politikalarında sadece ABD başkanı değil yönetim ve siyasi geleneğin etkisi de ön plana çıkmaktadır. Yeni muhafazakâr siyasi kültürden etkilenen Bush, yönetiminde bu kültürden insanlara yer vermiş ve ABD'nin politikaları bu ekseninde şekillenmiştir (Bilensoy, 2018:59).

Başkan Bush'un yönetim kadrosunda yer alan yeni muhafazakârların, ABD'nin Ortadoğu politikalarını şekillendirmesinde çok büyük etkileri vardır. Küresel terörizm tehlikesine karşı 'Önleyici Savaş' kavramını geliştiren ve ABD'nin hegemon özelliklerini ortaya koymak isteyen bu grup, BOP ile ABD'nin bölgesel hâkimiyetini arttırmasını istemiştir. Yeni muhafazakâr grubun bu politikaları, Ortadoğu'nun önemli enerji kaynaklarına sahip olması, bölgenin terörist yetiştirme potansiyeli, ABD karşıtı kitlelere ev sahipliği yapması ve İsrail'in güvenliği gibi önemli hususlara dayanmaktadır (Altunışık, 2009:74-75).

Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının jeopolitik ve jeostratejik önemi, BOP'un oluşumunda etkili olmuştur. Bölgede bulunan petrol rezervi, başta Avrupa olmak üzere farklı bölgelerin ve çeşitli aktörlerin enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Enerji kaynaklarını kontrol etmek, yönetmek ve kimlerin bu kaynaklardan ne kadar faydalanabileceğini belirlemek güç siyasetinde devletlere avantaj sağlayacağı için ABD, BOP'u hazırlarken petrol ve enerji kaynaklarının güvenliği gibi önemli hususları gözetmiştir. Enerjinin geleceğine yön vermek ABD için önemli bir politika aracı olmuştur (Ural, 2009:143-144).

BOP, enerji, enerji güvenliği ve enerji kaynaklarının kontrolünün kazanılması amaçlarının yanında dini, ekonomik, demokrasi söylemi ve

politik etkileri ile sadece enerji odaklı bir politika olmamıştır (Tangülü, 2006:84-93). BOP ile ABD'nin kazanımlarını (Kaya Gül, 2009:83-84), “Enerji kaynaklarının kontrolü, terörizmin engellenmesi, bölgesel istikrarın sağlanması, İsrail'in güvenliği, Batı ile ilişkiler kurabilen İslam coğrafyası, Filistin meselesinin çözüme kavuşması” şeklinde özetleyebiliriz.

Kısaca diyebiliriz ki BOP ile ABD, Ortadoğu'daki çıkarlarını sınıflandırmış, sadece petrol ve güç odaklı olmayan din ve kültür gibi çeşitli unsurları gözeterek, enerji güvenliğinden İsrail'in korunmasına kadar zengin içerikli bir proje oluşturmuştur. Bu proje ile ABD, Ortadoğu'daki çıkarlarını yumuşak güç politikaları ile de şekillendirmek istemiş, bölgesel istikrarın sağlanması amacı ile hem bölgenin kontrolü hem de Amerikan çıkarları gözetilmiştir.

4. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Uygulanması

4.1. George W. Bush Dönemi ABD'nin Ortadoğu'daki Askerî Müdahaleleri

11 Eylül 2001'de ABD tarihinin en yıkıcı terörist saldırısı yaşanmıştır. O günün sabahında Boston'dan kalkan Amerikan Airlines'a ait 11 sefer sayılı uçak saat 08:45'te Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine çarpmıştır. Kısa süre sonra ikinci bir uçak Dünya Ticaret Merkezi'nin bu sefer güney tarafındaki kuleye çarpmıştır. Üçüncü uçağın Pentagon binasına dalış yaptığı ve dördüncü uçağın ise Pennsylvania eyaletinin Pittsburg kentine düştüğü görülmüştür. Dört uçak ile gerçekleştirilen bu saldırılar sonrasında ABD'de binlerce insan yaşamını yitirmiştir (Bozkurt ve Kanat, 2007:143). Bu saldırılardan kısa süre sonra Başkan Bush tüm dünyaya “Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle” söylemi ekseninde bir açıklamada bulunmuştur. Bu söylemden, kısa süre sonra ABD'ye yapılan saldırıların arkasında El Kaide olduğunun belirlenmesiyle ABD, 7 Ekim 2001'de Afganistan'a hava saldırısı gerçekleştirmiş ve Afganistan'ı işgal etmiştir. Öyle ki NATO, tarihinde ilk kez 5. maddeyi ABD için 11 Eylül 2001 saldırısında devreye sokmuştur (Oran, 2013:20).

ABD'nin 2001'de Afganistan'a gerçekleştirdiği askerî müdahale BOP'un ilk askerî basamağı olarak değerlendirilebilir. Bu askerî müdahale aynı zamanda, ABD'nin terörü bitirme noktasında temel gayesini ortaya koymaktadır. Ancak ABD için Afganistan'ı önemli kılan bir diğer şey ise Afganistan'ın yer altı kaynakları bakımından zengin olması ve bulunduğu stratejik konumdur. Bunun yanında, ABD için Afganistan'ı stratejik açıdan önemli kılan bir başka durum ise Afganistan'ın, bölgedeki zenginlikleri

kontrol etmede kritik bir yerde bulunmasıdır. ABD, Afganistan'a yapmış olduğu askerî müdahale ile başarı elde etmesine rağmen, müdahale sırasında yaşanan sivil kayıplar sonrasında Ortadoğu'da ABD karşıtlığının giderek arttığı gözlemlenmiştir. Bu durumda, ABD tarafından uygulamaya konulan BOP'un Afganistan'da başarısız olduğu görülmüştür. Buradaki başarısızlık, ABD'nin terörü bitirme noktasında yapmış olduğu girişimin, bölgedeki terör eylemlerini daha da yaygınlaştırmasıdır (Tibet, 2010:58-85).

ABD'nin Büyük Ortadoğu planları için ikinci askerî müdahale girişimi 2003 yılında Saddam Hüseyin yönetiminde Irak'a karşı gerçekleşmiştir. Irak'a askerî müdahaleye giden süreçte dönemin ABD Başkanı G.W. Bush'un 29 Ocak 2002'de yapmış olduğu Ulusa Sesleniş konuşmasında Irak'ın da içinde bulunduğu bazı devletler (İran ve Kuzey Kore) için kullandığı "Şer Eksenini" tanımlamasının etkili olduğu söylenebilir. Bu tanımlamanın yanında, ABD Başkanı Bush yönetimindeki ABD'nin Irak'ın El Kaide ile iş birliği yaptığına ve Irak'ta kitle imha silahlarının bulunduğu iddiaların yanında (Oran, 2013:19-22), Saddam Hüseyin yönetiminin Irak halkına uygulamış olduğu baskı (Türkmen, 230:37), ekonomik, sosyo-psikolojik ve stratejik nedenler bulunmaktadır (Oran, 2013:22-24). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden ve NATO'dan yeterli desteği alamayan ABD, 20 Mart 2003'te aralarında Büyük Britanya, İspanya, İtalya gibi birçok devletin yer aldığı "Irak'a Özgürlük Operasyonu" isminde bir operasyon başlatmıştır. ABD'nin Irak politikası; bölgede kendisinden başka bir bölgesel gücün varlığının engellenmesi, Saddam Hüseyin ve yönetiminin kitle imha silahları geliştirmesinin engellenmesi, Saddam Hüseyin'i bölgeden uzaklaştırarak, müttefikleri ve bölgesel çıkarların korunması olarak özetlenebilir (Uğrasız, 2003:152-153). ABD'nin Mart 2003'te hava ve kara operasyonlarının yanında özellikle Saddam Hüseyin'in etkisiz hale getirilmesinden sonra, ABD'nin Irak'taki sivillere karşı yapmış olduğu katliamlar, BOP'un Irak'ta uygulanmasının başarısızlık ile neticelenmesine neden olmuştur (Baker ve Hamilton, t.y.).

Sonuç olarak, ABD, BOP'un uygulanması noktasında Afganistan ve Irak müdahalelerinde tehdit unsuru olarak görülen yönetimleri kısa sürede değiştirmesine rağmen, sonraki dönemlerde ise ABD kuvvetlerinin bölgede sivil kayıplara neden olması, bu projenin bölgede başarılı olmasını engellemesinin yanında, ABD'ye karşı tepkilerin artmasına neden olmuştur.

4.2. Büyük Ortadoğu Projesi Temelinde ABD'nin Bölge Devletleri ile İkili İlişkileri: ABD'nin Perspektifinden Radikal-İlmli İslam Siyaseti

BOP'un amaçlarından olan bölgesel dinamiklerin kontrolü ve kontrolde olan aktörlerin iyileştirilmesi politikası, yerel unsurlar gözetilerek yapılmıştır. Burada temel argüman, ABD bu bölgeyi Batı'ya yakınlaştırırken ilişki kuracağı kesimin kimliğidir. Yani bir başka deyişle ABD, kendi siyaseti açısından isimlendirdiği Ortadoğu'da var olduğunu düşündüğü kökten dinciler, gelenekçiler, ılımlı İslamcılar ve laikler arasından, seçim yapmak zorunda kaldığına inanmıştır. Bu aktörler arasından "ılımlı İslamcılar" ABD ile ilişkilerini iyileştirmede ön plana çıkmıştır. İlmli İslamcılarının hem dinin temel esaslarına dayanmaları hem de geçmişteki bazı uygulamaların günümüze ayak uyduramadığının farkında olmaları dolayısıyla daha modernist ve batıya yakın çizgide durabilecek izlenim vermesi ABD'nin ilgisini çekmiştir. Zaten İslam dünyasını Batıya yakınlaştırıp terörizmden uzak normal ilişkiler kurabilme amacı taşıyan ABD, ılımlı İslamcılara yakınlık göstermiş ve bölgede ılımlı İslamcılar desteklenmiştir. BOP'un bölgesel dinamiklere en büyük etkisi, bölge aktörlerinin ılımlı İslam ekseninde şekillenmelerine imkân sağlamış ve bu çizgideki aktörleri belirli bir süre desteklemiş olmasıdır (Günel, 2004:158-159).

BOP bölgesel dinamik bazında ülke olarak Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye, Türkiye, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, İran, Pakistan ve Afganistan ülkelerinden oluşmaktadır. Türkiye ise daha sonraları ABD tarafından BOP projesi içerisinde model aktör olarak rol alacaktır. Bu ülkelerin hepsi, ABD'nin Ortadoğu enerji güvenliği ve kontrolü politikaları bağlamında stratejik öneme sahip konumdadırlar (Günel, 2004:159).

ABD'nin Ortadoğu'yu demokratikleştirme çabalarından olan, bölgede okuma yazma oranının artırılması, internet ağlarının kurulması, kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi, kitap ve okul malzemeleri yardımı gibi hareketleri bu bölgenin Batı'ya senkronizasyonu için önemli olmuştur (Arslan, Miller ve Köse, 2011:5-6). Bu senkronizasyon bölge halkının baskıcı rejimlere karşı demokrasi bilincinin oluşabilmesi açısından önemlidir. ABD'nin demokratikleştirme çabaları bölgede baskıcı rejimlere karşı muhalefet oluşma sürecini hızlandırmıştır.

BOP'un ülkelere etkisini kısaca özetleyecek olursak, Irak müdahalesinin ardından Irak'ta ABD istediğini elde edememiş, istikrar ve düzen sağlanması umut edilirken bir karmaşa ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Irak'ın işgalinden

kaynaklanan öfke ile radikal gruplar bölgede kaynak bulmuştur (Benli, 2009:77-78). Irak'taki istikrarsızlık ABD'nin diğer iş birlikçilerinde şüphe uyandırmıştır. Irak'ta Şii yönetim oluşması, Lübnan ve Körfez ülkelerindeki Şii oluşumlara güç vermiş ve ABD'nin ambargolarla sarmak istediği İran bu gelişmelerden kârlı çıkmıştır. Bölgede gerçekleşen seçimlerle, ABD'nin terörist olarak tanımladığı gruplardan Hizbullah ve Hamas'ın, Lübnan ve Filistin seçimlerinde başarı elde etmesi BOP'un ABD açısından olumsuz sonuçlarıdır. Demokrasi yayma amacı güden ABD, Mısır'da demokrasi ile göreve gelip darbe ile görevden alınan Mursi hükümetine destek vermemiş ancak Libya'da muhalifleri desteklemiştir, çıkarlarına göre davranan ABD BOP'un demokrasi ayağından sınıfta kalmıştır. Kısaca ABD bölgeye demokrasi getirmek isterken kaos ve düzensizlik getirmiş, İslamcı grupların siyasal hareketlerini desteklerken işin sonunu hesaplayamamış hem İran'ın güçlenmesine hem de terörist grupların kaynaklarını büyütmesine neden olmuştur (Sinkaya, 2016:16-17). Özetle ABD, BOP ile hedeflediği kazanımlara uzaklaşmış, Irak'ın istikrarsızlığı, Şii-Sünni kavgası, İran'ın ve Suriye'nin bölgesel yetkinliklerini arttırmaları ABD için olumlu gelişmeler olmamış, ayrıca demokrasi söylemleri ile rejim değişikliklerinde İslamcı yönetimlerin iş başına gelmesi ABD'nin çıkarına bir durum yaratmamıştır (Benli, 2009:78).

Türkiye için BOP'un etkisi ve önemi analiz edildiği zaman, projenin ilk yıllarında hedef ülkeler arasında olan Türkiye'nin, ABD tarafından zamanla hedef olmaktan ziyade iş birliğine uygun aktör ve ortak olarak değerlendirilmesiyle Türkiye hedef pozisyonundan ortak pozisyonuna kaymıştır. Bu pozisyon değişimi ile ABD, Türkiye ile ortaklık ekseninde politikalar üretmiştir (Günel, 2004: 159). Ayrıca Türkiye, ABD'nin kendisini gördüğü ortak rolünün yanında, bölge ile tarihsel ve kültürel bağlarının etkisiyle bölgesel bir güç pozisyonundadır. BOP kapsamında Türkiye'nin, ABD tarafından bölgede desteklenmesine neden olan önemli unsurlardan biri de Türkiye'nin bölgesel potansiyeli olmuştur. ABD'nin, Türkiye bölgesel potansiyelini kullanmak isteyerek oluşturduğu Türkiye modeli, Ortadoğu ülkelerine hem Müslüman olup hem de Batı ile normal ilişkiler kurulabileceğinin bir örneği olarak gösterilmiş, Türkiye BOP ülkelerine model aktör olarak sunulmak istenmiştir (Köylü, 2015:96).

Hedef bölgelerden stratejik önemi diğerlerine kıyasla daha yüksek olan İran da BOP'tan payına düşeni almış ve ABD'nin ambargo ve çevrelemesine maruz kalmıştır (Akgün ve Semiz, 2005:173). ABD'nin yani dolayısıyla BOP'un bu baskılı yaklaşımı, Şii grupların ABD karşıtlığını ve radikal örgütleri tetiklemiştir.

BOP'un Suriye ayağına baktığımız zaman Suriye'nin de hedef ülkeler arasında olduğunu söyleyebiliriz. Esad ile iyi ilişkiler kurulamaması ve Suriye-İsrail ilişkileri doğrultusunda Suriye'de rejim değişikliği hedeflenmiştir (Köylü, 2015:92). BOP'un bölgesel dinamiklere en büyük etkilerinden biri Arap baharına ve Suriye krizine sebep olmasıdır (Sancaktar, 2016:135). BOP'un getirdiği yenilikçi, demokratik ve bilgiye erişimi sağlayan yumuşak güç unsurları bölge halklarının muhalif hareketlerini hızlandırmıştır.

Genel olarak ABD'nin bölgesel dinamiklere etkisini değerlendirdiğimizde 'İlmli İslam' ve 'Arap Milliyetçiliği' gibi başlıklar gündeme gelmiş, ılımlı İslamcı yönetimler ABD tarafından önce desteklense de daha sonra başta Mısır örneğinde olduğu gibi terk edilmiştir. Türkiye ile ABD arasında BOP kapsamındaki ilişkiler iyi başlasa da devamı gelmemiştir. ABD'nin bölgenin demokratikleşmesi için uyguladığı soft power ilkeleri zamanla BOP ile çelişmiş hatta bu kavramlar bölge halklarının bilinçlenmesine yol açmış ve bölgeyi Arap baharına sürükleyen etkenlerden olmuştur. Kültürel ve dini boyutta ise Amerikan politikaları ılımlı İslam anlayışının popülerliğini arttırsa da bölgede radikal unsurlar varlık göstermiştir.

Sonuç

Küresel bir aktör olan ABD'nin dış politika yapımı aşamasında 'jeopolitik' önemli bir konumdadır. Jeopolitik ve jeostratejik ekseninde enerji kaynaklarının kontrolü, enerji güvenliği gibi başlıklar ABD'nin Ortadoğu politikaları üzerinde etkili olmuştur. Bu ekseninde Ortadoğu gibi uluslararası güçlerin mücadele sahası olan, hem değerli enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan hem de dini ve kültürel önemi olan bir bölgeye ABD'nin ilgisi kaçınılmazdır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile rekabetin artması, enerji kaynaklarının stratejik önemini arttırmış ve yerel unsurların kontrol edilmesi, terörizmin engellenmesi ve de bölge hâkimiyetinin elde edilmesi doğrultusunda ABD, Ortadoğu'ya yönelik politikalar oluşturmuştur. ABD'nin geçmişten 2003'e kadar izlediği politikalar, 2003 yılında BOP olarak şekillenmiştir. Daha sonra küresel terörizmin yükselmesi, 11 Eylül saldırıları, Bush ve yeni muhafazakârlar gibi etkenlerin etkileriyle oluşan BOP, görünürde bahsedilen bölgenin modernizasyonunu içermektedir. Yani BOP ile amaç Ortadoğu'nun terör ve radikal unsurlar barındırmasını engellemektir. Lakin görünen bu amacın yanında, Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının kontrolü ve güvenliği, İsrail'in güvenliği ve bölgeyi daha güvenli bir hale getirme gibi amaçları da vardır. Bu amaçlar doğrultusunda politika oluşturan ABD, bölge ülkelerinin Batı ülkeleri

ile senkronizasyonunu sağlayarak hem İslam ülkesi olup hem de Batılılarla ilişkiler kurabilen aktörler olmasını hedeflemiştir.

Hedef olarak bahsi geçen 22 ülkeye ABD'nin demokrasi, insan hakları, kadın hakları, eğitim ve iletişim olanaklarının arttırılması, internet kurulması gibi çalışmaları bu coğrafyada iletişimi arttırmış ve bu da baskıcı yönetimlere karşı muhalefet olmayı kolaylaştırmıştır. ABD, BOP ile bölgede baskıcı rejimlerin yerini daha demokratik yapılara bırakmasını istemiş ancak daha sonra bu yapıların da ABD karşıtı gruplar haline dönüşebilme tehlikesi ile bu politikasını askıda bırakmıştır.

ABD bölgenin demokratikleşmesinde hem hükümet bazında hem de yerel aktör olarak ılımlı İslamcı olarak adlandırılan modern İslamcılarının varlığını desteklemiş ancak bu destek uzun süreli olmamıştır. ABD'nin bu bölgedeki güvenlik kaygılarından olan bölgenin terör örgütlerine yaşam alanı olması hususunda, ABD ilk zamanlar ılımlı İslamcılarının desteklenmesini uygun görmüş ve terörizmin bu bölgelerde hayat bulmayacağını düşünmüş ancak daha sonra Filistin ve Lübnan seçimlerinden ABD'nin terörist olarak gördüğü grupların güçlü çıkması, Mısır'da ise Müslüman Kardeşler ve Mursi'nin güçlenmesi gibi gelişmeler, ABD'nin bu politikasında da geri adım atmasına sebep olmuştur. Kısacası, ABD, BOP ile gerek askerî operasyonlar, gerekse de siyasal söylemleri ve yumuşak güç hamleleri olsun bir çok başarısızlıklara uğramıştır.

BOP'un bölgesel dinamiklerine etkisi 'ılımlı İslamcılık' ve 'Arap Milliyetçiliği' fikirlerinin artışı olarak değerlendirilebilir. ABD'nin bölgede kendisinin kontrolünde yönetimler kurmak istemesi politikası bağlamında 'ılımlı İslamcılar'ı desteklemesi bölgesel dinamik olarak bu yaklaşımın (ılımlı İslam-Modern İslam) artmasına neden olmuştur. İlimli İslamcılıkla beraber Arap milliyetçiliği de önce Afganistan, Irak ve Filistin'de yaşanan gelişmelerle daha sonra da Arap baharı ile hareketlilik göstermiş, ABD karşıtı kıpırdanmalar meydana gelmiştir.

Ülke bazında değerlendirme yaparsak Türkiye, BOP'ta önemli bir aktör olmuş, Türkiye, Ortadoğu ile sahip olduğu tarihsel ve kültürel mirasının etkisiyle bölgedeki diğer aktörler için önemli bir örnek olmuştur. BOP bağlamında anlaşmazlıklar da yaşanmış ve ABD çeşitli konularda iş birliği yaptığı ülkeler ile çelişkiye düşmüş hem Türkiye ile hem de diğer aktörler ile ilişkilerin bozulduğu zamanlar olmuştur. Suriye, Irak, İran, Afganistan, Libya, Filistin gibi ülkelerde de BOP istenileni tam anlamıyla vermemiştir.

Çalışmanın temel amacı olan ABD'nin BOP ile başarısını analiz ettiğimizde, ABD'nin hedeflerine tam olarak ulaştığı ifade edilemez. Enerji geçişlerini ve stratejik bölgeleri kontrol eden ABD, BOP'un görünür sebeplerinden olan İslam Dünyasının modernizasyonunu başaramamıştır. Irak, İran, Afganistan, Filistin gibi ülkelerde ABD'nin terörist olarak değerlendirdiği unsurlar yaşam alanı bulmaya devam etmiştir. Kısaca, ABD'nin BOP bölgede istikrarsızlığa neden olmuş ve proje kendi misyonunda tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Ancak ABD, günümüzde halen Ortadoğu'nun önemli enerji kaynaklarının yönlendirilmesinde aktif rol oynamaktadır, halen İsrail'in korunmasını gözetmekte ve de Ortadoğu'da radikal terörizmin karşısında yer almaktadır. Bunun yanında bölgede diğer devlet ve devlet dışı aktörlerin üzerinde etkili olup bölgesel güç dinamiklerinin başında gelmektedir. Bu bakış açısı ile de ABD, göreceli olarak başarıya ulaşmıştır. Yani ABD, BOP hedefleri doğrultusunda mutlak başarılı olamamış ancak önemli kazanımlar elde etmiştir.

Kaynakça

- Akgün, B. ve Semiz Y. (2005). Büyük Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-ABD İlişkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 162-181.
- Altunışık, Meliha Benli (2009). Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken. *Ortadoğu Etütleri*, 1(1), 69-81.
- Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi (Cilt 1)*. Bursa: MKM Yayınları.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı (Cilt 2)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslan, A., Miller C.L. ve Köse O. (2011). ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi. *History Studies International Journal of History Academic Journal*, Special Issue, 1-18.
- Baker, J. A. ve Hamilton, L. H. (t.y.). *The Iraq Study Group Report*. <https://www.iraqsolidaridad.org/2006/docs/gei-1.pdf> (Erişim Tarihi: 26.06.2020).
- Baran, M. (2019). ABD'nin Ortadoğu'daki Ekonomik ve Askerî Güvenlikleştirmeleri: 1945-1980 Arası Dönem. *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 58-67.
- Benli Altunışık, M. (2009). Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken., *Ortadoğu Etütleri*, 1(1), 69-81.
- Bilensoy, İrem (2018). George W. Bush ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması. *Lectio Socialis*, 2(1), 5073.
- Bozkurt, E. ve Kanat, S. (2007). *Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrasında Meydana Gelen Değişiklikler*. Ankara: Asil Yayınları.
- Çelik, H. (2014). *Ortadoğu'da ABD Politikaları ve Büyük Ortadoğu Projesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dursun, D. (2003). Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi. *Birinci Orta Doğu Semineri*. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ, 21-28.
- Edwards, L. (1989). Congress and the Origins of the Cold War: The Truman Doctrine. *World Affairs*, 151(3), 131-141.

- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu Ö. (2011). Orta Doğu'yla İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1: 1919-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 194-203.
- Günel, A. (2004). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 4(1),156-164.
- Karaca, R. K. (2018). İran'da Rejim Değişikliği. B. Özdal ve R. K. Karaca (Ed.). *Diplomasi Tarihi 2*. Bursa: Dora Yayıncılık, 513-518.
- Kaya Gül, H. (2009). *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Kelkitli, Fatma A. (2016). Soğuk Savaş'tan Günümüze Rusya'nın Suriye Politikası: Ortadoğu Kapısını Açık Tutma Gayretleri. H. Çomak, C. Sancaktar ve Z. Yıldırım (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*. İstanbul: Beta Yayınları, 359-370.
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika'nın Ortadoğu Politikası: 90'lardan Bugüne, Başkandan Ortadoğu Politikası*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Köylü, M. (2015). Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 1(2), 85-100.
- Millercenter (t.y.). Dwight D. Eisenhower. <https://millercenter.org/president/eisenhower> (Erişim Tarihi: 26.06.2020).
- Millercenter (t.y.). Harry S. Truman. <https://millercenter.org/president/truman> Erişim Tarihi: 26.06.2020.
- Millercenter (t.y.). Jimmy Carter. <https://millercenter.org/president/carter> (Erişim Tarihi: 26.06.2020).
- Millercenter (t.y.). Richard Nixon. <https://millercenter.org/president/nixon>. (Erişim Tarihi: 26.06.2020).
- Oran, B. (2013). 1.Uluslararası Ortam ve Dinamikler. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt3: 2001-2012)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 14-50.
- Özdemir, A. (2018). Orta Doğu'daki Gelişmeler. B. Özdal ve R. K. Karaca (Ed.). *Diplomasi Tarihi 2*. Bursa: Dora Yayıncılık, 444-475.
- Özkurt, F. Z. (2019), Süveyş Krizi. B. Özdal ve R. K. Karaca (Ed.). *Diplomasi Tarihi 2*. Bursa: Dora Yayıncılık, 385-395.

- Pach, C. J. (t.y.). *Dwight D. Eisenhower: Foreign Affairs*. <https://millercenter.org/president/eisenhower/foreign-affairs> (Erişim Tarihi: 22.04.2020).
- Pirinççi, F. (2011). Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama. C. Çakmak, C. Dinç ve A. Öztürk (Ed.). *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası ve Teori ve Pratik*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 79-114.
- Sancaktar, C. (2016). Arap Baharı'nın Dış Faktörleri. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Ed.). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*. İstanbul: BETA, 119-136.
- Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih: 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sinkaya, B. (2016). Ortadoğu Siyasetine Giriş: Temel Faktörler, Aktörler ve Dinamikler. *Orsam*, 1, 21-37.
- Tangülü, B. (2006). *Büyük Ortadoğu Projesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Tibet, A. İ. Ö. (2010). Büyük Ortadoğu Projesi: Gelişimi ve Savaşları. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkmen, F. (2006). *İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale*. İstanbul: Okumuş Adan Yayınları.
- Uğrasız, B. (2003). ABD'nin Irak Politikası. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 5(1),152-156.
- Ural, A. (2009). ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi. *Akademik Ortadoğu*, 3(2), 131-147.
- Yılmaz, H. İ. (2016). Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri. *TESAM*, 3(1), 99-128.

DEVRİMCİ CİHAT DÜŞÜNÇESİ VE RADİKAL HAREKETLER: MISIR ÖRNEĞİ

Atasay ÖZDEMİR*

Öz

Soğuk Savaş sonrasında Batılıların memnun olduğu durumun devamı için yeni bir hasım bulmak gerekmiştir. Bu arayış neticesinde eskiden beri var olan “terörizm” olgusu ön plana çıkarılmış ve karşı tarafı “başkalaştırmada” sorun yaşamamak adına özellikle terörizm ile İslam dini arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. İslam dinindeki “cihat” kavramı da söz konusu ilişkiyi kurmada kullanılan en temel kavramlardan biri olmuştur. Bu çalışma, 20. yüzyıl sonrası İslami reform düşünürlerinin cihat kavramına getirdiği yorumların, bu tarihten sonra Ortadoğu’da gerçekleşen terör eylemlerinin ortaya çıkması üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın argümanı, modern dönem İslami reform düşünürleri tarafından cihat kavramına getirilen yorumların Ortadoğu’da ortaya çıkan dinî motivasyonlu örgütleri tetikleyerek radikal eylemlerde bulunmalarına neden olduğudur. Çalışmanın son bölümünde argümanın geçerliliğini sorgulamak amacıyla Mısır’da eylemler düzenlemiş olan El-Cihat Örgütü’nün (Mısır İslami Cihat Örgütü) söylemleri, eylemleri ve Mısır yönetimiyle ilişkileri örnek olay olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Cihat, Radikal Hareketler, İslami Reform, Mısır Arap Cumhuriyeti.

NOTION OF REVOLUTIONIST JIHADISM AND RADICAL ACTS: THE EGYPTIAN CASE

Abstract

Determining a new adversary was necessary to maintain the current situation which pleases the West after the Cold War. As a result of that, a pre-existing phenomenon, “terrorism” was presented. In order not to have any problems with regard to “alienation” of the opposite party, a particular link between the religion of Islam and terrorism was tried to be created. The notion of “jihad” in Islam was one of the main notions used to create this link. This article aims to specify the impact of the Islamist reformist thinkers' interpretations on the realization of terrorist acts in the Middle East in the 20th century. The main argument is that the interpretations put forward by the modern Islamist reformist thinkers on the notion of jihad triggers the

* Dr. Öğr.Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi Hava Harp Okulu Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, atasay@hho.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6742-1382>

religiously motivated organizations in the Middle East to conduct radical acts. In order to question the validity of the main argument, the discourse, the acts, and overall relations with the Egyptian authorities of the Al-Jihad, which carried out terrorist attacks in Egypt, are examined.

Keywords: *Islam, Jihad, Radical Acts, Islamic Reform, Arab Republic of Egypt.*

Giriş

Terör kavramı, tüm devletler tarafından kabul edilen ortak bir tanımı olmasa da genel olarak büyük çapta korku oluşturan ve bireylerde yılgınlık yaratan eylem durumunu ifade etmektedir.¹ Terörizm ise siyasal amaçlar için mevcut durumu yasadışı bir şekilde değiştirmek amacıyla şiddete başvurup örgütlü, sistemli ve sürekli olarak terör eylemlerini kullanma ve bunu bir yöntem olarak benimseme durumunu belirtmektedir.² Terörizmde amaç düşmanları yok etmekten çok onları yıldırma ve eylemi düzenlemiş olan örgütün isteklerini onlara kabul ettirmektir. Terörist gruplar örgütsel stratejilerine göre çeşitli şekillerde sınıflandırılırlar. Bu örgütlerden dinî motivasyonlu radikal örgütler gibi sistemi hedef alan ve sistemi tamamen yıktıktan sonra istenilen şekilde değiştirmeyi düşünen örgütler, devrimci terörist örgütler olarak tanımlanmaktadır (Genelkurmay Başkanlığı, 2001:39).

İnsan hayatının olumlu yönde düzenlenmesi amacıyla işlev gören din olgusu 1980'ler ve özellikle de 1990'lardan itibaren terör olayları ile ilişkilendirilmiş ve bu ilişkilendirme daha çok İslam dini ekseninde yapılmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri, 1967 Arap-İsrail Savaşı ve onu takip eden gelişmeler³ sonucunda, Batı Şeria, Gazze ve Sina Yarımadası'nı kapsayan İsrail işgalini kaldırıp Kudüs'ü geri almanın tek yolunun İsrail ve destekçilerine karşı kuralsız bir siyasal şiddet uygulamak olduğu fikrinin oluşmasıyla bölgede başlayan çatışmalardır. Bu çatışmalar, birbirini izleyen radikal eylemlere yol açmış ve Ortadoğu'nun terörün merkezi olarak anılması sonucunu doğurmuştur. Genellikle Batılı yazar ve düşünürlerin eserleri ile medyanın da etkisiyle terör eylemleri, yanlış bir kullanım sonucu kelime anlamı barış, huzur, mutluluk olan ve dünya genelinde 1,5 milyardan çok inananana sahip olan bir din ile birlikte anılır olmuştur (Baker, 2003:38). Oysaki dinler tarihi incelendiğinde bütün ilahi dinlerin her türlü zulüm, terör, şiddet ve haksızlıklara karşı olduğu, bu eylemleri yapanları lanetlediği ve insanlığın katili olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Kutsal metinlerde “gerekli görülen durumlar” dışında şiddete izin verilmemekle birlikte birtakım din adamları ve “dini temel aldığı iddia eden

düşünürler” tarafından gerekli görülen durumlar ile uygulanacak şiddetin niteliği hakkında yapılan yanlış veya yanlış yorumlar sonucunda, belli bir inancın tarafları kendi inançlarından olmayan veya kendileri gibi düşünmeyenlere karşı şiddet eylemleri uygulamışlardır. Dolayısıyla dinin yanlış veya yanlış yorumlarından doğan şiddet ve terör eylemleri, yalnızca İslam dinine ait bir özellik olmayıp tarihsel süreçte diğer dinlerde de rastlanılan türde eylemlerdir. Ancak bazı Batılı yazar ve düşünürler bu gerçeği dikkate almayıp terörün İslam dininden kaynaklandığını ifade etmekte ve fikirlerini doğrulamak için de özellikle İslam fikhındaki “cihat” kavramını kullanmaktadır.⁴

Bu çalışmada Karl Marks’ın diyalektik materyalizm felsefesinde yer alan “insanların düşüncelerinin, içinde yaşadıkları durum ve koşullar ile karşı karşıya kaldıkları olaylar tarafından biçimlendirildiği ve müteakiben düşüncenin eyleme zemin hazırladığı, eylemin de oluşturduğu yeni durum ve koşullar sonucu daha sonraki düşünceleri teşvik ettiği”⁵ teorisinden hareket edilerek cihat kavramına 20. yüzyıl sonrası İslami reform düşünürleri tarafından getirilen yorumların Ortadoğu’da gerçekleşen radikal eylemlerin oluşumundaki etkileri araştırılmıştır. Dolayısıyla çalışma bazı Batılı yazar ve düşünürlerin eserlerinde belirttiği gibi İslam fikhındaki cihat kavramının radikal eylemlere yol açtığı fikrini doğrulayan nitelikte bir çalışma değildir. Araştırma için belirlenen zaman aralığı 20. yüzyıl sonrasını kapsadığından, kavrama modern zamanlardaki şeklini veren en önemli düşünürlerden olan Hasan El-Benna ve Seyyid Kutub’un kavrama getirdiği yorumlar, araştırmadaki bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Çalışmada bütünlüğün sağlanması ve yorumlardaki farklılıklarının anlaşılması için kavramın Kur’an-ı Kerim’de ifade edilişi yanında kısmen de olsa İslam hukukçularının kavrama getirdikleri yorumlar ile 20. yüzyıl öncesinde yaşamış reformist düşünürlerin yorumları hakkında da açıklamalarda bulunulmuştur. Araştırmanın son bölümünde argümanın geçerliliğini sorgulamak amacıyla örnek olay incelemesi yapılmıştır.

Çalışmada analiz düzeyi “bölgesel alt sistem” olarak Ortadoğu bölgesi seçilmiş, argümanı analiz etmek için yapılan örnek olay incelemesi esnasında ise analiz Mısır Arap Cumhuriyeti’ni kapsadığından düzey olarak “devlet” düzeyi kullanılmıştır.⁶ Argümanın bağımsız değişkenleri cihat kavramına düşünürler tarafından getirilen yorumlar olduğundan, çalışmada analiz birimi olarak “birey” kullanılmıştır.

1. Kur'an-ı Kerim'de Belirtilen Cihat Kavramı ve Hz. Muhammed'in Uygulamaları

İslam dini motivasyonlu radikal hareketleri ve bunların uyguladıkları şiddeti meşrulaştırmayı amaçlayan “dini temel aldığını iddia eden düşünürler” tarafından en fazla kullanılan kavram olan ve iyi bir hayat sürmenin zorluğu ve karmaşıklığıyla ilişkili olan “cihat” kavramı, Arapça’da çaba ya da mücadele anlamına gelmektedir (Haq, 2001:303). Kur'an-ı Kerim'in, Allah yolunda ve Hz. Muhammed ile sahabeyi örnek alarak mücadele edilmesi gerektiği emri cihadın önemini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de cihat kavramının şartları, kimlerin katılıp katılmayacağı, kimlere karşı yürütüleceği ve kimlerin cihada karar verebileceği gibi cihatla ilgili birçok konuda nasıl hareket edileceğini belirten ayetler bulunmaktadır.⁷ Bu ayetlerde, Allah yolunda can ve mal ile küfre sapanlarla, ikiyüzlülerle, inkârcılarla, münafıklarla ve Müslümanlara zulmedip onları yerlerinden ve yurtlarından edenlerle cihat edilmesi her Müslümana asli görev olarak emredilmiştir. Burada bahsedilen cihat doğrudan şiddeti içermemekle birlikte yurtlarından çıkarılmak istenenlerin, zulüm görenlerin ve kendilerine savaş açılanların şiddet kullanabileceği belirtilmektedir. Ancak, Bakara Suresi'nin çeşitli ayetlerinde de açıklandığı üzere savaştan çekilenlere ilişilmemesi, barış isteyenlere karşı her zaman barışa öncelik verilmesi ve gereksiz yere zulümde bulunulmaması da cihadın ana esasları olarak vurgulanmaktadır.⁸

Kur'an-ı Kerim'in silahlı bir mücadele olarak cihadı işaret ettiği bölümler saldırıya karşı savaşmayı öne çıkaran yani “savunmaya yönelik” olanlar ile daha genel olarak bütün inançsızlara karşı savaşmayı ve İslam'ın bildirisini ve kamu düzenini yaymayı emreden, saldırıya ya da yayılmaya yani “fethetmeye yönelik” olanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Esposito, 2003:86-87). Hz. Muhammed'in putperest bir yönetime karşı mücadele eden bir azınlığın lideri olduğu Mekke dönemi ile hicret sonrası Medine'deki ilk yıllarında cihat sözcüğüyle ahlaki mücadele ve savunma amaçlı cihat kastedilmekteyken⁹, Medine'de kurduğu İslam devletinin ve ordunun başına geçmesini takip eden yıllar boyunca cihat sözcüğüyle daha çok askerî anlamdaki savaş ve hak dini yaymak amacıyla yapılan fetihlerin ateşleyici fikri olan cihat belirtilmektedir (Kepel, 2003:92-93). Bu yıllar boyunca Hz. Muhammed'e, Allah tarafından, cihat için kuralların belirtildiği vahiyler iletilmiştir.¹⁰

İslamiyet'i yayma amaçlı cihat fikrinde, kendi peygamberleri ve kutsal kitapları olan diğer dinlere inananları İslam'a inanmaya zorlamak amacıyla değil, dünyada cehalet ve inançsızlığın yerini hak dinin ve adil toplumların alması amacıyla cihat edilmesi gerektiği düşüncesi vardır.¹¹ Cihadın gayesi gayrimüslimleri kuvvet kullanarak İslam'a sokmak değil, İslam'a karşı çıkan

ya da çıkabilecek kuvvet kalmamasını sağlamak olduğundan, Hristiyanlık dinindeki “kutsal savaş” kavramından farklı bir kavramdır (Özel, 2007:58). İslam’ı yaymak için cihat yapmanın dinî gerekçesi, Kur’an-ı Kerim’in 3. suresi olan Al-i İmran suresinin 110. ayetinde; “Siz hayrı çağıran, iyiliği emreden ve fenalıktan vazgeçirmeye çalışan bir ümmet olun. İşte kurtulanlar, muratlarına erenler yalnız onlardır. Siz insanlar için meydana çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İnsanlara iyiliği emredersiniz, kötülükte bulunmamalarını söylersiniz ve Allah’a inanırsınız.” (Kur’an-ı Kerim Arapçası, Türkçe Okunuşu ve Anlamı, 1982:14) denilerek belirtildiği gibi, İslam’ın Allah sözünü ve Allah’ın iradesinin adil egemenliğini bütün insanlığa yaymaya yönelik evrensel göreviyle de ilişkilendirilmiştir.

2. Cihat Kavramına Yaklaşımın Tarihsel Süreçteki Evrimi

İslam topluluğunun büyümesi, yayılması ve gelişmesi neticesinde vücut bulan endişeler¹² ile İslam’ın hak yoluna ilişkin Kur’an-ı Kerim’in ne söylediğinin açıkça ve eksiksiz olarak açıklanması ihtiyacı, ulema denilen din bilginlerini ortaya çıkarmış, ulema da şeriat denilen ve iyi bir Müslüman hayatının nasıl olması gerektiğini belirleyen İslam hukukunu geliştirmiştir (Esposito, 2003:52).

İslam hukuku, yalnızca Müslümanların yaşadıkları yerlere saldıranlara karşı değil; çoktanrıçılara, dininden dönenlere ve Müslüman yönetimi reddeden kimselere karşı şiddet kullanarak cihat etmeyi de Müslüman bir kimsenin görevi olarak belirtmiştir (Esposito, 2003:53). Bu şekildeki bir cihatta düşmana Allah’ın hak dini İslam’a geçmek veya kendi dininde kalıp Müslüman yönetime itaat etmek ve vergi vermek seçenekleri sunulmakta ve bu seçeneklerin her ikisinin de reddedilmesi savaş sebebi olmaktadır (Esposito, 2003:53). Ulemalar da cihadi, İslam’ı yayma amaçlı ve savunma amaçlı olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Cihat bir bütün olarak Müslüman cemaatinin görevi olmasına rağmen yayılma amaçlı cihada askerlerin ve gönüllülerin katılması yeterliyken savunma amaçlı cihatta cihat etmek eli ayağı tutan her Müslüman için asli bir görevdir.¹³ Ulemanın çoğu, yalnızca inançları nedeniyle ya da dinlerini değiştirmek için Müslüman olmayanlarla cihat yapmanın asla haklı çıkarılamayacağını belirtmişler ve yalnızca inanç farklılığına dayalı cihadi onaylamamışlardır (Lewis, 2003:38).

Yüzyıllar boyunca İslam hukukçuları cihadın anlamı, ne zaman ilan edileceği ve nasıl sınırlandırılacağı hakkında başlıca otoriteler haline gelmiş ve cihadi meşrulaştırmak ya da meşruluğuna karşı çıkmak için çeşitli fetvalar vermişlerdir (Kepel, 2003:93). İslam hukukçuları, İslam’ın gereği gibi uygulandığı ve yönetimin de İslam hukukuna göre yapıldığı yerlere “Dar-ül

İslam” yani İslam toprağı derken, İslam ülkesi olmayan diğer ülkeler yanında İslam’ın gerektirdiğinden farklı şekilde yönetildiğini düşündükleri bir İslam ülkesi için de “Dar-ül Harp” yani savaşılmaması gereken toprak kavramlarını kullanmış ve bu yerleri İslam toprağı yapmak uğruna girilen cihadı meşru kılmışlardır (Ebu Süleyman, 1985:34). Bu kavramlar içinden en çok dar-ül harp kavramı birtakım din adamları ve “dini temel aldığını iddia eden düşünürler” tarafından değişik tarihlerde cihadı meşrulaştırmak için sıkça kullanılan bir kavram olmuştur.¹⁴ Ülkelerinde İslam devleti hedefine ulaşamamış radikaller, içinde buldukları dönemi Hz. Muhammed ve sahabesinin Mekke dönemine benzetmekte ve içinde yaşadıkları ülkeyi dar-ül harp olarak göreyerek, dar-ül İslam haline getirene kadar cihat etmek gerektiğini belirtmektedirler.

Müslüman din alimleri çağlar boyunca cihadın savunmacı ve yayılmacı anlamı, meşru ve gayrimeşru biçimleri konusunda tartışmalarına rağmen, genellikle farklı görüşler savduklarından görüş birliğine varamamışlardır (Esposito, 2003:86). Dolayısıyla cihat ile ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’in ve peygamberin sünnetinin ne emrettiğine dair Müslümanların anlayışı zaman içinde değiştiğinden, genelgeçer olarak ulema tarafından kabul edilen tek bir cihat öğretisi bulunmamaktadır. Bu nedenle günümüzdeki cihat öğretisi tek bir bireyin ya da örgütün yorumunun ürünü değil daha çok özgül tarihsel ve siyasi bağlamlar içinde kutsal metinlerin ilkelerini yorumlayan ve uygulayan farklı bireyler ile otoritelerin ürünüdür (Esposito, 2003:86).

İslamiyet’te; Hz. Muhammed’in Allah tarafından peygamber olduğu kendisine bildirildikten sonra kendisini ve gönderildiği Arap dünyasının içinde bulunduğu cahiliye denilen durumu düzeltmek için mücadelesiyle birlikte başlayan, yeniden eskiye (Allah’ın eski zamanlarda bildirdiği gibi hak dini yaşamaya) dönme ve toplumsal reformda bulunma durumunu içinde barındıran bir cihat uygulaması mevcuttur (Bar, 2004:34). Bu gelenek daha sonraları “Selefilik” denilen akımda vücut bulmuş ve farklı zamanlarda Allah’ın olmasını istediği durum ile insanların içinde bulunduğu mevcut durum arasındaki farklar Müslümanları daha inançlı olarak İslam’ı izlemeye ve toplumlarını düzelterek reformları gerçekleştirmeye çağırıştır (Esposito, 2003:63).

İslam tarihinin genel seyrine bakıldığında Hz. Muhammed dönemi ve özellikle Hz. Ali dönemine kadar geçen devirde Kur’an-ı Kerim’in anlaşılmasında ve kulluk prensiplerinde bir anlaşılamazlık, bir yorum farklılığı olmadığı görülmektedir. Yorum farklılığına dayalı olarak radikalleşmiş grupların şiddete yönelik hareketleri, Hz. Ali’nin halifeliği zamanında, “Hariciler”¹⁵ hareketi ile başlamış ve bu hareketin militan

dindarlık görüşü kendilerinden sonra gelen İslam dini motivasyonlu radikal örgütlere öncülük etmiştir. Hariciler, Allah ve din adına cihat ettiklerini ve amacın aracı (bu araç vahşet ve terör de olsa) haklı kıldığını düşünmüşler, şiddetin, savaşın ve devrimin, Allah'ın egemenliğini göz ardı eden kâfirlere karşı önemli bir yükümlülük olduğunu belirtmişlerdir.

Zaman içinde İslam sınırlarının genişlemesi neticesinde farklı dinlerin ve kültürlerin İslam sınırlarına dahil olmasıyla ve siyasetin de İslam'ı etkilemesiyle, "bidat" diye tabir edilen İslam'ın kendisinde olmayan hurafeler dine girmiş, gerçek İslam'la pek bir benzerlik taşımayan sözde İslami ekoller ortaya çıkmış ve bu ekoller tarafından Kur'an-ı Kerim'in aslına özüne aykırı birçok fikir ortaya atılmıştır.¹⁶ Geçen zaman boyunca Müslüman toplumlar içinde olan siyasi, ekonomik ve toplumsal gerilemeler, bazı düşünürler tarafından İslam'ın gösterdiği hak yoldan ayrılmanın sebepleri olarak görülmüş; yenilenme ve arınma ile İslam'ın ilk zamanlarındaki (Hz. Muhammed ve dört halife devri) bozulmamış öğretilerine geri dönüş, bu musibetlerden tek kurtuluş yolu olarak öne sürülmüştür (Bar, 2004:28-29). Selefî görüşten hareketle çağlar boyunca İslam dini bilginleri, Müslümanlığın ve Müslüman devletlerin gerileme dönemlerinde, İslam cemaatini ve hatta ümmetini reformcu görüşleri çerçevesinde İslamiyet'in ilk zamanlarındaki saf haline geri dönmek için cihat etmeye çağırmışlardır.

2.1. Klasik Dönem İslami Reform Görüşünün Öncüleri ve Düşünceleri

Devrimci cihat düşüncesi adeta inşa edilen bir bina gibi zaman içinde üzerine yeni yorumlar eklenerek gelişen bir düşünce olduğundan 20. yüzyıl öncesinde yaşamış din adamları ve birtakım "dini temel aldığını iddia eden düşünürlerin" hareket ve düşüncelerinin günümüzdeki İslam dünyasına etkileri şaşırtıcı düzeydedir. Özellikle dinî motivasyonlu radikal hareketler göz önüne alındığında, bu hareketlerin fikri temellerinin çok eskilere dayandığı görülmektedir. Gerek radikal örgütlerin ve eylemlerin ortaya çıkmasındaki payları gerekse günümüzde İslam dini adına eylemler düzenlediğini ileri sürenlerin düşünceleri üzerindeki etkilerini anlamak için bu temellerin kısmen de olsa bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle düşünce ve hareketleriyle hem kendi dönemlerine hem de daha sonrasına etkide bulunmuş başlıca kişilerden olan İbn Teymiyye ve Muhammed bin Abdülvehhâb'ın düşünce ve eylemleri örnek olarak incelenmiştir.

2.1.1. İbn Teymiyye ve Görüşleri

İbn Teymiyye; sıklıkla selefiler, köktendinci reformcular ve Allah yolunda silahla mücadeleyi savunanlar için örnek bir kişilik olarak gösterilmektedir (Cooper, 2007:28). İbn Teymiyye 13. yüzyılda kendi toplumunun sorunlarını dile getirmişse de düşünceleri Arabistan'da 18. yüzyılda ortaya çıkan "Vehhabilik" hareketini tetiklemiştir; Mısır'ın modern dönemdeki köşe taşı niteliğindeki eylemci düşünürü Seyyid Kutub, El-Cihat'ın kurucusu Muhammed Farac ve El-Kaide lideri Usame bin Ladin gibi çağdaş aşırılık yanlıları da onun görüşlerinden etkilenmişlerdir (Esposito, 2003:64).

Çağının en önemli din adamı ve düşünürlerinden biri olan İbn Teymiyye, Moğollar'ı İslam dinine geçmelerine rağmen İslam hukuku olan şeriat yerine Cengiz Han'ın Yasası'na uymaya devam ettikleri için İslamiyet'ten önceki cahiliye döneminin çoktanrıcuları ve Allah'a inanmayan kâfirler olarak niteleyen bir fetva çıkarmış, böylece "tekfir" (dinden çıkarma) uygulamasıyla Moğollar dinden çıkarılmıştır (Scott, 2003:44). İbn Teymiyye'nin Moğollar hakkındaki "Müslüman olduklarını iddia etmelerine rağmen, şeriat kanunlarını uygulamadıkları için kâfir oldukları, bunun da onları cihat için meşru bir hedef yaptığı ve Müslümanların Moğollara karşı cihat görevleri olduğu yönündeki fetvası" kendisinden sonra gelecek olan İslam dini motivasyonlu radikal kesim için net bir örnek ve davaları için de değerli bir kaynak olmuştur (Esposito, 2003:65-66).

İbn Teymiyye, İslam ve İslam dışı, dar-ül İslam ve dar-ül harp arasında kesin bir ayrım yapmış; dinin, devletin ve toplumun birbirine bağlı olduğuna olan inancı, düşüncelerle eylemi birleştirerek 18 ve 20. yüzyıl selefiliklerine ciddi etkilerde bulunmuştur. Ayrıca "Şeriat hükümlerini tüm yönleriyle en kati şekilde uygulamakta ve cihadı yönetmede başarısız olan bir hükümdar yetersiz derecede bir Müslüman sayılacağından yönetme hakkını kaybeder" (Knapp, 2003:84) şeklindeki açıklamaları da kendisinden sonraki radikaller için İslam'ın gereklerini yerine getirmediğini düşündükleri yöneticilere karşı cihat ilan edip ayaklanmada bulunmalarına meşruiyet kazandırmıştır.¹⁷

2.1.2. Muhammed bin Abdülvehhâb ve Görüşleri

18. yüzyılda Arabistan'da yaşamış olan Muhammed bin Abdülvehhâb'ın "Vehhabilik" öğretisinin temeli İbn Teymiyye'nin fikirlerine dayanmaktadır. İçinde yaşadığı toplumun ruhsal olarak zayıflaması ve ahlaki kayıtsızlığı karşısında hayal kırıklığı yaşayan Abdülvehhâb kendince dinde bir arınma ve yenilenme süreci başlatmıştır. Abdülvehhâb; halk inanışlarını ve uygulamalarını putperestlik ve cahiliye olarak suçlamış, ulemanın Orta Çağ'a

ait yasalarının çoğunu bidat diye reddetmiş, dinî bilgilerin doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim'den ve hadisten öğrenilmesi gerektiğini savunmuş ve asıl kaynağa geri dönen yeni bir İslam yorumu çağrısında bulunmuştur. (Esposito, 2003:64).

Vehhabilik akımının merkezinde mutlak tektanrıcılık ve Allah'ın teklifi olarak açıklanabilecek "tevhid" öğretisi yer almaktadır. Vehhabilik'e göre, İslam'a daha sonra yeni bir takım ilahi şahıslar (evliyalar vb.) eklemiş olan yenilikler reddedilmeli; tasavvufi düşüncelere karşı çıkılmalıdır. 1745 yılında Suudi yöneticilerden Deriye şehrinin emiri Muhammed bin Suud da Vehhabi akımını benimseyip destekleyince, dinsel bağınazlık ile askerî güç birleşmiş ve Vehhabilik silah zoruyla da olsa belli bir süre başarıyla yürütülüp Arabistan'ın orta ve doğusundaki çoğu bölgeye yayılmıştır (Ali, 2002:101). Vehhabiler de kendilerinden önceki Hariciler gibi kendi fikirlerini benimsemeyen ve kendilerine direniş gösteren bütün Müslümanları savaşıp öldürülebilecek kâfirler olarak gördüklerinden, İslami sosyal ve siyasal eşitlikçilik adına onlara boyun eğdirilmesi gerektiğini düşünerek hareket etmişler ve güçlerinin yettiği her yerde inançlarını tam bir şiddet ve acımasızlıkla uygulamışlardır (Esposito, 2003:67-68).

2.2. Modern Dönem İslami Reform Görüşünün Öncüleri ve Düşünceleri

18 yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar Avrupa sömürgeciliği yanında birçok modern Müslüman devletin gerek uluslararası arenada gerekse kendi içindeki başarısızlığı ciddi biçimde dikkat çekici boyutlara gelene kadar Müslüman geleneği; İslam'ın hızla yayılmasını her zaman mucizevi bir kanıt, Kur'an-ı Kerim'in ve İslam'ın iddialarının doğruluğunun tarihsel olarak geçerlik kazanması ve Allah'ın yol göstericiliğinin bir göstergesi olarak kabul etmiştir (Esposito, 2003:69). Fakat 19. yüzyılın sonlarından itibaren Müslüman devletlerin, özellikle de tüm Müslüman ümmetinin halifesi unvanını elinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu'nun, üst üste gelen başarısızlıkları nedeniyle bazı Müslümanlar, İslam'ın uygunluğunu yitirdiğine inanma noktasına kadar gelmiş ve baskın Batı egemenliğinin ve Müslümanların Batı'ya bağımlı konumda oluşunun asli sebepleri olarak inançsızlığı ve gerçek İslam'ın yolundan ayrılmayı görmüşlerdir (Mozaffari, 2005:34-35).

Müslüman devletlerin yaşadıkları sorunlar ve sorunların sebepleri olarak görülen olgular, Müslüman ümmetini yeniden İslam'ın hak yoluna getirme mücadelesini veren kişileri ve grupları cesaretlendiren tetikleyiciler haline gelmiş ve bunun sonucunda Avrupa sömürgeciliğine karşı Müslümanlar

tarafından verilmesi gereken cevap, cihadın anlamı ve yeniden tanımlanması konusunda yeni tartışmalar vücut bulmuştur.¹⁸ Takiben dinî reform ile siyasi eylemciliği birleştirmeye çalışan bazı İslam dini motivasyonlu örgütler radikalleşmeye başlayarak emperyalizme ve yozlaşmış Müslüman yöneticilere karşı cihat çağrılarında bulunmuş ve mücadelelerine bu şekilde devam etmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin sona ermesi ve çoğu Müslüman devletin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla, İslam dininde reform dürtüsü hız kazanmıştır. Fakat bu reformlara eşlik eden sosyal değişimler ve klasik İslami geleneğe yabancı olan “milliyetçilik”, “halkın egemenliği” ve “kadın hakları” gibi yeni fikirlerin eşzamanlı olarak tanıtımı geleneksel İslami yaşam tarzlarını bozmuş ve toplumlarda travmatik değişimlere neden olmuştur. İslam devleti kurmayı amaçlayan kesim tarafından özellikle milliyetçilik akımı, Müslüman ümmetini dil ve ırk olarak bölmeye çalışan en büyük düşman olarak algılanmış ve cahiliye olarak nitelendirilen bu akım ile savunucularına karşı cihat çağrıları yapılmıştır (Kepel, 2001:26-29).

Söz konusu çağrılar için özellikle modern dönem İslami reform düşünürlerinin düşünceleri, görüşleri, yorumları ve fikirleri kullanılmıştır. Bu düşünürlerden Hasan El-Benna ile Seyyid Kutub'un düşünce ve fikirlerini beyan ettikleri yazıları türlü platformlarda yayımlanarak, düşünceleri risalelerle ve ses kasetleriyle türlü şekillerde yayılarak, Müslüman dünyanın neredeyse her yerine dağıtılmıştır (Esposito, 2003:70).

Aşırılık yanlısı olsa da olmasa da şiddeti benimsese de dışlasa da birçok İslami örgüt bu kişilerin İslamiyet, devrim, cihat ve modern Batılı toplum üzerine düşüncelerinden etkilenmiş, onların işaret ettiği şekillerde tepkiler vermişlerdir. Bu kişilerin yüzlerce yıllık selefiyeci geleneğin parçaları olmalarına rağmen, İslam'ı modern hayat koşullarına hitap edebilen kapsamlı bir ideoloji olarak yeniden yorumlamaları, İslami inancın daha sonra yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanan yeni uygulama biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Onlar mevcut durum hakkında verdikleri tepkilerde kendilerinden önce gelenlere oranla daha modern oldukları için öğretilerinde modern bilim ile teknolojiyi de kullanarak İslami kaynakları modern dünyaya kafa tutmak için yeniden yorumlamışlar ve bunda da azımsanmayacak derecede başarılı olmuşlardır (Esposito, 2003:70-71).

2.2.1. Hasan El-Benna ve Görüşleri

Siyasal İslam'ın ilk düşünürü olduğu ifade edilen Hasan El-Benna'nın “din ile devletin ayrı olmaması gerektiği ve ülkeye karşı sorumluluğun ihmal

edilemeyecek kutsal bir mücadele olduğu fikri” (Scott, 2003:42); Mısır içindeki siyasi muhalefetinden Filistin’deki savaşta taraf olmasına kadar, Müslüman Kardeşler’in temel mihenk taşı olmuştur. Benna, sistemin içinde yer alarak eğitim ve propaganda yoluyla ahlaki ve siyasal reformları savunmak ve yerine getirmek amacıyla İsmailiye’de 1928 yılında Müslüman Kardeşler’i (İhvan-ı Müslimin) kurmuş; daha sonra çalışma alanları ve üye mevcudu genişleyince, örgüt merkezi Kahire’ye taşınmıştır. İsrail’in kurulmasından ve İngilizler’in Mısır’ı işgalinden sonra, Müslüman topraklarındaki emperyalist işgalcileri püskürtmenin bütün Müslümanların görevi olduğunu vurgulayan Benna bunun yanında İslami yönetimler kurulmasını engelleyen yöneticilere karşı çıkmanın da tüm Müslümanlara farz olduğunu söyleyerek, cihat anlayışının eğitim ve propagandadan daha aktif bir boyuta taşınması gerektiğini belirtmiştir (Güven, 2004:75).

Müslüman Kardeşler örgütü için “Tanrı sebebimiz, peygamber liderimiz, Kur’an anayasamız, cihat yolumuz, Tanrı uğruna ölmek ana amacımız” şeklinde bir slogan da yapılmıştır (Nedoroscik, 2002:50). Örgüt, hükümete olağanüstü durum ilan ettirip anayasayı askıya almasını sağlamak amacıyla çok sayıda siyasi eylem ve muhalefet hareketine katılmıştır. Özellikle 1945-1948 yılları arasında çok iyi planlanmış radikal eylemler yaparak milliyetçi ve solcu liderlere suikastlar düzenlemiş, İsrail’in kurulmasından sonra Yahudi işyerlerini hedef alan bombalı saldırılar yapmış, Eylül 1948’de Yahudi bölgesi Haret el-Yahud’a saldırarak 20’den fazla insanı öldürüp 60’a yakın insanı da yaralamıştır (Ali, 2002:134).

Benna, 18. yüzyıl selefiliğinden etkilenmiş olsa da geçmişe dönmeyip modern topluma tepki göstermiş ve laik Müslümanların Batı yönelimli görüşleriyle birlikte, yerleşik dinsel kurumların tutuculuğunu da eleştirmiştir. Ona göre İslami modernizm, İslam’ı Batılılaştırmak değil, kendi ruhunu kaybettirmeden Batılı standartlar ve çözümler ışığında yeniden şekillendirilmektir (Esposito, 2003:72). Onun karşı olduğu şey bilimsel ve teknolojik modernleşme değil, Batı’nın yaşam tarzına ve modernleşme adına direttiği İslam’ın gelenek ve göreneklerine uymayan uygulamaları olmuştur. Benna’ya göre cihat hem kişisel hem de cemaat olarak düşüncelerle ve eylemlerle İslami reform veya devrim için mücadele etmektir ki bu da toplumun ve dünyanın başarıyla İslamlaştırılmasının tek yoludur (Esposito, 2003:73).

2.2.2. Seyyid Kutub ve Görüşleri

1906 yılında Mısır’da doğmuş olan Seyyid Kutub, Batı tarzında modern bir eğitim alıp Mısır Eğitim Bakanlığında görev yapmış bir öğretmendir.

Kutub'un gerçek manasıyla İslami esaslara dayalı bir devletin kurulmasını amaçlayan yazıları ve faaliyetleri, iki yıllık bir görev için gönderildiği ABD'den Mısır'a dönüşünün ardından başlamıştır. Mısır'a döndükten birkaç yıl sonra da Müslüman Kardeşler'e katılmıştır. 1950'lerin ilk yarısında Mısır hükümetinin, İslamcı öğretilerle hareket eden Müslüman Kardeşler'i baskılama çabalarından ötürü örgüt hükümetle karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele içinde Kutub'un İslam devleti anlayışı sertleşerek seküler milliyetçi yönetimle uzlaşmayı reddeden fikirleri oluşmuştur. 23 Ekim 1954'te Müslüman Kardeşler'in bir üyesi tarafından dönemin başbakanı Cemal Abdünnasır'a yapılan başarısız suikast girişimine katıldığı iddiasıyla binlerce örgüt üyesiyle birlikte hapse atılan ve hapisanede işkenceye maruz kalan Kutub, yaşadıkları sonucunda daha da radikalleşmiştir (Zakaria, 2007:411).

Hapisteyken Müslüman Kardeşler üyesi 25 kişinin öldürüldüğü, 50'ye yakınının da yaralandığı bir katliama tanık olan Kutub, Mısır hükümetinin gayri İslami ve cahiliye dönemine ait olduğu ve yıkılması gerektiğine olan inancını arttırmıştır (Nedoroscik, 2002:54). Kutub, mevcut düzeni tamamen bozuk ve batıl olarak gördüğünden Benna'nın savunduğu gibi sistemin içinden müdahalelerle ıslah edilmesinin mümkün olamayacağını belirtmiş; Benna'nın mevcut sistemle sistemin içinde mücadeleyi öngören düşüncelerini, daha katı ve sert bir hale getirerek reddedici devrimci bir silahlanma çağrısına dönüştürmüştür (Taflioğlu, 2000:241). Benna'nın fikirleriyle Bakuninvari bir ayrışma içine giren Kutub, kendisinden hiçbir şey beklenmeyen bir siyasi sisteme taviz verilmemesini ve öncelikle kâfir olarak nitelendiği seküler milliyetçi devletin yıkılarak onun etkilerinden derhal kurtulmak gerektiğini savunmuştur (Kutub, 1980:92).

İbn Teymiyye gibi, Kutub da İslam toplumlarını keskin bir biçimde Allah'ın hükmüne uyanlar ve karşı olanlar gibi birbirine taban tabana zıt kamplara bölmüştür. İslam'ın egemen olmadığı ve şeriatın uygulanmadığı bir ülke dar-ül harptir¹⁹ ve böyle bir yerde İslam'dan söz edilemediği gibi İslami hayat tarzının olmadığı ve yasalarının uygulanmadığı bu yer kesinlikle dar-ül İslam olarak nitelendirilemez (Kutub, 1980:92). Ona göre İslam karşıtı yönetimlerin adaletsizliği ve baskısı ile Batı'nın ve hatta Doğu'nun sömürgeciliğine karşı İslam'ın savunulmasında ve Allah'ın emrettiği gibi bir İslam devleti kurulmasında, silahlı mücadele olarak cihat her Müslümanın yükümlülüğüdür ve cihada katılmayı reddeden Müslümanlar, Allah'ın düşmanları, tekfir edilmiş, savaşılmaları ve Allah'ın diğer düşmanlarıyla birlikte öldürülmesi gereken mürtedlerdir (Esposito, 2003:81). Kutub, cahiliye olarak belirttiği Mısır yönetimini ve Batı yanlısı laik eğilimli kişileri, gerçek inananların savaşıması ve ortadan kaldırılması gereken kitleler olarak

işaret etmiştir (Kutub, 1980:79). Kutub'un bu yaklaşımı, İbn Teymiyye'ye kadar uzanan fikirlerin bir sentezi olarak görülebilir.

3. Mısır ve El-Cihat Örgütü Örneğinin İncelenmesi

Siyasi ve kültürel olarak Ortadoğu ülkelerinin en modernlerinden biri olan Mısır, aynı zamanda hem İslami reformun hem de radikalizmin önde gittiği ülkelerden olmuştur. Mısır'daki din motivasyonlu radikal hareketler, 20. yüzyıl modernleşmecilerinden başlayarak Mısır toplumuna dehşet saçmış ve aşırılık yanlısı gruplara önderlik etmiştir. Mısır deneyimi, siyasi İslam'ın öncülerinden bugünkü ana çıkışına ve radikal uçlarına kadar her ögesinin yerini aldığı bir örneği sunmakta ve Ortadoğu'nun en gelişkin ülkelerinden birinin önemli ölçüde radikal şiddet deneyimi ve mağduriyeti bulunması çelişkinin yansıtılmaktadır (Esposito, 2003:111).

Cemal Abdünnasır'dan sonra 1970 yılı itibariyle Mısır devletinin başına geçen Enver Sedat, selefinin izlediği siyasetten uzaklaşıp kendi yolunu ve siyasetini tanımlamak istediğinden, güçlü bir biçimde İslam'a başvurmuştur. Enver Sedat'ın İslami çevrelere yönelik ılımlı yaklaşımı yüzünden, 1970'lerin ortalarından itibaren, Abdünnasır'ın 1960'lı yıllarda Müslüman Kardeşler üzerinde kurduğu baskının sağladığı toplumsal huzur yok olmuştur. Müslüman Kardeşler'in ülkede yeniden belirmesiyle beraber, üniversitelerde yerini iyice sağlamlaştıran İslami Cemaat içinden Muhammed'in Gençleri (İslam Kurtuluş Örgütü), Tekfir ve Hicret, El-Cihat gibi şiddet ve radikal eylemlere dayalı cihatlarını ifade etmekte kaçınmayan yeni radikal gruplar ortaya çıkmıştır. Bu gruplar, Kutub'un radikal devrimci düşünceleri gereğince toplumu siyasi ve ekonomik olarak karıştırıp istikrarsızlaştırmak için şiddet kullanarak mevcut yönetimi yıkmaya çalışmışlardır. Ortaya çıkan örgütlere çekilen yeni üyeler arasında İslamcılar ve eski laiklerin yanı sıra işsiz genç kuşağın çoğunluğunun da dahil olduğu, başta Batılılaşmaya ve modernleşmeye inanmış ancak süren ekonomik gerileme nedeniyle daha sonra bu fikirden soğumuş kişiler de olmuştur (Nedoroscik, 2002:55).

İslami Cemaat ve diğer örgütlerle 1977 yılına kadar iyi giden ilişkiler, Tekfir ve Hicret adındaki örgütün ulemeden birini kaçırıp iktidara kafa tutması ve daha sonra da rehineyi öldürmesi üzerine gerginleşmiş ve aynı yılın Ekim ayında Sedat'ın Kudüs'e gidip İsrail ile barış görüşmelerine başlamasıyla tamamen kopmuştur (Kapel, 2001:90). İsrail'le yapılan Camp David Anlaşması'ndan²⁰ sonra İslami kesimden gelen eleştiriler ve eylemler artınca ülke çapında sıkı tedbirlere başvuran yönetim daha önce desteklediği İslami Cemaat'ın üniversitelerde kurduğu öğrenci birliklerini feshederek bu grubun tüm mal varlığına el koymuş, bu gruptan doğan çeşitli örgütlerden 620 militanı

tutuklayarak bunlardan 454'ünü askerî mahkemede yargılayıp hapsedmiş, Muhammed'in Gençleri ile Tekfir ve Hicret örgütlerinin liderlerini de yargılayıp idam etmiştir (Esposito, 2003:113).

El-Cihat örgütü, 1970'lerin sonlarında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ve yönetiminin icraatlarını eleştiren İslami kesime gitgide daha yoğun bir sertlikle karşılık vermeye başladığı ortamda kurulmuştur. Örgütün kurucusu ve teorisyeni Muhammed Farac'tır. Farac, "Al Farida al Gha'iba" (İhmal Edilmiş Görev) adlı kitabında, örgütün ideolojisini net bir şekilde ortaya koymuştur (Scott, 2003:46-49). Örgütün ideolojisinin ana hükümleri incelendiğinde kendisinden önceki İslami Reform düşünürlerinin görüşlerinden etkilendiği alanlar açıkça görülmektedir:

1. İslam'ın, ulema ve Müslümanların çoğu tarafından unutulmuş olan altıncı direği olan cihat, bir an önce başlamalı ve İslam dünyasının yeniden İslam'ın hak yoluna girmesi sağlanmalıdır (Selefilik'in genel ideolojisi yanında Teymiyye, Benna ve Kutub'un görüşlerinden de etkilendiği açıktır.),
2. İslam devletlerindeki yöneticiler İslam'ın gerektirdiği gibi hareket etmedikleri için dinden dönmüşlerdir ve dolayısıyla ceza olarak yaşam hakkı da olmak üzere tüm haklarını yitirmişlerdir (Teymiyye, Abdülvehhab ve özellikle Kutub'un görüşlerinden etkilendiği açıktır.),
3. Gerçek bir İslam devleti şiddete başvurmadan kurulamaz, dinden dönen yöneticiler ancak radikal müdahale ve militan cihatla yıkılabilir (Abdülvehhab ve özellikle Kutub'un görüşlerinden etkilendiği açıktır.),
4. Temelde iyi Müslümanların yaşadığı ancak kâfirlerin yönettiği Mısır'da Batılı hukuk yok edilerek yerine İslam hukuku yürürlüğe konulmalı ve silahlı bir devrimle sapkın yöneticilere karşı savaşılıp mevcut rejim yıkılmalıdır (Kutub'un görüşlerinden etkilendiği açıktır.),
5. Ülkede İslam yeniden hâkim kılınıp adil bir İslami devlet kurulmalıdır (Devrimci cihat düşüncesinin ortak görüşü budur.).

1981 yılının Eylül ayının başında, giderek artan hoşnutsuzluk ve muhalefetle karşılaşan Mısır yönetimi, kendisine karşı muhalefet yapan laik ve İslami tüm yayınları yasaklamış ve büyük bir insan avına girişerek içinde Müslüman Kardeşler üyelerinin yanı sıra Marksistler, Müslümanlar ve Kıptilerin de olduğu gazeteciler, yazarlar, profesörler ve diğer meslek erbabının da bulunduğu 1500'den fazla insanı tutuklamıştır (Esposito,

2003:115). Bu gelişmeler üzerine Farac ve arkadaşları, 1979'daki İran İslam Devrimi'nden de etkilenerek artık İslam devletini kurmanın zamanının geldiğini düşünmüşler ve 6 Ekim 1981'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'a suikast düzenleyerek onu öldürmüşlerdir (Mozaffari, 2005:38). Ancak bu olay sonucunda örnek alınan İran Devrimi'ndeki gibi İslamcı kesim, yoksul kent gençliği, esnaf kesimi ve orta sınıf laik aydınlar bir araya getirilemediğinden yani eylemciler kâfir olarak gördükleri iktidara karşı muhalefeti birleştiremediklerinden, beklenen kitle ayaklanması başlamamış ve yapılan tutuklamalarla hem El-Cihat hem de diğer İslami örgütler üzerine aşırı bir baskı uygulanmaya başlanmıştır (Kepel, 2001:93-94). Sedat'ın yerine iktidara gelen Hüsnü Mübarek ve yönetimi tarafından İslami gruplara uygulanan baskı neticesinde radikal hareketler kontrol altına alınmış, tutuklanan 302 kişiden içlerinde El-Cihat lideri Farac'ın ve El-Cihat ile İslami Cemaat örgütlerinin üst düzey yöneticilerinin de bulunduğu 23 kişi askerî mahkemede yargılanarak idam edilmiştir (Al-Jihad Al-Islami, 2008). Hapse atılan kişiler arasında daha sonra örgütün liderliğini devralacak olan Ayman El-Zevahiri de vardır.

1990'lı yılların başında El-Cihat yeniden toparlanmış ve mevcut rejimi ortadan kaldırıp yerine şeriatla yönetilen bir İslam devleti kurmak amacıyla, İslami Cemaat ile birlikte Mübarek yönetimine karşı da cihat ilan etmiştir. Bu çıkışın en önemli nedeni Afganistan'daki cihadın mücahitler tarafından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ne karşı kazanılmış bir zaferle son bulmasıdır. SSCB'ye karşı savaşan yabancıların büyük bir kısmını oluşturan Mısırlılar, savaş sona erince mücahit kimlikleri ve düşmana karşı kazandıkları zaferin verdiği özgüven ile Mısır'a dönerek katıldıkları El-Cihat ve İslami Cemaat örgütlerine yeni bir boyut getirmişler; Mısır'da İslami bir devlet kurmakla sınırlı olan gündemi, bir küresel cihat yürütme kararına dönüştürmüşlerdir (Mozaffari, 2005:39). 1990'ların başındaki gelişmeler ışığında El-Cihat örgütü, liderliğini El-Zevahiri'ye oranla daha ılımlı olan Abud Zamur'un yaptığı ve daha sonra Şeyh Ömer Abdurrahman'ın İslami Cemaat'ine dahil olacak bir kol ve liderliğini El-Zevahiri'nin yaptığı Fethin Öncüleri ya da İslami Cihat olarak adlandırılan diğer bir kol olmak üzere iki ayrı kola bölünmüştür (Keats, 2002).

Yaptıkları eylemlerde daha çok orta ve alt sınıf görevlileri, Kıptileri ve Batılı turistleri hedef alan İslami Cemaat'ten farklı olarak El-Cihat; düşman olarak nitelendirdiği Mısır yönetiminin devrilmesi için sinir sistemine zarar verilmesi gerektiğinden hareketle genellikle içinde bakanların bulunduğu üst düzey devlet yöneticilerini kendisine hedef olarak belirlemiş ve bunlara yönelik eylemlerde bulunmuştur.²¹ 1993 yılından sonra Mısır içinde

gerçekleştirilen büyük ölçekteki eylemlerin sorumlusu olarak El-Cihat değil Şeyh Ömer Abdurrahman'ın liderlik yaptığı İslami Cemaat örgütü görülmektedir (Al-Jihad, 2008). Çeşitli kaynaklar tarafından 1993 yılından sonra Afgan cihadı esnasında tanışıp yakın arkadaş olan Zevahiri ve Usame Bin Ladin'in beraber hareket etmeye başladıkları ve Zevahiri'nin 1996 yılında Afganistan'a Ladin'in yanına giderek Mısır yönetimine karşı cihadına oradan devam ettiği belirtilmektedir (Nedoroscik, 2002:62). Nitekim 1998 yılında El-Cihat ve El-Kaide birlikte "Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat için Dünya İslam Cephesi"ni kurduklarını açıklamışlardır.

1998 yılından sonra El-Cihat, ana amacı olan Mısır yönetiminin yıkılıp yerine İslami bir devlet kurulmasını ve bunun için devrime Kahire'den başlanması gerektiği fikrinde değişikliğe gitmiştir. Bu noktada örgüt amaçlarını Dünya İslami Cephesi altında bir araya geldiği El-Kaide'nin amaçlarıyla birleştirerek önceliği İsrail ve Amerikan hedeflerine vermiş, gerçekleştirdiği eylemlerinde El-Kaide'ye yardım etmiştir (Mozaffari, 2005:40; Keats, 2002). Merkezi Mısır'ın Kahire şehrinde olan El-Cihat'ın Yemen, Afganistan, Pakistan, Suudi Arabistan, Sudan ve Batı Avrupa'nın çeşitli yerlerinde de hücreleri olduğu söylenmektedir (Al-Jihad Al-Islami, 2008). El-Cihat'ın 1993 yılından sonra gerçekleştirdiği büyük çaplı eylemler olarak 1995 yılında 17 kişinin ölümü, 60 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan Pakistan'daki Mısır Büyükelçiliği'nin intihar eylemcisi tarafından bombalanması ve 1998 yılında El-Kaide'yle beraber yapıldığı ileri sürülen, toplamda 224 kişinin ölümüyle sonuçlanan, Kenya ile Tanzania'daki Amerikan Büyükelçiliklerinin bombalanması eylemleri gösterilebilir. 2001 yılının Haziran ayında El-Kaide ile birleşerek El-Kaide El-Cihat adını alan örgüt, El-Kaide ile birlikte gerçekleştirdikleri gerekçesiyle, 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıdan da sorumlu tutulmaktadır (Fletcher, 2008).

Mısır Arap Cumhuriyeti içindeki İslam dini motivasyonu ile hareket eden radikal gruplar, ülke üzerinde en çok etkiyi yaratan başat güç olmamakla birlikte, Mısır yönetimi tarafından üzerlerine uygulanan tüm baskılara rağmen ülkede günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler.

Sonuç

İslam dinindeki cihat kavramı konusunda Kur'an-ı Kerim'in emirlerine ve Hz. Muhammed'in sünnetine dair Müslümanların anlayışı zaman içinde değişmiştir. Buna ek olarak ulema tarafından kabul edilen genelgeçer bir cihat öğretisi de bulunmadığından, çağlar boyunca İslam dini motivasyonlu radikal hareketleri ve bunların uyguladıkları şiddeti meşrulaştırmayı amaçlayan "dini temel aldığını iddia eden düşünürler" tarafından devrimci yönüne vurgu

yapılıp kullanılan ana kavram “cihat” olmuştur. Cihat kavramının devrimci yönüne vurgu yapılırken kullanılan ana görüş ise Selefilikdir. Selefilik akımına mensup kişiler, çeşitli zamanlarda Allah’ın olmasını istediği durum ile insanların içinde bulunduğu durum arasında farklar olduğunu ileri sürerek Müslümanları daha inançlı olarak İslam’ı izlemeye ve toplumlarını düzelterek reformları gerçekleştirmeye çağırmışlardır.

Cihat kavramına radikal bir boyut kazandırmak amacıyla olan din adamları ve “dini temel aldığı iddia eden düşünürler” tarafından kullanılan kavramlar ise ilk olarak İslam hukukçuları tarafından kullanılan “dar-ül harp” ve “dar-ül İslam” kavramları olmuştur. Yaşadıkları ülkeleri kendi istedikleri şekilde yönetilen bir İslam devleti olarak görmeyen radikal kesim, yaşadıkları dönemi Hz. Muhammed ve sahabesinin Mekke dönemine benzeterak içinde yaşadıkları ülkeyi dar-ül harp olarak görmüş ve dar-ül İslam haline getirene kadar cihat etmek gerektiğini belirterek bu yönde hareket etmişlerdir.

Tarihsel süreçte Müslüman toplumlar içinde baş gösteren siyasi, ekonomik ve toplumsal gerilemeler, selefilik akımından etkilenmiş reformist düşünürler tarafından, İslam’ın gösterdiği hak yoldan ayrılmanın sebepleri olarak görülmüş; içinde bulunulan durumdan kurtulmak için yenilenme ve arınma ile İslam’ın ilk zamanlarındaki bozulmamış öğretilerine geri dönülmesi gerektiği öne sürülmüştür. Devrimci cihat düşüncesi bu fikirler ışığında ortaya çıkmış ve her düşünürün üzerine yeni bir şeyler katmasıyla mevcut şekline kavuşmuştur.

Mısır örneğinde görüldüğü üzere El-Cihat örgütünün kurucusu olan Muhammed Farac’ın örgütün ideolojisi olarak belirttiği fikirlerde, Seyyid Kutub başta olmak üzere tüm İslami reform düşünürlerinin fikirlerinin yansımalarını görmek mümkündür. Devrimci cihat düşüncesi önceki düşünürlerin fikirleri temelinde gelişen bir düşünce olduğundan, bu durum son derece normaldir. Örgütün ideolojisi daha dikkatli incelendiğinde aslında belirtilen fikirlerin tümünün Kutub’un fikirlerinin yansımaları olduğu görülmektedir. Devrimci cihat düşüncesinin eylemde bulunma açısından ulaştığı son noktada, Kutub’un fikirlerinin kendisinden önceki düşünürlerin fikirlerinden daha etkili ve onlara göre daha baskın olduğu açıktır. Bunun sebebi, Kutub’un da kendisinden önceki düşünürlerin fikirlerinden etkilenmesi ve daha önceki fikirleri temel alarak kendi fikirlerini oluşturmasıdır. Dolayısıyla Kutub’un düşünceleri, kendisinden önce gelen tüm reformist düşünürlerin düşünceleri ile kendi sertlik yanlısı kişisel düşüncelerinin bir sentezi olarak nitelendirilebilir. Buradan hareketle devrimci cihat düşüncesinin “kümülatif” (birikimli, gittikçe içeriği artan) bir düşünce olduğu değerlendirilmektedir.

Kutub'un, temeli İbn Teymiyye'ye dayanan fikirlerinin yansımalarını, Müslüman olup da şeriatla yönetilmeyen ülkelerin yöneticilerini devirip yönetim sistemini şeriat olarak yenileme ve Müslümanları sömüren kâfir olarak görülen Batı'yı Müslüman topraklarından atma uğruna cihat çağrısında bulunan, günümüz dimağlarında da görmek mümkündür.²² Bu durum, günümüzdeki dinî motivasyonlu radikal örgütlerin de Kutub'un "reddedici bir silahlanma çağrısına dönüştürerek sertleştirdiği" devrimci cihat düşüncesinden etkilenecek eylemlerini düzenlediğini, yani eylemlerinin fikri temelinin Kutub'un devrimci cihat düşüncesine dayandığını gösteren net bir örnektir.

Çalışma, "durum ve koşullar-düşünce-söylem-eylem-yeni durum ve yeni koşullar..." döngüsünden hareketle Marks'ın diyalektik materyalizm teorisi açısından da bir nevi sınama olmuş ve teorinin geçerliliğini sürdürdüğü görülmüştür. Çünkü devrimci cihat düşüncesi ve düşüncenin radikal şekilleri, ortaya çıktıkları zaman itibariyle içinde bulunulan durum ve koşullar nedeniyle oluşmuş düşüncelerdir. Bu düşünceler daha sonra da radikal gruplar tarafından vücut buldurulan eylemlere neden olmuşlardır. Dolayısıyla içinde bulunulan durum düşüncüyü oluşturmuş, düşünce eyleme zemin hazırlamış, eylem sonucunda ortaya çıkan yeni durum ve koşullar da yeni düşünceleri teşvik etmiştir.

Bu çalışma bazı Batılı yazar ve düşünürlerin eserlerinde belirttiği gibi İslam dinindeki cihat kavramının radikal eylemlere yol açtığı fikrini doğrulayan nitelikte değil bu çıkarımın yanlış olduğunu gösteren nitelikte bir çalışmadır. Bunu açık bir şekilde gösterebilmek amacıyla çalışmada öncelikle İslam dinindeki cihat kavramının aslı olan "Kur'an-ı Kerim ile Hz. Muhammed'in sünnetinde belirtilen cihat kavramı" ana çıkış noktası olarak belirlenmiş ve kavramın birincil kaynaklarda ifade edilen "saf halî" olabildiğince ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Akabinde zaman içinde kavram üzerinde oluşturulan kümülatif radikalleşmeyi anlatabilmek için tarihsel süreç içerisinde İslami reform düşünürleri tarafından cihat kavramına getirilen yorumlar neticesinde ortaya çıkan "devrimci cihat kavramı" ele alınmıştır. Buradan hareketle "İslam dinindeki birtakım kavramların radikal eylemlere yol açtığı" gibi bir argümanla hareket edilebilmesi için öncelikle İslam dininin ve gerçek kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ile Hz. Muhammed'in sünnetinin üzerinde yorum yapılabilecek kadar iyi bilinmesi ve İslamiyet'in ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süreçte İslamiyet açısından yaşanan gelişmelere mutlak olarak hâkim olunması gerektiği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Akyol, T. (2000). *Hariciler ve Hizbullah: İslam Toplularında Terörün Kökleri*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Ali, T. (2002). *Fundamentalizmler Çatışması*. (Çev. A. Yılmaz) İstanbul: Everest Yayınları.
- Baker, R. W. (2003). Screening Islam: Terrorism, American Jihad and The New Islamists. *Arab Studies Quarterly*, 25(1), 33-56.
- Bar, S. (2004). The Religious Sources of Islamic Terrorism. *Policy Review*, (125). <https://www.hoover.org/research/religious-sources-islamic-terrorism> (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2018).
- Barber, B. (2004). Beyond Jihad vs. McWorld. M. A. Genest (Ed.) *Conflict and Cooperation the Evolving Theories of International Relations* (2 b.). Belmont: Wadsworth/Thomson.
- Başeren, S. (2000). Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme. Ü. Özdağ ve O. M. Öztürk (Ed). *Terörizm İncelemeleri*. Ankara: ASAM Yayınları, 1-15.
- Bin Laden's Fatwa (1996). Declaration of War against the Americans Occupying the Land of the Two Holy Places. *Al Quds Al Arabi* https://is.muni.cz/el/1423/jaro2010/MVZ203/OBL__AQ__Fatwa_1996.pdf (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2018).
- Çaha, Ö. (2008). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Chalk, P. (1999). The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s. *Australian Journal of International Affairs*, 53(2), 151-167.
- Cooper, B. (2007). Jihadists and The War on Terrorism. *Intercollegiate Review*, 42(1). 27-36.
- Ebu Süleyman, A. (1985). *İslam'ın Uluslararası İlişkiler Kuramı*. (Çev. F. Kuru) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Esposito, J. L. (2003). *Kutsal Olmayan Savaş/İslamcı Terör*. (Çev. N. Y. Yılmaz) İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Fletcher, H. (2008). *Egyptian Islamic Jihad. Council on Foreign Relations*. http://www.cfr.org/publication/16376/egyptian_islamic_jihad.html (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2009).
- Güven, V. F. (2004). Terörizm Olgusunda Dinin Yeri. *Stratejik Analiz*, 5(50).

- Haq, S. N. (2001). Revisiting the Question of Islam and Violence. *Dialog: A Journal of Theology*, 40(4), 302-305.
- James Martin Center for Nonproliferation Studies (2008). *Al-Jihad Al-Islami*. <http://cns.miis.edu/research/wtc01/aljihad.htm> (Erişim Tarihi: 24.12.2008).
- Karaman, H, Çağırıcı M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (2020). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir Cilt 1* (7 b.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaman, H, Çağırıcı M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (2020). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir Cilt 5* (7 b.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Keats, A. (2002, Eylül 17). In the Spotlight: Al-Jihad (Egyptian Islamic Jihad). *Center for Defense Information*. <http://www.cdi.org/terrorism/aljihad.cfm> (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2008).
- Kepel, G. (2001). *Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi* (2 b.). (Çev. H. Bayrı) İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Kepel, G. (2003). The Origins and The Development of The Jihadist Movement: From Anti-Communism to Terrorism. *Asian Affairs*, 34(2). 91-108.
- Knapp, M. G. (2003). The Concept and Practice of Jihad in Islam. *Parameters*, 33(1). 82-94.
- Kur'an-ı Kerim Arapçası, Türkçe Okunuşu ve Anlamı (1982). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Kutub, S. (1980). *Yoldaki İşaretler*. (Çev. S. Uçan). İstanbul: Hicret Yayınları.
- Kutub, S. (1982). *İslam'da Sosyal Adalet* (2 b.). (Çev. M.B. Eryarsoy) İstanbul: Arslan Yayınları.
- Lewis, B. (2003). *İslamın Krizi* (2 b.). (Çev. A. Yılmaz) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Mozaffari, M. (2005). Bin Laden, Islamism and Terrorism. *Society*, 42(5). 34-42.
- Naval Postgraduate School. (2008). *Al-Jihad (AJ)*. <http://www.nps.edu/Library/Research/SubjectGuides/SpecialTopics/TerroristProfile/Current/AlJihad.html> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2009).

- Nedoroscik, J. A. (2002). Extremist Groups in Egypt. *Terrorism and Political Violence*, 14(2). 47-76.
- Özel, A. (2007). *İslam ve Terör*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Scott, R. (2003). An Official Islamic Response to The Egyptian Al-Jihad Movement. *Journal of Political Ideologies*, 8(1). 39-61.
- Sezgin, Ö. (2008). *Marx, Kapital ve Diyalektik Materyalizm*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sönmezoğlu, F. (1989). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- T.C. Resmî Gazete. (1991). 3713 sayılı *Terörle Mücadele Kanunu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Tafloğlu, S. (2000). İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci. Ü. Özdağ ve O. M. Öztürk (Ed) *Terörizm İncelemeleri*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı. (2001). *Anarşi, Terör ve Uluslar Arası Terörizm*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Zakaria, F. (2007). Why Do They Hate Us? R. J. Art ve R. Jervis (Ed.) *International Politics* (8 b.). New York: Pearson.

¹ Daha geniş tanım için bkz. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 12 Nisan 1991 gün ve 20843 sayılı Resmî Gazete, Ankara, Başbakanlık Basımevi, s.125.

² Çeşitli tanımlar için bkz. Başeren, (2000), Chalk, (1999), Özel, (2007:15-23).

³ 1967'den itibaren Filistinliler'e yönelik olarak başlatılan şiddet ve terör eylemleri 1980ler'den sonra aşırı boyutlara ulaşmış; İsrail'in, kadın, hasta ve çocuk dinlemez aşırı saldırgan tavrı, başta Filistinliler ve Araplar olmak üzere aynı inancı paylaşan kesimlerde ciddi düzeyde inanç temelli öfkeye ve kan davası nitelikli bir tepkiye neden olmuştur (Güven, 2004:73).

⁴ Örnek olarak: "Terörizm, cihadın Batılılaşmaya ve Batılılaşmadaki Amerikan rolüne direnişinin hastalıklı halidir." (Barber, 2004:441).

⁵ Karl Marks'ın diyalektik materyalizm felsefesi ve yorumları için bkz. Çaha, (2008:151-153), Sezgin, (2008:62-63).

⁶ Analiz düzeyi ve analiz biriminin belirlenmesi için bkz. Sönmezoğlu, (1989:80-99).

⁷ Bakara Suresi 218. ayet, Ali İmran Suresi 142. ayet, Nisa Suresi 95. ayet, Maide Suresi 54. ayet, Furkan Suresi 52. ayet, Hac Suresi 39. ve 78. ayetler, Saff Suresi 11. ayet, Tahrim Suresi 9. ayet, Tevbe Suresi 41., 44., 73., 88. ve 91. ayetler bu ayetlere örnek olarak gösterilebilir.

⁸ Bakara Suresi'nin 190. ayetinde: "Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin zulüm etmeyin, şüphe yok ki Allah zulmedenleri sevmez" ve 192. ayetinde: "Vazgeçerlerse onları bağışlayın. Şüphesiz Allah bağışlar ve merhamet eder" denilmektedir (Kur'an-ı Kerim Arapçası, Türkçe Okunuşu ve Anlamı, 1982:11-13).

⁹ Hacc Suresi'nin 39. ve 40. ayetlerinde "Haksızlığa uğratarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir. Allah onlara yardım etmeye kadirdir. Onlar haksız yere ve 'Rabbimiz Allah'tır' dediler diye yurtlarından çıkarılmışlardır." denilmektedir. (Kur'an-ı Kerim Arapçası, Türkçe Okunuşu ve Anlamı, 1982:26).

¹⁰ Bakara suresinin 194. ayeti buna güzel bir örnektir. Bu ayette; "Size kim tecavüz ederse tecavüz ettiği gibi ona saldırın" denilerek savaşta orantılı olunması gerektiği belirtilmiştir (Kur'an-ı Kerim Arapçası, Türkçe Okunuşu ve Anlamı, 1982:13).

¹¹ Bakara Suresi 256. ayetteki "Dinde zorlama yoktur..." ve Al-i İmran Suresi 110. ayetteki "Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyorsunuz ve Allah'a inanırsınız..." ifadeleri bu düşüncenin en güzel ifade edilmiş örnekleridir. (Karaman ve diğerleri, 2020: 651-652).

¹² Yöneticilerin hak, görev ve sorumlulukları, fethedilen yerlerdeki halkla ilişkilerin nasıl olması gerektiği gibi endişeler.

¹³ Fetih Suresi 17. ayette "Gözü görmeyene zorlama yoktur, topala zorlama yoktur, hastaya zorlama yoktur. Kim Allah ve resulünün sözlerini dinlerse onları, altından ırmaklar akan cennetlere sokar; kim de yüz çevirirse onu acı bir şekilde cezalandırır." denilmekte ve mazeretsiz olarak savaşa katılmamak hem hukukî ve dinî hem de ahlâkî bakımdan önemli bir ihlâl, itaatsizlik, günah ve suç olarak ifade edilmektedir (Karaman ve diğerleri, 2020:73).

¹⁴ Buna örnek olarak Seyyid Kutub'un şu ifadeleri gösterilebilir: "Gerek Müslümana göre ve gerekse antlaşmalı zimmi'ye göre İslam'ın egemenliği altında bulunmayan ve üzerinde onun şeriatının yürürlükte olmadığı her toprak parçası "Dar-ül Harb" dir. Doğum yeri de olsa, kan ve soyca bağlı da olsa, Müslüman böyle bir toprak parçasına karşı savaşır." (Kutub, 1980:97).

¹⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Akyol (2000).

¹⁶ Bu bağlamda özellikle Bizans kültürünün ve Yunan felsefesinin İslam dini üzerinde önemli etkileri olmuştur (Ebu Süleyman, 1985:152-153; Haq, 2001: 304).

¹⁷ Bu fikrin yansıması Seyyid Kutub'un İslam devletini yönetecek kişilerle ilgili ifadelerinde net olarak görülmektedir: "...İslama göre Veliyy'ül Emre (emir sahibi, yönetici) yalnızca Allah'ın hâkimiyetini kabul etmesinden ve İslam Şeriatını uygulamasından ötürü itaat edilme hakkı doğar. Bundan veya öbüründen sapma gösterecek olursa ona itaat görevi ortadan kalkar ve emrinin uygulanması da gerekmez" (Kutub, 1982:151-152).

¹⁸ Bu tartışmaların örneklerinden birini Seyyid Kutub'ta görebiliriz. "...Doğu ve Batı Blokları arasındaki mücadelenin görülen şekli yapmacıktır... gerçek ve köklü mücadeleye gelince bu mücadele İslam ile Doğu ve Batı'daki iki blok arasındadır..." (Kutub, 1982:416).

¹⁹ "...ortada bir tek İslam yurdu vardır. Müslüman devletinin kurulmuş bulunduğu, Allah'ın şeriatının içinde yürürlükte tutulduğu, O'nun koyduğu ceza sisteminin uygulandığı ve içinde Müslümanların birbirlerini yakın saydığı bir İslam yurdu. Diğer yerler, Dar'ül-Harb'dir (savaş alanıdır)" (Kutub, 1980:92).

²⁰ 17 Eylül 1978'de imzalanan anlaşma sonucunda İsrail, Sina'dan çekilmiş ancak Batı Şeria'daki ve Gazze'deki Filistin topraklarının yanı sıra Golan Tepeleri'ndeki askerî işgali devam etmiştir. Mısır ise Sina Yarımadası'nı geri almanın yanında ABD'den büyük miktarda maddi yardım da sağlamıştır. Birçok Mısırlı Enver Sedat'ı, İsrail'le yaptığı bu barış anlaşması ile Mısır'ın menfaatlerini herşeyin önünde tutup hem Mısır'a hem de Araplara ihanet etmekle suçlamıştır (Scott,2003:40-41).

²¹ Örgüt, 1990 yılında Parlamento Başkanına, 1993 yılında İçişleri Bakanına ve Başbakanına, 1995 yılında da Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'e suikast girişiminde bulunmuştur (Mozaffari, 2005:39; Keats 2002).

²² Usame Bin Ladin, 23 Ağustos 1996'da genel olarak dünyanın her yerindeki, özel olarak da Arap yarımadasındaki Müslümanlara "İki Kutsal Mekânın Topraklarını İşgal Eden Amerikalılara Savaş İlanı" başlıklı mesajını yayımlamış ve bu cihat ilanı ile örgütün hedeflerini sırasıyla Amerikan askerlerini Arabistan yarımadasından kovmak, Suudi yönetimini yıkmak ve dünyadaki diğer devrimci Müslüman gruplara destek vermek olarak belirtmiştir (Bin Laden's Fatwa, 1996).

HASBARA ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDEN İSRAİL'İN KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

Aylin Gamze ATEŞ*

Muharrem EKŞİ**

Öz

Bu makalede İsrail'in kamu diplomasisi, diaspora ve lobcilik çerçevesinde analiz edilmiştir. Makalenin temel araştırma sorunsalı, İsrail'in kamu diplomasisini hasbara anlayışı üzerinden nasıl diaspora çerçevesinde inşa ettiği ve yürüttüğü olarak belirlenmiştir. İsrail'in kamu diplomasisinin hasbara anlayışına dayandığı, diaspora diplomasisi ve lobcilik faaliyetlerinin de hasbara anlayışı temelinde yürütüldüğü, araştırmanın temel argümanı olarak ileri sürülmüştür. Bunun için öncelikle hasbara anlayışı, tarihsel olarak irdelenerek bunun kamu diplomasisi politikasına nasıl yansıdığı, diaspora ve lobcilik politikalarını nasıl etkilediği çözümlenmiştir. Ayrıca İsrail'in kamu diplomasisi politikası, Yahudi diasporası ve bunların lobcilik faaliyetleriyle ilişkileri düzleminde kesişme veya ayrışma noktaları ve birbirleriyle ilişkileri analiz edilmiştir. Son olarak İsrail'in yürüttüğü kamu diplomasisinin dış politikadaki sert güç uygulamaları ve uluslararası hukuk ihlalleriyle çelişkisi tartışılmıştır. Tel Aviv yönetiminin özellikle Filistin halkına zulmünün kamu diplomasisini zayıflatan en önemli faktör olduğu ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, Hasbara, Diaspora, Yahudi Diasporası, Lobcilik.

PUBLIC DIPLOMACY ACTIVITIES OF ISRAEL WITHIN THE FRAMEWORK OF HASBARA UNDERSTANDING

Abstract

This article analyzes the Israeli public diplomacy, within the framework of diaspora and lobbying. The article's main research problem was determined as to how Israel constructed and carried out public diplomacy within the framework of diaspora through its understanding of hasbara. It has been suggested as the main argument of the research that Israeli public diplomacy is based on the understanding of hasbara, and diaspora diplomacy and lobbying activities are carried out on the basis of the understanding of hasbara. Therefore, firstly, the understanding of

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, aylingamzeatess@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0002-2314-0490>

** Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, muharremeksi@klu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2323-7898>

hasbara was examined historically, and how it reflects on public diplomacy policy and how diaspora and lobbying policies have been effective were analyzed. Also, Israel's public diplomacy policy, at the level of the Jewish diaspora and their relation with lobbying activities, the points of intersection or separation, and their relation with each other were analyzed. Finally, Israel's public diplomacy's hard power practices in foreign policy and the contradiction with international law violations were discussed. It has been suggested that the oppression of the Tel Aviv administration, especially towards the Palestinian people, is the most important factor that undermines its public diplomacy.

Keywords: Public Diplomacy, Hasbara, Diaspora, Jewish Diaspora, Lobbying.

Giriş

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Avrupa'daki Yahudilerin örgütlenmesi ve kurumsallaşmasıyla başlayan Siyonizm akımıyla birlikte ilk hasbara faaliyetleri başlamaktadır. Hasbara kavramının İbranice'de karşılığının "açıklama" olduğu düşünülürse, Siyonistlerin düzenlemiş olduğu konferanslar, Basel ve Siyonist Kongreleri, Siyonistlerin ilk hasbara faaliyetleri olarak değerlendirilebilmektedir. Aynı zamanda Siyonizm hareketinin liderlerinden Theodor Herzl'in Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için Sultan Abdülhamid'le görüşmesi, hasbara faaliyetlerine örnek teşkil etmektedir (Herzl, 2018:28). İsrail devletinin kurulmasının ardından bölgede yaşanan askerî ve siyasi sorunların etkisiyle hasbara, devlet kurumlarınca yürütülmeye başlanmıştır. Bu anlamda Siyonist hareket, Yahudilere bir yurt/devlet kurma arayışına uluslararası destek sağlamak üzere hasbara (açıklama) stratejisini geliştirmiştir. Buradan hareketle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren uygulanan açıklama anlamındaki hasbara, yirminci yüzyıldaki bilgilendirme (dar anlamda) anlamında kamu diplomasisiyle benzeşmektedir. Bu çerçevede çalışmada İsrail'in kamu diplomasisinin öncülünün hasbara anlayışına dayandığı ileri sürülmüştür. Başka bir ifadeyle İsrail'in kamu diplomasisinin temeli, hasbara anlayışına dayanmaktadır. 1960'lı yıllarda Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı ve Güvenlik Bakanlıklarında hasbara faaliyetleri yürütmekle görevli birimler kurulmuştur (Tüysüz, 2019:73). 1970'li yıllarda ise hasbara kavramı denizaşırı ülkelerde imaj yönetimi olarak tanımlanmıştır (Claiborne,1979). 2000'li yıllara gelindiğinde hasbaranın İsrail politikalarını açıklamakta yetersiz olduğu gerekçesiyle devlet politikalarının kamu diplomasisi kavramıyla açıklanması kararı alınmıştır (Meir, 2005). Dolayısıyla İsrail, kamu diplomasisi olarak 2000'lere kadar hasbara politikası uygulamıştır. Diğer bir ifadeyle bu tarihe kadar İsrail'in kamu diplomasisi, hasbara diplomasisi olarak uygulanmıştır. Ancak açıklama anlamındaki "hasbara"nın İbranice dışındaki dünyada kavramsal olarak açıklanmaya muhtaç olması

nedeniyle Tel Aviv yönetimi, “hasbara” yerine modern ismini yani kamu diplomasisini kullanmayı tercih etmiştir. Ayrıca 2009 yılında İsrail, kamu diplomasisinin diaspora gibi diğer çeşitlerini de uygulama amacıyla Diaspora Bakanlığı'nı kurmuştur. Bu bakanlık üzerinden Tel Aviv yönetimi, Yahudi diasporaları ile etkileşimin kuvvetlendirilmesine yönelik projeler geliştirerek kamu diplomasisine diasporayı eklemiştir.

Çalışma, İsrail'in 2005 yılında devlet politikası olarak kamu diplomasisine geçmesine rağmen, 2005 yılı öncesindeki politikalarının hasbara anlayışına dayandığını ve kamu diplomasisi kavramının hasbara anlayışının geliştirilmiş hali olduğunu iddia etmektedir. Aynı zamanda çalışma, İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetleri geliştirirken izlemiş olduğu politika ve projelerin avantajlı ve dezavantajlı yönlerini incelemektedir. Bu çerçevede çalışma, İsrail'in kamu diplomasisinin tarihsel temeli nedir ve 2000'lerde İsrail, kamu diplomasisini nasıl diaspora ve lobcilik üzerinden yürütüyor sorularına cevap bulmaya odaklanmaktadır. Bunun için temelde birincil kaynakların incelenmesi esas alınarak ikincil kaynaklarla post-positivist çerçevede yorumlanması yöntemi uygulanmıştır.

Bu kapsamda çalışmanın ilk kısmında hasbara, kamu diplomasisi, diaspora ve lobcilik kavramları birbirleriyle ilişkileri bağlamında analiz edilecektir. İkinci kısımda ise İsrail'in kamu diplomasisini yürüten resmî kurumların ve devlet dışı aktörlerin kamu diplomasisi faaliyetleri diaspora ve lobcilikle ilişkileri düzleminde irdelenecek ve tartışılacaktır. Üçüncü ve son kısımda kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten kurum ve kuruluşların ulaşmak istedikleri hedeflerle dış politikadaki sert güç uygulamaları tartışılacaktır.

1. Hasbara Çerçevesinde Kamu Diplomasisi: Diaspora ve Lobcilik

1.1. Hasbara:

Hasbara sözcüğü İbranicede “açıklamak” olarak tanımlanırken sözlük anlamı olarak “propaganda” ve “bilgi” anlamları taşımaktadır (Zatari:2018). İsrail Dışişleri Bakanlığı ise hasbara kavramını “açıklama” ve “özür dileme” şeklinde tanımlamaktadır (Meir, 2005).

Filistin'de Yahudi devleti kurmak amacıyla ortaya çıkan Siyonizm'in amacına ulaşması için devlet liderleriyle yapılan görüşmeler, kamuoyuna açık konferanslar ve geniş kitlelere ulaşmak için yürüttükleri faaliyetler, hasbara faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda hasbara kavramının anlamı itibariyle ortaya çıkış tarihi, on dokuzuncu yüzyıla tekabül etmektedir.

İsrail, 1960'lı yıllarda bakanlıklara bağlı hasbara birimleri oluşturmuştur. Bu birimler, Başbakanlığa bağlı “Hasbara Birimi Denetleme Merkezi”, Eğitim Bakanlığına bağlı “Hasbara Merkezi”, Güvenlik Bakanlığına bağlı “Ordu Hasbara Bölümü” gibi birimlerdir (Tüysüz, 2019:73). 1970'li yıllarda ise hasbara, deniz aşırı ülkelerde imaj yönetimi olarak tanımlanmaktadır (Claiborne,1979). Hasbara faaliyetleri sadece resmî birimler tarafından yönetilmemekte, gayriresmî hasbara örgütleri tarafından da yürütülmektedir. Ancak 2000'li yıllara kadar hasbara faaliyetleri yürüten birimler, İsrail'i uluslararası kamuoyuna anlatmakta yetersiz kalmıştır. Bu kapsamda 2005 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda yayımlanan belgeyle hasbara kavramının pasif bir anlam taşıdığı ve hasbaranın İngilizce'de net bir karşılığı olmadığı gerekçeleriyle, İsrail politikalarını anlatmakta yetersiz olduğu sonucuna varılmış, hasbara kavramı yerine kamu diplomasisi kavramı tercih edilmiştir (Meir, 2005).

1.2. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisini diplomasi eki bağlamında uluslararası ilişkiler yazını çerçevesinde irdelemekte fayda vardır. En genel haliyle Türk Dil Kurumuna göre diplomasi, yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı olarak tanımlanmaktadır. Realizmin kurucularından Hans Morgenthau, diplomasiyi “ulusal çıkarların barışçıl yollarla korunması” olarak tanımlanmıştır (Morgenthau, 1946:1068). Küreselleşmeyle birlikte uluslararası sistemde klasik diplomasiğin yetersiz kalması, kamu diplomasisinin gelişmesini sağlamıştır. Kamu diplomasisi kavramını genel itibarıyla yabancı kamuoyunun kalplerini kazanma sanatı olarak tanımlamak mümkündür.

Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, kamu diplomasisini “Hedeflenen kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilme ve etkileme faaliyetlerinin toplamı” olarak tanımlanmıştır (T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü). Muharrem Ekşi ise kamu diplomasisinin “...yeni araç ve yöntemlerle bir ülkenin hikâyesi, kültürü, sanatı, tarihi, politikaları ve kurumlarını diğer ülkelerin toplumlarına dış politika amaçları doğrultusunda anlatmasıdır” şeklinde tanımlamıştır (Ekşi, 2020:316). Aynı zamanda Ekşi, kamu diplomasisi kavramının gelişmekte olan bir kavram olduğunu ve bu sebepten tek bir tanımın olmadığını tespit etmiştir (Ekşi, 2018:135).

Joseph S. Nye'a göre ise kamu diplomasisi, yumuşak güç araçlarını kullanan bir diplomasi türüdür (Nye, 2005:106). Bu bağlamda Ekşi, kamu diplomasisi anlayışının ülkeler arası değişiklik gösterebileceğinden, bazı

ülkelerin kamu diplomasisi anlayışının kültür ağırlıklı, bazılarının ise diaspora ağırlıklı olabileceğine değinmiştir (Ekşi, 2020:290).

Başta Amerika Birleşik Devletleri'nde olmak üzere, Kanada, Fransa ve İngiltere'de yaşayan Yahudiler, İsrail'in diaspora temelli kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmesinin başlıca nedenidir (Şalom, 2018). Bir diğer neden ise Yahudi diasporalarının yaşadıkları ülkenin politikalarını etkileme gücünden faydalanmak istenmesidir. İsrail'in kamu diplomasisini nasıl diaspora çerçevesinde inşa ettiğini anlamlandırmak için diaspora kavramının irdelenmesinde yarar vardır.

1.3. Diaspora Kavramı

Diaspora kavramı, Türk Dil Kurumu'nda "Herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu" olarak ele alınmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımına göre diaspora, "*Menşe ülkesinden ayrılmış olan anavatanıyla bağları süren birey ve üyeleri veya ağı, dernek ve toplulukları ifade eder*" (Perruchoud ve Redpath, 2004:23).

Diaspora için literatürde iki önemli görüş söz konusudur. Bunlar William Safran ve Robin Cohen'in üstünde durduğu diaspora unsurlarıdır. Safran'ın diaspora için belirlediği unsurlar;

- Dağılan topluluğun iki ya da daha fazla bölgeye yayılması,
- Göç ettikleri yere aidiyet hissedememe,
- Göç etmek zorunda kaldıkları toprakları anavatan kabul etme,
- Bir gün anavatanlarına dönme isteği,
- Farklı bölgelere dağılan toplulukların anavatanları hakkında ortak bakış açısına sahip olmaları,
- Toplulukların ortak bilinç düzeyi ile anavatanlarının güvenliğini ve refahını sağlama istekleridir (Yaldız, 2013:303).

Cohen ise Safran'ın diaspora unsurlarına üç yeni unsur eklemiştir;

- Anavatandan iş aramak, ticaret yapmak veya kolonyal isteklerle ayrılma,
- Anavatanda yaşayan ırkdaşlara sempati besleme,
- Çoğulculuğun toleransı içinde yaşadıkları ülkeleri zenginleştirme, unsurlarını eklemiştir; diaspora unsurlarını genişletmiştir (Yaldız,2013:304).

MÖ. altıncı yüzyılda Yahudilerin sürgününü anlatmak için kullanılan diaspora kavramı genişletilmiş ve Filistinlilerin, Afrikalıların ve Ermenilerin

durumlarını anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Diaspora kavramının yaygınlaşmasıyla birlikte yaşanan siyasi olaylar kavramın daha da genişlemesine yol açmış ve iş bulmak, ticari sebeplerle anavatanından ayrılan topluluğa diaspora adı verilmektedir (Kurnaz, 2019). Diasporaların oluşumunun en önemli sonucu, anavatanlarıyla bağlarını koparmayan toplulukların, buldukları ülkelerin dış politika kararlarını etkilemesidir. Diasporalar, kamu diplomasisi faaliyetlerini ev sahibi ülke içinde geliştirmekte ve hedef ülkenin politikalarının etkilenmesi noktasında lobicilik faaliyetleri yürütmektedirler.

1.4. Lobicilik

Lobi kelimesi, Latince kökenli olup Türkçede koridor anlamına gelmektedir. Lobi, uluslararası ilişkiler terminolojisinde ise önceden belirlenmiş çıkarlar için bir araya gelmiş topluluk olarak tanımlanmaktadır. Lobicilik ise kararlara etki etmek isteyen kişi veya grupların karar alma mercisindeki kişileri kendi istekleri doğrultusunda etki yaratmak amacıyla kurduğu iletişim ve bilgi alışverişidir (Arı,2015:165). Lobicilik, özel kurumların ve kuruluşların kişilerce etkilenmesi değil, hükümet ile ilgili karar verme organlarını etkilemeye yönelik bir eylemdir. Özel kurum veya kuruluşların bireyler ya da gruplar tarafından etkilenmek istenmesi lobiciliğin dışında tutulmaktadır. Yine lobicilik, karar verme sürecini etkileme ve bu süreci yönlendirme olarak da tanımlanmaktadır (Zicin ve Şeker, 2015:8). Lobi faaliyetleri, baştan itibaren hükümet kararlarını etkilemek amacıyla uygulanmaktadır. Hükümet kararlarını etkileyen fakat uygulanmaya konmamış eylemler, lobicilik sayılmamaktadır (Arı, 2015:165). Karar alma ve etkilemenin yanında lobicilik, olumlu imaj oluşturarak daha geniş tanıtım amacı da taşımaktadır. Bu sebeplerden dolayı lobicilik faaliyetleri, kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerin yöntemi olarak da tanımlanabilir.

Jan Melissen, lobilerin hedef kitlesinin politika yapıcıları olduğunu ancak kamu diplomasisinin hedef kitlesinin kamuoyu olduğundan söz etmiştir. Genel olarak bakıldığında bu ayrım doğrudur. Bu ayrımla birlikte ortaya amaç benzerliği çıkmaktadır (Özlü, 2019:35-36). Lobiler, doğrudan hükümet politikalarını etkilemeye çalışırken kamu diplomasisi dolaylı yoldan kamuoyu üzerinden hükümet politikalarını etkilemeye çalışmaktadır. Her iki kavramın kullandıkları araçlar farklı olsa da amaçları aynıdır. İki kavramı da birbirine yaklaştıran diğer bir unsur ise kamu diplomasisi faaliyetlerine lobiciliğin kullandığı medya ve reklam faaliyetlerinin eklenmesidir.

Kamu diplomasisi, hükümete bağlı olmayan lobi gruplarıyla ortak proje yürütmek, ulaşılabilecek hedeflere daha hızlı ulaşmakta kolaylık sağlamaktadır.

Lobi faaliyetleri yapan kurum ve kuruluşlar, dernekler, sivil toplum kuruluşları ve şirketler veya iş insanlarının kamu diplomasisi çerçevesinde faaliyet göstermesi dar anlamda kamu diplomasisi hedeflerine hızlı ulaşmakta geniş anlamıyla ise ülke prestij ve imajına katkı sağlamaktadır (Ekşi, 2018:165).

Muharrem Ekşi "*kamu diplomasisi, kamuoyuyla lobcilik faaliyetidir*" tanımlamasıyla lobiciliğin ve kamu diplomasisinin ortak bir paydada birleştirilmesinin ülke çıkarlarına ve imajına katkı sunacağı gibi dış politika amaçlarına daha kısa sürede ulaşılmasına katkı sunacağını vurgulamıştır (Ekşi, 2018:167).

2. İsrail'in Kamu Diplomasisi ve Faaliyetleri

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Avrupa'da acı çeken ve haksızlığa maruz kalan Yahudilerin örgütlenmesiyle birlikte Siyonizm hareketi ortaya çıkmıştır. Siyonizm ile birlikte Yahudiler, bir devlet kurma ideali ile çeşitli konferanslar, kongreler, görüşmeler gerçekleştirmiştir. Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle, Siyonizm gelişmiş ve gelişen Siyonizm ile Yahudiler arasındaki ortak bilinç düzeyi, devlet olma fikrini güçlendirmiştir. Siyonist liderlerin devlet kurmak için yapmış olduğu konferanslar, röportajlar ve görüşmeler, hasbaranın ilk faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. 1948 yılında İsrail'in tarih sahnesine devlet olarak çıkmasıyla birlikte askerî ve siyasi sorunlar, hasbara faaliyetlerini artırmıştır. Hasbara faaliyetleri gerçekleştiren bakanlık birimleri, İsrail karşıtı propagandalara karşı kampanya yürütmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda hasbara birimleri, İsrail ile ilgili farkındalık yaratmak adına akademik, ekonomik ve siyasi alanlarda çalışmalar yürütmektedir. Kurulduğu günden bugüne dek sürekli çatışmaların içinde bulunması, İsrail'i dünya kamuoyunda savaşçı ve işgalci bir devlet olarak konumlandırmıştır. İsrail, bu olumsuz imajdan kurtulmak ve devlet politikalarını ulusal-uluslararası kamuoyuna anlatabilmek için hasbara anlayışı temelinde kamu diplomasisi politikasına yönelmiştir. Bu kapsamda 2000'li yıllardan itibaren kamu diplomasisi faaliyetlerini artırmaya başlamıştır. 2005 yılına gelindiğinde Halkla İlişkiler Genel Müdür Yardımcısı Gideon Meir, İsrail Dışişleri Bakanlığında yayımlanan makalesiyle hasbaranın İsrail politikalarını açıklamada yetersiz olduğunu ve hasbaranın diğer dillerde tam karşılığı olmadığı için kamu diplomasisi teriminin kullanılması gerektiğini açıklamıştır. Meir, kamu diplomasisi faaliyetlerinin kısa vadede sonuç vermeyeceğinden ancak sistematik olarak politika yürütüldüğünde başarılı olunabileceğine değinmiştir (Meir, 2005). İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetlerinin temel yürütücüsü bakımından Başbakanlık,

Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve 2009 yılında kurulan Diaspora Bakanlığı aktif olarak rol oynamaktadır.

2.1. İsrail Başbakanlığı

İsrail Başbakanlığı, kamu diplomasisi politikasının formüle edilmesinin ana aktörüdür. Bunun yanı sıra Başbakanlık yeni sosyal medya araçlarını etkili ve aktif bir şekilde kullanmaktadır. Başbakanlığın 1.337.652 takipçili resmî Facebook hesabında yeni alınan hükümet kararları paylaşılmaktadır. Facebook hesabında paylaşılan hükümet kararları, görseller ve videolarla desteklenmektedir. Başbakanlığın 823.645 takipçili resmî Twitter hesabında ise genellikle başbakanlık faaliyetleri hakkında bilgiler yer almaktadır. 158.000 takipçili resmî YouTube hesabında ise ağırlıklı olarak başbakanın konuşmalarına ve ülke gündemine ait haberlere yer verilmektedir. Başbakanlık kurumunun sosyal medya kanallarını aktif kullanarak kamuoyu bilgilendirmesi yapması, kamu diplomasisi faaliyetlerinin başlıca ürünüdür. Ancak tek başına internet ve sosyal medyanın kullanılması yeterli görülmemiştir. Sosyal medyada yürütülmeye çalışılan imaj çalışmaları, diğer bakanlıklarla ve kurumlarla desteklenmektedir. Bu kapsamda başbakanlığa bağlı, kamu diplomasisinin diğer aktörü, İsrail Dışişleri Bakanlığı'dır.

2.2. İsrail Dışişleri Bakanlığı

İsrail Dışişleri Bakanlığı, İsrail dışında yaşayan İsrail vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve diasporadaki Yahudilerle iyi ilişkiler geliştirmeyi hedeflemektedir. Bakanlığın diğer politikaları ise ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkileri geliştirmek, gelişmekte olan ülkelerle iş birliği sağlamak ve diaspora topluluklarıyla ilişkileri tahsis etmek şeklinde belirlenmiştir (Israel Ministry of Foreign Affairs, Functions and Structure). Dışişleri Bakanlığı'nın organizasyon yapısına bakıldığında Kültür ve Bilim İşleri Birimi ve Medya ve Halkla İlişkiler Birimi yer almaktadır. Organizasyon yapısında ise her iki birimin birbirine bağlı yapılar olduğu görülmektedir. Medya ve Halkla İlişkiler Birimi görsel ve işitsel materyalleri kullanarak özel projeler üretmekte ve diğer halklarla ilişki kurarak medyaya bilgi akışını sağlamaktadır. Kültür ve Bilim İşleri Birimi ise yabancı öğrencilere burs sağlama faaliyetleri yürütmektedir (Israel MFA, Foreign Ministry Organizational Structure).

Dışişleri Bakanlığı'nın resmî internet sitesinde yer alan "Videoda Diplomasi" başlığı altında videolar yardımıyla kamu diplomasisi faaliyetleri yürütülmektedir. Genel olarak videolarda Arap Devletleriyle geliştirilen iyi ilişkiler, Hamas'ın barışa yanaşmaması ve Hamas'ın gerçek yüzünün nasıl olduğuna dair videolar yer almaktadır (Israel MFA, Diplomacy in Video). Bu

videolar incelendiğinde İsrail'in olumsuz imajından kurtulmaya çalıştığını anlamak mümkündür. Aynı zamanda bu bilgilendirmelerin internet aracılığıyla yayınlanması geniş kitlelere ulaşılmasını sağlamaktadır. Bakanlığın internet sitesinde yer alan ilgi çekici diğer bir başlık ise "İsrail Hakkında" isimli başlıktır (Israel MFA, About Israel). Bu başlığın altında İsrail'in yenilikçi, gelişen bir ülke olduğundan bahsedilmiş ve eğitim olanaklarından, İsrail'de yaşam tarzının nasıl olduğu hakkında ulusal-uluslararası kamuoyuna bilgi verilmeye çalışılmıştır. İsrail Hakkında başlığının altında bir alt başlık olarak ise "Barış Arayan İsrail" başlığı yer almıştır. Kurulduğu tarihten bu yana İsrail'in tüm barış arayışları sıralanmış ve Filistinlilerin İsrail karşıtı söylemlerine yer verilmiştir (Israel MFA, The Quest for Peace). Bu kapsamda bakıldığında İsrail'in kamu diplomasisini kullanmasının temel sebebinin dünya kamuoyu için olumlu bir imaj çizmek olduğu ileri sürülebilir. İsrail'in kamu diplomasisi yürütmesinde Dışişleri Bakanlığı kadar stratejik öneme sahip diğer bir bakanlık ise İsrail Savunma Kuvvetleri Bakanlığı'dır.

2.3. İsrail Savunma Kuvvetleri Bakanlığı

Erhan Sirt, İsrail'in askerî gücünün savunma bakanlığı olarak adlandırılmasının nedeninin dünyaya savaş yanlısı olmadığını, askerî güce sadece kendisini savunmak için başvurduğunu ve bunun bir imaj çalışması olduğunu iddia etmiştir (Sirt, 2013:75). Kurulduğu günden bugüne dek birçok çatışmanın içinde yer alan İsrail'in dünya kamuoyuna askerî gücünün saldırı odaklı değil, savunma odaklı olduğunu göstermesi anlamlıdır. 2014 yılında İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu Koruyucu Hat Operasyonu'nda sivil kaybın çok olması, İsrail Savunma Kuvvetleri Bakanlığını kamu diplomasisi faaliyetlerine özel önem atfetmesine yol açmıştır. Bakanlığın resmî sosyal medya hesaplarından yapmış olduğu paylaşımlarla operasyonun sivil halka yönelik olmadığı ve nokta atışı sistemiyle yapıldığını ancak Hamas'ın Gazze'deki sivil alanlara ve plajlara roketli saldırı düzenlediğini videolarla ispat etmeye çalışmıştır (Israel Defense Forces, 2014a). İsrail ise nokta atışı operasyonu yürüttüğünü ve İsrail askerî kuvvetlerinin ne denli profesyonel olduklarını, stratejik açıdan iyi bir operasyon yürüttüklerini uluslararası kamuoyuna göstermeye çalışarak kamuoyu baskısını azaltma ve imajının zedelenmesini engellemeye çalışmıştır (Israel Defense Forces, 2014b).

İsrail Savunma Kuvvetleri Bakanlığı'nın uyguladığı kamu diplomasisi faaliyetleri göz önüne alındığında, İsrail'in düzenlemiş olduğu operasyonların ulusal-uluslararası kamuoyu nezdinde meşrulaştırma çabası içerisinde olduğu görülmektedir. İsrail Savunma Bakanlığı sadece yürüttükleri operasyonların videolarını değil, yurt dışına gönderdikleri yardım

heyetleri ve ortak tatbikat görüntülerini de youtube sitesinden paylaşarak kamuoyu desteği sağlama çabasını sürdürmektedir. Aynı zamanda bakanlık bünyesinde olan askerlerin anneler gününde annelerine yaptıkları ziyaretlerle de göz boyama şeklinde imaj çalışmaları yürütülmüştür (Israel Defense Forces, 2014a, 2020). Yukarıda bahsedilenler ışığında İsrail, askerî gücünün sadece saldırı odaklı olmadığını, insancıl ve yardım sever olduğunu kamuoyuna anlatmaya çalışarak imaj odaklı kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Ancak Filistin halkına yönelik orantısız güç kullanımının kamu diplomasisi çabalarını boşa çıkardığı iddia edilebilir. Buna rağmen Yahudi diasporası ve lobisi, İsrail lehine dünya kamuoyunu etkilemede Tel Aviv yönetimine nazaran daha etkili olabilmektedir.

2.4. İsrail Diaspora Bakanlığı ve Diaspora Diplomasisi

İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetlerini yürüten diğer kurum ise Diaspora Bakanlığı'dır. Bakanlık kamu diplomasisi ve diaspora diplomasisi ile ilgili dört temel hedef belirlemiştir. Bunlardan birincisi Yahudi kimliğinin güçlendirilmesi ve İsrail'le olan ilişkilerinin pekiştirilmesidir. Bahsi geçen politikada hedeflenen Yahudi olan ancak Yahudi halkıyla akrabalık veya bağ hissetmeyen Yahudilerin, Yahudi kimliğini güçlendirmektir. Bu hedefe bağlı olarak dünyanın dört bir yanından gelen Yahudi annelere yönelik "Momentum" projesi geliştirilmiştir (Israel Ministry of Diaspora Affairs, Momentum). Annelerin çocuklarına Yahudi kimliğini daha iyi aşılayacağını düşünerek bu proje yürütülmektedir. Bakanlığın ikinci politikası ise antisemitizmle mücadeledir. Dünya çapında yaşanan antisemitizm olaylarını azaltmak, konu hakkında kamuoyunda duyarlılık oluşturmak ve antisemitizmle mücadele edenlere yardım etmek politikanın temel hedefleri olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda antisemitizmle mücadele kapsamında kullanılan *boks eldiveni* görseli manidardır. Kamu diplomasisi yaptığı iddia edilen bir kurumun mücadele için seçtiği görselin boks eldiveni olması tartışmalı bir konudur. Kamu diplomasisi halkların gönlünü kazanmak olarak nitelendirilirken mücadele yönteminin sert güce dayalı bir görsel olması hem kamu diplomasisi kavramıyla hem de yumuşak güç politikasıyla çelişmektedir. Bakanlığın üçüncü politikası, İsraillilerle diaspora bağlantısını güçlendirmektir. Diasporadaki Yahudi halkının yaşadığı zorlukları, İsraillilere aktarmak ve aralarındaki bağları güçlendirmek hedeflenmektedir. Dördüncü ve son politika hedefi ise Yahudi halk çevrelerinin genişletilmesidir. Bu politikada amaçlanan hedef ise İsrail dışında yaşayan Yahudilerin bağlantı (network) çevrelerini genişletmek ve iş birliği sağlamaktır (Israel Ministry of Diaspora Affairs, About the Ministry).

İsrail, kamu diplomasisini sadece devlet kurum ve kuruluşları üzerinden değil, aynı zamanda ülke dışındaki sivil toplum kuruluşları ve lobi kuruluşları

üzerinden de yürütmektedir. İsrail dışında faaliyet gösteren ancak İsrail'in tanıtımını yapan ve İsrail'in lehine kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten başlıca örgütlerden biri Amerikan Yahudi Komitesi (American Jewish Committee- AJC) örgütüdür.

2.5. Yahudi Lobileri ve Kamu Diplomasisi Faaliyetleri

Amerikan Yahudi Komitesi (AJC), başlıca amaçlarını İsrail'i savunmak, antisemitizm ile mücadele etmek, radikalizme ve aşırıcılığa karşı çıkmak, insan haklarını korumak ve İsrail devletinin haklarını korumak olarak belirlemiştir (AJC, Issues). Ayrıca komite, İsrail devletinin haklarını korumak üzere ABD'de yaşayan Yahudilerle İsrail devletinin ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. AJC, aynı zamanda üst düzey yetkililer, eski büyükelçiler, dini ve siyasi liderler, gazeteciler ve üniversitelerle görüşmeler düzenleyip İsrail'de ağırlamaktadır (AJC, Who We Are). Ziyaretlerin başlıca amacı ise İsrail'i yerinde görme imkânı sunarak ülke hakkında olumlu algı oluşturmaktır. Bu ziyaretlerde tercih edilenlerin medyatik olmasına ve geniş kitlelere hitap etme imkânı olan kanaat önderleri olmasına önem verilmektedir. Düzenlenen ziyaretçi programlarıyla İsrail'in olumsuz imajını olumluya çevirme amacı söz konusudur.

Kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmesi bakımından önemli diğer bir kuruluş ise Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (American Israel Public Affairs Committee- AIPAC) örgütüdür. AIPAC örgütünün başlıca amacı, ABD ve İsrail ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamak ve ilişkileri korumak olarak belirlenmiştir (AIPAC, About Us). Aynı zamanda kuruluş, ABD'de de İsrail yanlısı liderleri güçlendirerek, ABD-İsrail ittifakını kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır (AIPAC, America&Israel: Connected for Good). Böylece AIPAC, güçlendirilen ABD-İsrail ittifakı ile İsrail'in uluslararası ortamda yalnız kalmasını engellemeye çalışmaktadır. AIPAC, çıkardığı haftalık gazetelerle İsrail aleyhine yöneltilen eleştirilere cevap verme politikasını da uygulamaktadır. Aynı zamanda AIPAC, öğrencilere staj imkânı sağlamakta ve başarılı olan öğrenciler, Washington yönetiminde ve Tel Aviv hükümetinde görevlendirilmektedir. Bu sayede İsrail çıkarlarına hizmet eden ya da en azından olumlu bakan öğrenciler ve genç nesiller devşirilmektedir.

3. İsrail Kamu Diplomasisindeki Sorunsallar

İsrail'in kamu diplomasisindeki sorunsalları, yürütme odağına koyduğu kavramlar olan diaspora, lobcilik ve yeni medya araçları üzerinden tartışmak mümkündür.

İsrail Dışişleri Bakanlığı, kamu diplomasisinin uygulamasını yeni medya aracılığıyla yapmaya çalışmaktadır. Resmî websitesinde yer alan videoda Diploması başlığı bunun kanıtı olma niteliği taşımaktadır. Videoda diploması aracılığıyla uluslararası toplumu harekete geçirme hedeflenmiştir. Örneğin Hamas tarafından esir tutulanlar için uluslararası kamuoyuna seslenen video yayınlamıştır (Israel MFA, 2019). Aynı zamanda Arap dünyasındaki ülkelerle 2019 yılında ilişkilerin zirveyi gördüğüne dair bir video paylaşımı yapılmıştır. Videoda, Dışişleri Bakanı Katz'ın Birleşik Arap Emirlikleri'ne gerçekleştirdiği resmî ziyaret, İsrail'in Dubai'deki EXPO 2020'ye resmen katılacağını açıklaması ve Mısır'a gaz ihraç edileceğine dair imzaların atılması gibi önemli olaylar ve etkinliklere yer verilmiştir (Israel MFA, 2020). Böylece Dışişleri Bakanlığı'nda yer alan bu video ile İsrail, uluslararası kamuoyuna komşularıyla iyi ilişkiler geliştirdiğini ve Arap-İsrail çatışmasının azaldığını göstermeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda İsrail'in demokratik bir ülke olduğu ve komşularıyla sorunlar yaşasa dahi komşularıyla ticaret ve kültür etkileşimini devam ettirdiği gösterilmektedir. Diğer yandan bakanlığın İsrail'de yaşamın nasıl olduğuna dair paylaşımlar yapması, uluslararası kamuoyunda İsrail'e karşı oluşan ön yargıyı kırmak istemesi ve İsrail'i bir cazibe merkezi haline getirmek istenildiğinin kanıtıdır.

2009 yılında kurulan Diaspora Bakanlığı ile İsrail'in diasporalara yönelik projeleri artış göstermiştir. Yahudilerin asimilasyon ve kimlik kaybı yaşadıklarını gözlemleyen Diaspora Bakanlığı "Momentum" projesini geliştirmiştir (Israel Ministry of Diaspora Affairs, Momentum). Bu proje ile dünyanın dört bir yanından gelen Yahudi annelerinin çeşitli etkinliklere katılımı sağlanarak, Yahudi diasporasının ivme kazanması ve İsrail'e bağlılıklarının artması hedeflenmiştir. Aynı zamanda yürütülen "Community" projeleriyle diasporadaki Yahudiler arasındaki etkileşimin artması ve Yahudi toplumunun yaşadıkları sorunlara karşı duyarlı hale gelmesi amaçlanmaktadır (Israel Ministry of Diaspora Affairs, Community). Ayrıca bakanlığın yürüttüğü antisemitizmle mücadelede İsrail devletinin Yahudi diasporasının korunmasında meşru bir aktör olduğuna yer verilmiştir. Artan radikalizmle birlikte Yahudilerin zarar görmesini engellemek amacıyla bakanlık sürekli açıklama yapmakta ve diasporadaki Yahudilerle sıkı bir bağ kurmayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra antisemitizmle mücadele kapsamında uluslararası örgütlerle ve hükümetlerle iş birliği yapıldığını vurgulamaktadır. Böylece Diaspora Bakanlığı, Yahudilerin yaşadıkları ülkelerde antisemitik propagandalara maruz kalmamaları için çalışmalar yürütmektedir. Bu sayede bakanlık, diasporadaki Yahudileri sahiplenerek ve yaşadıkları sorunları göz ardı etmeyerek, Yahudi diasporasının koruyucu devleti olarak hareket ettiğini göstermektedir.

Özellikle ABD'de etkin bir rol oynayan Yahudi diasporaları ve kuruluşları, Washington yönetiminin İsrail'e yönelik politikalarında hem hassas olmasının hem de İsrail lehine politika belirlemelerinin en önemli sebeplerinden biridir. Yahudi diaspora ve lobilerin Kongrede İsrail lehine karar aldirabilme gücünden dolayı İsrail, diasporadaki Yahudilerle ilişkilerine her zaman önem veren bir devlet olmuştur. Bu çerçevede bu Yahudi diaspora ve lobi kuruluşlarının İsrail Diaspora Bakanlığı ile birlikte düşünüldüğünde diaspora faaliyetlerine etkinlik kazandırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu etkinin en önemli kanıtı ise ABD'de hala nüfuzunu sürdüren Yahudi diasporası ve uluslararası ortamda İsrail'i yalnız bırakmayan ABD'dir. Ancak Diaspora Bakanlığı'nın, antisemitizmle mücadele görselinin boks eldiveni olması çelişkileri arttırmaktadır. Zaten İsrail kamu diplomasisinin en önemli sorunsalı, dış politikadaki sert güç uygulamalarıyla yumuşak güç uygulaması olan kamu diplomasisi faaliyetlerinin çelişkileridir. Yumuşak gücün uygulaması olarak öne çıkan kamu diplomasisin, sert güç çağrışımı yapan bir görsel kullanması, İsrail kamu diplomasisinin anti tezi olmaktadır.

İsrail Savunma Kuvvetleri Bakanlığı'nın uyguladığı kamu diplomasisi anlayışı, Joseph Nye'in sert güçten yumuşak gücü oluşturma tanımına uymaktadır. Nye'a göre silahlı güç unsurları, yumuşak gücün oluşturulmasına yardımcı olmaktadır (Yatağan, 2018:77-78). Silahlı güç unsurlarının ortak tatbikat düzenlemesi, diğer devletlere yardım heyeti gönderilmesi gibi eylemler, sert gücün yumuşak güce dönüşmesidir. Silahlı güç unsurları sadece savaş veya çatışma alanlarında kullanılmamakta, insani konularda sel, deprem gibi doğal afetlerde yardım odaklı kullanılması, yumuşak güç üretmektedir. Bakanlığın sosyal medyada yayınlamış olduğu videolarda tatbikat, insani yardım gibi konulara yer verilmesi, İsrail'in askerî güç anlayışının saldırı odaklı değil savunma odaklı olduğunu göstermenin bir ürünüdür. Tarih sahnesine çıktığı andan itibaren komşularıyla yaşamış olduğu çatışmalarla kamuoyunda eleştiri odağı olan İsrail, kamu diplomasisi olarak imaj çalışması yürütmeye çalışmış ve askerî gücünün insancıl konularda da önemli olduğunu vurgulamak istemiştir. Tel Aviv yönetimi, Hamas ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile çatışmalarının videolarını sosyal mecralarda yayınlayıp haklı taraf olduğunu ve askerî stratejilerle operasyon yürüttüğünü göstermeye çalışmaktadır. Ancak İsrail silahlı kuvvetlerinin uluslararası hukuku ihlal eden orantısız müdahaleleri, olumlu İsrail imajı oluşturmanın önündeki en büyük handikap olarak durmaktadır. İsrail Savunma Kuvvetleri Bakanlığı resmî sosyal medya mecralarında operasyonların nokta atışı sistemi ile gerçekleştiğini iddia etse de uluslararası medya böyle düşünmemekte ve İsrail'in çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesine sebep olduğunu düşünmektedir (BBC, 2014). Bu anlamda uluslararası kamuoyundaki olumsuz

algı sebebiyle İsrail hükümeti, askerî gücünün saldırgan olmadığı aksine savunmacı olduğuna yönelik kamu diplomasisi izlemektedir.

Bunun dışında İsrail lehine Kongre ve Washington yönetiminin politikalarını etkilemeye çalışan AJC ve AIPAC gibi Yahudi lobileri, kamu diplomasisinin öneminin artmasıyla kamu diplomasisi faaliyetleri geliştirmişlerdir. AJC, öğrencilere yönelik sunduğu staj ve burs imkânıyla İsrail yanlısı genç nesil yetiştirme politikası uygulamaktadır. Aynı zamanda genç liderler projesiyle Yahudi kimliğinin geliştirilmesine yönelik adımlar atmaktadırlar. Diğer yandan üniversite kampüslerindeki AJC Kampüs İşleri birimiyle Yahudi öğrencilerin koalisyon kurma ve İsrail karşıtı söylemlere karşı koyabilmeleri sağlanmaktadır. Gençlik programı olan “Access” ise genç Yahudilerin karşı karşıya kalabilecekleri kritik konular hakkında eğitimler düzenlemektedirler (AJC, Young Leadership). Böylece genç Yahudi bireylerin antisemitizm ile mücadelesine katkı sağlanmaktadır. Bu bağlamda AJC, sadece bir lobi kuruluşu olmanın ötesinde etkin bir kamu diplomasisi kuruluşu olarak da çalışmaktadır. Hükümet politikalarını etkilemenin yanında AJC, Yahudi kimliğinin geliştirilmesi için çalışmakta ve bu çerçevede kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir.

AIPAC’te AJC gibi temelde Washington yönetiminin politikalarını İsrail lehine etkilemek için çalışmaktadır. Özelde ise lobi faaliyetlerinin yanında kamu diplomasisinin eğitim diplomasisi boyutunda da çalışarak öğrencilere burs, staj ve çalışma imkânı sağlamaktadır. Bu sayede AIPAC, genç nesilleri etkilemekte ve Yahudi diasporalarının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte resmî websitesinde İsrail hakkında çok fazla bilgiye yer verilmekte ve İsrail’in temel kilometre taşlarından bahsedilmektedir (AIPAC, Our Movement). Hedefi hükümet politikalarını etkilemek isteyen bir kuruluşun resmî internet sitesinde bu bilgilere yer vermesi ve diasporalara yönelik projeler geliştirmesi, kitleleri etkilemek amacıyla yapılmış kamu diplomasisi faaliyetleri olarak değerlendirilebilir. AIPAC aynı zamanda İsrail yanlısı vatandaşları ve farklı din ve ırktan vatandaşları bünyesine toplayıp, karşılıklı etkileşimi hedeflemektedir. Bu sayede İsrail yanlısı olmayan vatandaşları etkileyip, İsrail’in etki alanını genişletmeyi ve İsrail yanlısı olmasa dahi İsrail’i anlayan topluluklar inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede AIPAC, İsrail’in kamu diplomasisinin stratejik bileşenlerinden biri olarak hem uluslararası toplum hem de Washington yönetimlerinde İsrail yanlısı algı oluşturmada kritik rol oynamaktadır.

İsrail’in kamu diplomasisi alanındaki faaliyetleri göz önüne alındığında bazı kurumların avantajlı ya da dezavantajlı olduğu görülmektedir. Savunma Kuvvetleri Bakanlığının düzenlemiş olduğu faaliyetler, İsrail’in kamu

diplomasisindeki inandırıcılığını kırmaktadır. Savunma Kuvvetleri Bakanlığının kamu diplomasisi faaliyetlerini tartışmalı hale getiren en önemli etmen, İsrail'in uluslararası hukuku ihlal ederek gerçekleştirdiği orantısız askerî operasyonlardır. Örneğin, Dökme Kurşun operasyonunda İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu orantısız aşırı güç kullanan eylemleri, yıkım gücünün fazla olması ve çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi, İsrail Savunma Kuvvetleri Bakanlığının inandırıcılığını kırmaktadır. Bakanlığın, hedeflediği kamu diplomasisi politikalarıyla uygulamada yaptığı faaliyetler her zaman örtüşmemektedir. Diaspora Bakanlığı ise Savunma Bakanlığı'na göre kamu diplomasisi faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi bakımından daha avantajlıdır. İsrail'in kamu diplomasisindeki çelişkilerinin temel nedeni olarak kamu diplomasisi politikalarını dış politikasıyla entegre edemediği sonucuna varılmıştır.

Sonuç

Tel Aviv yönetimi, hasbaranın pasif bir anlam taşıması, İngilizce'de net bir karşılığı olmaması ve İsrail'in politikalarını anlatmakta yetersiz olduğu gerekçeleriyle kamu diplomasisi kavramını tercih etmiştir. Zira açıklama anlamındaki hasbara, İbranice dışındaki dünya için anlamsız gelmekte, bilfiil kavramın kendisi açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. Bunun yerine dar anlamda bilgilendirme temelinde kamu diplomasisi, hasbara'nın modern versiyonu olarak 2000'lerde Tel Aviv yönetimi tarafından tercih edilmiştir. Bu çerçevede İsrail kamu diplomasisinin öncülü, hasbara diplomasisidir. İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetlerini yürütmesindeki en önemli motivasyon kaynağının ise olumsuz imajını düzeltme amacı olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca İsrail kamu diplomasisini yürütmede en etkin aktörün Washington D.C.'deki Yahudi diasporası ve lobileri olduğu söylenebilir. Bu anlamda İsrail kamu diplomasisinin odağında Yahudi diasporaları ve ağırlıklı olarak da diasporalara yönelik faaliyetlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Diaspora Bakanlığı bu konuda stratejik rol oynamaktadır. Aynı zamanda bakanlık diaspora faaliyetlerinin yanı sıra diasporanın korunması ve Yahudi etkileşiminin artmasına yönelik çalışmalar da yapmaktadır. Tel Aviv yönetimi, bu çerçevede diasporasını daha da güçlendirme politikası izlemektedir.

İsrail kamu diplomasisinin stratejik bileşenlerinden diğeri ise Washington'daki Yahudi lobileridir. ABD'de yürütülen aktif lobi faaliyetleri, İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetlerini olumlu yönde etkilemekte ve geliştirmektedir. Kamu diplomasisi kavramının öneminin artması ve 2005 yılında İsrail'in devlet politikası olarak kamu diplomasisi stratejisine geçmesiyle birlikte, Yahudi lobileri de kamu diplomasisinin en stratejik

bileşeni haline gelmişlerdir. İsrail Diaspora Bakanlığı'nda diasporalara yönelik gerçekleştirilen projeler, lobi kuruluşlarının da gündemine girmekte ve bahsi geçen lobi kuruluşları da bakanlık paralelinde projeler geliştirmektedir. Bu anlamda Bakanlık, lobiler ve diğer kuruluşlar arasında koordinatör rolü de oynamaktadır. Hükümetlere yönelik lobi faaliyetlerinin yanında diasporalara yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri de gerçekleştiren Yahudi lobileri, İsrail'in kamu diplomasisini daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakta ve Yahudi diasporaların İsrail'e bağlılığını sağlamaktadır. Lobilerin odağına sadece hükümetleri değil diaspora topluluklarını koymasıyla birlikte lobi kuruluşları, İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetlerinde alan açıcı rol oynamaktadır.

2005 yılında devlet politikası olarak kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmeye başlayan İsrail'in uluslararası olumlu kamuoyu- imaj oluşturması ve kamu diplomasisi faaliyetlerinde etkin olabilmesinin önündeki en büyük engel, dış politikasındaki uluslararası hukuku ihlal eden orantısız güç kullanımı olduğu iddia edilebilir.

Kaynakça

- American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) (t.y.). *About Us*. <https://www.aipac.org/about> (Erişim Tarihi:22.05.2020).
- American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) (t.y.). *AIPAC Our Movement*, <https://www.aipac.org/movement> (Erişim Tarihi: 22.05.2020).
- American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) (t.y.). *America&Israel: Connected for Good*, <https://www.aipac.org/&prev=search&pto=aue> (Erişim Tarihi: 16.05.2020).
- American Jewish Committee (AJC) (t.y.). *Issues*. <https://www.ajc.org/#issues> (Erişim Tarihi: 22.05.2020).
- American Jewish Committee (AJC) (t.y.). *Who We Are?* <https://www.ajc.org/whoweare> (Erişim Tarihi: 22.05.2020).
- American Jewish Committee (AJC) (t.y.). *Young Leadership*. <https://www.ajc.org/youngleadership> (Erişim Tarihi:18.05.2020).
- Arı, T. (2015). *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Arslan, S. (2009). Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23).
- BBC (2014, 1 Eylül). Gaza crisis: Toll of operations in Gaza. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28439404> (Erişim Tarihi:15.05.2020).
- Claiborne, W. (1979). Israel Lifts Prohibition On Buying Arab Land. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/09/17/israel-lifts-prohibition-on-buying-arab-land/64a8d039-eb55-4ee9-a06f-63ef2b83958f/> (Erişim Tarihi: 22.05.2020).
- Ekşi, M. (2018). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Israel Defense Forces (2014a, 8 Temmuz). *Hamas Rockets Disrupt Summer Vacation in Southern Israel* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=R4g4PW8zn_U&list=PLObnKQh08o8PNUxfldeGNOsDFdazchJH8&index=57 (Erişim Tarihi 14.05.2020).
- Israel Defense Forces (2014b, 9 Temmuz). *Pinpoint Strike on Weapons Storage Facility in Gaza* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=i5KJ3WMxArk&list=PLObnKQh>

- o8o8PNUxfldeGNOsDFdazchJH8&index=49(Erişim Tarihi:15.05.2020).
- Israel Defense Forces (2020, 10 Mayıs). *Soldiers Surprise their Mothers* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=7RyWDt4IMDI&t=43s> (Erişim Tarihi:14.05.2020).
- Israel Ministry of Diaspora Affairs (t.y.) *Momentum*, <http://www.mda.gov.il/EngSite/Diaspora/Pages/Momentum.aspx> (Erişim Tarihi:17.05.2020).
- Israel Ministry of Diaspora Affairs (t.y.) *About the Ministry*. <http://www.mda.gov.il/EngSite/About/Pages/default.aspx> (Erişim Tarihi: 17.05.2020).
- Israel Ministry of Diaspora Affairs (t.y.) *Community*, <http://www.mda.gov.il/EngSite/Diaspora/Pages/Community.aspx> (Erişim Tarihi: 17.05.2020).
- Israel Ministry of Foreign Affairs (2012). *Foreign Ministry Organizational Structure*, https://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/2012/12/MFAStructure.pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2020).
- Israel Ministry of Foreign Affairs (2019, 6 Eylül). *Avera Mengistu-Five Years in Hamas Captivity*. <https://mfa.gov.il/MFA/VideoLibrary/Pages/Video-Avera-Mengistu-Five-Years-in-Hamas-Captivity-06-Sept-2019.aspx> (Erişim Tarihi: 18.05.2020).
- Israel Ministry of Foreign Affairs (2020, 5 Ocak). *Highlights in Israel's Relations With the Arab World in 2019*. <https://mfa.gov.il/MFA/VideoLibrary/Pages/Highlights-in-Israel-s-relations-with-the-Arab-world-in-2019-5-January-2019.aspx> (Erişim Tarihi:18.05.2020).
- Israel ministry of Foreign Affairs, *Functions and Structure*. <https://mfa.gov.il/MFA/AboutTheMinistry/Pages/default.aspx> (Erişim Tarihi: 13.05.2020).
- Israel Ministry of Foreign Affairs, *The Quest for Peace*. <https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Documents/quest-for-peace.pdf> (Erişim Tarihi:14.05.2020).
- Israel Ministry of Foreign Affairs. *About Israel*. <https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Pages/default.aspx> (Erişim Tarihi:13.05.2020).

- Israel Ministry of Foreign Affairs. *Diplomacy in Video*.
<https://mfa.gov.il/MFA/VideoLibrary/Pages/default.aspx?WPID=WPQ4&PN=2> (Erişim Tarihi:13.05.2020).
- IsraeliPM (t.y.). *Home* [YouTube kanalı].
<https://www.youtube.com/user/IsraeliPM/> (Erişim Tarihi:13.05.2020).
- Kurnaz, A. (2019). *Diaspora Nedir?* <https://perspektif.eu/2019/04/12/son-zamanlarin-en-sik-tartisilan-kavramlarindan-biri-diaspora-nedir/> (Erişim Tarihi:17.05.2020).
- Meir, A. G. (2005, 24 Mayıs). *What "Hasbara" Is Really All About?* Israel Ministry of Foreign Affairs.
<https://mfa.gov.il/mfa/abouttheministry/pages/what%20hasbara%20is%20really%20all%20about%20-%20may%202005.aspx> (Erişim Tarihi:13.05.2020).
- Ministry of Diaspora Affairs (t.y.) *About the Ministry*.
<http://www.mda.gov.il/EngSite/About/Pages/default.aspx> (Erişim Tarihi:16.05.2020).
- Morgenthau, H. J. (1946). *Diplomacy*. *The Yale Law Journal*, 55(5), 1067-1080.
- Nye, J.S. (2005). *Yumuşak Güç-Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. (Çev. R.İ. Aydın). Ankara: Eklips Yayınları.
- Özlu, Ö. (2019). *Kamu Diplomasisi Oluşturulmasında Dijital Diplomasinin Etkisi: Türkiye'de Bulunan Büyükelçilerin Twitter Kullanımı*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Perruchoud, R. ve Redpath J. (2014). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim Tarihi:14.05.2020).
- Prime Minister of Israel (t.y.). *Ana Sayfa* [Facebook sayfası] Facebook.
<https://www.facebook.com/IsraeliPM?ref=sgm> (Erişim Tarihi:13.05.2020).
- Prime Minister of Israel [@IsraeliPM] (t.y.). *Tweetler* [Twitter profili]. Twitter. <https://twitter.com/israelipm> (Erişim Tarihi:13.05.2020).
- Şalom (2018, 12 Eylül). *Dünyadaki Yahudi Nüfusu 147 Milyon*. *Şalom*.
http://www.salom.com.tr/haber-107968-dunyadaki_yahudi_nufusu_147_milyon.html (Erişim Tarihi:12.05.2020).

- Sırt, E. (2013). *İsrail'in Mavi Marmara Baskınına Kamu Diplomasisi Aracılığıyla Meşrulaştırma Çabaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü. <https://www.kdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 11.02.2016).
- Tüysüz, B. (2019). *İsrail'in Hasbara Çalışmaları Üzerinden, İsrail'in Tehdit Algılarının Değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uşul, A.R. ve Yaylacı İ. (2020). *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Yaldız, F. (2013). Diaspora Kavramı: Tarihçe, Gelişme ve Tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 18(18), 289-318.
- Yatağan, A.G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Zatari, F. (2018, 9 Mayıs). Israel: The State of Hasbara. *The Daily Sabah*, <https://www.dailysabah.com/op-ed/2018/05/09/israel-the-state-of-hasbara> (Erişim Tarihi: 07.05.2020).
- Zincin, Y ve Şeker, Y.E. (2015, 27 Kasım). Lobcılık Raporu. *Orta Anadolu Kalkınma Ajansı*. http://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20190524135833_0.pdf (Erişim:01.11.2019)

SAVAŞIN KÖKENLERİ VE VEKÂLETEN SAVAŞ AKTÖRLERİ OLARAK TERÖR ÖRGÜTLERİ

Muhammet Musa BUDAK*

Öz

Thucydides'in Peleponnez Savaşını anlatırken ortaya koyduğu "Savaşı kaçınılmaz kılan, Atina'nın gücünün büyümesi ve bunun Sparta'da neden olduğu korkuydu" (Thucydides, 2009) tespitinin üzerinden yaklaşık 2500 yıl geçti. Savaş üzerine çalışan araştırmacı ve fikir insanlarının halen Thucydides'in cevaplamaya çalıştığı soruya yanıt aradığını görüyoruz: "Savaşın sebebi nedir?" İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan savaş, uluslararası ilişkiler disiplininin oluşması ile akademisyen ve araştırmacıların çalışma konularından birisi olagelmıştır. Medeniyetlerin yıkılmasına ve devletlerin yok olmasına sebep olan bu olgunun anlaşılması, önlenmesi, en azından sınırlandırılmasına yönelik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Buna paralel olarak savaşı doğuran nedenleri anlamaya yönelik farklı disiplinlerdeki çalışmaların da artarak devam ettiği görülmektedir. Esasen savaşın nedenlerinin daha iyi anlaşılmasına ilişkin analiz ve değerlendirmeler siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe, ahlak gibi farklı çalışma alanlarından bakış açılarını da zorunlu olarak içermek durumundadır.

Bu makalede söz konusu tarihi soruya cevap arama sürecinde öncelikle erken dönemde öne çıkan düşünce akımlarının ve teorilerin savaşın köken ve nedenlerine yönelik değerlendirmeleri analiz edilmiştir. Yeni nesil savaş kavramı altında ortaya konulan vekâleten savaş ve bu bağlamda terör örgütlerinin rolleri de ele alınmıştır. Savaş alanındaki çalışmaları ile de tanınan Kenneth Waltz'un savaşın kökenlerini açıklarken kullandığı düzeyler olan insan doğası, devlet yapılanması ve uluslararası sistem seviyelerindeki farklı yaklaşımlar eleştirel bir bakışla ele alınmıştır. Bu çalışma, savaşın kökenine ilişkin analizlerde, insan doğası, devlet yapılanması ve uluslararası sistemin yapısının savaş kararlarını doğrudan etkilediği, bazı durumlarda kaynaklık ettiklerini, savaşları anlamada önemli göstergeler olduğu gerçeği yanında, savaşların nedenlerini tam olarak ortaya koymakta yetersiz kaldığını öne sürmektedir. Bu çerçevede savaşın doğası ve kökeninin anlaşılmasında farklı disiplin ve analiz düzeylerini kapsayan sentez bir yöntemin benimsenmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, İnsan Doğası, Devlet, Uluslararası Sistem, Terör Örgütleri.

* Dr., Serbest Araştırmacı, mmbudak@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9666-4316>.

UNDERSTANDING WAR AND TERROR ORGANIZATIONS AS PROXY WAR ACTORS

Abstract

It is over 2500 years since Thucydides wrote of the Peloponnesian War: "What made war inevitable was the growth of Athenian power and the fear which this caused in Sparta" (Thucydides, 2009). Ever since, researchers and scholars have frequently asked the same question, which Thucydides tried to answer: What are the main causes of war? The Phenomenon of War, which is as old as human history, has been one of the main study subjects of academics and researchers in international relations and security. Different approaches have been developed to prevent, at least to limit this problem, which caused the destruction of civilizations and the collapse of states. In parallel, it is observed that studies in different fields increasingly continues towards understanding the causes of war. In this context, analyzes and evaluations regarding the better understanding of the origins of war must necessarily include perspectives from different fields of study such as political science, sociology, philosophy, and ethic.

This article analyzes the origins and causes of war in the interpretation of thought and theories of the early period that stands out to seek answers to the mentioned historical question. The concept of new generation war and terrorist groups as actors of proxy war were discussed. Different approaches at the levels of human nature, state structure, and the international system, which are the levels that Kenneth Waltz uses to understand the origins of war, were discussed with a critical perspective. This study suggests that in the analysis of the origin of war, the nature of the human nature, the structure of the state, and the structure of the international system directly affect war decisions and important indicators of understanding it's nature, however, they are inadequate in fully revealing the causes of the war. So, it is necessary to adopt a synthesis method that covers different discipline and analysis levels in understanding the nature and origin of war.

Keywords: War, Human Nature, State, International System, Terror Organizations.

Giriş

Barışı arayan her toplumun göz ardı edemeyeceği bir olgu olan savaşın anlaşılması ve nedenlerinin ortaya çıkarılması halen önemini koruyan bir konudur. Tüm insanlığın refahını sağlayacak bir barış ortamı için fikir üretilmesi öncelikle savaşın nedenlerinin iyi anlaşılması ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle genel bir barışın sağlanması, öncelikle savaşın nedenlerinin daha iyi anlaşılması ve önlenmesi çabaları ile mümkün olabilecektir. Bu çerçevede savaşın nedenlerinin anlaşılmasına yönelik çalışmalar önemini korumaktadır. İnsanlık tarihi boyunca var olan mücadelelerin bir tezahürü olan savaşın (Howard, 2000:1-5) anlaşılması ve bu

yadsınamaz sosyal problemin kökenlerinin açıklanması çabası ile geliştirilen teoriler diğer sosyal sorunlarda olduğu gibi çok farklı yaklaşımlar getirmektedir. Aslında savaşa ne sebep olur sorusunun her cevabı farklı bir savaş teorisidir. Bu çalışmanın amacı savaşın doğasının anlaşılmasına yönelik ortaya konulan bu yaklaşım ve fikirlerin derlenerek savaşın kökeninin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek sentez/karma bir çalışma metodunun gerekliliğinin tartışılmasıdır. On dokuzuncu yüzyılda bir disiplin olarak ortaya çıkan uluslararası ilişkiler alanının da çalışma konuları olan savaş ve barış çalışmaları için ciddi bir literatür oluşmaya başlamıştır. Bu çalışma kapsamında ise daha ziyade savaşın nedenlerinin anlaşılmasına yönelik erken dönem eserler ağırlıklı olarak ele alınacaktır. Bu süreçte realist ve idealist yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Bu dönemde savaşın nedenlerine yönelik ortaya atılan görüşlerin disiplinde halen tartışılan fikirler olması da çalışma açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde savaş çalışmalarında öne çıkan “yeni nesil savaş” kavramı ve bu bağlamda terör örgütlerinin rolleri de ele alınacaktır. Devlet dışı yeni aktörlerin savaşın nedenlerine ilişkin geleneksel çalışmaları ne derece etkilediği değerlendirilecektir.

Bu makale, savaşın nedenlerine ilişkin analizlerde, insan doğası, devlet yapılanması ve uluslararası sistemin yapısının savaş kararlarını doğrudan etkilediği, bazı durumlarda kaynaklık ettiği, savaşları anlamada önemli göstergeler olduğu gerçekliği yanında, savaşların nedenlerini tek başlarına tam olarak ortaya koymakta yetersiz kaldığını öne sürmektedir. Bir başka deyişle, savaşların nedenlerine ilişkin genel eğilimler belirlenebilse dahi tüm savaşlar için geçerli olabilecek sebepler ortaya koymak zordur. Çatışma süreçlerinin hangi durumlarda savaşa neden olduğu ya da olmadığına dair yapılan çalışmalar tarihsel süreçte değişen koşullar nedeni ile de değişiklik gösterebilmektedir. Bu yüzden savaşın nedenini ve kaynağını anlayabilmek sadece insanın saldırgan doğası, devletlerin ulusal çıkarını koruma hedefleri veya uluslararası sistemin anarşik yapısı gibi tek bir çerçevede açıklanamamaktadır.

Savaşlar, kökenleri ve nedenleri üzerine yapılan çalışmalar ve elde edilen verilerin derlenmesi, bu verilerle ortaya konulan olasılık çalışmaları ile savaşa daha yatkın lider, rejim ve uluslararası sistemlerin anlaşılmasına yönelik fikirler geliştirilmiştir (Geller ve Singer, 1998; Vasquez, 2009). On sekizinci yüzyıldan itibaren ortaya çıkan savaşlara ilişkin geniş bilgi verilerinin derlenmesi ve böylece savaşlara neden olan genel eğilimleri açıklamaya çalışan çalışmalarda dahi savaşlara neden olan sebeplerin dönem ve coğrafyaya göre değişiklik arz ettiği belirtilmekte, öne çıkan savaş

nedenlerinin tüm savaşlar için söz konusu olmayabileceği belirtilmektedir (Holsti, 1991:3-5; Lebow, 2010:13-16).

Herhangi bir bilimsel araştırma alanında incelenen olay/olgunun analiz amaçlarına uygun sistemik olarak sınıflandırılması ve düzenlenmesi araştırmacılara kolaylık sağladığı gibi konunun daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlamaktadır. Fen bilimlerinin yanı sıra sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de kabul görmektedir (Singer, 2006:4-5). Uluslararası ilişkiler alanında analiz düzeylerine ilişkin çalışmaların öncüsü olarak da görülebilecek Kenneth Waltz'un (2001) "İnsan, Devlet ve Savaş" adlı eserinde savaşın nedenlerinin anlaşılmasında ortaya konulan fikirleri derlediği üç farklı yaklaşım, alanın araştırmacıları tarafından halen tartışılan ve kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Akgül, 2016:24; Bilgin, 2015:40). Bu çalışmada da savaşın nedenlerinin anlaşılmasına yönelik ortaya konulan fikirler bu üç başlık altında incelenecektir.

İlk bölümde savaşın nedenlerine ilişkin insan doğasını merkeze alan çalışmalar değerlendirilecektir. Bu yaklaşımlardan ilki insan doğasını savaşın ana nedeni olarak görür (Thucydides, 2009; Hobbes, 1997; Machiavelli, 2005; Freud, 1933). Uluslararası ilişkilerde realizm teorisinin öncüleri olarak da görülen Thucydides, Machiavelli, Hobbes gibi düşünürler tarafından savunulan bu görüşe göre doğuştan gelen, içgüdüsel saldırganlık insan doğasının kaçınılmaz bir parçasıdır ve savaşın başlıca nedenidir. Bu erken dönem düşünce akımları, sosyal ve politik teorilerin önemli bir kısmı, o ya da bu şekilde, üstünlük kurmak için rekabet ve mücadelenin insanın doğasında doğal olarak bulunduğu varsayımına dayanır. Fakat aynı süreçte geliştirilen farklı yaklaşımlar, insanın doğası gereği "kötü" ya da doğası gereği "iyi" olmadığını, bir diğer ifade ile "doğal olarak saldırgan" veya "doğal olarak barışsever" olmadığını savunmuştur (Rousseau, 1982; Locke, 1980; Paine, 1999; Tocqueville, 2002). İnsanın aslında çatışmadan kaçınan bir varlık olduğu, zorunlu kalmadıkça savaşa girmeyen bir doğaya sahip olduğunu belirten liberal/idealist okul düşünürleri, realist düşüncenin zıddı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşıma göre insan, sadece kişiler arasında geniş bir çeşitliliğe sahip olmanın yanında, her bir kişi farklı niteliklerin, karakterlerin karışımıdır. Bununla birlikte savaş her zaman bazı sosyal tabakalar, gruplar, seçkinler ya da liderler için yararlı ve hatta kârlıdır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise insanların oluşturduğu siyasal organizasyonların/devletlerin savaşların başlatılmasındaki rolü incelenecektir. Farklı türde karmaşık sosyal organizasyonların ortaya çıkması, artan nüfus yoğunluğu, yeni siyasi organizasyonlar ve kaynaklar üzerindeki

rekabetin bir sonucu olarak savaşların ortaya çıktığı savunulmaktadır (Bodin, 2009). Doğal ve ekonomik kaynaklar için yapılan bu mücadelenin, devletlerarası siyasi çekişmelerin yanı sıra genellikle daha derin köklü uluslararası siyasi ve ekonomik nedenleri temsil eden kültürel ve ideolojik çelişkilerle de bağlantılı olduğu öne sürülmektedir (Karakaya, 2020). Rejimlerin iç siyasi zorluklar, istikrarsızlıklar ya da ekonomik başarısızlıklar karşısında halklarını dış düşmanlara yönlendirmeleri ve savaşlar çıkarmaları bu bahiste önemli bir örnek olarak öne çıkarılmaktadır (Machiavelli, 2005). Halkların yönetimde söz sahibi olabildiği rejimlerin diğerlerine nazaran savaşlara daha az yatkın olduğu, bu nedenle yönetim türlerinin savaş olasılığını etkileyebildiği ifade edilmektedir (Kant, 2006).

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise insanların ve dahi devletlerin içerisinde bulunduğu uluslararası sistemin kendi yapısını savaşların başat sebebi olarak gören yaklaşımlar analiz edilecektir. Bu yaklaşımlara göre kendi çıkarları ve önceliklerine göre hareket eden birçok egemen devletin oluşturduğu, tüm bu devletleri bağlayacak üst bir hukuk normunun olmadığı uluslararası sistemin savaşlara yol açtığı ileri sürülmektedir (Waltz, 2001). Her dönemde savaşlardan çıkar sağlayan çeşitli güç odakları bulunmuştur. Bu odaklar için savaş, sonucunun zafer olması bile önem arz etmeyen, sadece savaşa katılma süreci dahi bazı sorunlarını çözen ve engelleri ortadan kaldıran bir olgudur. Bunun yanında uluslararası sistemdeki güç dengesi veya güç boşluğu durumu da savaşlara yol açabilir (Hume, t.y.; Morgenthau, 1948). Bazı ülkeler amaçlarına ulaşmak için güç kullanmaya daha istekli olabilirler ve onların bunu yapmasını engelleyecek bir otorite olmadığı için barışçıl politikalar yürüten devletler bile silahlanmaktadır.

Dördüncü bölümde ise savaş çalışmalarında Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni nesil savaş kavramı kapsamında savaşın yeni aktörlerinden olan terör örgütleri ele alınacaktır. Vekâlet savaşlarının önemli aktörlerinden olmaya başlayan terör örgütleri ve faaliyetlerinin savaşın nedenlerine yönelik geleneksel çalışmaları ne ölçüde etkilediği anlaşılmasına çalışılacaktır.

Bu makalenin iddiası ele alınan analiz düzeylerinin sentezlenmesi ile oluşturulabilecek bir karma çalışma metodolojisinin savaş çalışmalarında kullanılmasının kaçınılmaz olduğudur. Savaşların farklı birçok nedenin toplamı olarak ortaya çıkıyor olması farklı disiplinler ve analiz düzeylerini içerecek karma bir çalışma metodolojisini zorunlu kılmaktadır. Alanda ortaya çıkan yaklaşım farklılığının en önemli sebebi, savaşın anlaşılmasına yönelik çalışmalarda başvurulan bu yaklaşımların her birinin, bu fenomenin anlaşılmasında yetersiz kalabilmesidir. Savaşlar, diğer karmaşık sosyal

olgularda olduğu gibi birçok etkenin bir araya geldiği süreçlerdir. Bölgesel çekişmeler veya dini farklılıklar çoğu durumda bir buzdağının sadece görünen yüzüdür. Kendi çıkarını kazanma, üstünlük kurma, statükonun muhafazası gibi çok farklı sebepler savaşların nedeni olabilmektedir. Farklı fikir ekollerinin çatışmaların savaşa evrilme aşamasında etkin olan unsurlara yönelik öne sürdükleri savlarda bu bağlamda farklılaşmaktadır. Savaşın kökenine ilişkin öne sürülen yaklaşımların bir bütün olarak ele alınması, güçlü ve zayıf yönleriyle değerlendirilmesi bu fenomenin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1. Savaşın Kökeni Olarak İnsan Doğası

Devletlerarasındaki ilişkilerin yürütülmesi ya da nasıl yürütülmesi gerektiği konusundaki inançlar kısmen insan doğası hakkındaki inançlara bağlıdır. Savaşın nedenleri ve kaynağının anlamlandırılması sürecinde “insan doğası”nın ele alınması muhakkak zor ve tartışmaya açık bir konu olacaktır. Neden savaşa gerek duyulur? Erken dönemde bu soruya cevap arayan uluslararası ilişkilerin iki temel akımı Realist ve İdealistlerin savaşı anlama çabaları insan doğası hakkında tartışmalarla başlamıştır. Aslında savaş hakkında yapılacak siyasi analizler de asıl soru insan doğası konusunun araştırılmasının gerekip gerekmediği değil, siyaset ve savaş analiz edilirken insan doğası hakkında öne sürülen bilgilerin ne kadar genel geçer olduğu ve güvenilirliğidir. İnsan doğası hakkındaki bilimsel bilginin sınırlı olmasına rağmen savaş ilgili araştırmalarda insan doğasının alternatif bir tartışma konusu olması engellenememiştir (Rosen, 2007:8).

İdeal bir sistem/yönetim arayışında savaşın kökeni ve nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik önermeleri de ortaya koymaya çalışan Farabi ve takipçisi İbn-i Sina, ideal barış durumunun koşullarını temellendirirken insan ruhu ve aklının işlevleri üzerinde durmuştur. Her ikisi de “iyi” ve “kötü” dürtülere sahip olan insan doğasının eğitim ve yönlendirme ile geliştirmeye açık olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte ideal sistem arayışında oluşturulacak sosyal/siyasal yapıların ve liderliğin önemine dikkat çekmişlerdir (Gutas, 2016).

Savaş ve insan doğasının ilişkisini açıklama noktasında Thomas Hobbes (1997) “gerçek” insan doğasına dikkat çekmiştir. Hobbes’a göre dışarıdan herhangi bir dayatma olmasa bile insanın doğuştan getirdiği dürtüleri bizatihi savaşın ayrılmaz nedenidir. Bu yaklaşımını tarih boyunca insanları korku altında tutan genel bir dış güç olmadığı durumlarda bile insanoğlunun bir çatışma ortamında yaşadığı, hatta bu çatışmanın her bir bireyin tüm diğer bireylere karşı teyakkuzda/savaş halinde olduğu bir süreç olarak açıklamaya

çalışmıştır. Bu yaklaşıma göre, isteklerine diğer insanlara boyun eğdirerek ulaşabileceği inancı, elde ettiklerini koruma güdüsü, tüm bireyleri, özgürlüklerini korumak için diğerlerine boyun eğdirerek ya da saldırıya direnmek suretiyle harekete geçirecektir. Buradan hareketle Hobbes'e göre savaş, öğrenilen ya da geliştirilen bir durum değil ve doğuştan var olan bir olgudur (Hobbes, 1997:76-79). Bir diğerini kontrol altında tutma ve devamlı bir çatışma halinin insanın doğası olduğu yaklaşımı realist teorinin temel varsayımlarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Hatta Hobbes uluslararası politikada da benzer bir halin etkin olduğunu, devletlerin saldırgan bir halde olması gerektiğini savunur. Aksi durumda devlet yapılanmalarının durağanlaşacağını hatta gerileyeceğini belirtir. Ona göre savaş kaçınılmazdır ve barışçıl siyasi düzenlemelere yönelik her türlü girişim boştur (Hobbes, 1997:197-205).

Locke, Hobbes'un tam kaos ve savaş benzeri bu durum tespitini reddederken her zaman ortak bir kural ve yaptırım eksikliğinden yararlanacak insanlar olacağını kabul etmektedir. Bununla birlikte Locke, insanın benlik alanına ilişkin, insan zihninin ve benliğinin doğuştan gelen kabullerinin olmadığı, boş bir levha olduğu iddiasındadır. Locke bu argümanını açıklarken insanın doğal olarak sahip olduğu zihin ve bunun yapabilecekleri ile genel olarak siyasi ve sosyal yapıların insan üzerindeki etkileri ilişkilendirmek için ciddi bir çaba harcamak gerektiğini ifade etmektedir (Locke, 1980:8-13).

Realistlerin insan doğasına ilişkin savlarını eleştiren bu bağlamda idealist düşünürlerin de referans kaynağı olan Rousseau ise, temelde savaşın nedenini insan değil çevresi olarak görmektedir. Bu bağlamda Rousseau, Hobbes'un doğal halinde insanın doğasının savaşçı olduğunu savunan görüşlerinin tam aksi tutumu benimsemektedir. Doğal halinde insanın tehditlerden kaçma eğiliminde olduğunu savunan Rousseau'ya göre insan sadece alışkanlığın gücü ya da tecrübesi ile savaşmaktadır. Çıkar, ihtiras, itibar, intikam ve tehdit gibi olgular doğa halinde insandan uzaktır ve insan ancak diğer insanlarla toplum içinde bulunduktan sonra diğerlerine saldırmaya karar vermektedir (Rousseau, 1982:108). Savaşın temel müsebbibi olarak insan doğası olmadığını savunsa da, Rousseau'nun da savaş olgusunu insan üzerinden anlama ve açıklama çabası içerisinde olduğu görülmektedir. İnsanın seçme özgürlüğünü vurgulayan diğer idealist ve liberal düşünürler de savaşın insanın kendi seçiminin bir ürünü olduğunu ve dolayısıyla tamamen onun sorumluluğunda olduğunu iddia etmektedirler (Moseley, t.y.).

Savaşın kökeni konusu tabiatı gereği oldukça girift bir meseledir. Tam da bu nedenle savaşın nedenleri üzerine öne sürülen iddialar siyaset felsefesi ile vatandaş ve devletin savaştaki sorumluluğuna ilişkin tartışmalara girmektedir.

Bu tür tartışmalar “Bir vatandaş savaştan ne ölçüde ahlaki olarak sorumludur?” gibi ahlaki/moral değerleri de içine almaktadır. Ancak savaşın nedenleri konusunda, eğer insan savaşın fiili olarak başlatılmasından sorumlu değil ise, savaşın başlatılmasının kimin otoritesinde olduğu sorgulanmalıdır. Çünkü kişi savaş ilan etmek için yasal otoritenin kim olduğunu sorgulayabilir, daha sonra bu otoritenin meşru olup olmadığı konusuna geçebilir. Örneğin, bu otoritenin 'insanların' ne istediğini yansıtıp yansıtmadığını veya otoritenin kendilerine ne istediklerini (veya ne istemeleri gerektiğini) dikte edip etmediği tartışılacaktır. Kitleler otoritenin fikirleri doğrultusunda kolayca yönlendirilebilir mi, yoksa otorite nihayetinde çoğunluğun taleplerini mi dile getirmektedir? Burada, bazıları savaş için otoriteyi suçlarken diğerleri ise isteksiz otoriteyi savaşa teşvik ettikleri için kitleleri suçlamaktadır (Tocqueville, 2002:609-611; Luard, 1992:50-51).

İnsanın ulvi bir nedenden ötürü fedakârlık arzusunun savaşa katkıda bulunan bir faktör olduğu kabul edilmektedir. Buna rağmen tarihte sadece az sayıda savaş halkların savaş arzusundan kaynaklanmıştır. Çoğu zaman halklar, yöneticileri veya devletleri tarafından isteksizce savaşa sürüklenmiştir. Buna binaen bütün düşünürler insan doğasını devletlerarasındaki çatışmaların yegâne açıklaması olarak görmemiştir. Çoğu insanın hem taraftar hem de muhalif yönü olduğu kabul edilir. Bu çerçevede insan hem barışçıl hem de saldırgan dürtülere sahiptir. Bununla birlikte bu dürtülerin savaşla ilgisi olmayan birçok sonucu da vardır. Hepsinden önemlisi, çoğu bireyin, devletlerinin davranışları üzerinde ya çok az ve yahut hiç etkisi yoktur (Paine, 1999:58-59). Savaşların neden ve kaynağı ile ilgili sadece insan doğasını öne süren iddialar bu sosyal problemin anlaşılmasında eksik bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu çerçevede insan doğasını anlamak bize savaşların birçok nedenini açıklama fırsatı verebilir. Ancak savaşların nedeni ve kaynağı ile barışın nasıl sağlanabileceği hususunda insanın içerisinde yaşadığı sosyal yapıların nitelikleri, devlet yapılanmaları ve uluslararası koşullar birlikte düşünülerek ele alınmalıdır. Bu nedenle savaşı anlamak ancak bütüncül bir yaklaşımla mümkün olabilecektir.

Savaşın ortadan kaldırılması, tabii eğer savaşların birincil nedeni insanın bencil doğası ve yanlış yönlendirilmiş saldırgan dürtülerinden kaynaklanıyor ise bilgilendirme ve geliştirme ile sağlanabilir. Kötümserler için barış ütöpik bir rüya iken, iyimserler bireyi geliştirme/ıslah etme önerisini ciddiye alırlar. Kötümserler (Niebuhr, Morgenthau) iyimser bir insan tanımı üzerine kurulmuş olan siyaset teorisine karşı olduklarını belirtirken, insan doğasını her şeyin nedeni sayarak önemini gereğinden fazla abartma hatasına düşmektedirler (Waltz, 2001:39-41). Bu durum savaşı sadece insan doğası ve

karakteri üzerinden değerlendiren yaklaşımlar açısından da önemli bir soru işareti oluşturmaktadır.

Bazı düşünürler ise insanın barışa ya da savaşa girme yeteneğini kendisinin oluşturduğu organik bir toplum anlayışını tercih ederler. İnsan davranışlarının ayrılmaz parçası olan sosyal bağları ve bu bağların insan doğasını şekillendirmedeki etkisi, savaşı açıklama gayesinde olacak her türlü teori inşasında önem arz etmektedir. Bu çaba içerisindeki tüm yaklaşımların insanı etkileyen içinde yaşadığı toplumu, içinde bulunduğu devletin yapısını ve uluslararası koşulları incelenmesi gerekecektir. İnsanın yönetme ve karar alma melekelerinin zaman ve mekâna göre farklılık arz eden doğası savaş kararında da göreliliği beraberinde getirecektir. Bu görelilik durumu insan doğasını savaşların yegâne müsebbibi gören teorileri eleştirilerin en önemli argümanlarından birisidir. Örneğin Kenneth Waltz bu hususta: “İnsan doğası hiç kuşkusuz savaşın başlatılmasında rol oynasa da tek başına savaş ve barışı açıklayamaz, çünkü insan doğası gereği bazen savaşır bazen savaşmaz gibi basit ifade ile savaş açıklanamaz” demektedir (Waltz, 2001:29). Oldukça sübjektif bir yapı olan insan doğasına yegâne savaş müsebbibi olarak alan yaklaşımlar bu açıdan savaşın anlaşılmasında eksik kalacaktır.

Genel olarak bakıldığında insan doğası, girift yapısı gereği ele alınabilecek herhangi bir hipotezi haklı veya haksız çıkarabilir. Eğer insan iyi bir hale getirilebiliyorsa, insan doğasının nasıl değiştirilebileceği araştırılmalıdır. Bu yaklaşım genellikle bireysel davranışların maddi koşullardan daha çok dini ve kültürel etkilerle belirlendiği inancını da beraberinde getirecektir. İnsanın kötü nitelikleri savaşlara yol açıyorsa, o zaman bu dürtüleri bastırmanın veya iyi olana yönlendirilmesini sağlayacak yollar hakkında çalışmak gerekir. Bu durumda da denetim ve kontrolden ziyade bilgilendirme ve teşvik etme öne çıkmaktadır. Bu durumda da görecelik arz eden insan doğasının düzeltilmesinden ziyade, insan doğasını istenilen yönlerde değiştirmeye büyük etki sağlayabilecek sosyal ve siyasi kurumların odak olarak alınması zaruri bir hale getirecektir. Bu durumda, savaş nedenlerinin analizinde bireysel psikoloji değil, bireyleri doğal arzu ve tutumlarından oldukça farklı davranmaya iten sosyal faktörleri gösterebilecek sosyal psikoloji üzerine yapılacak çalışmalar öne çıkacaktır. Bu durum sadece insan doğası üzerinden savaşların nedenlerinin açıklanması çabalarının eksik kalacağını bir diğer göstergesidir.

İnsan doğası ve karakteri üzerinde tüm bu tartışmalar savaşa neden olarak insanın yegâne dayanak olarak alınmasının bu olgunun anlaşılmasında yetersiz kalacağı önerisini desteklemekte, savaş çalışmalarında karma bir yöntemin benimsenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2. Savaşın Kökeni Olarak Devlet Yapılanması

Korku ve onurun yanında çıkar hesaplarının siyaset ve savaşta önemli rol oynadığını iddia eden Thucydides'in savaşı ele alırken önemle üzerinde durduğu konulardan birisi de eski Yunanda mevcut olan siyasal sistemlerin doğası olmuştur (Thucydides, 2009). Benzer tehdit ve meydan okumalara karşı tüm devletler benzer şekilde mi hareket etmekte yoksa farklılaşmakta mıdır? Devletleri oluşturan sosyal toplulukların karakteristik özelliklerinin meydana getirdikleri devlet yapılanmasını etkiledikleri savunulmaktadır (Terzi, 2019:67). Devlet yapılanmalarındaki farklılıklar verilen tepkilerin farklılaşmasına ne derece etki etmektedir gibi sorular savaşın nedenlerini anlamada öne çıkabilmektedir. Bu çerçevede birçok düşünce insanı çatışma ve savaşın karakterini değerlendirirken insanın değil devletin doğasına odaklanma eğilimindedir. Bu yaklaşıma göre devletlerin iç örgütlenmesi, savaşı ve barışı anlamının anahtarıdır. Bu çerçevede "iyi devlet" in pek çok farklı tanımı bulunmaktadır. Maverdi dayandığı ilahi kurallara göre, Marx üretim araçlarına göre, Kant temel hak ilkelerine göre, Wilson kendi kaderini tayin hakkına ve daha da önemlisi demokrasiye göre bir iyi devlet tanımı ortaya koymaktadır (Kallek, 2003; Kant, 2006; Marx & Engels, 1848; Britannica, t.y.).

Maverdi, spekülatif olarak gördüğü bilgi, akıl, varlık ve benzeri konulardan ziyade savaşın nedenlerini ortadan kaldıracak ideal bir düzende kamu yönetimi ve devletin çalışma kurallarına yoğunlaşmıştır. İlahi emirlerden ilhamla belirlenecek etik kural ve kanunların ideal sistemin esası olduğunu savunurken bir bakıma savaşa neden olan sebeplerinde böylece ortadan kaldırılabileceğini ortaya koymaktadır (Kallek, 2003:180-186). İbn-i Rüşd de benzer şekilde "devlet" in barış içerisinde bir yaşam sürdürmek için gerekli koşulları sağlayan zemin olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte "iyi" olmayana karşı devletin güç kullanımı da meşru görmektedir (Fakhry, 2001).

Yönetim tarzından bağımsız olarak savaşın uluslararası ilişkilerde kaçınılmaz ve devletler için vazgeçilmez olduğunu savunan ve devletin iç işlerinde düzenin sağlanması ve halkın kontrol altında tutulmasında savaşı yöneticilerin elindeki çok önemli bir araç olarak gören yaklaşımlarda mevcuttur (Bodin, 2009:173-174). Machiavelli'ye göre sahip olduğu gücü muhafaza etmek, daha da artırmak için yönetici her şeyden önce savaşı öncelikle ve elindeki imkânları, insan ve servet bu yönde organize edebilme gücü gösterebilmelidir. Bunu sağlayabilmek için her türlü engeli aşabilmeli ve insanları savaşa götürecekt tüm imkânları seferber edebilmelidir. Ancak bu şekilde devlet varlığını devam ettirebilecektir ve bunu sağlayacak her tutum meşru olacaktır (Machiavelli, 2005:50-52). Bu yaklaşıma göre yönetici

açısından halkı için de ‘iyi’ olan devletin devamı ve çıkarı en önemli karar vericidir. Bu bağlamda ulusal çıkar için gerekli ise savaş kaçınılmazdır.

Bunun tam aksine savaşın devletin devamı ve çıkarı için yegâne yol olmadığını hatta varlık amacıyla çatıştığını savunan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Devletin ancak insanların refahını sağlayacak düzenlemeler için var olduğu, devletin bekası yanında sorumlulukları üzerinde tartışmaları da barındıran bu görüşe göre devletlerin ve halklarının refahı bağlı olacakları ortak kurallar ve meşru zeminde geliştirecekleri işbirlikleri ile sağlanabilecektir (Wolff, 2017:28-42). Bununla birlikte devlet olmanın kişilerin sahip olmadığı bazı ayrıcalıkları da beraberinde getirdiği, meşru müdafaa, "toplumun genel yararı" gibi konularda savaşı da içeren güç kullanımına başvurabilmelidir (Mill, 2006:254). Milliyetçilik akımlarının yükselmesi ile önem kazanan ulus-devlet yapılanması bu bağlamda "toplum yararı"nın tespiti tartışmalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ortak tarih, kültür, dil ve din birliğine sahip toplulukların tehdit algılamaları ve buna karşı geliştirecekleri reaksiyonda benzerlik taşıyacaktır. Milletlerin oluşumunda ve ortak paydaların belirginleşmesinde de savaşlar hayati öneme sahiptir (Hegel, 1942:311-315). Hatta Alman milliyetçi tarihçi ve politikacı Treitschke'ye göre savaş olmadan millet olgusundan da bahsedilemez (Treitschke, 1916:65-66). Savaşların katkı sağladığı ortak geçmişe sahip ulus-devletlerin yönetim biçimlerinde de zamanla birliktelik/ortaklık vurgusu gelişmiştir. Bu ortaklık, yönetimde demokratikleşme temayülünü artırmıştır. Halkın daha fazla katılım sağlaması yönetimlerin savaş kararlarında meşruiyet arayışlarını da artırmaktadır (Oneal, Russett ve Berbaum, 2003).

Savaşı politikanın devamı olarak nitelendiren Clausewitz ise savaşa neden olan politik amacın her toplum ve zamanda, hatta aynı toplumda farklı zamanlarda değişiklik gösterebildiğini öne sürmektedir (Clausewitz, 2011:30). Politik hedef ve savaş arasındaki ilişkide savaş üzerine geliştirdiği üçleme teorisinde de üzerinde durduğu gibi siyasi aklın kimliği, yapısı yanında, kin-ihtiras-düşmanlık hissi, tesadüfler-ihtimaller gibi farklı unsurlardan etkilendiğini öne sürmektedir (Clausewitz, 2011:47-48). Bu bağlamda ülke halkının yapısı ve devlet yapılanması savaş kararlarının alınmasında en temel unsurlardır. Immanuel Kant ise halk iradesi üzerinde durarak anayasal cumhuriyetin sürekli barış için gerekli koşullardan sadece biri olduğunu savunmuştur. Kant'ın teorisi, halkın büyük çoğunluğunun meşru müdafaa olmadığı sürece savaşa girmek için asla oy vermeyeceğine dayanıyordu. Bu nedenle, eğer bütün devletler cumhuriyet olsaydı, savaşlar sona ererdi, çünkü bu yapılar saldırgan olmayacaktı (Kant, 2006: 351-354). Bunu destekleyen farklı görüşler de geliştirildi. Modern Demokratik Barış

Teorisi (Democratic Peace Theory-DPT) olarak adlandırılan bu yaklaşım temelde demokratik toplumların çoğu durumda otoriter ve totaliter rejimlere nazaran daha zor savaşa gireceğini, daha az toplumsal kaynağı savaşa yönlendireceklerini ve siyasi uzlaşmaya daha açık olduklarını var saymaktadır. Buna göre dünya siyasetinin genel olarak demokratikleşmesi, savaşın siyasi kaynaklarının ortadan kaldırılması için önemlidir (Wright, 1941:263-267; Kant, 2006).

Fakat tüm siyaset bilimcilerin bu yaklaşımı benimsediği söylenemez. Tartışmaların öncelikle demokrasi ve demokratik devletin tanımından başladığı görülmektedir. Bu hususta ilk eleştiriler DPT'nin sübjektif kabullere dayalı olduğu ve bu tezi savunanların savaş ve demokrasi kavramlarını istenen sonuçları verecek şekilde tarif ettikleri yönündedir (Rosato, 2003:599-600). Tanımlama konusundaki bu ciddi eleştiriler DPT'nin geçerliliği ve açıklayıcılığı üzerinde derin şüpheleri beraberinde getirmiştir. İkinci bir eleştiri ise demokratik barış teorisinin istatistiksel olarak test etmenin de mümkün olmayacağı yönündedir (Gelpi ve Griesdorf, 2001:633-634). Savaşlar nadirdir ve her durumda istisnadır. DPT'nin bu bağlamdaki tartışmaları sona erdirebilecek iddiası ancak iki demokrasinin kriz geçirdiği ancak savaşa girmediği durumlara bakılarak test edilebilecektir. Bu durumda DPT'nin öne sürdüğü iddialar ve gelişen olaylar arasında bağlar bulunmalıdır. DPT'ye teorik olarak en ciddi eleştirilerden birisi de yapısal realistlerden gelmektedir. Waltz, en belirgin şekilde, savaş nedenlerinin devletlerin hem yapısında hem de iç organizasyonunda bulunduğunu, ancak birincisinin ikincisinden daha önemli olduğunu iddia etmektedir (Waltz, 2001:198-223). Bu yaklaşıma göre, DPT yanlıştan başka bir şey olamaz, hatta bu yaklaşımın bir teori olarak adlandırılması bile yanlıştır (Waltz, 2001: ix-x).

Modern dönemde devletlerin çoğunluğu cumhuriyet ya da kendi tanımlarına göre demokratik olduğu görülse bile devletlerarasında birçok çatışma ve anlaşmazlık vardır. Dahası "A Study of History" adlı eserinde Arnold Toynbee, hem sanayileşme hem de demokrasinin, "savaş korkularını artırdığını" iddia etmektedir (Toynbee, 1971:283). Toynbee'ye göre demokrasi, savaşları engelleyememesinin ötesinde savaş kurumunu güçlendirerek, on sekizinci yüzyıl krallarının "spor" olarak görülebilecek düşük yoğunluklu çatışmalar olmaktan çıkarmış ve dehşet seviyesine gelen "topyekün savaş"lara dönüştürmüştür. Toynbee aynı eserinde Fransız Devrimini de işaret ederek demokrasilerin bazen "milliyetçi fanatizmin aracı" haline geldiğini iddia etmektedir (Toynbee, 1971:157).

Birçok çatışmada da deneyimlendiği üzere, ABD örneğinde olduğu gibi ister demokrasi, Mussolini İtalyası gibi ister faşist bir diktatörlük, ister

İngiltere gibi parlamenter demokrasi, ister SSCB gibi komünist diktatörlük olsun insanları savaşa sürüklemek mümkün olabilmektedir. İnsanlar, kendilerinin görebildiği nedenler üzerinden yargılara varmaktadır. Çoğu zaman görebildikleri kendilerine gösterilen ile sınırlı kalmaktadır. Yanlış bilgilendirme ve propaganda insanları saldırı altında olduklarına inandırarak devletlerin saldırganlıklarını haklı gösterebildiği gibi, savaş karşıtlarını ülkenin tehlike altında olduğu bir dönemde vatansever olmamak ile suçlayabilmektedir. Bu mekanizma hemen hemen her ülkede benzer şekilde çalışmaktadır. Dolayısıyla rejim türlerini tanımlamak, savaşların nedenlerini tahmin etmemize ve açıklamamıza yardımcı olabilir. Bu tanımlama savaşın nedenlerinin anlaşılmasını kolaylaştırır da savaştan kaçınmayı sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Tüm bu tartışmalar ülkelerin siyasi yapılanmaları veya rejim türlerine dayanarak savaşın nedenini açıklayamamaktadır. Bu durum savaş araştırmalarında devletlerin siyasi organizasyonlarının yanı sıra ülkeyi oluşturan etnik sosyal toplulukların yapısı, ideolojiler, liderlerin karakterleri, uluslararası sistemin yapısı, zamanın şartları gibi farklı parametrelerin savaşın nedenlerinin araştırılmasında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

3. Savaşın Nedeni Olarak Uluslararası Sistem

Birbirine benzer ya da farklı çıkarları olan devletlerin oluşturduğu uluslararası sistem, bu aktörlerin davranışlarının toplamı olarak karmaşık bir işleyişe sahiptir. Bu yapıda savaşlar çoğunlukla ulus-devletler veya devlet grupları (ittifaklar) arasında meydana gelmiştir. Savaşa neden olarak devlet yapılanmalarına yoğunlaşan realist düşünce ve güvenlik teorileri, devletin tek başına savaştan kaçınamayacağını kabul etmektedir. Uluslararası sistemde meydana gelen değişimlerin, devletleri savaşa yönlendirmesi sistemin doğurduğu sonuçların en önemlisidir. Bununla birlikte hiçbir devletin tek başına kendi kendine yetemeyeceği, tüm devletlerin ilişkilerinde bağlı kalacakları 'doğal yasa'ya bağlılığın gerekliliği savunulmaktadır. Fakat tüm devletlerin ittifak edeceği bir 'doğal yasa'nın belirlenmesinin zor olduğu da açıktır. Uluslararası ilişkilerde çatışmaları önleyecek ve oluşana müdahale edebilecek bir üst norm/gücün/dünya hükümetinin olmaması halini 'anarşi' olgusu ile açıklamaktadırlar. Realist teoriye göre uluslararası sistemde meydana gelen savaşların temel nedeni sistemin anarşik yapısıdır. Waltz ise anarşiyi sadece bir üst gücün yokluğu ile değil, aynı zamanda kaos durumu ile açıklamaktadır (Waltz, 2001:15).

Bu çerçevede egemen ulus devletler veya ittifaklar arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapabilecek, kabul edilen etkin bir güç yoktur. Bu gibi durumlarda uluslararası hukuk sadece yarı zorunlu bir karaktere sahiptir. Alternatif olarak, çatışma olasılığı olan tarafların ortak bir yapılanma

kurdukları sistemlerde (örneğin federatif devletler), oluşturulan devletin çekişme ve çatışmaları iç düzenlemeler yolu ile ele alması beklenecektir. Fakat bu yapılanmalarında pek çok yeni tehlikeyi içinde barındırdığı unutulmamalıdır. Normalde bu tür çatışma konularını düzenlemek ve sona erdirmekle sorumlu yetkililer ve bu yetkililerin haiz olduğu bazı idari, yasal ve ekonomik yaptırım imkânları bulunmaktadır. Ancak bu yetkilerin etkin ve adil bir şekilde kullanımı çoğunlukla yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir (Nikitin, 2001:69). Bosna-Hersek örneğinde olduğu gibi çatışan her bir etnisiteye ayrı bir devlet statüsü vermek yerine, tarafları tek bir devlette birleştirme ve homojen hale getirme yaklaşımı ile etnik ve dini gruplar arasında çözüm olarak geliştirilen Dayton Anlaşmasının ne kadar etkili olabildiği tartışmalıdır. Göreli bir barış ortamı sağlansa bile Waltz'a göre anarşik ortamda 'barış' uzun soluklu değildir (Waltz, 2001:160). Yeni realistler ve güvenlik teorisyenleri ise anarşinin varlığını devletler için sürekli bir savaş hali olarak kabul etmemektedirler. Bu bağlamda Buzan'a göre siyasi bakımdan anarşi 'hissi' bir kavramdır ve kaos ile aynı maksatla kullanmak onun negatif etkisini artırmaktadır. Buna mukabil anarşi kaos oluşturabilir de; oluşturmayabilir de (Buzan, 1983:95). Hatta, defansif realistler, sistemin bu anarşik doğasının saldırganlığı teşvik etmesine rağmen devletleri bir denge arayışına sevk edeceğini savunmaktadır (Wagner, 2010:21; Levy ve Thompson, 2010:34). Bu bağlamda uluslararası sistemin anarşik yapısı tek başına savaşın nedenini açıklamakta yeterli olamamaktadır.

Uluslararası sistemde anarşi olgusunu kabul eden liberaller ise ittifaklar ve uluslararası kurumlar ile anarşi ortamında savaşların önlenebileceğini savunmaktadır. Aslında devletlerin halen bir şekilde birlikte bulunmaları ile oluşan uluslararası bir toplumun her an gelişen ortak bir anlayış meydana getirdiği de ifade edilmektedir (Luard, 1992:375-376). Savaşları aslında biraz da kendiliğinden oluşan bu sistemin dengelenmesi olarak gören ve liberal teorilerin bu durumu açıklamaktaki yetersizliğine de vurgu yaparak uluslararası sistemin vazgeçilmezi olduğu da savunulmaktadır (Waltz, 2001:120-123). Güç dengesi (balance of power) olarak anılabilecek bu yaklaşım devletlerin varlığını sağlayan statükonun devam ettirilmesi prensibine dayanmaktadır. Güç dengesinin bozulması veya yeni aktörlerin ortaya çıkması devlet veya devletlerin savaşa girmesinde önemli bir neden olarak da görülebilmektedir. Fakat mevcut güç dağılımını yani bazen statüko bazen istikrar olarak ifade edilen durumun muhafazası çabası devletlerin saldırgan politikalarından daha çok stratejik hesaplara ağırlık verdikleri politikalar geliştirmelerini sağlamıştır (Hume, t.y.). Sistemin sürekliliği için saldırganı dengeleme her ne kadar realizmin en temel varsayımı olsa da, dengeleme süreci külfetli olduğu için devletler bu maliyeti diğerinin üzerine

yıkmak ister. Bu durum güç dengesinin başarısızlığına neden olmaktadır (Levy ve Thompson, 2010:36). Morgenthau da I. Dünya Savaşı sonrası dönemde de savaşları önleyebilecek en önemli aracın güç dengesi olacağını, bunun da tek tek devletlerden ziyade ittifak oluşumları ile gerçekleştirilebileceğini savunmuştur (Morgenthau, 1948:196). Fakat oluşturulan yeni ittifaklar ve güç dengesi yaklaşımı II. Dünya savaşını engelleyememiş, benzer şekilde Varşova Paktı ile NATO arasında onlarca yıl savaşın kıyısında sağlanan riskli denge, kısmi ve geçici bir çözüm olmuştur.

Belli dönemlerde istikrarın sağlandığı güç dengesi yaklaşımında bir güç hiyerarşisi ve başat bir güç bulunmaktadır. Fakat teknoloji, ekonomi ve diğer alanlarda yaşanan gelişmeler zamanla uluslararası hiyerarşiyi etkilemekte, hegemon gücün hiyerarşideki pozisyonunu zayıflatmaktadır. Yeni bir başat güç arayışının başladığı ve güç boşluğunun olduğu bu dönemler yeni krizlerin ve hegemonik savaşların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle uluslararası sistemde güç boşluğunun olduğu dönemler yeni savaşlara kapı aralamaktadır. Ortaya çıkan bu tür savaşlardan sonra yeni bir uluslararası sistem inşa olmaktadır (Gilpin, 1989:16). Görüldüğü üzere hiyerarşi ve anarşi durumlarının varlığı gözlemlenebilir tespitler ortaya koysa da savaşın nedenin açıklanması ve önlenmesi açısından yeterli değildir.

Geçen yüzyılın ortalarında Birleşmiş Milletler Şartı uluslararası ilişkilerde savaşın kabul edilemezliğini norm haline getirmiştir. Bununla birlikte BM'nin bu kuralında iki "delik" bırakmıştır. Tartışılmaz kendini savunma hakkı ki devletlerin savaş makinelerinin varlığının, yeni silahlar geliştirilmesinin en önemli gerekçesi olmaya devam etmektedir. İkinci olarak uluslararası toplumun (BM tarafından şekillendirilen) belirli koşullar altında üye ülkelere askerî araçları da içerecek şekilde müdahale etme hakkı. 1990'ların ortalarında nükleer silah kullanımını yasa dışı olarak kabul eden Uluslararası Mahkeme'nin görüş kararında devletlerin varlıklarının tehlikede olduğu durumlarda nükleer silahlara güvenmeye devam etmesini sağlayacak oldukça geniş bir istisna alanı bırakması uluslararası sistemlerin de küresel barışı sağlamada ciddi sınırlamalarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Nikitin, 2001:64). Bu durum uluslararası sistemin devletleri savaşa sürüklediği argümanının temellerinden birisi olan güvenlik ikilemini ortaya çıkarmaktadır. Devletler, tehdit olabileceğini algıladıkları herhangi bir devletin ilerlemesi ve gelişmesinden dolayı güvenlik kaygısı duymaya başlarlar. Güvenlik ikilemi oluşan durumda devletin güvenliğini artırmak için giriştiği daha fazla silahlanma gibi faaliyetler diğer devletler tarafından kendi güvenliklerine bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmeye başlar. Bu politik korku devletleri savaş kararı almaya yönlendirebilir. Thucydides'in de

belirttiği gibi “savaşı kaçınılmaz yapan, Atina’nın yükselen gücüne karşı Sparta’nın yaşadığı korkudur.” (Thucydides, 2009:13) Bunun sonucunda devletlerarasında bir etki-tepki süreci başlar. Bu durumdaki devletlerden birisinin süreci müzakere ederek değil savaş ile lehine çevirebileceğini düşündüğü noktada savaş eğilimi artmaktadır. Neo-realizmin savaşı açıklarken temel aldığı güvenlik ikilemi konusunda Sugunami’nin silahlanma yarışı ve savaş yatkınlığını karşılaştıran araştırmaları ortaya koyduğu makalesinde ise bu sarmalın çok düşük bir oranda savaşa neden olduğunu göstermektedir (Sugunami, 2005:77-78). Bu durum da savaşı, sadece uluslararası sistemin doğasından kaynaklanan bir olgu olmaktan çıkarmaktadır.

4. Yeni Nesil Savaş ve Terör Örgütleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle küreselleşmenin etkilerinin daha yoğun olarak hissedilmesi ile ortaya çıkan gelişmeler savaş çalışmalarında değişen konjoktüre göre yeni savaş tartışmalarının belirginleşmesine sebep olmuştur. Afrika, Balkanlar ve Kafkaslar gibi dünyanın farklı bölgelerinde Soğuk Savaş sonrası küresel gelişmelerin de etkileri ile başlayan iç savaşlar ile ortaya çıkan bu tartışmalar, savaş çalışmaları alanındaki eksiklere daha fazla dikkat çekmiştir (Bilgin, 2015:43). Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde savaş çalışmalarında yeni kavramsallaştırma çalışmalarından birisi Lind ve diğerleri (1989) tarafından ortaya konulan “dördüncü nesil savaş” olmuştur. Dördüncü nesil savaş kavramının ortaya atıldığı bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası dönemde savaş kavramında meydana gelen değişimler ve özellikle savaş teknolojisindeki gelişmeler ele alınmıştır. Yeni dönemde savaşlarda kimlik ve ideolojik motivasyonlara dikkat çekilen çalışmada dördüncü nesil savaş, terörizmin karakteristiği ile ilişkilendirilmiştir. Küçük kuvvetler ve yerel grupların savaşlarda etkinliklerini artırdıkları bu dönemde dağınmış ve daha şiddetli çatışmaların artacağına dikkat çekilmiştir. Daha çevik ve manevra kabiliyeti yüksek olan küçük grupların ideolojilerden beslenerek genel kitleleri etkileme ve yönlendirmeyi hedefleyebilecekleri öne çıkarılmaktadır (Lind ve diğerleri, 1989:22-26).

Bu dönemde savaşta düşmana fiziksel bir üstünlük kurmaktan öte karar alıcıları yıldırarak, genel kamuoyunda etki uyandıracak, karşı tarafı içeriden zayıflatma hedeflenmektedir. Savaş alanında yaşanan bu paradigma değişikliği ve gelişen tartışmalar “yeni bir tür organize şiddet modelinin” ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu yeni şiddet türünü ele alan yaklaşımlar yeni savaşların öncekilerden farklı olduğunu öne sürmüştür. Devletler dışında, devlet dışı yeni aktörlerin (terörist gruplar, paralı askerler, özel askerî güvenlik şirketleri, paramiliter gruplar vb.) ve bunların oluşturacağı ağların yeni

dönemde savaşlar da öne çıkacağı ifade edilmektedir (Kaldor, 1999:1-3). Devletler ve çıkar gruplarının bu ağlarla iş birliklerinin altında yatan nedenler arasında orduların konvasiyonel yöntemlerle giriştikleri savaşların maliyetinin yüksek olması, uluslararası kamuoyunun baskısından çekinilmesi, daha sonra gerçekleştirilecek müdahaleler için meşruiyet zemini oluşturulması öne çıkmaktadır. Esasen yeni dönemde “savaş, organize suç ve geniş kapsamlı insan hakları ihlalleri gibi alanlardaki farklılıkların bulanıklaşması” söz konusudur (Kaldor, 1999:2). Bu durum savaş çalışmalarında vekâlet savaşı kavramının da bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde dolaylı bir strateji ve daha çok ABD ve SSCB'nin üçüncü ülkelerdeki güç mücadelesinin açıklamak için kullanılan “vekâlet savaşı” kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha çok yerel olmak üzere farklı aktörler yolu ile diğer bir ülkede etkinlik kurma veya düşmanla mücadele yöntemi olarak ele alınmıştır. Savaşlar yerel aktörler arasında sıcak bir çatışma şeklinde yürürken destekçileri olan güçler ise ancak zorunlu durumlarda bu çatışmalara müdahil olmaktadır. Sonuç olarak vekâlet savaşının içerdiği unsurlar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Üçüncü ülke, dış güçler, yerel güçler, dış güç-yerel unsur iş birliği ve karşılıklı çıkar. Bu unsurların bileşimlerinden vekâlet savaşları farklı boyutlar ve türlerde ortaya çıkabilmektedir (Kurt, 2019:311). Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde de İrlanda, İspanya, Cezayir, İtalya, Almanya, Afganistan ve Filistin gibi farklı ülkelerde devlet/statüko dışında grupların faaliyetlerine diğer ülkelerin kendi hedefleri doğrultusunda destek sağladıkları bilinmektedir. Polislere saldırılar, adam kaçırmaya, elçiliklere baskınlar, rehin alma gibi farklı eylem türleri giderek gelişerek milli orduları tehdit eden boyutlara ulaşabilmiştir (Karakaya, 2019). 2010 sonrası dönemde ise Ukrayna, Yemen, Libya ve Suriye’de farklı ülkelerin destek sağladıkları örgütler ile bu ülkelerde çıkarlarını sağlamaya çalıştıkları değerlendirilmektedir. Yeni nesil savaş yaklaşımında da değinildiği üzere bu örgütler özel askerî şirketler, yerel etnik gruplar olduğu gibi terörist örgütler de olabilmektedir (Erol ve Çelik, 2018:28-33).

Dördüncü nesil savaşın yürütülmesinde yerel unsurlar etki ve etkinliklerinin artırılması için terör faaliyetlerine yönlendirilebilmektedir. Özellikle hedef ülkedeki muhalif grup/ların bağımsızlık, eşitlik vb. amaçlar ile terör uygulamaları ve dış aktörlerin bu faaliyetlere destek vermesi de mümkündür. Bu bağlamda terörizm hedef ülkede isyan çıkartmak veya hedef ülke halkını baskı altına almak ve korkutmak için kullanabilmektedir. Diğer yandan statükonun devamını sağlamak, geniş halk kitlelerini bastırmak,

protestoları önlemek, önde gelen muhalifleri kaçırap öldürme gibi terörist faaliyetler uygulanabilmektedir (Erol ve Oğuz, 2015:271-272).

Yeni nesil savaş teorileri ve savaş çalışmalarında ortaya çıkan tartışmalar küreselleşme ile birlikte savaş kavramında özellikle kullanılan araçlar, yeni yöntemler ve savaşların değişen boyutlarına yoğunlaşmaktadır. Değişen siyasi, teknolojik, ekonomik koşullar savaş çalışmalarında yeni kavramların oluşmasına sebep olmaktadır. Fakat tüm bu gelişme ve tartışmaların savaşın doğası ve nedenleri üzerinden ziyade yöntem, boyut ve araçlara ilişkin olduğu anlaşılmaktadır (Bilgin, 2015, s. 42-44).

Sonuç

Savaşın doğası karmaşıktır. Bununla birlikte arzu edilen barışı sağlamanın yolu savaşın nedenlerinin tam olarak anlaşılmasına bağlıdır. Bu çalışmada savaş olgusuna, kökenleri üzerinden genel bir bakış geliştirilmeye çalışılmıştır. Savaşın anlaşılabilmesi insan doğası ve zihnine metafizik ve epistemolojik bir bakışın yanında genel olarak ahlak ve siyaset felsefesi tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Esasen savaşın nedeni nedir sorusuna verilen her bir cevap bir savaş teorisidir. Bu çerçevede savaşın felsefesini anlamlandırmak isteyen akademisyen ve düşünce insanlarının inançları ve bakış açılarının çalışmalarında öne çıktığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle savaşın felsefi tartışması, uzun ve karmaşık bir entelektüel çalışma ve sürekli analize sevk etmektedir.

Bu değerlendirmeyi göz önünde bulundurarak insan doğası, devlet yapılanmaları ve uluslararası sistemin yapısının savaş kararları alınmasını etkilediği, hatta bizzat savaşa sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte savaşın nedeninin anlaşılmasında bu analiz düzeylerinin birisini alan yaklaşımlar yetersiz kalmaktadır. Uluslararası sistem düzeyinde savaşları anlamlandırmaya çalışan yaklaşımlar sistemin girift, fazla değişken doğası ve devlet mekanizmalarının iç işleyişini aktarmakta yetersiz kalmaktadır. Muhakkak ki insan doğası ve devlet yapılanmalarına ilişkin yapılan derinlikli çalışmalar olmadan savaşın nedenlerini anlamak mümkün olmayacaktır. Benzer şekilde sadece insan doğasını ve devletlerin yapılanmasını incelemek dünyadaki diğer güç odaklarının süreçlere etkisini değerlendirmek veya sonuçlarını tahmin etmekte yetersiz kalmaktadır.

Çalışmada da vurgulandığı üzere savaşa neden olduğu öne sürülecek genel bir sebepten bahsedilemez. Çatışmaların hangi durumlarda savaşa yol açtığına ilişkin eğilimler belirlenebilse dahi tüm savaşları açıklayabilecek bir genel sebep ortaya koymak zordur. Bu nedenle savaşın doğası ve kökenini

anlayabilmek sadece uluslararası sistemin anarşik yapısı, devletlerin ulusal çıkarını koruma amacı ya da insanın saldırgan doğası gibi tek bir çerçevede açıklanamamaktadır. Savaşların nedenleri ve kaynaklarının anlaşılabilmesi ve uluslararası barışın tesis edilmesi insan doğası, devlet yapılanmaları ve uluslararası sistemi içerisine alan bütüncül çalışmalar ile mümkün olacaktır. Bu bağlamda savaşın nedenlerine yönelik çalışmalar her üç analiz düzeyini de kapsamalıdır. Bunun yanında savaş çalışmalarının sadece uluslararası ilişkiler disiplini perspektifinden değil siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe, ahlak gibi farklı çalışma alanlarından bakış açıları da içermesi elzemdir.

Kaynakça

- Akgül, Ö. (2016). Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini. *Güvenlik Stratejileri*, 12(23), 1-34.
- Bilgin, K. R. (2015). *Savaş Analizinde Clausewitz'in Esas Üçlemesi: Afganistan'da Taliban Kalkışması Örneği*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Harp Akademisi, Ankara.
- Bodin, J. (2009). *Six Books of the Commonwealth*. (Çev. M. J. Tooley) Oxford: Alden Press.
- Britannica (t.y.). Fourteen Points. *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points> (Erişim Tarihi: 25.05.2020).
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Sussex: Wheatsheaf Books.
- Clausewitz, C. V. (2011). *Savaş Üzerine*. (Çev. S. Koçak) İstanbul: Doruk.
- Erol, M. S. ve Çelik, K. E. (2018). ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 14-45.
- Erol, M. S. ve Oğuz, Ş. (2015). Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 9(17), 261-277.
- Fakhry, M. (2001). *Averroës (Ibn Rushd): His Life*. Oxford: OneWorld.
- Freud, S. (1933). Open Letter to Albert Einstein. S. Freud ve A. Einstein (Ed.) *Why War* (Çev. S. Gilbert). Dijon: League of Nations, 23-57.
- Geller, D. S. ve Singer, J. D. (1998). *Nations at war A scientific study of international conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gelpi, C. F. ve Griesdorf, M. (2001). Winners or Losers? Democracies in International Crisis, 1918–9. *American Political Science Review*, 95(3), 633–647. doi:10.1017/s0003055401003148.
- Gilpin, R. (1989). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Gutas, D. (2016, 15 Eylül). Ibn Sina (Avicenna). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2016 Edition)*, Edward N. Zalta (Ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/ibn-sina/> (Erişim Tarihi: 02. 06. 2020).
- Hegel, F. (1942). *The Philosophy of Right*. (Çev. T. M. Knox) Oxford: Oxford University Press.
- Hobbes, T. (1997). *Leviathan*. London: Touchstone.
- Holsti, K. J. (1991). *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Howard, M. (2000). *The Invention of Peace: Reflections on War and International Order*. New Haven: Yale University Press.
- Hume, D. (t.y.). A Treatise of Human Nature Essay VII. *The Project Gutenberg*. <https://www.gutenberg.org/files/4705/4705-h/4705-h.htm> (Erişim Tarihi: 04.05.2020).
- Kaldor, M. (1999). *New and Old Wars*. California: Stanford University Press.
- Kallek, C. (2003). Maverdi. *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV, 180-186.
- Kant, I. (2006). *Toward Perpetual Peace and Other Writings on Politics, Peace and History*. (Çev. D. L. Colclasure) New Haven: Yale University Press.
- Karakaya, İ. (2019). Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 149-198.
- Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin İŞİD İle Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 92-108.
- Kurt, V. (2019). Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği. *International Journal of Political Science & Urban Studies*, 7(1), 307-326.
- Lebow, R. N. (2010). *Why Nations Fight; Past and Future Motives for War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levy, J. ve Thompson, W. R. (2010). *Causes of War*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Lind, W. S., Nightengale, K., Schmitt, J. F., Sutton, J. W. ve Wilson, G. (1989). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*, 22-26.
- Locke, J. (1980). *Second Treatise of Government*. Cambridge: Hackett Pub.
- Luard, E. (1992). *Basic Texts in International Relations*. London: Macmillan.
- Machiavelli, N. (2005). *The Prince*. New York: Oxford University Press.
- Marx, K. ve Engels, F. (1848). *Manifesto of the Communist Party*. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Manifesto.pdf> (Erişim Tarihi:25.05.2020).
- Mill, J. S. (2006). A Few Words on Non-Intervention. *New England Review*, 27(3), 252-264. www.jstor.org/stable/40244870 (Erişim Tarihi:24.03.2020) (İlk defa 1859 yılında Fraser's Magazine'de yayımlanmıştır).
- Morgenthau, H. (1948). *Politics among Nations*. New York: Harper and Row.
- Moseley, A. (t.y.). The Philosophy of War. *Internet Encyclopedia of Philosophy*: <https://www.iep.utm.edu/war/> (Erişim Tarihi:24.03.2020).

- Nikitin, A. (2001). Political and Economic Causes of War. J. Boutwell (Ed.). *Eliminating the Causes of War*. Pugwash Occasional Papers, 62-78.
- Oneal, J. R., Russett, B. ve Berbaum, M. L. (2003). Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885-1992. *International Studies Quarterly*, 47(3), 371-393.
- Paine, T. (1999). *Rights of Man*. Dover Pub.
- Rosato, S. (2003). The Flawed Logic of Democratic Peace Theory. *American Political Science Review*, 97(4), 585-602. doi:10.1017/s0003055403000893
- Rosen, S. P. (2007). *War and Human Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Rousseau, J. J. (1982). *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*. (Çev. R. N. İleri) İstanbul: Say Kitap.
- Singer, J. D. (2006). Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi. *Uluslararası İlişkiler*, 3(11), 3-24.
- Suganami, H. (2005). On the Causes of War: A Foundation for Future Study. T. C. Salmon (Ed.) *Issues in International Relations*. Routledge, London and NY, s. 70-91.
- Terzi, H. M. (2019). *Rusya'da Çok Kültürlülük ve Tatar Kimliği*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Thucydides. (2009). *The Peloponnesian War*. (Çev. M. Hammond) New York: Oxford University Press.
- Tocqueville, A. (2002). *Democracy in America*. (Çev. H. Reeve). Pennsylvania: A Penn State Electronic Classics Series Publication.
- Toynbee, A. (1971). *A Study of History*. London: Oxford University Press.
- Treitschke, H. V. (1916). *Politics Vol. 1*. (Çev. B. Dugdale ve T. De Bille T). London: Macmillan.
- Vasquez, J. A. (2009). *The War Puzzle Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wagner, H. (2010). *War and the State*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Waltz, K. N. (2001). *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.
- Wolff, C. (2017). *The Law of Nations*. (Çev. J. H. Drake) Indiana: Liberty Fund.
- Wright, Q. (1941). *A Study of War Vol.1*. Chicago: The University of Chicago Press.

CONFLICT AND VIOLENCE IN COLOMBIA: THE BREAKING POINTS IN THE PEACE PROCESS WITH THE FARC

Néstor David MEDINA*

Yaşar Pınar ÖZMEN**

Abstract

The violence in Colombia since the 1950s has generated more than 8 million victims and a phenomenon of internal conflict with different actors. Colombia has strived with drug trafficking, government corruption, social inequality, terror and violence for more than 50 years. This analysis covers the history of violence and peace deals with some guerrillas group, especially the final negotiation process with the FARC (Revolutionary Armed Forces of Colombia) which some difficulties have not allowed a successful implementation of signed agreements. This literature-based study aims to outline the Colombian conflict from a historical perspective, evaluate the peace process with one of the longest-running terrorist organizations in the world, and the reasons for the problems encountered. This paper mainly focused on Colombian armed conflict by analyzing the roots, the ideological foundations, and the characteristics of the FARC and evaluated the peace process between the FARC and the Colombian government and revealed the recent peace process's vulnerabilities.

Keywords: *Colombian Politics, Colombian Conflict, Peace Process, Revolutionary Armed Forces of Colombia, FARC-EP.*

KOLOMBİYA'DA ÇATIŞMA VE ŞİDDET: FARC İLE BARIŞ SÜRECİNDEKİ KIRILMA NOKTALARI

Öz

Kolombiya'da 1950'lerde başlayan şiddet dönemi sekiz milyondan fazla kurbana mal olmuş ve farklı aktörlerin dahil olduğu iç çatışma olgusunu oluşturmuştur. Kolombiya, elli yıldan uzun bir süredir uyuşturucu kaçakçılığı, hükümet yolsuzluğu, sosyal eşitsizlik, terör ve şiddet ile uğraşmaktadır. Bu analiz, Kolombiya'da başta FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri) olmak üzere çeşitli gerilla gruplarıyla şiddet ve barış anlaşmalarının tarihini ve bazı zorlukların imzalanan anlaşmaların başarılı bir şekilde uygulanmasına izin vermediği FARC müzakere sürecini kapsamaktadır. Bu literatüre dayalı çalışma, Kolombiya çatışmasını tarihsel bir

* PhD student, Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Political Sciences, Department of International Relations, nestor.david.mh@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2147-784X>.

** Dr. Faculty Member, Yozgat Bozok University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, pborozmen@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2970-1110>.

perspektiften özetlemeyi, dünyanın en uzun soluklu terör örgütlerinden biriyle barış sürecini ve karşılaşılan sorunların nedenlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu makale esas olarak FARC'ın köklerini, ideolojik temellerini ve özelliklerini analiz ederek Kolombiya silahlı çatışmasına odaklanmakta, FARC ile Kolombiya hükümeti arasındaki barış sürecini değerlendirerek barış sürecinin kırılma noktalarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kolombiya Siyaseti, Kolombiya İç Çatışması, Barış Süreci, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri, FARC-EP.

Introduction

The Violence in Colombia since the 1950s has generated millions of victims, and there has been a bundle of issues such as drug trafficking, government corruption, and social inequality besides terrorism. The Colombian conflict has been the outcome of “an incomplete and problematic state-building *process* characterized by structural deficiencies”, as Feldman (2018) stated well, consisting of *a skewed land tenure system, exploitative labor conditions, disenfranchisement, repression, and massive population displacement*, and the violence only has reinforced the process.

There have always been different (f)actors, including armed peasant confrontations against government policies and the revolutionary guerrillas who later changed their peasant struggle due to the boom in the drug trafficking business and the emergence of some of the biggest mafia bosses in the world. Drug trafficking, government corruption, social inequality, and violence all mixed to generate more than 50 years of war.

Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC) was a peasant-based guerilla organization that emerged as a Marxist-Leninist insurgency union. Since its emergence, it has increased its influence in Colombian politics. Since the signing of the peace agreement with FARC on November 24, 2016, several difficulties have not allowed a successful implementation of signed agreements, generating a full risk of the process and encouraging the reappearance of current violence with the indetermination in the process. As mentioned by Özkan (2018) in his study providing a comparison between Colombia and Turkey peace process attempts; it was the "*Fixed Agenda*" the bases of a relatively successful stage in the Colombian case. According to Özkan, the well-structured negotiation process was determinant to consolidate the final agreement, "stipulating which demands could be made and which could not." Despite having achieved a good beginning that put the process has reached an irreversible point, the final agreement of the peace presents some

risks of breakage that must be addressed immediately and urgently by the current government for progression.

This literature-based study aims to outline the Colombian conflict from a historical perspective, evaluate the peace process with one of the longest-running terrorist organizations in the world, and the reasons for the problems encountered. The history of Colombia's problems is the history of the conflict, and confidence is required that a serious roadmap will be applied to the solution of the main problems for the conflict to end. This paper mainly focuses on Colombian armed conflict by analyzing the roots, the ideological foundations, and the characteristics of the FARC and evaluates the peace process between the FARC and the Colombian government and reveals the recent peace process's vulnerabilities.

1. Main Characteristics of Armed Organizations in Colombia from a Historical Perspective

The assassination of presidential candidate Jorge Eliécer Gaitán on April 9, 1948, led to riots in Colombia, and thousands of people died in the civil war between 1948-1957, known as *La Violencia*. After *La Violencia*, in 1958, a political agreement was established named *Frente Nacional* (National Front) between liberals and conservatives in force in Colombia. The National Front was a bipartisan agreement based on the alternation of the presidency and ministries every four years, dividing power between the two major political parties for sixteen years (1958-1974). This kind of political way out was far from representing the interests of the lower and middle classes of society. In more general terms, the lack of representation in the political arena, a low level of democracy sometimes leads to social movements (e.g., women's or LGBT movements) and populist politicians (see Müller, 2018). But in extreme cases, it creates an environment for the formation of armed resistance organizations (see also Baysal, 2017 about “mutually constitutive relationship between the level of democracy and (in)securitization”). A Colombian ex-guerrilla Navarro expressed this as follows "they rose in arms because of the conviction that the institutions did not have a different way out" (El Tiempo, 2015). In Colombia, this situation is well aligned with the international conflicts of the period.

During the same period, guerrilla movements emerged as the projection of the Cold War and the Cuban Revolution of 1959 in Colombia, where capitalist and socialist ideology confronted with concrete forces. During this period, guerrilla movements were emerged not only in Colombia but also in Nicaragua (1961), Guatemala (1962), Peru (1963), Argentina (1964), and Bolivia (1966). Rapoport (2013) has classified these organizations of the

1960s as the third wave of terrorism and identified as "new left wave". Faced with this "communist threat", the United States supported the authoritarian regimes ideologically and financially. Per the National Security Doctrine and within the framework of the "Operation Condor", military coup governments seized power in Brazil (1964), Bolivia (1964), Uruguay (1973), Chile (1973), and Argentina (1976). Military dictatorships have systematically and widely kidnapped, killed, imprisoned, and tortured thousands of people in Latin America (Gutiérrez Ramírez, 2015). Colombia is one of the few countries that have not experienced military dictatorship, except for the short dictatorial period of General Gustavo Rojas Pinilla between 1953 and 1957.

The ideological conflict in the international arena during the Cold War fueled by agrarian and social disputes of the previous decades of Colombian history. At this point, we should emphasize that the governance of the state by the powers that protect the interests of foreign capitals, the trading bourgeoisie, and the great landowners is a common feature of post-independence Latin American history (Bulmer-Thomas, 1995:29-30). This phenomenon has also been the main ground of the current socioeconomic inequalities in the continent. Therefore, during the National Front period, coinciding with the Cold War period, political struggles had transformed from traditional and bipartisan political action mechanisms to the instruments of organization of the left-wing social groups. They had sought to claim their rights through a sheltered conception by the currents of Marxist, Leninist, Maoist, and Castroist ideologies (Plazas-Díaz, 2017). Groups that believed that their interests not been represented in the political arena, eventually organized as guerilla movements. According to the Global Terrorism Database, in Colombia, there have been more than 100 illegal armed organizations, large and small, since the 1970s.

The emergence of the FARC (Colombian Revolutionary Armed Forces) as a guerrilla organization was directly related to the Cold War environment's political atmosphere. Right after the Cuban revolution, on June 18, 1959, Alberto Lleras Camargo, the liberal head of the National Front, met with a group of US military advisers in Bogotá to mobilize and train counter-guerrilla units. Conservative President Guillermo León Valencia (1962-1966) then started "Operation Sovereignty" against the peasant and communist resistance in Marquetalia and Riochiquito (Plazas-Díaz, 2017). In 1964, the FARC, established in Marquetalia, interpreted Valencia's military operations as an aggression against the peasant population, the actors of the self-defense movement. From that point on, it became an armed revolutionary resistance group to represent the whole of Colombia countryside rather than a regional

movement (see FARC-EP, n.d.). The FARC had formed as the Colombian Communist Party's military wing but separated from the party in 1993.

Table 1. Major Guerilla Groups in Colombia

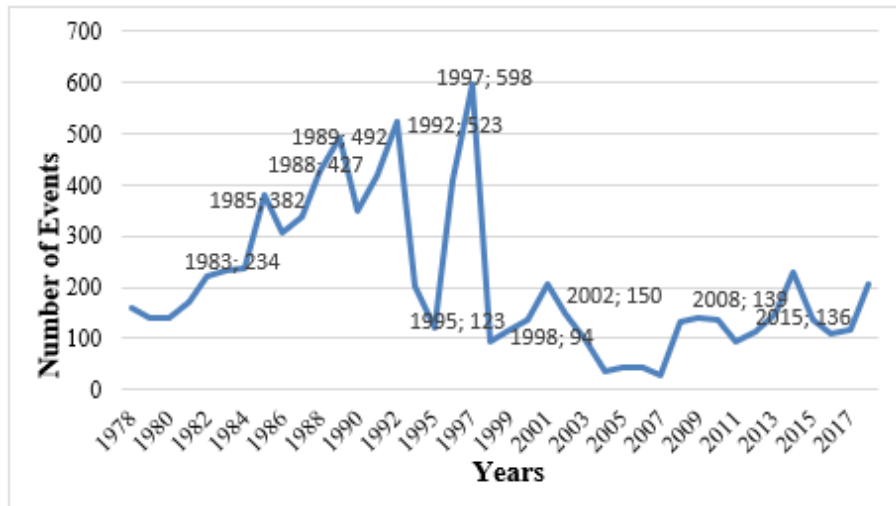
Name of organizations	Date of emergence	Ideological roots and main supporters in society
Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (FARC) Colombian Revolutionary Armed Forces	1964	Emerged as a Marxist-Leninist organization of self-defense groups of peasants dating back to the 1930s (See section 2)
Ejército de Liberación Nacional (ELN) National Liberation Army	1965	Supported by students, Catholic radicals and left-wing intellectuals hoping to replicate the Cuban Revolution.
Ejército Popular de Liberación (EPL) People's Liberation Army	1967	Maoist
Movimiento 19 de abril (M-19) April 19 Movement	1974	Castroist organization fighting the oligarchic state; urban left-wing; emerged in response to election fraud, which prevented Gustavo Rojas Pinilla of National Popular Alliance from coming to power in the 1970 presidential elections.
Partido Revolucionario de Trabajadores de Colombia (PRT) Revolutionary Workers Party of Colombia	1982	initially emerged as a group that had broken away from the Communist Party of Colombia in the mid-1970s.
Movimiento Armado Quintín Lame ¹ (MAQL) The Quintín Lame Armed Movement	1984	Paez Indians; a reaction to the executions of indigenous peoples in the south of the country

Source: Troyan, 2008; Gutiérrez Ramírez, 2015; Plazas-Díaz, 2017.

Major guerrilla groups in Colombia are given in Table 1. They have had very similar motivations and objectives; they have all claimed to represent the rural poor and oppose violence supported by the state. The conflicts have occurred mostly among left-wing guerillas and military and right-wing paramilitaries. There were territorial disputes besides strategical differences (Feldmann, 2018) among FARC, ELN, and EPL, increasing the armed conflict's complexity and violence (Plazas-Díaz, 2017). MAQL was more characterized by the identity-based social movements of the 1980s. This is a fundamental difference that distinguishes MAQL from others. Before the splintering of the left into factions, the other organizations were more attractive to the indigenous peasants seeking justice in the distribution of resources. The FARC, which is particularly dogmatic and tries to impose its view unilaterally, has gradually lost its appeal among the indigenous people (Troyan, 2008). As will be given more details in the next section, some peace negotiations have been done with those organizations. But the only successful example was the M-19, and the FARC process that is still going on.

Since the 1980s, there was a significant increase in armed violence with paramilitary groups and drug cartels (see Figure 1). Violence is no longer solely related to ideological demands but also becomes where conflicts of interest related to drug trafficking come into play. The guerrillas of the 1960s began to lose their legitimacy due to their military and economic practices linked to drug trafficking. In line with US foreign policy, the internal enemy and national security doctrine emerged as a struggle against narco-terrorism (Plazas-Díaz, 2017). Furthermore, Colombia's mountainous geography has always made land transport difficult and harms the economy. In addition to these, the drug market's dynamism prevented industrial development in the 1970s and 1980s.

Figure 1. Distribution of Terrorist Incidents by Years in Colombia

Source: Global Terrorism Database (n.d.).

When the distribution of 8,536 incidents between 1970-2018 (in Turkey, it is about half that number in the same period) by genre is examined; the most observed are bombing/explosion with 38%, armed assault with 24%, assassination with 16%, and kidnapping with 13% (Global Terrorism Database, n.d.). We should note that these organizations have not directly or indirectly founded on the religious, ethnic, or racial basis; they all have socioeconomic and political foundations. These armed movements, mainly formed by the Cold War geopolitics, have been under different influences in time.

The paramilitary groups² strengthened in 1978-2007 with the weakening of the armed resistance organizations' reputation acting with guerrilla reflex among the people. In the 1980s, state weakness and widespread corruption caused drug traffickers and significant landowners to become more effective in the government, and severe public security problems arose. The right-wing paramilitary group, which is financed by multinational corporations, land owners, and industrial elites, has emerged, seeking to protect their interests against left-wing organizations and to take control. In many occasions, the Colombian state's official army and police also cooperated with these paramilitary groups (Gutiérrez Ramírez, 2015). The alliance of paramilitary groups with drug cartels, which emerged as the most critical factor in the strategy of combating resistance groups, further complicated the extent of conflicts between state forces, society, and insurgents. The phenomenon of paramilitarism was dealt with by President Álvaro Uribe Vélez, with the Law on Justice and Peace (2005), in which the various organic structures were liquidated (Reyes, 2007). The evidence provided by Feldmann (2018) clearly reveals how the rise of terror attacks and their geographical and functional distribution could be in line with the increasing competition with paramilitary groups around the mid-1990s.

The presidency of Andrés Pastrana (1998-2002) and Uribe (2002-2010) was marked with the intensification of the United States on drug trafficking. In Latin America, Colombia is one of the countries with the most developed collaboration with the US. The US provided military logistical and training assistance to Colombia, the most significant support in the armed struggle against the FARC, and benefited from Colombia's geopolitical situation in the region.

In recent years, although partial success in the fight against the informal economy that started in the 1990s has paved the way for economic development, income inequality, corruption, and security have still been among the country's biggest problems.

2. Who is the FARC and How Did it Emerge?

The indisputable fact to know about the FARC is that it has a rural/agrarian origin. Since the 1930s, there had been agrarian movements, self-defense groups of peasants, and guerrillas fighting in the resistance against the Colombian government, both in Marquetalia and in other settlements. The FARC was established in 1964 as the Southern Bloc incorporating peasant resistance groups. At the first conference, drafted an Agrarian Reform Plan demanding structural change in the countryside based

upon a land reform to achieve better conditions for peasants, indigenous communities, and workers (Holmes et al., 2006). Southern Bloc turned into the FARC in 1966.

Founders of the organization were 48 farmers who lived in the Marquetalia region, an agricultural colony founded by themselves ten years earlier. Its foremost leaders were Manuel Marulanda Vélez and Jacobo Arenas (FARC-EP, 2019). Marquetalia region was the first of the guerrilla bases later came to be known as independent republics, which had an autonomous economy, armed self-defense, and of course, was out of the state control (Molano, 2000). Besides, the Colombian Communist Party (Partido Comunista Colombiano-PCC) had been very effective in organizing and politizing peasants since its foundation from 1930 to 1956, when PCC was declared illegal by the dictator Rojas Pinilla. The FARC had been formed as the military wing of the PCC and separated from the party in 1993.

López-Uribe and Sanchez Torres (2018) have demonstrated that the rise of peasant grievances after experiencing land dispossessions during the export boom period (1914-1946) facilitated the presence of the rural guerrilla movement. The increasing international demand for agricultural products (especially coffee) had caused that public land was increasingly allocated to private individuals and exchanged in the land markets at high values. Increasing tensions and conflicts led to Colombia's first land reform law in 1936, supposedly, which protected and expanded property rights in favor of the peasants. But the law could not be applied correctly, which is considered the starting point of "La Violencia" in Colombia history (López-Uribe & Sanchez Torres, 2018).

In the National Front period (1958-1974), the civil conflict of rural origin was remarkably based on party loyalties (conservatives and liberals) rather than class basis or any other pattern such as land tenure or education level (Bailey, 1967; Oquist, 1980). The bond between political parties and lower classes was quite loose. The fact remains that the state had embarked on a comprehensive struggle against the peasant and communist resistance in cooperation with the US in compliance with the period's international conjuncture. It is a fact that the origin of FARC was based on state repression and the failure of liberals to make significant social reforms as a sign of a serious lack of representation (see Holmes et al. 2008:53-54).

The FARC has aimed to seize power through all forms of military, political or social struggle and sought to carry out a radical agricultural reform based on the confiscation of landowners' property and including the granting

of land to the peasants. In 1982, the FARC changed its name to the FARC-EP, adding Ejército del Pueblo, meaning "People's Army", which can be interpreted as a sign for a transformation of much more aggressive expansion. Yet, the government and the media continued to refer to the group as 'the FARC' (Stanford University, n.d.). The FARC, which is the largest of Colombia's rebel groups, has been influential in Colombia for many years, with its 10,000 members and sympathizers. In 1990, it had more than 8,000 active members, and in 2000 the number exceeded 17,000 (Gutiérrez Ramírez, 2015).

In time, the FARC have involved in the drug trade and became more of a kind of criminal organization with less ideologically-motivation. The weakening of the ideological commitment of the base as such was evident. But resources earned from illegal activities have played an essential role in strengthening the FARC's challenge to the government. It is argued that the organization's involvement in the drug business serves as a means to the political ends (Saskiewicz, 2005; Özkan, 2018).

3. The Colombian Experience of Peace Talks with the Armed Groups

The possible scenarios to end an internal conflict include, firstly, the final solution of the conflict motivating factors, secondly, ensure the forceful victory of one of the sides, and thirdly, arrange the surrender terms (see United Nations, 2012). The negotiation process is linked to finding meeting points to bring a solution to conflict motivation factors. The Colombian government has used every one of these strategies in four different periods to end the guerrilla's conflict.

The first of peace dialogs with leftist guerrilla organizations were developed in the President Belisario Betancur government. Between 1982 to 1985, Betancur proposed some pacts with ELN, M-19, and the FARC (Uribe Agreements). The ceasefire agreements' intention was searching for a "national dialog" involving every insurgent group. The weakness in those pacts was the lack of verification mechanisms and unclear criteria about side compromises; the FARC never stopped kidnappings, and the government did not demand to disarm. For the year 1986, FARC's organization become from nine fronts to more than thirty, and the homicide rate was increased by 50% in four years (Melo, 2017). Meanwhile, in November 1985, M-19 attacked the Supreme Court of Justice Palace and, killed seventeen magistrates and almost a hundred civilians. In the end, no peace agreement was reached; however, those attempts were relevant precedent in the political agenda as a possible way to a negotiated solution to the conflict.

The second attempt to dialog was realized in 1990 in the presidency of Virgilio Barco. Between 1984 and 1990, the number of paramilitary groups increased, especially in regions like Magdalena Medio, Urabá, Córdoba, and Norte de Santander. Thousands of civilians were massacred in direct fighting against the guerilla's organizations. Simultaneously, many drug traffickers supported paramilitary groups to protect their drug business (Melo, 2017). At that moment, the violence not only among paramilitary, mafia, and guerrilla had an exponential increase, but also against the government who tried to disarticulate the drug business structures as Cartel de Medellín and Cartel de Cali. The mafia killed ministers, prosecutors, and politicians. Barco generated a talk principally with M-19, PRT, EPL, and Quintin Lame organizations, with clear intentions that included disarmament and political participation of former guerrillas. The process concluded successfully, and in the same year, M-19 participated with their candidates in the regional election and the National Constituent Assembly in 1991 in the government of César Gaviria Trujillo³.

However, the FARC and ELN, which had a strong military structure and have already disputes with each other (Buitrago Roa, 2016), were not interested in taking part in this peace process due to government requirements, i.e. ceasefire, disarmament. In 1991, the government of César Gaviria initiated a round of conversation with the "Simon Bolívar National Guerrilla Board"⁴ (FARC, ELN, and EPL) in Caracas, Venezuela, and it concluded in Tlaxcala, Mexico without favorable results.

In 1997, a work team was created called the "Situation Room", led by Francesco Vicenti, United Nations Resident Coordinator at the United Nations Development Program UNDP. It aimed to design a plan called the "Marshall Plan for Colombia" (Sierra & Pérez, 2019) delivered to Colombian President-elect Andrés Pastrana in 1998. This document was the base to structure in part the "Caguan conversation and Plan Colombia", which was the effort of the Pastrana's Government to dialogue with the FARC guerrilla from 1999 to 2002. For three years, many national and international actors participated in the conversations, and 42,000 square kilometers of Colombian territory were demilitarized to create a neutral zone. However, FARC used this territory to create a kind of "para-state" and reorganize its structure. Ceasefire or disarmament was not included in the negotiation pacts, and all criminal actions of FARC continued during the process. An early milestone marked the process decline was the fact that the guerrilla commander Manuel Marulanda Velez never attended the opening ceremony for dialogue installation in January 1999 and left an empty chair next to President Pastrana (Economist, 2002). Finally, the

dialogues broke due to many terrorist attacks and an aircraft kidnapping with a senator on board in 2002.

3.1. From Socialist Guerrillas to Pure Terrorist Organization

In the 1990s, the Colombian state started to seek a more comprehensive path for dealing with the conflict. The critical political point of the period became evident with President Samper's involvement in the campaign-financing scandal. The scandal was that the presidential campaign of Ernesto Samper (1994-1998) had been partially funded with illegal money from Cali Cartel (Process 8000). It was just after eliminating Pablo Escobar, drug trafficker, and head of the Medellin cartel in 1993 by the government. Therefore, other cartels were trying to dispute that space and violence were increasing in the country. Intending to improve US and Colombia relationships, president Pastrana presented a plan to President Bill Clinton, on which a military cooperation agreement focused on the fight against drug trafficking called "Plan Colombia". This plan was finally presented to the North American Congress on January 11, 2000, and approved by it with an aid budget of USD 1.3 billion. Plan Colombia was the strategy program to involve the US government with weakening guerrilla structures in Colombia from the military perspective (US Department of State, 2001).

In 1997, the FARC was included in the list of terrorist organizations of the US Department of State as a result of works that were carried out in the lobby before the American Congress and led by President Clinton. With the change to terrorism agenda in the world after the 2001 attacks, it was possible to reinforce the military combat with the guerrillas. The military equipment received through Plan Colombia (US Department of State, 2001) and whose exclusive use was authorized to fight illegal drugs was equally authorized by the North American Congress in 2002 to use for military operations against any terrorist organization in the country. The next step on the international agenda was a request in May 2002 to the President of Spain, José Maria Aznar, who was also holding the presidency of the European Union, to include the FARC as a terrorist organization. In this way, Colombia increasingly launched more robust military operations, weakening the guerrillas' criminal structure, who went from libertarian ideal to participating in all illegal businesses in the country such as production and trafficking of drugs and terror acts such as kidnappings, massacres and extortion. Terror acts have been used *to undermine the existing sociopolitical status quo* by delegitimizing the Colombian state and as military tools to control and contest territory with their enemies (Feldman, 2018), but involving the drug business was very much far from the liberating ideal.

As a result of this effort, with the British, Israel, and North American intelligence services training cooperation, intelligence services were transformed centralizing operations. This advice allowed the Colombian forces to give the most significant military blows to the structure and carry out military operations. The neutralization of Raúl Reyes, who was the general FARC commander dead in 2008 in Ecuador, and the liberation of 11 people kidnapped by the FARC without using a single shot called "Operation Jaque" (Santos Calderón, 2019) were successful moves among many.

It is also essential to clarify that we could not ignore the real motivators of the Colombian conflict. One of the crucial steps towards the path of reconciliation was the acceptance by the government of the historical fact of an "internal conflict" in Colombia and the recognition of the victim's rights within that conflict.

3.2. Ideological Contradictions with the Neighbouring Countries and the Bridge for Peace with the FARC

The Uribe presidency (2002-2010) was a right-wing government with a firm hand against the FARC. With a weaker FARC structure, were also made attempts in 2005 to resume the peace talks starting with the humanitarian exchange. At that time, the governments of France, Spain, and Switzerland participated. However, the guerrillas closed the possibility of dialogue, arguing that under President Uribe's government, they were not willing to carry out any negotiations due to the lack of political will of the president, as reported by the FARC through a statement on its website. "With Uribe, there will be no humanitarian exchange" (FARC-EP, 2005). Even, according to Frank Pearl, High Commissioner for Peace of the Uribe presidency, claimed that on March 5, 2010, President Uribe authorized him as High Commissioner for Peace to send a letter to Alfonso Cano and Pablo Catatumbo, the FARC commanders of that time. The letter's message was remarking that the government's interest in having a direct and secret meeting in Brazil with the FARC to explore the possibilities of starting a peace process. However, Uribe refused all these (Semana, 2014).

At that time, tremendous political enmity was generated in the region due to ideological differences. South American presidents had more tending to leftist ideologies such as Hugo Chávez in Venezuela and Rafael Correa in Ecuador. In the late 1990s, it was already begun to seek a rapprochement between the Cuban governments led by Fidel Castro and a newly elected president of Venezuela, Hugo Chávez. As Colombia shares borders with these two countries (Venezuela and Ecuador), it has also shared all security

problems. Diplomatic relations between Colombia and Venezuela in 2010 were broken in part due to a complaint through the Organization of American States (OAS) about the guerrilla camps' presence in Venezuela land, which suggests complicity by the Venezuela government (Altmann Borbón et al., 2011).

The involvement of international actors at the regional level was essential in developing the dialogues and the final signing of the agreement. When Juan Manuel Santos, who had been the defense minister of the previous government, assumed the Colombian presidency (2010-2018), most South American countries had turned their governments towards the leftist ideologies. In Argentina, Cristina Fernández de Kirchner was the president. Néstor Kirchner, who had also been president of Argentina, was now general secretary of the Union of South American Nations UNASUR. He was the bridge to re-start Colombian and Venezuela relations. Apart from diplomatic relations, personal relationships were also broken due to earlier claims on affinity for the government of Chávez with the Colombian guerrillas.

President Santos had served as a minister in Colombia three times, his formation and life turn around the elite and the intelligentsia of the country. He had studied in the US and closely followed many issues related to peace and war. He knew that he needed the help of the region's countries and especially of figures that could provide a degree of confidence to the FARC guerrillas in the process, i.e., as a guarantor of Chávez and Fidel Castro. Venezuela, Cuba, Chile, and Norway were the principal countries directly involved in the peace process.

The first official meeting took place in March 2011 near the Venezuelan border, among the agreements there was establishing Cuba as a meeting place for dialogues with the consent of Raúl Castro. Likewise, every movement of the FARC negotiators would be made through a neighbouring country like Venezuela with the accompaniment of the Red Cross and Norway. In November 2011, FARC announced its first unilateral ceasefire between November 20 and January 20, 2014⁵.

Özkan (2018), in his study providing a comparison between Colombia and Turkey peace process attempts, notices the importance of the "secret negotiation" made in Havana (Cuba) during this period of exploratory meetings (23 Feb 2012 to 26 Aug 2012). Santos's administration and FARC structured the pillar for conversation and this was the perfect time to prove by both sides the seriousness that the process was conducting. Finally, on September 4, 2012, it was officially announced by the Colombian government

the public agenda of FARC's conversations that took place during the next four years in Havana. The most important point for more than six years of negotiations, from 2010 to the final signature of the agreement of 2016, was keeping the first part of the talks (exploratory meetings) secret due to primary commitment. Confidentiality was proof of the seriousness of the process for both parties.

4. Weak Spots and Vulnerabilities on the Peace Deal Implementation with the FARC

The peace agreement process has seven risking topics for the implementation: 1. Formation of a special court (Special Jurisdiction for Peace), 2. Creation of the territorial places of incorporation, 3. Participation in politics, 4. Assassinations of social leaders and former combatants, 5. Return under State control of the territories previously dominated by the FARC guerrillas, 6. Extrajudicial executions by the Colombian Army, 7. Rural transformation. This section will briefly focus on the first six points, considering that the issue is still on the agenda.

4.1. Special Jurisdiction for Peace (JEP)

The Special Jurisdiction for Peace (Jurisdicción Especial para la Paz, JEP) is the transitory institution of justice; the purpose is to know and analyze all the criminal conduct incurred in the framework except those committed after the peace deal signed (November 24, 2016). The principal function is the guaranty of the victims' rights to justice, offer them the truth, and contribute to their reparation, to build stable and lasting peace. The principal function is the guaranty of the victims' rights to justice, offer them the truth, and contribute to their reparation, to build stable and lasting peace. Beyond the peace opponents' claim of "an impunity pact" (Cortés Rodas, 2020:161), the JEP's work will focus on the most dangerous and representative crimes of the armed conflict by selection and prioritization criteria defined by the law and the magistrates. In particular, we can learn about the crimes committed by ex-combatants of the FARC-EP, public force members, other State agents, and civil third parties. On these last two, the Constitutional Court clarified that its participation in the JEP would be voluntary (Jurisdicción Especial para la Paz, 2019).

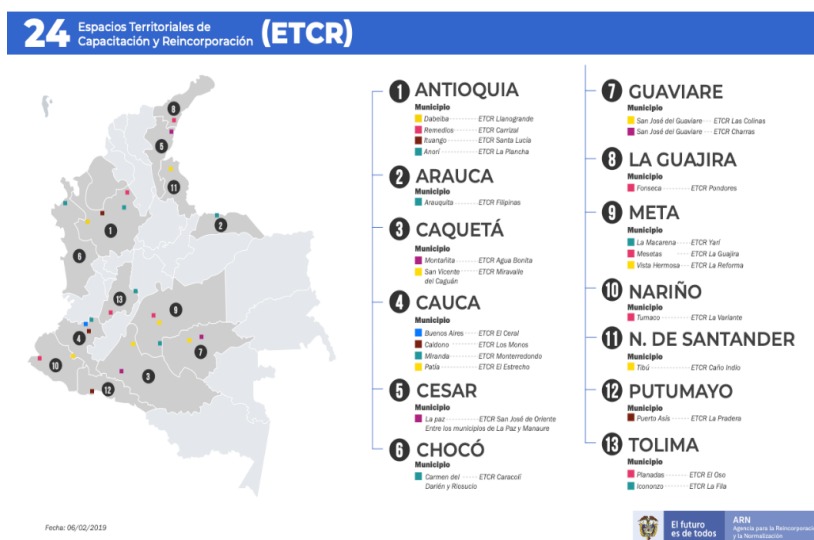
Even when the final deal was signed on November 24, 2016, the statutory law as mechanisms to implement the JEP was barely approved until June 6, 2019. The principal obstacles were long and fruitless delays on the National Congress formalities, bureaucracy, and obstinate opposition of the far-right political party, even though the Colombian Constitutional Court (C-080/2018)

made the previously favorable decision about this law. The current Colombia president Iván Duque Márquez made objections about this law; however, these presidential objections were rejected in the court revision. The principal objection was against the ex-guerrilla members living in an impunity status because none was sentenced or judged. Finally, two and a half years after this mechanism has a complete structure to accelerate more than ten thousand individual judicial processes in the next 20 years.

4.2. Territorial's Places of Training and Reincorporation

The 24 transitional spaces for incorporating former FARC guerrillas have become permanent (see Figure 2). According to the agreement's schedule, these should be temporary grouping zones until all the ex-guerrillas arrived and the weapons were delivered, that is until the violent actions ended. In total, the agreement provided a 180-day time to group the personnel inside these sites; but the date could not be enough due to multiple difficulties and needed to be extended.

Figure 2: Territorial Spaces for Training and Reincorporation (ETCR)

Source: Reincorporation and Normalization Agency [ARN], 2019.

Once the weapons were delivered, and the United Nations removed the verified containers on August 15, 2017, these spaces became to training sites for the return to civilian life, as well as the realization of productive projects

that would represent a resource of work for former guerrillas (García, 2017). However, the implementation of productive projects has severe failures due to lack of resources; some successful cases of ventures already generate their income as a sustainable model. Likewise, perhaps another three years of extension ends in 2020, without satisfying the purpose of returning civilian life to many former combatants. Currently, those ETCR have supervision by the Colombia government and the International guarantors, including United Nations.

4.3. FARC, The Political Party

One of the greatest achievements of the peace agreement was allocating five seats in the National Congress for the political party created by formers FARC-EP, which has the same acronym FARC (Fuerza Alternativa Revolucionaria del Común) but now means "Common Alternative Revolutionary Force". During its transition to a political party, the FARC had excluded "arms" from its name also adopted a rose logo as its new symbol. According to its statutes, the party has a profile like the left European parties. It has the mission of implementing the final agreement to terminate the conflict and the construction of a stable and lasting peace (Partido FARC, 2017).

This new scheme does not allow the use of force or violent actions, and the only legitimized way is democratic debate and institutional mechanisms to exercise their political right. The lack of political maturity in the Colombian Congress has led to multiple Congress sessions being suspended or interrupted, especially by constant shouting and fighting of the right-wing parties with insults to the FARC's representatives. One of the theses lies behind this attitude is that the Political Participation Agreement has been built in order to pave the way to Castro-Chavismo through the unjustified election of the FARC leaders to the Senate, the governorships, and mayors (Cortés Rodas, 2020:161).

The path of acceptance by Colombian society would not be easy, first because the party decided to keep the same acronym, which has been marked by many violent events full of pain for people. Likewise, it is necessary to accelerate all the justice procedures and processes to conduct the victims' reparations to guarantee the truth about so many years of war. It allows greater confidence from the society to the FARC party, opening the window to processes of forgiveness, reconciliation, and non-repetition commitments.

4.4. Murder of Social Leaders and Former Guerrillas

According to the Peace and Reconciliation Foundation (2019), approximately 700 social leaders and 173 former FARC guerrillas (according to the report of United Nations, 2020) were killed in strange circumstances since the peace process. One of the most famous cases was the former guerrilla Dimar Torres. According to Minister of Defense Guillermo Botero declarations, he had tried to take off the gun from a soldier patrolling the area near where Torres lived; in the struggle, the weapon was activated and caused death of Torres. However, the neighbors and community hearing the gunshots went out to see what was happening. They found the Torres's motorcycle and his body with three shots next to a hole in the ground opened by soldiers, presumably planning to bury him in secret. Ombudsman's Office in Colombia and the Office of the Prosecutor were concerned about; the army commander in the zone intended a public event to apologize; however, the Defense Minister has disallowed him. Currently, the case is in the investigation process (see Semana, 2020).

According to the report of United Nations (2020), “approximately 73 per cent of killings of former combatants have occurred in rural areas characterized by a limited State presence, poverty, illicit economies and the proliferation of criminal organizations”. Most of the attacks on former guerrillas are linked to illegal armed groups and criminal organizations.

4.5. Re-occupation of Areas Left by FARC to Other Illegal Groups

For many years the FARC has controlled some areas with its rules dominating the territory. According to official information, around 7,000 guerrilla members were demobilized, with more than 8,000 weapons delivered. However, currently, 2,300 dissidents have returned to the terrorist and illegal activities according to Prosecutor's Office information (La Reintegración en cifras, 2018). The current new dominators of those areas (e.g. Clan del Golfo, Los Urabeños, Las Águilas Negras, etc.) have carried out some activities such as control the drug trafficking business, routes, extortion, and common criminal actions.

The state's lack of immediate actions and the low capacity for developing those territories due to government corruption and incompetency policies have served the action of those emerging groups, and no substantive decisions that have been taken against the drug business. The government insists on using the same technique of spraying illicit crops with Glyphosate spray from airplanes, which has been implemented for almost thirty years without any significant results.

4.6. Extrajudicial Executions by The Army

Transitional justice is not only responsible for FARC processes but also for those who want to participate in supporting with evidence their implications with crimes or actions committed within the framework of the conflict. This included former guerrillas, military forces, politicians, business people, and any individual affected or involved. In this process, many military personnel accused of extrajudicial executions or "Falsos positivos," as well as military personnel engaged in corruption or support to paramilitary groups, have joined the JEP and begun to present statements. As retaliation on June 23, 2019, the Colombian magazine (Semana, 2019) delivered a detailed investigation with audio intercepted and documents against the personnel with whom they are collaborating.

Conclusion

The history of Colombian conflict has long traditions supported by different public and private actors. Despite having achieved a historical event and disarticulated the oldest guerrilla organization in the Americas, the final agreement of the peace presents some risks of breakage that must be addressed immediately and urgently by the current government for continuity of the process. Despite the challenges, the process has reached a point irreversible because of the government and institution's articulation. On the other hand, many former combatants' families have had an opportunity to change their lives in the illegality in the legal framework. It could be an opportunity to develop many territories severely attacked by all kinds of direct and structural violence factors and, as well as to strengthen the presence and sovereignty in the territory by the state.

The economic investment demands rigorous supervision. The political debate between political actors and the institutional sector needs to dispassion and more objective points of view to analyze the challenges and problems methodically. Social investment directed towards the attention of the population's primary needs under the influence of guerrilla groups will generate an atmosphere of trust in the face of the process and the guarantee of the armed conflict non-repetition.

Strengthening the debate around illicit crops, drug trafficking, and money laundering should be a priority in the domestic government agenda as well as the academic study subject, and treated through all possible international channels. The new FARC as the political party requires strengthening its structure and reengineering looking for sustainable political participation in the country to maintain its seats and its active political voice, in addition to the fulfilling the agreements with the government, and the civil society including the victims.

References

- Altmann Borbón, J., Beirute Brealey, T., Corporación Andina de Fomento, & FLACSO (Organization) (Eds.) (2011). *Cooperación transfronteriza: De territorios de división a espacios de encuentro*. Teseo: CAF; FLACSO.
- Bailey, N.A. (1967). La Violencia in Colombia. *Journal of Inter-American Studies*, 9(4), 561-575.
- Baysal, B. (2017). *Constructing security in colombia: the case of FARC*. [Unpublished doctoral dissertation]. Bilkent University.
- Buitrago Roa, L. M. (2016). *La relación entre las FARC y el ELN: Guerra sin cuartel y confraternidad revolucionaria (2005-2010)*. [Doctoral dissertation]. Universidad Nacional de Colombia-Sede Bogotá.
- Bulmer-Thomas, V. (1995). *The Economic History of Latin America since Independence*. Cambridge: Cambridge University Press, 29-30.
- Constitutional Court (C-080 / 2018). Statutory of the Administration of Justice in the Special Jurisdiction for Peace. Retrieved July 14, 2020, from <https://www.corteconstitucional.gov.co/english/Decision.php?IdPublicacion=9201>
- Cortés Rodas, F. (2020). *Del arte de la paz: Reflexiones filosóficas sobre justicia transicional*. Siglo del Hombre Editores.
- Economist (2002, January 17) Colombia's peace process: The FARC's moment of truth. *The Economist*. Retrieved August 31, 2020, from <https://www.economist.com/the-americas/2002/01/17/the-farcs-moment-of-truth>
- El Tiempo (2015, March 2014). Antonio Navarro, 25 años después de la paz del M-19. *El Tiempo*. Retrieved December, 29, 2019, from <https://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-15400179>
- FARC-EP (2005, December 30). Con Uribe no habrá intercambio humanitario. Secretariado Nacional de las FARC-EP. Retrieved July 14, 2020, from <https://www.farc-ep.co/comunicado/con-uribe-no-habra-intercambio-humanitario.html>
- FARC-EP (n.d.). *Quiénes somos y por qué luchamos*. Retrieved September 8, 2020, from <https://www.farc-ep.co/nosotros.html>
- Feldmann, A. E. (2018). Revolutionary Terror in the Colombian Civil War. *Studies in Conflict & Terrorism*, 41(10), 825-846.
- García, J. D. (2017). Espacios Territoriales de Capacitación y Reincorporación, el fortín político de la FARC? *Revista Nova et Vetera*. Retrieved June, 26, 2020, from <https://www.urosario.edu.co/Revista->

- Nova-Et-Vetera/Vol-3-Ed-33/Omnia/Espacios-Territoriales-de-Capacitacion-y-Reincorpo/
- Global Terrorism Database (n.d.). GTD 1970-2018. Retrieved April 1, 2020, from <https://www.start.umd.edu/gtd/>
- Gutiérrez Ramírez, L. M. (2015). Yarım Asırlık Silahlı Çatışmanın Ardından Barışı Yaratmak Kolombiya’da Geçiş Adaleti Tartışmaları Üzerine İnceleme. (Çev. S. Köybaşı). *Anayasa Hukuku Dergisi*, 4(8), 85-105.
- Holmes, J. S., De Piñeres, S. A. G., & Curtin, K. M. (2006). Drugs, Violence, and Development in Colombia: A Department-Level Analysis. *Latin American Politics and Society*, 48(3), 157-184.
- Jurisdicción Especial para la Paz [JEP] (2019). Structure. Retrieved June, 26, 2020, from <https://www.jep.gov.co/Infografas/brochure.pdf>
- La Reintegración en cifras (2018). *Agencia de la Reincorporación y Normalización*. Retrieved June, 26, 2020, from <http://www.reincorporacion.gov.co/es/la-reintegracion/Paginas/cifras.aspx>
- Lee, C. (2012). The FARC and the Colombian Left: Time for a Political Solution? *Latin American Perspectives*, 39(1), 28-42.
- López-Uribe, M. P. and Sanchez Torres, F. (2018). *On the Agrarian Origins of Civil Conflict in Colombia*. LSE-Stanford-Universidad de los Andes Conference on Long-Run Development in Latin America, London School of Economics and Political Science. Retrieved January 8, 2020, from, <http://www.lse.ac.uk/lacc/publications/PDFs/Sanchez-LopezUribe-OriginOfConflict-03-12-2017.pdf>
- McDermott, J. (2014, May 2). The BACRIM and Their Position in Colombia’s Underworld. *InSight Crime*. Retrieved September 8, 2020, from <https://www.insightcrime.org/investigations/bacrim-and-their-position-in-colombia-underworld/>
- Melo, J. O. (2017). *Historia mínima de Colombia* (Primera edición). Turner Publicaciones, El Colegio de México.
- Molano, A. (2000). The Evolution of the FARC: A Guerrilla Group’s Long History. The North American Congress on Latin America (NACLA) Report on the Americas, 34(2), 23-31. Retrieved January 8, 2020, from <https://doi.org/10.1080/10714839.2000.11722627>.
- Müller, J-W. (2018). *Popülizm Nedir?* O. Yıldız (Trans.). İstanbul: İletişim.
- Oquist P.H (1980). *Violence, Conflict and Politics in Colombia*. New York, USA: Academic Press.

- Özkan, M. (2018). Shaping peace processes: A comparison between Turkey and Colombia. *Turkish Policy Quarterly*, 16(4), 87-99.
- Partido FARC (2017). Estatutos Del Partido. Retrieved July 15, 2020, from <https://www.partidofarc.com.co/sites/default/files/ESTATUTOS%20DEL%20PARTIDO.pdf>
- Peace and Reconciliation Foundation (2019). Cada cuatro días es asesinado un líder social. Retrieved July 15, 2020, from <https://pares.com.co/2017/07/18/cada-cuatro-dias-es-asesinado-un-lider-social-fundacion-paz-y-reconciliacion/>
- Plazas-Díaz, F. A. (2017). Historia reciente y enseñanza del conflicto armado reciente y actual de Colombia en colegios y universidades del país. *Revista Latinoamericana de Estudios Educativos*, 13 (1), 179-200.
- Portal para la paz (n.d.). Timeline. Retrieved July 15, 2020, from <http://www.portalparalapaz.gov.co/en/publicaciones/820/time-line/>
- Radio Nacional de Colombia [RTVC] (2016). Aparece el movimiento 19 de abril. Retrieved January 3, 2019, from <https://www.radionacional.co/linea-tiempo-paz/aparece-movimiento-19-abril>
- Rapoport, D. C. (2013). *The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences. An International History of Terrorism: Western and Non-Western Experiences*. Retrieved January 1, 2020, from https://www.researchgate.net/publication/286896869_The_four_waves_of_modern_terror_International_dimensions_and_consequences
- Reincorporation and Normalization Agency [ARN]. (2019). Espacios Territoriales de Capacitación y Reincorporación (ETCR). Retrieved July 15, 2020, from <http://www.reincorporacion.gov.co/es/reincorporacion/Documents/ETCR-simple-Pagina-WEB-06022019.pdf>
- Reyes, A. (2007). Paramilitares en Colombia: Contexto, Aliados y Consecuencias. *Análisis Político*, 12, 35-41.
- Santos Calderón, J. M. (2019). *La batalla por la paz: El largo camino para acabar el conflicto con la guerrilla más antigua del mundo*. Bogotá, Colombia: Planeta Editorial.
- Saskiewicz, Paul E (2005). *The Revolutionary Armed Forces of Colombia-People's Army (FARC-EP): Marxist-Leninist Insurgency or Criminal Enterprise*. [Master's thesis]. Naval Postgraduate School, Monterey California.

- Semana (2014, July 10). Frank Pearl: “Uribe buscó diálogos directos y secretos con las FARC.” *Semana*. Retrieved May 22, 2020, from <https://www.semana.com/nacion/articulo/frank-pearl-uribe-busco-dialogos-directos-secretos-con-las-farc/405284-3>
- Semana (2019, June 23). Operacion Silencio. *Semana*. Retrieved June, 26, 2020, from <https://www.semana.com/nacion/articulo/operacion-silencio-amenazas-y-presiones-sobre-los-militares-que-hablan-de-falsos-positivos-en-la-jep/620661>
- Semana (2020, August 11). Los cabos sueltos en el crimen de Dimar Torres. *Semana*. Retrieved August, 31, 2020, from <https://www.semana.com/nacion/articulo/que-falta-todavia-en-el-proceso-de-dimar-torres/693533>
- Sierra, H. F. G., & Pérez, M. H. (2019). *El prisma de la cooperación internacional hacia Colombia*. Bogotá, Colombia Ediciones Unisalle.
- Stanford University (n.d.). *Revolutionary Armed Forces of Colombia- People's Army*. Retrieved January 5, 2020, from https://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/print_view/89
- Troyan, B. (2008). Ethnic Citizenship in Colombia: The Experience of the Regional Indigenous Council of the Cauca in Southwestern Colombia from 1970 to 1990. *Latin American Research Review*, 43(3), 166-191.
- United Nations (2012). Guidance for Effective Mediation. Retrieved August 8, 2020, from https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GuidanceEffectiveMediation_UNDPA2012%28english%29_0.pdf
- United Nations (2020). United Nations Verification Mission in Colombia. Retrieved September 8, 2020, from <https://colombia.unmissions.org/en> and <https://undocs.org/en/S/2020/239>
- US Department of State (2001). *Plan Colombia*. Retrieved August 31, 2020, from <https://2001-2009.state.gov/p/wha/rls/fs/2001/1042.htm>
- US Department of State (n.d.). *Foreign Terrorist Organizations*. Retrieved August 31, 2020, <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>

¹The movement took their name from Manuel Quintín Lame, an Indian rights rebellion who had started a campaign in Tierradentro, Cauca, in the 1910s and 1920s to recover indigenous communal lands. MAQL had claimed a social change based on identity by owning the legacy of indigenous leader Quintín Lame (Troyan, 2008).

² One important example of these paramilitary groups was organized in 1997 under the name of the United Self Defense Forces of Colombia (Autodefensas Unidas de Colombia-AUC). The AUC, which was later named Bacrim (bandas criminales), had become effective in the government until 2006, causing millions of people to suffer (hundreds of thousands of dead and lost, much more displacement) (See McDermott, 2014).

³ The Colombian state signed the peace agreements with the M-19 guerrillas that allowed the incorporation into the political and civil life of its members in 1990 (Radio Nacional de Colombia, 2016). Moreover, ex-guerrilla and the founder of the political party "M-19 Democratic Alliance" Antonio José Navarro Wolff was elected to the National Constituent Assembly of 1991 Colombian Constitution in force as co-president, they all won 19 seats in a 73-member Assembly. Some of the members of M-19 ran for the presidency of Colombia after the demobilization. The leaders of M-19 met with the FARC to convince them to join the negotiation going on at that time, but FARC rejected this idea. (El Tiempo, 2015).

⁴ FARC, ELN and EPL, formed Simon Bolivar National Guerrilla Board (Coordinadora Guerrillera Simon Bolivar - CGSB) in 1987 and dissolved in 1994 (Lee, 2012), due to disputes between the ELN, and the FARC-EP (see Buitrago Roa, 2016)

⁵ For the full timeline of peace process see Portal para la paz, n.d.

SERVAL VE BARKHANE OPERASYONLARINDAN G5 SAHEL GRUBU'NA: FRANSA'NIN SAHEL KUŞAĞINDA TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKALARI

Cem SAVAŞ*

Öz

Bu çalışmada, Fransa'nın tarihsel etki alanlarından biri olarak Batı Afrika Sahel kuşağında izlediği terörizmle mücadele politikaları incelenmektedir. 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanan Moritanya, Çad, Nijer, Mali ve Burkina Faso gibi bazı Sahel ülkeleri eski sömürgeci güç Fransa ile askerî, ekonomik ve siyasal açıdan bağımlılık ilişkilerini sürdürmüş, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 11 Eylül gibi tarihsel dönüm noktaları bu ikili postkolonyal ilişkinin özünü değiştirememiştir. Günümüzde bölge, "küresel cihadın" önemli bir cephesi olarak algılanmaktadır. Ancak literatürdeki bazı çalışmaların savunduğunun aksine, Sahel bölgesinin "küresel bir cihadın" ve monolitik bir "radikal islamcılığın" etkisinde olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bu makale, Sahel bölgesinden hareketle, terörün etki ettiği coğrafyalarda, tek tip cihatçı dinsel çatışmaya dayalı bir açıklamanın ötesine geçerek yerel çatışmaların özellikleri ve içinde geliştikleri siyasal, tarihsel, ekonomik ve kültürel bağlamın analiz edilmesini önermektedir. Batı Afrika Sahel bölgesine yönelik Fransız dış politikasına yön veren başlıca oyuncular genel olarak yerel jeopolitik öğelerin cihatçı ayaklanmalara olan etkisini kavrayamamakta, bu bölgeye neredeyse tamamen askerî bir yaklaşımla yönelmektedirler. Bu çalışma eleştirel bir yaklaşımla Fransa'nın Sahel bölgesindeki terörizmle mücadelesinde iç içe geçmiş askerî, ekonomik, siyasal ve kültürel etmenleri irdemelevi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fransız Dış Politikası, Terörizmle Mücadele, Sahel, Batı Afrika, Uluslararası İlişkiler.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İng.), cisavas@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8620-6514>.

FROM SERVAL AND BARKHANE OPERATIONS TO THE G5 SAHEL GROUP: FRANCE'S ANTI-TERRORISM POLICIES IN THE SAHEL BELT

Abstract

This study examines French anti-terrorism policies pursued in the West African Sahel belt as one of the historical domains. Sahel countries such as Mauritania, Chad, Niger, Mali and Burkina Faso, which gained their independence in the 1960s, maintained their military, economic and political dependency relations with France as the former colonial power, and historical milestones such as the end of the Cold War and 11/9 could not change the essence of the relationship. Today, the region is perceived as an important front of "global jihad". However, contrary to what some studies suggest, it is difficult to say that the Sahel region is under the influence of a "global jihad" and a monolithic "radical islamism". This article proposes to analyze the characteristics of local conflicts and the political, historical, economic and cultural contexts in which they developed, going beyond a statement based on a uniform jihadist religious conflict in geographies affected by terrorism, starting from the Sahel region. The key players, who steer the French foreign policy towards the West African Sahel region, generally cannot grasp the impact of local geopolitical elements on the jihadist uprisings, and are directed almost entirely with a military approach. This study aims to examine the military, economic, political and cultural factors intertwined in France's fight against terrorism in the Sahel region with a critical approach.

Keywords: French Foreign Policy, Combating Terrorism, Sahel, West Africa, International Relations.

Giriş

11 Eylül sonrasında küresel bir hale gelen terör olgusunun en önemli sahalarından biri, dinsel ve etnik motivasyonların doğrudan etki ettiği Batı Afrika Sahel bölgesidir. Sahraaltı Afrika'nın birçok bölgesinde cihatçı hareketlerin geliştiğini gözlemlemek mümkündür: Sahel-Sahra çölü bölgesinde Mağrip El-Kaidesi, Çad Gölü bölgesinde Boko Haram, Afrika Boynuzu'nda El-Şebab, Kuzey Afrika'da ise Ansar al-Sharia ve IŞİD varlığını sürdürmektedir. Bu örgütler binlerce insanın ortadan kaybolmasına, milyonlarca insanın ise yer değiştirmesine neden olmuşlardır. Bu bağlamda, 2002-2017 arasında birçok rehin alma ve insan kaçırma olayı, askerî kışlalara yapılan saldırılar, kiliselerde, camilerde, okullarda veya pazarlarda intihar bombalamaları ve belli bölgelerde toprak işgaline tanık olunmuştur (İbrahim, 2019:87).

Bu makalede jeopolitik bir perspektifle, bu hareketlerin her şeyden önce yerel kökenli olduğu ve toplumsal ve siyasal meselelerden doğdukları üzerinde durulacaktır. Literatürde bazı çalışmaların savunduğunun aksine, Sahel

bölgesinde yaşayan halkların kaçınılmaz bir şekilde “küresel bir cihadın” ve monolitik bir “radikal islamcılığın” etkisinde olduğunu söylemek oldukça güçtür (Demirci, 2017; Çetinkaya, 2019). Öte yandan, terörizmle mücadele konusundaki çalışmalarda özellikle de IŞİD bağlamında, yerel, bölgesel ve küresel güçler birlikte ele alınmalıdır (Karakaya, 2020). Bu bütüncül bakış açısı, Batı Afrika Sahel Kuşağı için de geçerlidir. Ülkemizde ve dünyada bu konuyla ilgili çalışmalarda ya yaygınlaşmış bir Fransa karşıtlığıyla bölge politikaları yerel ve alt-bölgesel kapsam derinlemesine incelenmeden ele alınmakta ya da Fransız resmî söylemindeki “küresel cihat tehdidi” için savaşanlarla ilgili yapılan analizler çoğu zaman tek tip bir “islami cihatçı” kimliğe indirgenmektedir. Bu jeopolitik kapsam içinde Fransa'nın Sahel'deki sömürgeci geçmişiyle birlikte tarihsel, coğrafi, ekonomik ve kültürel (dilsel) bağlar etrafında oluşturduğu politikalarda askerî bir yaklaşımın ağırlığı göze çarpmaktadır. Bu bölgede yakın dönemde gerçekleşen Serval ve Barkhane operasyonları, Fransa'nın Cezayir savaşından (1954-1962) bu yana imza attığı en büyük askerî eylemler olma özelliğini taşımaktadır. Fransa'nın Sahel bölgesindeki bu askerî yaklaşımı, Emmanuel Macron'la birlikte giderek daha kapsayıcı hale gelmiş, Sahel krizinin çözümüne ekonomik, kültürel ve toplumsal etmenleri dahil etmeye başlamıştır (Châtaigner, 2019:133).

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Makalenin birinci bölümünde, Batı Afrika Sahel kuşağında terörizmin temel özelliklerini anlamak için karmaşık bir jeopolitik alan olarak Sahel kuşağının özellikleri, Fransız sömürgeciliğinden hareketle Sahel kuşağında süregelen postkolonyal ilişkiler ve son olarak, Fransa'nın Batı Afrika Sahel Kuşağı politikalarını etkileyen askerî bir yaklaşımın nitelikleri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Fransa'nın Batı Afrika Sahel kuşağında terörizmle mücadelesinin aşamaları ve ikilemleri incelenecektir. Bu çerçevede ilk olarak, Fransa'nın “terörle savaşı”nın başlangıcı sayılan Mali'deki Serval operasyonu (Ocak 2013-Temmuz 2014) ve bu askerî müdahalenin sorunları irdelenecektir. Ardından, Fransa'nın hem Serval operasyonu hem de Çad'da uzun bir dönem boyunca yürüttüğü Épervier operasyonunu (Şubat 1986-Temmuz 2014) devralan ve Sahel için bütünsel bir strateji olma iddiasını taşıyan Barkhane operasyonu masaya yatırılacaktır. Makale, Sahel devletlerince meydana getirilen G5 Sahel grubu ile Sahel İttifakı üzerine eleştirel bir değerlendirmeye sona erecektir.

1. Batı Afrika Sahel Kuşağında Terörizmin Temel Özellikleri

Sahel bölgesinde, İslam'ın belirli bir yorumuna dayanan Şeriat ve Halifelik odaklı cihatçı ayaklanmaları üç ana düzeyde analiz etmek mümkündür. Buna göre küresel bir ideoloji, terörizmin yerel kaynakları ve bireysel motivasyonlar birlikte ele alındığında kapsayıcı bir şekilde bu bölgede yaşanan terör olayları

analiz edilebilir (İbrahim, 2019:88). Genel olarak, Afrika'da tarihsel, etnik ve dinsel bir düzlemde beliren ve giderek artan ölçüde bölgeleri ve halkları derinden etkileyen sorunların büyük çoğunluğunun temelde jeopolitik olduğu vurgulanmalıdır (Lacoste, 2009:218).

1.1. Karmaşık Bir Jeopolitik Alan Olarak Sahel Kuşağı

Yaklaşık 3 milyon km²'lik bir alana yayılan Sahel Kuşağı; Senegal, Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer, Nijerya, Çad, Sudan, Eritre, Kamerun, Gambiya, Gine'yi kapsamaktadır. Birbiriyle iç içe geçmiş Sahel bölgesi ve Sahra çölü, enerji kaynakları bakımından oldukça zengin bir alandır. Bölgede petrol, uranyum, elmas, manganez ve kobalt gibi doğal kaynaklar yer almaktadır. Bir alt-bölge olarak Sahel, demografik açıdan son derece dinamik bir kıta olan Afrika'nın bir parçasıdır. Birleşmiş Milletler'in (BM) tahminlerine göre, 1970'den 2060'a giden süreçte Afrika'nın nüfusu, dünya nüfusunun yaklaşık olarak %10'undan %29'una çıkacaktır (Marcoux, 2018:114). Öte yandan, Sahel ülkeleri dünyadaki en yoksul ülkeler arasında olup BM Kalkınma Programı'nın 2019 için hazırladığı insani gelişmişlik endeksine göre en alt sıralarda yer almaktadır (UNDP, 2019). Bölgedeki cihatçı grupların merkez üssü olmasından ötürü Kuzey Afrika'nın güney sınırları ve Sahel-Sahra hattı günümüzde tüm dikkatleri üzerine çekmektedir (Nievas, 2014). Herşeyden önce, bu bölgedeki üç çatışma kutbu olarak Libya'yı parçalayan iç savaş, kuzey Mali'de devam eden çatışmalar ve Çad Gölü havzasında zayıflamasına karşın varlığını sürdüren Boko Haram'ın yarattığı çatışmalar gösterilebilir (Grégoire, 2019:6).

Şekil 1. Sahel Kuşağı Ülkeleri

Kaynak: TRT Haber (Grafik: Hafize Yurt), 2020.

Sahel bölgesinde deyim yerindeyse birçok cihatçı örgütün oluşturduğu bir *nebuladan* bahsedilebilir: Çad Gölü ve Kuzey Nijerya çevresinde faaliyet gösteren ve Nijer, Çad, Nijerya, Kamerun'u etkisi altına alan Boko Haram hareketi ve özellikle kuzey ve orta Mali'de beş aktif fraksiyonu bir araya getiren ve 2017'den itibaren Mağrip El-Kaidesi'nin bir devamı olan İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu'ndan (Cemaatün Nusra el-İslam yel-Müslimin- Group for Support of Islam and Muslims, JNIM) bu noktada bahsetmek gerekir. 2015'te IŞİD'e bağlı kuvvetler bu bölgede Büyük Sahra İslam Devleti'ni (Islamic State in the Greater Sahara) kurmuşlardır (Nsaibia ve Weiss, 2020). Bu ortam, Sahel bölgesini güvenlik açısından çok aktörlü bir hale getirmektedir. Bu bölgedeki cihatçı gruplara göre, İslam, Batı'yla ve Batı'nın Müslüman toplumlardaki müttefikleriyle savaş halindedir ve İslam düşmanlarına karşı silahlı mücadele dini bir görevdir. İkinci olarak, ulus-devlet, kamu kurumları ve demokrasiye dayanan sistem İslam'a aykırıdır ve onun yerini Şeriat tarafından yönetilen halifelik modeli almıştır. Son olarak, bir Müslüman büyük günahlar işlerse "mürted" veya "kâfir" olarak ilan edilebilir, bu durumda ona karşı şiddet kullanımı meşru hale gelir. Bu üç yaygın algı etrafında, cihatçı hareketler yerel dinamiklere dayanmaktadır. Bu nedenle, Afrika'daki cihatçı hareketlerin eylemlerini birleştirmeye ve koordine etmeye çalıştığı savının aksine Afrika'nın farklı bölgelerinde yer alan her örgüt, eylemlerini kendi yerel etki alanına odaklamış görünmektedir (İbrahim, 2019:90-91).

Arap Baharı'yla birlikte Tunus'ta (2010-2011), Mısır'da (2011) yaşananlar ve yine bu süreçte Kaddafi rejiminin çöküşü (Ekim 2011), Sahel ve Sahra bölgelerine de doğrudan etki etmiş, yerel ve bölgesel istikrarsızlığın genişlemesine neden olmuştur. Kuzey Mali'de Tuareg¹ (Tevârik) ayrılıkçı gruplarının da desteğiyle cihatçı isyancılar Azavad Devleti'ni ilan etmişlerdir (6 Nisan 2012). Bunun üzerine Mali hükümetinin isteğiyle ülkenin birliğini yeniden kurmak için bir Fransız askerî müdahalesi gerçekleşmiştir. Diğer yandan, Çad Gölü havzasında varlık gösteren Boko Haram özellikle Çad devleti ve bölgedeki diğer ulusal orduların baskısı altında 2016'da geri çekilmeye başlasa da, kuzey Burkina Faso ve batı Nijer'deki cihatçıların varlığı hâlen endişe verici bir haldedir. Bu karmaşık jeopolitik tabloya eklenen bir başka unsur ise, Sahraaltı Afrika üzerinden Avrupa'ya doğru gizli göç hareketinin gelişmesi ve uyuşturucu ve silah kaçakçılığının devam etmesidir (Grégoire, 2019:5). Kimi yazarlara göre, tüm bu istikrarsızlığın ortasında bulunan Mali hâlen "Sahel'in hasta adamı" olarak değerlendirilebilir (Normand, 2018:839)². Mali'de Gao, Kidal ve Masina bölgelerine yapılan saldırılar, Mağrip El-Kaidesi, Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (MUJAO), Ansar ed-Dine, el Murabitun ve Radikal Fulani³ vaiz Amadou

Kouffa liderliğindeki Masina Kurtuluş Cephesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Mart 2017'de bu hareketler, Ansar ed-Dine'nin kurucusu Iyad ağ Ghali liderliğindeki İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu (JNIM) içinde güçlerini bir araya getirmiştir (Grégoire, 2019:8).

Bu bölgedeki cihatçı akımların tarihi on dokuzuncu yüzyıla kadar gitmektedir ve bu sebeple cihat fikri bölge için yeni bir kavram değildir. Mevcut cihatçı hareketin temel özelliklerinden biri, etnik ya da ırksal çizgilere bakılmaksızın farklı sosyal ve ekonomik geçmişlerden destekçileri harekete geçirebilmesidir. Ancak bir bütün olarak bakıldığında bu hareketler homojen ve bütünsel değil, aksine çok katmanlı ve parçalı bir yapıya sahiptirler (İbrahim, 2019:89). 2000'lerin başından itibaren küresel ölçekli “terörizmle savaş” bağlamında, Batı Afrika'yı etkisine alan cihatçı örgütlerin temelde 1990'lardan kalan çatışmalarla bağlantılı olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, Mağrip El-Kaidesi, 1991'de gerçekleşen askerî darbenin, islamcıların kazandığı ilk demokratik seçimleri iptal edildiğinde başlayan Cezayir iç savaşının bir uzantısıdır (Abul Ma'ali, 2014). Bu iç savaşın içinden çıkan ve El Kaide'nin cihatçı ideolojisini benimseyen Vaaz ve Savaş Selefî Grubu ise, cihat fikrinin Cezayir'in güneyinden tüm Sahel'e doğru genişlemesi ve bölgesel bir anlam kazanması için mücadele etmiştir (İbrahim, 2019:88-89).

Aslında, Arap Baharı'na kadar, Kuzey Afrika'nın güney sınırlarının güvenliği Cezayir ve Libya tarafından birlikte ele alınmaktaydı. Bununla birlikte, Sahel bölgesinin istikrarı için Temmuz 2009'dan itibaren Cezayir, Libya ve Mali askerî kaynaklarını bir araya getirme sözü verseler de bu sahada pek bir netice sağlamamıştı (Martinez, 2019). İç savaş süreciyle birlikte kaos içine sürüklenen Libya, bir şekilde Cezayir'e Sahra-Sahel bölgesinde etkin bir diplomasi yürütme fırsatını vermiş ve Cezayir, Mali'deki çatışmanın çözümünde ön plana çıkma şansı yakalamıştır (Grégoire, 2019:14). Cezayir'in Sahel için anlamını şu açıdan ele almak da mümkündür: Libya ile bölgesel rekabetinin sona ermesiyle Cezayir aslında Fransa, ABD ve Avrupa Birliği (AB) gibi yabancı güçlerin de dahil olduğu daha uluslararası yeni bir jeopolitik rekabet ilişkisinin içine girmiştir. Sahel'deki birçok teröristin Cezayir kökenli olması veya bu ülkeden geçmesine karşın önemli bir bölgesel güç olarak Cezayir, Mali krizinin çözümünde Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un ısrarına rağmen Fransa'ya destek vermemektedir (Poupart, 2019). Sahel ve Sahra bölgesinin jeopolitik durumu, Libya'daki kaos tarafından daha da kötü bir hale getirilmiştir: Mali'deki savaş, Nijer ve Çad'daki cihatçı grupların genişlemesi ve çoğalması, kabileler arasındaki rekabetin artması bu durumun temel etmenleri arasında sayılabilir (Giblin, 2019:3). Buna koşut olarak, Büyük Sahra İslam Devleti'yle El Kaide'ye bağlı

birçok grup arasındaki ilişkiler de koordinasyon ve iş birliği yanı sıra 2019'dan bu yana gözlemlendiği üzere, çok sayıda rekabet ve çatışma unsurunu barındırmaktadır (Nsaibia ve Weiss, 2020).

Sahel bölgesindeki bu karmaşık jeopolitik durumla ilgili olarak, yerel çatışmaların özellikleri ve içinde geliştikleri siyasi, ekonomik ve toplumsal bağlamlar (devletlerin zayıflığı, kitlesel yolsuzluk, orduların az ya da çok yetkinliği, yoksulluk, demografik baskılar vb.) dikkatle analiz edilmelidir. Bu noktada, geleneksel olarak göçebeliğin hâkim olduğu bu coğrafyada, batı kökenli bir “merkezi devlet” kavramı halklar üzerinde son derece az bir etkiye sahiptir ve şeflik geleneksel bir yönetim biçimi olarak karşımızda durmaktadır (Châtaigner, 2019:126). Devletlerin başkentleri ile kırsal kesimler arasında ciddi bir otorite farkı söz konusudur ve devlet otoritesinin zayıfladığı bu bölgelerde, bazı araştırmacıların ifade ettiği üzere “cihatçı girişimciler” örgütsel faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır. Bu bağlamda, cihatçı bir ayaklanmanın patlak verebilmesi adına, yerel, toplumsal ve siyasi gerçeklere göre uygun bir ideolojik söylem geliştiren yerel Müslüman aktivistlerin ya da “cihatçı girişimciler”in öne çıktığı görülmektedir (İbrahim, 2019:93).

Farklı grupların, kabilelerin veya klanların arasında bazen sınır ötesi bir hal alan ittifakların ve çatışmaların karmaşıklığını da anlamak gerekir (Giblin, 2019:4). Bu noktadan hareketle, MUJAO'ya mensup kişilerin neredeyse %80'inin cihat için savaşmadan önce uyuşturucu taciri ve kaçakçı olduğu gözden kaçırılmamalıdır (Raineri ve Strazzari, 2015:266). Öte yandan, cihatçı hareketlerin kaynaklarının çoğu genellikle vergilerden, fidye ve yasadışı insan ticaretinden gelmektedir. Örneğin, Mağrip El-Kaidesi ya da Boko Haram, kontrolleri altına giren ve cezai faaliyetlerin (insan kaçırma, uyuşturucu kaçakçılığı vb.) gerçekleştiği bölgelerdeki şirketlerden milyonlarca dolar vergi toplamaktadır (İbrahim, 2019:90). Öte yandan, 2017'de Nijer hapisanelerinde yapılan görüşmelerde, Boko Haram mensubu 168 tutuklunun büyük çoğunluğunun ya isyancılar tarafından kaçırıldıkları ya da ordu baskısından kaçtıkları için bu gruba katıldıkları veya hükümetin adaletsizliklerine karşı protesto ettiği ortaya çıkmış ve yine bu gruptaki her beş kişiden yalnızca biri mücadeleye katılımlarını açıklamak için dinsel argümanlara başvurmuştur (Pérouse de Montclos, 2019:145-146).

1.2. Fransafrika ve Postkolonyal Bir Bölge Olarak Sahel

Fransa'nın Sahel politikasının kökleri büyük ölçüde sömürgecilik tarihinde bulunmalıdır. Fransa'nın bölgedeki sömürgeci varlığının tarihi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar gitmektedir. Bu anlamda, Sahraaltı bölgesini kapsayan ve şekil olarak bir kareyi andıran Batı Afrika dilimi (*pré-*

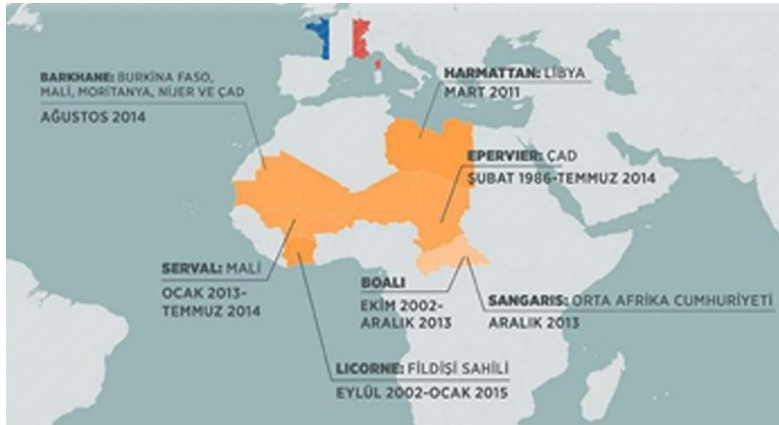
carré africain), Fransız dış politikası için tarihsel bir anlam ifade etmektedir (Severino ve Debrat, 2010:43-44). Ancak Fransa'nın birçok silahlı yerel grubun karşı çıkmasına rağmen Sahel'de belli bir toprak denetimi sağlaması için yirminci yüzyılın ilk çeyreğini beklemesi gerekecektir (Châtaigner, 2019:126). Sahel Afrikası ülkeleri dekolonizasyonla bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen, kendileri üzerinde büyük bir ekonomik ve siyasal etkisi olan eski sömürge gücüne oldukça bağlı kalmışlardır (Grégoire, 2019:15). Aslında bu dekolonizasyon dönemiyle karşılıklı bağımlılığa geçiş sürecinde, Fransa ile Sahel ülkeleri arasında günümüzde de devam eden ayrıcalıklı bir iş birliğinin inşasından bahsetmek mümkündür (Châtaigner, 2019:128). Bu sömürgecilik geçmişiyle bağlantılı olarak, Fransa ile Sahel bölgesi arasında coğrafi ve tarihsel yakınlığın yanısıra Fransızca da "etnisitelerarası bir araç" olarak işlev görmektedir (Dumont, 1990:19-20). Sahel ülkelerinin nerdeyse tamamında, Fransızca idari bir dil ya da yaşayan ikinci dil (özellikle de eğitim dili olarak) olma özelliği taşımaktadır.

Bölgedeki terör ve şiddet olaylarının artmasına ve *Barkhane* operasyonu gibi askerî eylemlerin etki alanının genişlemesine paralel olarak "Sahel-Sahra bölgesi" veya "Sahel-Sahra kuşağı" gibi coğrafi tanımlamalar da yaygınlaşmıştır. Bölgede devlet sınırlarının denetimi adeta kronikleşmiş bir sorun olup, aslında Tunus'tan Mali'ye ve diğer Sahel ülkelerine kadar yayılan bir durumdur. Bu sınır denetimi ve diğer regalyen fonksiyonları bağlamında "devletin dönüşü" beklenen hatta arzulan bir olgu halini almıştır (Martinez, 2019). Bu durum, bağımsızlıklar döneminden bugüne bilhassa Cezayir ve Libya gibi ülkeler için geçerlidir. Ancak bu ülkelerdeki yöneticiler güneydeki sınırlarının güvenliğiyle doğrudan ilgilenmemişler, bunun yerine yerel oyunculara birtakım finansal ve ticari avantajlar vermeyi yeğlemişlerdir. Fransız sömürgeleştirme politikalarının bir yansıması olarak bu zayıf yönetim ilişkileri günümüzde Sahel jeopolitikasını doğrudan etkilemektedir. Bu bölge, Fransa ve İngiltere gibi eski sömürgeci güçler için her şeyden önce, yerleşik köylülerin yaşadığı büyük bir "göçebe alanı" temsil etmiş ve bu kontrol edilmesi güç "topraksal boşluk" algısı sömürgeci güçler için belirli bir korku yaratmıştır (Pérouse de Montclos, 2019:144-145).

Genel olarak, Afrika'nın batı kesimi ve frankofon (fransızca konuşulan) Afrika ülkeleri Fransız dış politikasındaki merkezi konumunu sürdürmektedir (Vaisse, 2009:10). Charles de Gaulle döneminden beri Afrika, Fransa için ayrıcalıklı bir etki alanı olarak ele alınmalıdır (Kessler, 1999:153). Charles de Gaulle'ün Afrika politikası kültürel, ekonomik ve askerî olmak üzere üçlü bir sacayağı üzerine kuruluydu ve Afrika'yı Fransız dış politikası içinde özel bir yere koymuştu (Monnet, 2000:202). Bu çerçevede, Fransa'nın Afrika'ya

yönelik siyaseti dekolonizasyonla birlikte 1950'lerin sonundan itibaren uygulanmaya başlanan bir "iş birliği" dönemini hayata geçirmiştir (Turpin, 2009:1). Özellikle Afrika'ya yönelik olarak geliştirilen ekonomik kalkınma ve iş birliği politikası, dekolonizasyon sonrası Fransız dış politikasının temel alanlarından biri olarak kalmıştır (Kessler, 1999). Tarihsel açıdan, kalkınma ve ekonomik iş birliği alanı, aynı zamanda Fransa'nın izlediği frankofoni politikasının da temelini oluşturmuştur (Lacoste, 2009:219). Sahel ülkeleri dahil olmak üzere, Afrika ülkeleriyle yapılan kalkınma anlaşmaları ekonomi, enerji ve ticaret gibi devlet egemenliğiyle doğrudan ilintili konuları içermiştir (Pautet, 2013:44). Örneğin, 1946'da Afrika'nın Fransız etkisi altındaki kısmında "CFA fransı" adı altında ayrı bir para birimine geçilmiştir (Monnet, 2000:203). Günümüzde varlığını sürdüren ve bizzat Paris tarafından basılan bir para biriminin oluşturulması, Fransa ile Sahel ülkeleri arasında dekolonizasyon döneminden itibaren yakın ekonomik ilişkilerin geliştiğini de göstermektedir. Bu para birimine dayalı özel bir ticari-ekonomik alan, Soğuk Savaş'ın bitimine rağmen muhafaza edilmektedir (Châtaigner, 2019:128-129).

Şekil 2. Fransa'nın Afrika'daki Askerî Operasyonları

Kaynak: Anadolu Ajansı (Grafik Mohammed Farrag), 2016.

Fransa'nın Sahel bölgesiyle 1950'lerden sonra kurduğu postkolonyal bağları ve *Fransafrika (Françafrique)* tartışmasını anlayabilmek için, öncelikle bu dekolonizasyon sürecini ve eski Fransız sömürgesi Afrikalı ülkelerin deyim yerindeyse "boyunduruk altında bağımsızlık" sürecinden geçtiklerini akılda tutmak gerekir. *Fransafrika* terimi her şeyden önce, Fransa ile Sahraaltı Afrika'daki eski sömürgeleri arasında dekolonizasyon dönemine rağmen muhafaza edilen önceden yerleşmiş siyasal, ekonomik ve askerî

ilişkilerin bir bütünü ifade eder (Airault ve Bat, 2018:10). Bu nedenle, Sahel bölgesi de dahil olmak üzere Afrika, Fransız dış politikasının en tartışmalı ve tepki çeken coğrafi alanıdır (Kessler, 1999:159). İlkın, 1970’lerde Fransa’ya yakın bir politikacı olan Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Félix Houphouët-Boigny tarafından geliştirilen “Fransa-Afrika” terimi, sonraları Fransız yazar François-Xavier Verschave tarafından bir kitabında ironik bir biçimde “Fransafrika” kelimesine dönüştürülmüş ve bu tarihten sonra Fransa-Afrika ilişkilerinin karanlıkta kalmış yönleriyle ilgili birçok tartışmaya yol açmıştır (Verschave, 1998). Temelde, *Fransafrika* kavramı Fransa ile dekolonizasyonla kâğıt üstünde bağımsızlığını kazanmış eski Afrika sömürgelerine yönelik Fransa Cumhurbaşkanlığı, Fransız ordusu ve Fransız şirketleri arasındaki kurumsal bir sistemin ve Fransa’nın lehine gizli ve eşitsiz bir karşılıklı bağımlılık ağının meydana getirilmesini öngörmüştür (Noirot ve Tarrit, 2014:7-8).

Günümüzde her ne kadar *Fransafrika*’nın tamamen ortadan kalktığını ileri sürmek güç olsa da, bu tartışmaların Fransa’nın Afrika siyasetine verdiği önemi azalttığını düşünmek son derece yanıltıcı olacaktır. Alain Juppé ve Louis Schweitzer’ın kaleme aldığı “Fransa Avrupa ve Dış Politikası 2008-2020 Beyaz Kitabı”nda belirtildiği gibi, Afrika ve bu kıtadaki eski Fransız sömürgeleri Fransız dış politika alanındaki merkezi konumlarını sürdürmektedir (Kessler, 2013:34). Buna paralel olarak, Fransa’nın Afrika politikasında ve bilhassa Sahel’de askerî bir boyut ağırlığını korumayı sürdürmektedir. Askerî yardımlar ve Abidjan, Dakar, Diego-Suarez ve Fort-Lamy-N’Djamena gibi stratejik merkezler açısından, Fransa Kara Afrika’daki en önemli askerî güçlerden biri olarak görülebilir (Monnet, 2000:203). Fransa önceden imzaladığı savunma anlaşmaları aracılığıyla Senegal, Fildişi Sahili, Gabon, Çad ve Cibuti’de askerî birlikler bulundurmaktadır. Fransa’nın savunma anlaşmaları yaptığı Afrika ülkeleri arasında Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Komorlar Birliği, Kongo, Fildişi Sahili, Cibuti, Gabon, Gine, Ekvator Ginesi, Madagaskar, Mali, Moritanya, Nijer, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Seyşeller, Çad ve Togo yer almaktadır (Giblin, 2017:128-129).

Bu savunma anlaşmaları, imzalanan ülkede herhangi bir dış saldırı olduğunda devreye girecek askerî savunma ve dayanışma hükümlerini içermektedir. Böylelikle, Fransa 2000 yılından beri birçok kez Afrika’nın belli bölgelerine müdahalede bulunmuştur: Fildişi Sahili (*Licorne* operasyonu, Eylül 2002-Ocak 2015); Orta Afrika Cumhuriyeti (*Sangaris* operasyonu, Aralık 2013); Libya (*Harmattan* operasyonu, Mart 2011); Mali (*Serval* operasyonu, 2013). Aynı şekilde, sömürge geçmişi ve bağımsızlıklarından bu

yana geçen dönem göz önüne alındığında Fransa, Sahel devletleri ile yapılan askerî anlaşmaların bir sonucu olarak bölgesel güvenlik sorunlarının çözümünde güçlü bir şekilde yer almaktadır (Giblin, 2019:3). Fransa, Sahel devletleriyle son derece spesifik askerî bağlar kurduğu Soğuk Savaş döneminin kapanmasına karşın, bir şekilde bu bölgeyi ve genel olarak Afrika kıtasını aslında hiçbir zaman terk etmemiştir (Granvaud, 2014).

1.3. Fransa'nın Batı Afrika Sahel Kuşağına Bakışı: Askerî Bir Yaklaşım

Genel olarak askerî bir algının Fransa'nın Sahel politikasına etki ettiği ve İslam'ın radikalleşmesi üzerine odaklı bir jeopolitik temsille birlikte ayaklanma ve şiddet eylemlerinin kökeninde öncelikle dinsel etmenleri gören bir görüşün ağırlığı vurgulanmalıdır. Fransa'nın Sahel'e bakışındaki bu askerî nitelik ancak 2000'li yıllarla birlikte terörizmle mücadele bağlamına yoksulluk ve yaşadığı göçle mücadele perspektifini dahil edebilmiştir (Bisson, 2003) (Pérouse de Montclos, 2019:138). Fransa'nın Sahel bölgesi üzerine jeopolitik tehdit temsilleri, bu kapsamda özellikle askerî bir algıyla biçimlenmiştir. Bu doğrultuda, El Kaide veya IŞİD'in islamcı terörizmiyle mücadele, Fransız Savunma Bakanlığı için bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir (Fleury, 2013; Le Drian 2016). 11 Eylül'den sonra etki alanı genişleyen "küresel terörle savaş" bağlamında, birçok ülke gibi Fransa da askerî ve güvenlik stratejilerinde terörizm tehdidini ön plana almış olsa da, özellikle 2015-2018 döneminde Paris ve Nice gibi kentlerde gerçekleşen saldırılar Fransa açısından cihatçı tehdit söyleminin gelişmesine neden olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın resmî söyleminde ise, kökleri Arap dünyasında bulunan ve küresel planda "sınır tanımayan cihat" fikrinin temsilcileri olan El Kaide ve IŞİD'e bağlı grupların Sahra çölünün güneyine yerleşen bir tehdidin ulusötesi radikal niteliği sürekli vurgulanmaktadır. Ancak bu resmî Fransız Sahel bölgesi temsili, yerel gerçeklerle çelişmektedir. Mali'de Masina, Sikasso ve Kuzey bölgelerinden gençler, "küresel bir cihat" yerine esas olarak ailelerini, topluluklarını veya ekonomik faaliyetlerini korumak için çatışmalara katılmıştır (Théroux-Bénoni ve diğerleri, 2016). Benzer şekilde, Mali'nin Segou, Mopti ve Timbuktu bölgelerinde yapılan araştırmalar, bölgede yaşayanların özellikle güvenlikleriyle ilgili olarak herhangi bir silahlı grubu bir tehdit olarak tanımlamadığını göstermiştir (Farooghi ve Waugh, 2016).

Emmanuel Macron'la Fransız dış politikasında çok taraflılık vurgusu giderek daha ön planda tutulmakta ve askerî boyutun yanı sıra dış politikada çok boyutlu bir yaklaşım ortaya konmaktadır. Postkolonyal bir jeopolitik algı Fransız karar alıcılarda varlığını sürdürse de, Fransa'nın güncel stratejilerinde

sömürgecilik veya dekolonizasyon dönemlerinden kalan bir *vasilik* algısından uzak durulmaya çalışılmaktadır. Yine de, Afrika ve özellikle Sahel ülkelerinin Macron'un yön verdiği Fransız dış politikasının merkezinde yer aldıklarını belirtmek yanlış olmayacaktır. Güvenlikle ilgili meselelerin yanı sıra ekonomik ve kültürel sorunlar da Fransa'nın Afrika politikasında ağırlığını giderek artırmaktadır. 29 Kasım 2017 tarihinde Macron'un Ouagadougou'da verdiği söylevden hareketle, Fransa-Afrika ilişkilerinde, yaşamsal önemdeki askerî-güvenlik meselelerinin yanı sıra tarih, kültür, eğitim ve frankofoniye bağlı konular başı çekmektedir (Macron, 2017). Sahel kuşağına yönelik Fransız dış politikasında diplomasi, savunma ve güvenlik, kalkınma ve İnsan Hakları merkezli bütüncül bir stratejinin varlığından ve bu kapsamda Sahel ülkelerinin kendi ulusal kapasiteleriyle birlikte bölgesel güvenlik-kalkınma inisiyatiflerinin geliştirilmesi fikrinden bahsedilebilir. İkinci bölümde ele alacağımız G5 Grubu ve Sahel İttifakı'na Fransa'nın verdiği destek bu açıdan bir anlam kazanmaktadır (Châtaigner, 2019:125).

Fransa'nın Sahel kuşağına yönelik politikalarındaki askerî yaklaşımın perçinlenmesinde, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra şekillenen bölgesel ve uluslararası konjonktür etkili olmuştur. ABD ile yaşanan Irak krizi çerçevesinde Fransa'nın Ortadoğu'daki siyasal etki alanının daralmasıyla birlikte, Afrika yeniden *nihai* bir Fransız etki alanı olarak kavranmıştır. Afganistan ve Irak'taki ABD örneğine benzer bir şekilde Fransa da, uluslararası terörizm ve Sahel'deki devletlerin istikrarına yönelik tehdide karşı harekete geçerek bölgeye müdahalesini haklı çıkarmaya çalışmaktadır (Martinez, 2019). Ancak bunu yaparken, Fransa Sahel bölgesinde terörizmle tek başına mücadele etmemektedir. Sahel ülkelerinin ordularına ek olarak başka askerî güçler ve milis birlikleri söz konusudur. Diğer yandan, Sahel bölgesi, Avrupa'nın güneyinde Kuzey Afrika'ya ek bir güvenlik kuşağı olarak tasarlanmakta ve bu bölgedeki güvenlik politikaları bu çerçevede belirlenmektedir. Bu söylem ve stratejinin üstüne bir şekilde ülke sınırları tanımlanmakta sınır güvenliği terörist gruplara karşı bir mücadele şeklinde oturtulmaktadır (Martinez, 2019; Pérouse de Montclos, 2019:139). Fransa güvenliği açısından bakıldığında, Kuzey Afrika'yla birlikte Sahra-Sahel kuşağından oluşan bu güney kanadının jeopolitik öneminin giderek arttığı gözden kaçırılmamalıdır (Prost, 2019).

Avrupa-Afrika ilişkileri bağlamında, Fransa'nın bölgedeki terörizmle mücadele perspektifinin aynı zamanda AB'nin bölgeye yönelik yaklaşımına koşut olarak geliştiği görülür. Soğuk Savaş sonrası sivil-etnik çatışma tehditlerinin artması ve yakın coğrafyadaki tehditlerin Birliğin ekonomik güvenliğini tehdit eder hale gelmesi, AB'nin terörizmle mücadeleyi

gündemine almasına yol açmıştır (Güneylioğlu ve Savaş, 2016:105). 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra, bilhassa Madrid (2004) ve Londra (2005) terör saldırıları çerçevesinde terörizmle mücadele AB'nin stratejik hedeflerinden biri haline gelmiştir (Ovalı, 2006; Tangör ve Sayın, 2012). 2011 Suriye Krizi ve sonrasında küresel bir tehdit kaynağına dönüşen IŞİD'in Avrupa ülkelerinde gerçekleştirdiği kanlı saldırılar AB için IŞİD'le mücadeleyi öncelikli bir sorun haline getirmiştir. Böylelikle, Ortadoğu'nun yanı sıra Kuzey Afrika bölgesinde de terörizmle mücadele gündeme gelmiştir (Öztürk, 2019:192). Her ne kadar oldukça sınırlı kalmasından ötürü sıkça eleştirilse de, AB'nin NATO'nun desteği olmadan tek başına üstlendiği ve Soğuk Savaş sonrası Avrupa kıtası dışındaki ilk askerî misyonu olan Artemis operasyonu (2003) Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde gerçekleşmiştir (Güneylioğlu ve Savaş, 2016:107).

2. Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadelesinin Aşamaları ve Sorunları

3 Haziran 2020 tarihinde Fransız ordusu ve bölgedeki müttefikleri Mali'de gerçekleştirilen bir operasyonda Mağrip El-Kaidesi lideri Abdelmalek Droukdal'ın öldürüldüğünü duyurmuşlardır (Euronews, 2020a). Fransa'nın son on yıl içinde Sahel bölgesinde gerçekleştirdiği *Serval* ve *Barkhane* operasyonları, Cezayir savaşıdan bu yana Fransa'nın imza attığı en büyük askerî harekât olarak tarihe geçmiştir (Airault ve Bat, 2018:238). Bu strateji, 2014'ten beri G5 Sahel grubuna sahada askerî teçhizat ve finansman desteği olarak evrilmektedir.

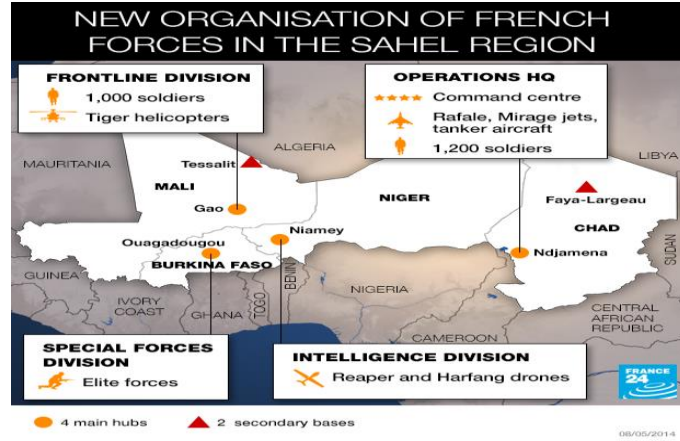
2.1. Fransa'nın "Terörle Savaşı"nın Başlangıcı: *Serval* Operasyonu ve Mali'ye Askerî Müdahale

Geçtiğimiz on yılda, Fransa Sahraaltı Afrika ve Sahel Kuşağı dahil olmak üzere Afrika'da Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Mali ve Fildişi Sahili gibi ülkelerde yedi operasyon gerçekleştirmiştir (Sayım, 2016). Aslında, Fransa'nın *Serval* operasyonuna kadar bölgeye müdahalesini gerektirecek herhangi bir terörist saldırı Fransa'da yaşanmamıştı. Cihatçı isyancıların Fransa'da 2013'e kadar hiçbir terörist saldırı gerçekleştirmemelerine karşın, Fransız ulusal çıkarlarını nasıl ve ne şekilde doğrudan tehdit ettikleri şimdiye kadar yanıtız kalmış bir sorudur. 2013 yılı başlarında, Fransa'yı endişelendiren asıl gelişme, cihatçıların Timbuktu ve Gao'dan güneye doğru Mali'nin başkenti Bamako'ya iniyor olmaları ve Sahel bölgesinde istikrarsızlığın artmasıydı. Fransız karar alıcılara göre, cihatçılar, başkent Bamako'yu ele geçirip Mali'nin tamamını Afganistan tarzı bir *Sahelistan'a* dönüştürüp uluslararası terörizm için yeni bir üs haline getirmeyi planlıyordu.

Ancak kimi yazarlara göre böyle bir hipotez pek de olası değildir. Çünkü Tuareg azınlığının nüfus yoğunluğu yüksek olan kentsel alanları kontrol etme şansı çok azdı ve bu çerçevede tarihsel-siyasal düzlemde öncelikle ülkedeki kuzey-güney bölgeleri ayrımı dikkate alınmalıydı (Pérouse de Montclos, 2019:143).

Mağrip El-Kaidesi ve kuzey Mali'de bu örgüte bağlı gruplar Nisan 2012'den Ocak 2013'e kadar dokuz ay boyunca Mali topraklarının üçte ikisini işgal edip bu bölgede bir yönetim ve yargı sistemi kurmuş ve kamu hizmetleri (hastaneler, insani yardım dağıtımı, polis misyonları vb.) sağlamaya çalışmışlardır (İbrahim, 2019:90). Mali hükümetinin isteği üzerine, Fransız ordusu, Libya'dan iyi donanımlı savaşçıların geri dönüşüyle de desteklenen Tuareg isyanına yardım ettikten sonra Mali'nin kuzey bölgesi Azavad'ın kontrolünü ele geçiren silahlı islamcı grupların güneye yönelik saldırısını durdurmak için Ocak 2013'te müdahale edip Azavad'ın bağımsızlığını kazanmasının önüne geçmiştir. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande 11 Ocak 2013'te yaptığı açıklamada, Fransız birliklerinin Mali'ye girdiğini, bölgedeki terörizm tehlikesinin Güney Mali'ye doğru yayıldığını, bunun ülkeyi ve hatta tüm bölgeyi tehlikeye attığını duyurmuştu (Notin, 2014:149).

Şekil 3. Sahel Bölgesinde Fransız Güçlerinin Yeni Organizasyonu

Kaynak: France24, 2014.

Ocak 2013'te gerçekleştirilen Serval Operasyonu bağlamında Kuzey Mali'ye yapılan Fransız müdahalesi, Sahel bölgesindeki güvenlik paradigmasını bir anlamda yeniden kurmuştur (Martinez, 2014). Fransız birliklerinin yanı sıra, BM Güvenlik Konseyi'nin 2100 nolu kararıyla 1

Temmuz 2013'ten bu yana Mali'de bulunan ve 56 ülkenin birliklerinden oluşan MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) barış koruma misyonunu üstlenmiştir (Châtaigner, 2019:132). Bu çok uluslu askerî güç dünyada en fazla kayıp veren birliklerin başında gelmektedir: 2016 yılı verilerine göre, öldürülen her bir cihatçıya karşılık 3 asker kaybedilmiştir. 2014'ten beri Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yer alan BM'ye bağlı çok uluslu MINUSCA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic) gücü de benzer bir görev tanımıyla bölgede bulunmaktadır (Pérouse de Montclos, 2019:140). Bu iki misyon karşılaştırıldığında, Bangui'deki MINUSCA'nın aksine, MINUSMA Bamako'daki iktidar üzerinde çok daha az kontrole sahiptir. Bu nedenle, MINUSMA, güvenlik aygıtlarının reformu ve savaşçıların terhis edilmesi konusunda somut bir ilerleme sağlayamamıştır. Haziran 2015'te Bamako'da imzalanan Cezayir Barış Anlaşması⁴ Mali ordusuna katılmak istemezlerse sivil hayata yeniden entegrasyonlarını kolaylaştırarak yaklaşık 10.000 Tuareg isyancının silahsızlandırılıp terhis edilmesini öngörmüştür. Ancak, MINUSMA'nın Mali'deki ateşkesin uygulanması ve izlenmesindeki rolü oldukça sınırlıdır (Pérouse de Montclos, 2019:141). Tuareg hareketleriyle yapılan bu anlaşmaya rağmen, Mali devleti hâlâ kuzey bölgeleri üzerindeki egemenliğini geri kazanamamıştır. Bu durum, Mali ordusunun cihatçıları etkisiz hale getiremediğini ve diğer bölgeleri de içine alacak şekilde güvensizliğe karşı mücadele edemediğini göstermektedir (Grégoire, 2019: 8).

Bugün Mali krizi hâlâ sona ermemiştir. Serval operasyonu'nu devralan Barkhane operasyonuna rağmen Mali'deki güvenlik tehdidi hem ülkenin merkezine doğru ilerlemiş hem de sınırların ötesine geçmiştir. Bu kırılgan ve istikrarsız güvenlik ortamında tüm Sahel devletleri askerî harcamalarını artırarak maliyetli güvenlik politikaları uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Sahel devletlerinin neredeyse tamamı halen güvenlik ve adalet mekanizmasını ortaya koymakta zorlanmaktadır (Antil, 2019). İslamcı cihatçılar Kuzey Burkina Faso ve Batı Nijer'de saldırılarına devam etmektedirler. Bu bağlamda, Cezayir Barış Anlaşması'nın tam olarak gerçekleşmesi daha da zorlaşmaktadır. Ancak diğer yandan Fransa'nın bölgedeki askerî varlığı muhtemelen yeni ve kapsamlı bir cihatçı isyanın önünde ciddi bir engeldir (Grégoire, 2019:10).

2.2. Sahel Kuşağında Sürdürülmesi Güç Bir Stratejik Hamle Olarak Barkhane Operasyonu

Fransa'nın Ağustos 2014'ten beri yürüttüğü *Barkhane* operasyonu Burkina Faso, Mali, Moritanya, Nijer ve Çad gibi Sahel ülkelerini doğrudan

etkilemektedir (Sayım, 2016). 2014 yazında başlayan bu operasyon Mali’de *Serval*, Çad’da *Épervier* adı altında yürütülen operasyonların yerine geçmiştir (Châtaigner, 2019:132). Sahel bölgesindeki güvenlik tehditlerinin yayılmasını önleme amacını taşıyan *Serval* operasyonundan sonra *Barkhane* operasyonu da Fransız birliklerinin cihatçı gruplara karşı sürekli mücadele ettiği bir sistem kurmuştur. Aslında bu cihatçı gruplar için, Fransa’nın Sahel’e müdahalesi büyük bir “nimet”tir. Çünkü bölge merkezli cihatçı hareketlerin somut, erişilebilir, görünür bir hedef etrafında yapılandırılmasına izin vermiştir. Ayrıca, Fransızları bölge dışına çıkarma hedefi çerçevesinde, Orta Doğu’daki ABD gibi, Sahel’deki yerel müttefikleriyle birlikte Fransa da Müslümanların savaşaacağı ortak düşmanlar haline gelmiştir (Martinez, 2019). Gerek Mağrip El-Kaidesi gerekse Büyük Sahra İslam Devleti’nin, bölgedeki kabile, klan ve diğer yerel oyuncularla Fransa’ya nazaran çok daha kapsamlı ilişkiler geliştirebildiği gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin, Mağrip El-Kaidesi, Sahel devletlerinin yetersiz kaldığı bölgelere hizmet götürmekte ve Fulaniler gibi belirli grupların haklarını savunmaktadır. Büyük Sahra İslam Devleti ise, Sahel hükümetlerine muhalif ve intikamcı gençleri kendi safına çekmek yönünde bir strateji izlemektedir (Nsaibia ve Weiss, 2020).

Öte yandan, *Serval* ve *Barkhane* operasyonları, NATO’nun Libya müdahalesinden (2011) sonra bölgeyi istikrarsızlaştıran ikinci önemli etmen olarak algılanmakta ve bu operasyonların varlık nedenleri hem Kuzey Afrika hem de Sahel bölgelerinde halen tam olarak kavranamamaktadır. Bu noktada aslında bir uluslararası siyasal iletişim zaafı olarak Fransa’nın hem savunma hem de dış politika düzleminde askerî varlığını bölge halklarına anlatamamasının sonuçlarını görebiliriz. 2013’ten bu yana süregelen askerî operasyonların nedenlerinin ve amaçlarının tam olarak kavranmaması ve anlatılamaması, Fransa’nın bölgeye ilişkin yaklaşımında komplo teorilerinin gelişmesine sebep olmaktadır (Martinez, 2019).

Serval operasyonunun gerçekleştiği 2013 yılından önce cihatçıların çoğunlukla Sahra çölünde, özellikle güney Cezayir, Tunus ve Libya ile kuzey Mali, Nijer ve Moritanya arasında bulduklarını görebiliriz. Bugün ise cihatçılar Sahel bölgesinin neredeyse tamamına inmiş durumdadırlar. Mali’nin merkezinde faaliyet göstermekte, Burkina Faso’ya doğru yayılıp Fildişi Sahili’nin Atlantik kıyısında saldırılar gerçekleştirmektedirler. Mali’de, *Serval* ve *Barkhane* operasyonları daha önce Timbuktu veya Gao bölgeleriyle sınırlı cihatçı ayaklanmaların Moritanya’dan Sudan’a kadar olan coğrafyaya genişlemesine yol açmıştır. Diğer yandan, bu dış operasyonlarla artan askerî baskı, isyancıları radikalleştirmiş ve yaptıkları saldırıları daha acımasız hale getirmiştir (Pérouse de Montclos, 2019:142). Bugün, *Barkhane* operasyonu kimi analistlere göre ciddi bir çıkmazın içine girmiştir. Buna göre, Sahel

bölgesiyle ilgili yapılan resmî açıklamaların aksine, sahadaki güvenlik durumu artık kontrol edilebilir olmaktan çıkmıştır (Clément-Bollé, 2019).

Şekil 4. Fransa'nın Afrika'daki Barkhane Operasyonu

Kaynak: France24, 2014.

Fransa'da 2015, 2016 ve 2018'de neredeyse arka arkaya gerçekleşen korkunç terör saldırıları, savunma ve dış politika alanındaki Fransız karar alıcıları haklı olarak endişelendirmektedir. *Barkhane* operasyonunun sürdürülmesi jeopolitik nedenlerle yakından bağlantılıdır. *Barkhane* operasyonu bu nedenle cihatçıların Sahra çölü bölgesiyle birlikte Sahel ülkelerini ele geçirmelerini ve Avrupa'dan uzak olmayan geniş bir bölgeyi istikrarsızlaştırmalarını engellemeyi amaçlamaktadır (Giblin, 2019:4). Ancak Fransız resmî söylemindeki "her yerde var olan" küresel bir cihadın kaygı verici algısı ile *Barkhane* operasyonunun gerçekleştiği kısıtlı coğrafi alan birbiriyle uyuşmamaktadır. Sahel bölgesi Moritanya, Çad, Burkina Faso, Mali, Nijer gibi başlıca beş ülkenin dışında aynı zamanda daha geniş bir çerçevede tüm Sahra çölüyle birlikte Kabo Verde'den Afrika Boynuzu'na kadar olan coğrafyayı içine almaktadır (Pérouse de Montclos, 2019:138-139). Öte yandan, 2014-2018 arasındaki terörist hareketlerin evrimi incelendiğinde, taktiksel değişikliklerle birlikte çatışmaların daha kalabalık bölgelere (Burkina Faso, Nijer ve Mali arasındaki bölge, Mali'nin iç kısmı ve Burkina Faso'nun doğusu) doğru kaydığını saptamak mümkündür (Châtaigner, 2019:132). Ancak, Fransız ordusu sadece Batı Afrika'da yer alan ve Fransa'nın 1960'lardan bu yana dekolonizasyon sürecinde savunma anlaşmaları yaptığı frankofon ülkelerde konuşlandırılmıştır. Bu stratejik tercih, Somali, Cibuti ve Kızıldeniz'e yönelik birtakım saldırılara rağmen

Sahel'in doğu bölümünü ve Afrika Boynuzu dahil bir bütün olarak Doğu Afrika'yı tamamen göz ardı etmektedir (Pérouse de Montclos, 2019:138).

2.3. G5 Sahel Grubu ve Sahel İttifakı: Sınırlı Çok taraflılık Denemeleri

Resmî olarak Şubat 2014'te Nouakchott'ta (Moritanya) kurulan G5 Sahel, Sahel kuşağında bulunan Mali, Moritanya, Çad, Burkina Faso ve Nijer'i bir araya getiren bölgesel bir birliktir. *Barkhane* Operasyonu'nda görev yapan askerler günümüzde çabalarını G5 Sahel grubu adı verilen devletlerin sınır bölgelerine yoğunlaştırmaktadır. G5 Sahel'in amaçları arasında; üye ülkelerin meydana getirdiği alanda kalkınma ve güvenlik koşullarını güvence altına almak, Sahel halklarının yaşam koşullarını iyileştirecek bir stratejik çerçeve sunmak, kalkınma ve güvenlikle ilgili sorunları birlikte ele almak ve kapsayıcı ve sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma perspektifi ortaya koymak sayılabilir (G5 Sahel, 2020). G5 Sahel grubu, sınır çatışmaları ve bölgedeki kalkınma ve güvenlik problemlerinin ancak kolektif bir şekilde ele alındığında bir etki doğuracağı fikrine dayanmaktadır (Châtaigner, 2019:124). Bununla birlikte, her biri kendi siyasal gündemini takip eden Sahel devletleri arasındaki koordinasyon resmî söylemde ifade edilen düzeye erişememiştir. Öte yandan, G5 Sahel grubu bazı yazarlara göre, çoğu zaman bir G3 (Mali, Burkina Faso ve Nijer) ek bir G2 (Moritanya ve Çad) şeklinde ikili bir yapı olarak görülebilir (Pérouse de Montclos, 2019:140).

6 Şubat 2017'de kurulan ve 5.000-10.000 kişi arasında silahlı güce sahip olan G5 Sahel Ortak Gücü, Afrika'nın G5 Sahel grubuna üye beş frankofon Sahel ülkesi tarafından oluşturulmuştur. Fransa tarafından bir "Afrika girişimi" olarak sunulan G5 Sahel Ortak Gücü aslında Fransız ordusunun bölgeden kademeli olarak ayrılmasını haklı çıkarabilecek ortak bir güçle donatılmıştır. Fransa Savunma Bakanı Florence Parly'nin 2018 yılı başlarında söz ettiği üzere, bölgedeki önemi giderek artan G5 Sahel Ortak Gücü, bölgede ilelebet faal durumda kalmayacak olan *Barkhane* operasyonunun yerine geçmeyi hedeflemektedir (Châtaigner, 2019:125).

G5 Sahel Ortak Gücü, Mağrip El-Kaidesi, el Murabitun, IŞİD ve Boko Haram gibi terörist gruplara karşı mücadele veren Fransız birlikleri ve MINUSMA'ya destek vermeyi amaçlamaktadır (Doğru ve Kebe, 2018). G5 Sahel, az gelişmiş bölgelerde nüfusun büyük bir kısmının geçimini sağladığı sınır ötesi ticareti ile mücadele ederek terörizmin gelir kaynaklarını kurutmayı amaçlamaktadır. Ancak, Sahel koalisyonuna bağlı birlikler, sınırların her iki tarafında 50 ila 100 km derinliğe kadar takip etme yetkisi ile bölgede bir şekilde işsizliği arttırma riskini doğurmuşlardır. Bu strateji örneğın Agades

bölgesinde yerel ekonominin zayıflamasına neden olmuştur (Pérouse de Montclos, 2019:148). Diğer yandan, bu durum G5 Sahel grubunu ve planlanan askerî operasyonları olumsuz etkilemektedir. Bu operasyonların sahada bir etki doğurması için, 2018 verilerine göre toplam 423 milyon avro gerekiyordu. Bununla ilgili olarak, AB 50 milyon avro, Suudi Arabistan 100 milyon dolar, Birleşik Arap Emirlikleri 30 milyon dolar, ABD 60 milyon dolar, Fransa ise 60 milyon avroluk askerî teçhizat taahhüt etmiştir. Bunun haricinde, her bir G5 Sahel ülkesi 10 milyon avro taahhüt etmiştir (Doğru ve Kebe, 2018). Bu finansman sorununun gösterdiği üzere, G5 Sahel grubunu doğrudan bir Fransız dış politikası unsuru olarak değil, Fransa'yla birlikte diğer AB üyeleri, ABD ve BM'nin de desteklediği bölgesel çok taraflı bir yapı olarak ele almak doğru olacaktır (Pérouse de Montclos, 2019:140).

G5 Sahel'in 13 Ocak 2020'de Fransa'nın Pau kentinde gerçekleşen son zirvesinde, Fransa ile Sahel ülkeleri arasındaki askerî-ekonomik ilişkiler ve bölgedeki Fransız askerî varlığının meşruiyeti ve Sahel bölgesine yönelik bölgesel ve uluslararası oyuncuların (BM, AB ve Afrika Birliği vb.) katılımıyla geliştirilecek yeni stratejiler masaya yatırılmıştır (Euronews, 2020b). Bu konu, aslında Sahel bölgesine yönelik yeni bir ilişki biçimi ortaya koymaya çalışan Macron'un 2017'de Ouagadougou'da altını çizmiş olduğu Sahel ile "ortaklık boyutu" fikriyle ilintilidir (Macron, 2017). Fransa bir yandan kademeli olarak *Barkhane* operasyonunu sonlandırmayı düşünürken, diğer yandan G5 Sahel gibi bölgesel savunma ve güvenlik birimlerinin sorumluluklarının artmasına ağırlık vermektedir. Fransa'nın operasyonları ve G5 Sahel grubu, bölgede artan terör eylemleri karşısında etkisiz kalmanın yanı sıra bölge halkları nezdinde anlamını da yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır (Pérouse de Montclos, 2019:149). Sahel'de bölgesel ve çok taraflı bir güvenlik stratejisinin başarısı iki koşulun sağlanmasına bağlıdır: İlk olarak, yeniden egemenlik sağlanan bölgelerde Sahel devletlerinin tam ve kesin bir şekilde meşruiyetlerini sağlayacak eylemler için bir sinerji gereklidir. İkinci olarak, Sahel bölgesindeki jeopolitik krizin siyasal, ekonomik ve kültürel nedenlerini göz önüne alacak bütünsel bir yaklaşımın geliştirilmesi son derece önemlidir (Châtaigner, 2019:133).

G5 Sahel grubunun eylem planında, bölge halklarının cihatçı ayaklanmalardan etkilenmemesini hedefleyen kalkınma yardımları ve ekonomik iş birliği gibi konular önemli bir yer tutmaktadır. Fransa, AB ve diğer uluslararası fon kaynakları, terörizmin etkilediği bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınmasını teşvik etmektedirler. Çad gölü bölgesinde Fransız Kalkınma Ajansı'nın (AFD) başlattığı projeler ve Sahel İttifakı (*Alliance Sahel*) bu çerçevede ele alınmalıdır (Châtaigner, 2019). G5 Sahel ile Sahel

İttifakı arasında kurulan iş birliği 30 Ekim 2018 tarihinde Niamey’de imzalanan anlaşma protokolüyle somut hale gelmiştir (Châtaigner, 2019:135). Sahel İttifakı girişimi, bir yönüyle kalkınma yardımları vasıtasıyla bölgede teröristlere karşı bir yumuşak güç (*soft power*) alanının oluşturulmasını öngörmektedir. AB içinde Fransa ve Almanya, G5 Sahel’in askerî eylem planıyla örtüşen Sahel için bir kalkınma ittifakına destek vermektedir (Châtaigner, 2019:135). İlk başta Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve Alman Şansölyesi Angela Merkel tarafından Temmuz 2017’de Sahel bölgesindeki farklı kalkınma inisiyatiflerini koordine etmek için oluşturulan Sahel İttifakı altı temel eylem alanı belirlemiştir. Bunlar sırasıyla gençlerin istihdam edilebilirliği; tarım, kalkınma ve gıda güvenliği; enerji ve iklim; yönetim, ademi merkeziyetçilik; temel hizmetler ve son olarak iç güvenlidir. 12 üyeden (Dünya Bankası, BM Kalkınma Programı, Afrika Kalkınma Bankası, AB, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, İspanya, Lüksemburg, Danimarka ve Hollanda) oluşan Sahel İttifakı, 2019 yılı verilerine göre, 9 milyar avroluk bir bütçeyi yönetmekte ve Sahel bölgesinde yaklaşık 600 projeyi yürütmektedir (Châtaigner, 2019:134).

Bu noktada, Fransa’nın Sahel bölgesine yönelik kalkınma yardımı ve ekonomik iş birliği politikasında Sahel İttifakı’nın oluşumundan çok öncesine, dekolonizasyon dönemine kadar giden bir yaklaşımın varlığından bahsetmek gerekir. Fransa, 1970’li yıllarda ABD’nin yanı sıra daha sonra “Sahel ve Batı Afrika Kulübü” adını alacak olan ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) çerçevesinde bir platform işlevi gören *Sahel Kulübü*’nü meydana getiren ülkelerden biriydi. Özellikle Sahel bölgesinde sıkça yaşanan gıda krizlerine bir çözüm bulunmasını hedefleyen ülkelerden biri olarak Fransa, Sahel bölgesiyle ilgili yıllar içinde geliştirdiği dış politikada en az gelişmiş ülkelere yönelik güçlendirilmiş kalkınma yardımı ilkesinin altını sürekli çizmiştir (Châtaigner, 2019:129-130).

Ancak 1990’lardan bu yana Afrika’ya gerek Fransa gerek AB aracılığıyla giren dış yardımın etkisinin, yerleşik siyasal yönetimlerin yolsuzluklarından ötürü yaklaşık 30 yıldır somut bir netice doğurmadığı da ifade edilmelidir (Lacoste, 2009:218-219). Bir yönüyle, daha fazla yardımın bölgedeki Fransız ordusunun popülaritesini artıracığı kesin değildir. Ayrıca, Sahel İttifakı, sadece bölgedeki frankofon ülkeleri kapsarken, kalkınma ihtiyaçları aslında Darfur ve Eritre sınırlarına kadar tüm Sahel-Sahra kuşağını ilgilendirmektedir. Başka bir deyişle, Fransız yardımlarının coğrafi kapsamı, hepsi birbirine bağlı olarak sunulan cihatçı grupların operasyonel alanına tekabül etmemektedir. Fransa’nın desteklediği Sahel İttifakı’nın stratejik vizyonu, temelde kaçakçılığa bağlı ekonomilerin yalnızca isyancılara, insan tacirlerine ve

göçmen kaçakçılarına fayda sağlayacağı fikrine dayanmaktadır. Oysa bu, sahadaki gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Fransız karar alıcılar, her şeyden önce Fransa'nın müttefiki Sahel devlet temsilcilerinin de bu karanlık ekonomik ilişkilerden (kaçakçılık, insan ticareti, yasadışı uyuşturucu ve silah ticareti vb.) yararlandığını bir şekilde görememektedirler (Pérouse de Montclos, 2019:150).

Sonuç

Fransa, uluslararası kamuoyundaki ortaklarıyla birlikte Sahel bölgesindeki güvenlik krizinin çözümünde başat bir rol oynamayı sürdürmektedir. Fransa'nın hem Afrika'nın genelinde hem de Sahel bölgesinde oynadığı bu rol dekolonizasyonla birlikte gitgide daha çok eşitlikçi bir diyaloga doğru evrilmiş gözükmektedir. Bugün, Fransa ile G5 Sahel ülkeleri arasındaki ilişkilere de etki eden bu dönüşüm çerçevesinde Sahel'de kalıcı bir barış için daha kapsayıcı çözümlerin bulunması hedeflenmektedir. Sahel'de yürütülen terörizmle *Fransız tarzı* mücadele politikası, gerek askerî iş birliği gerekse kalkınma yardımları konusunda çok taraflı bir düzlemin altını çizmektedir. Ayrıca Fransa bölgeyle ilgili olarak geçmişten günümüze taşıdığı postkolonyal yükü artık bir şekilde hafifletme eğilimindedir. Fransa'nın Sahel krizinin çözümü için savunduğu “kalkınma olmadan siyasal çözüm olmayacaktır” tezi, diğer uluslararası ve bölgesel oyuncular tarafından kabul görmektedir.

Fransa Sahel ülkeleriyle sömürgeleştirme sürecinde kurduğu ikili eşitsiz ilişkilerin yerine görece şeffaf çok taraflı yapıların geçmesini hedeflemektedir. Öte yandan, Afrika'nın diğer alt-bölgelerinde görüldüğü gibi, Sahel'de de Fransa'nın karşısına Çin, Rusya, Brezilya, Kanada, ABD, İngiltere gibi birçok bölgesel ve uluslararası rakip ülke çıkabilmektedir. Bugün Fransa, sömürgecilik tarihinden kaynaklanan ayrıcalıklı bir ticari-ekonomik iş birliğinin mirasçısı olsa bile, Çin gibi küresel güç olma hedefine sahip bir ülke Sahel ülkeleriyle çok yakın stratejik bağlar kurabilmektedir. Askerî düzlemde ise, birçok Sahel ülkesiyle imzaladığı savunma anlaşmaları ve yakın dönemdeki bölgeye müdahaleleri bağlamında Fransa halen “Afrika'nın jandarması” olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, Fransa'nın dışında, G5 Sahel ülkeleri başka birçok ülkeyle (ABD, Birleşik Krallık vb.), bölgesel (AB) veya uluslararası örgütle (BM) güvenlik ve ekonomik kalkınma konusunda yakın ilişkiler içinde bulunmaktadır.

Sonuçta, ikili, bölgesel ve çok taraflı askerî ve ekonomik inisiyatiflerin giderek ön plana çıktığı Sahel bölgesindeki Fransız varlığı günümüzde artık sömürgecilik dönemindeki özel ve ayrıcalıklı Fransa-Batı Afrika ilişkisinden

kademeli olarak uzaklaşmaktadır Bununla birlikte postkolonyal düzlemde Fransa, Sahel bölgesinde muhafaza ettiği ekonomik, siyasal ve kültürel faktörlerle karşılaştırıldığında özellikle askerî-stratejik unsurları önemsemektedir. Genel itibariyle, sert güç (*hard power*) olarak sınıflandırılabilir askerî ve stratejik bir Sahel politikası izleyen Fransız karar alıcılar, bir bakıma Sahel krizinin çözümünün bugün için öncelikle politik ve hatta jeopolitik olduğunu tam olarak kavrayamamaktadır. Temel itibariyle, Sahel krizinin çözümü, yozlaşmış ve otoriter rejimlerin değişmesinden geçmektedir. Sahel'de terörizme karşı Fransa'nın liderliğindeki mücadele politikalarının belki de başlıca ikilemi, halen başarısız ve yozlaşmış ordulara dayanıp dayanmaması üzerine kuruludur. Bölgedeki terörist gruplara karşı yürütülen asimetrik bir savaşın tam ortasında bulunan Fransa, bir yandan bölgedeki Fransız karşıtlığının arttığına tanık olmakta bir yandan da bölgesel ve uluslararası platformlarda Sahel'den çıkış yollarını aramaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Abul Ma'ali M.M. (2014), *Al-Qa'idah wa Hulafa'uha fi Azawad*, Aljazeera Center for Studies, Doha.
- Airault, P. ve Bat, J.-P. (2018). *Françafrique. Opérations secrètes et affaires d'État*. Paris: Éditions Tallandier.
- Alliance Sahel (Sahel İttifakı). Resmî Web Sitesi. <https://www.alliance-sahel.org/> (Erişim Tarihi: 15.7.2020).
- Antil, A. (2019, 6 Ekim). Au Sahel, les Etats n'assurent même plus la sécurité ou la justice. *Le Monde*, Tribune, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2019/10/06/au-sahel-les-etats-n-assurent-meme-plus-la-securite-ou-la-justice_6014445_3212.html (Erişim Tarihi: 24.6.2020).
- Bisson, J. (2003). *Mythes et réalités d'un désert convoité: le Sahara*. Paris: L'Harmattan.
- Çetinkaya, K. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Sahra altı Afrika'sında Terörizm: Boko Haram İncelemesi, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2(1), 1-23.
- Châtaigner, J.-M. (2019). Sahel et France, enjeux d'une relation particulière. *Hérodote*, 1(172), 123-136.
- Clément-Bollée, B. (2019, 4 Kasım). Au sujet du Sahel, la France a de quoi s'inquiéter : l'opération "Barkhane" semble dans l'impasse. *Le Monde*, Tribune. https://www.lemonde.fr/idees/article/2019/11/04/pour-sortir-du-bourbier-au-sahel-il-est-urgent-de-repenser-notre-strategie_6017912_3232.html (Erişim Tarihi: 8.7.2020).
- Demirci, S. R. (2017). İşid'in Genişleyen Afrika Ağı: Boko Haram ve Eş Şebab Uzantisi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Afro-Avrasya Özel Sayısı 1, 195-211.
- Doğru, A. ve Kebe, N. M. (2018). Afrika'daki terörle mücadele birimi: G5 Sahel Ortak Gücü, Anadolu Ajansı, 10.01.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrikadaki-terorle-mucadele-birimi-g5-sahel-ortak-gucu-/1027039> (Erişim Tarihi: 20.7.2020).
- Dumont, P. (1990). *Le Français. Langue Africaine*. Paris: L'Harmattan.
- Euronews (2020a). El Kaide'nin Kuzey Afrika lideri Abdelmalek Droukdal öldürüldü, 6.6.2020, <https://tr.euronews.com/2020/06/06/el-kaide-nin->

- kuzey-afrika-lideri-abdelmalek-droukdal-mali-de-olduruldu (Erişim Tarihi: 29.6.2020).
- Euronews (2020b). Sahel Zirvesi Fransa'da başlıyor, 13.1.2020, <https://tr.euronews.com/2020/01/13/sahel-zirvesi-fransa-da-basliyor-mali-nijer-bati-afrika> (Erişim Tarihi: 7.7.2020).
- Farooghi M. ve Waugh L. (2016). 'Ils nous traitent tous comme des djihadistes' Dépasser la notion d'extrémisme violent pour mieux consolider la paix au Mali, Londres: International Alert.
- Fleury, J. (2013). *La France en guerre au Mali. Les combats d'AQMI et la révolte des Touareg*. Paris: Jean Picollec.
- France24, <https://www.france24.com/en/> (Erişim Tarihi: 10.7.2020).
- G5 Sahel. Resmî Web Sitesi. <https://www.g5sahel.org/> (Erişim Tarihi: 20.6.2020)
- Giblin, B. (2017). *Le paradoxe français. Entre fierté nationale et hantise du déclin*. Paris: Armand Colin.
- Giblin, B. (2019). Éditorial. *Hérodote*, 1(172), 3-4.
- Granvaud, R. (2014). Présence militaire française: le retour aux fondamentaux? Thomas Noirot et Fabrice Tarrit (coord.), *Françafrique. La famille recomposée*. Paris: Éditions Syllepse, 83-154.
- Grégoire, E. (2019). Le Sahel et le Sahara entre crises et résiliences. *Hérodote*, 1, 172, 5-22.
- Güneylioğlu M. ve Savaş, C. İ. (2016). Avrupa'da Siyasal Birlik Projesinin Sınırları ve İkilemleri: ODGP üzerine bir değerlendirme. R. İzol, S. Atvur ve T. Öztürk (Ed.). *21. yüzyılda Avrupa. Riskler, Fırsatlar, Yeni Politik Tartışmalar*. Ankara: Seçkin, 97-124.
- İbrahim, İ. Y. (2019). Insurrections Djihadistes en Afrique de l'Ouest: Idéologie Mondiale, Contexte Local, Motivations Individuelles. *Hérodote*, 1(172), 87-100.
- Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD ile Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 92-108.
- Kessler, M.-C. (1999). *La politique étrangère de la France. Acteurs et Processus*. Paris: Presses de Sciences Po.

- Kessler, M.-C. (2013). L'outil diplomatique français, le temps des concurrences. *Questions Internationales*, No. 61-62, Mai-août, 33-43.
- Lacoste, Y. (2009). *Géopolitique. La longue histoire d'aujourd'hui*. Paris: Larousse.
- Le Drian, J.-Y. (2016). *Qui est l'ennemi?* Paris: Cerf.
- Le Drian, J.-Y. (2017). Déclaration sur la force conjointe du G5 Sahel et la lutte contre le terrorisme, au Conseil de sécurité à New York, le 30 octobre 2017, <https://www.vie-publique.fr/discours/204087-declaration-de-m-jean-yves-le-drian-ministre-de-leurope-et-des-affair> (Erişim Tarihi: 13.7.2020).
- Macron, E. (2017). Discours à l'université de Ouagadougou, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/11/28/discours-demmanuel-macron-a-luniversite-de-ouagadougou> (Erişim Tarihi: 24.05.2020).
- Marcoux, R. (2018). La place de l'Afrique dans la Francophonie: une question de nombres? *Questions Internationales*, no. 90, Mars-avril, 113-117.
- Martinez, L. (2014). L'Afrique du Nord en 2013, à l'aune de la crise au Mali. Frédéric Charillon et Alain Dieckhof (dir.), *Afrique du Nord et Moyen-Orient: l'échec du rêve démocratique*. Paris: La Documentation française.
- Martinez, L. (2019). Chapitre 8. Désastre sécuritaire et désintégration régionale. L. Martinez, *L'Afrique du Nord après les révoltes arabes*. Paris: Presses de Sciences Po, 165-191.
- Monnet, S. (2000). *La politique extérieure de la France depuis 1870*. Paris: Armand Colin.
- Nievas D. (2014). Rebellion and Sharia in the Sahel: An Analysis of the Tuareg Rebellion and the Occupation of Northern Mali by Armed Jihadist and Islamist Groups, *UNISCI Discussion Papers*, 34, January.
- Noirot, T. ve Tarrit, F. (2014). Introduction: Encore la Françafrique!? Thomas Noirot et Fabrice Tarrit (coord.), *Françafrique. La famille recomposée*. Paris: Éditions Syllepse, 7-12.
- Normand, N. (2018). Le Sahel peut-il retrouver la paix? *Commentaire*, 2018/4, 164, 839-846.
- Notin, J.-C. (2014). *La Guerre de la France au Mali*. Paris: Taillandier.

- Nsaibia, H. and Weiss, C. (2020). The End of the Sahelian Anomaly: How the Global Conflict between the Islamic State and al-Qa`ida Finally Came to West Africa, *Sentinel*, Combating terrorism Center (CTC) at West Point, Vol. 13, Issue 7 (July), <https://ctc.usma.edu/the-end-of-the-sahelian-anomaly-how-the-global-conflict-between-the-islamic-state-and-al-qaida-finally-came-to-west-africa/> (Erişim Tarihi: 1.8.2020)
- Ovalı, ř. (2006). AB'nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırılarının Etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(3), Bahar, 77-102.
- Öztürk, Y. (2019). Avrupa Birliği'nin Uluslararası Terörizmle Mücadele Stratejileri, *Academic Knowledge*, 2(2), 188-199.
- Pautet, A. (dir.) (2013). *La France une puissance moyenne dans la mondialisation*. Paris: Éditions Ellipses.
- Pérouse de Montclos, de M.-A. (2019). La Politique de la France au Sahel: Une Vision Militaire. *Hérodote*, 1(172), 137-152.
- Poupart, P. (2019). Quand la puissance se disperse: les relations entre le Sahara-Sahel et le Maghreb depuis la chute du colonel Kadhafi (2011-2018). *Hérodote*, 1(172), 101-121.
- Prost, Y. (2019). "Front Sud": La sécurité de la France se joue-t-elle en Afrique? *Revue internationale et stratégique*. 1(113), 46-58.
- Raineri, L. ve Strazzari, F. (2015). State, secession, and Jihad: The micropolitical economy of conflict in Northern Mali. *African Security*, 8(4), 249-271.
- Sayım, G. (2016, 3 Şubat). Fransa'nın Afrika'daki askerî operasyonları. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransanin-afrikadaki-askerî-operasyonlari/514578> (Erişim Tarihi: 1.6.2020).
- Severino, J.-M. ve Debrat J.-M. (2010). *L'Aide au développement*. Paris: Le Cavalier Bleu.
- Tangör, B. ve Sayın, S. (2012). Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı Mı? *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 85-118.
- Théroux-Bénoni, L. A., Assanvo, W., Maïga, I., Abatan, J. E. A.ve Ba, F. (2016). 'Jeunes 'djidhistes' au Mali: guidés par la foi ou par les circonstances? Dakar, Institut d'études de sécurité, Note d'analyse n° 89.

- Türkiye Diyanet Vakfı, (2020). *İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 25.7.2020).
- Turpin, F. (2009). Jacques Foccart et le secrétariat général pour les affaires africaines et malgaches. *Histoire@Politique. Politique, culture, société*, N°8, mai-août.
- United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2019. *Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century*.
<http://www.hdr.undp.org/> (Erişim Tarihi: 13.07.2020).
- Vaïsse, M. (2009). *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958*. Paris: Fayard.
- Verschave, F.-X. (1998). *La Françafrique: le plus long scandale de la République*. Paris: Stock.

¹ On altıncı yüzyıldan itibaren Akdeniz sahilinden Gadâmis'e kadar bölgede yaşayan Tuaregler ya da Tévârikler, Berberî Sanhâce kabilesinin küçük kollarından Targa kabilesine bağlı olarak Büyük Sahra'da yaşayan bir topluluktur (Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi). 2 18 Ağustos 2020'de, Albay Assimi Goïta'nın başını çektiği Halkın Kurtuluşu Ulusal Komitesi (Comité national pour le salut du peuple) isimli bir askerî cunta, Mali'de yönetime el koymuştur. Bu süreçte, Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita ile Başbakan Boubou Cissé gözaltına alınıp tutuklanmışlardır. Sahel bölgesindeki İslamcı terörizmle mücadelede Fransa için kilit bir üs konumundaki Mali'de genel ve cumhurbaşkanı seçimlerinin şu an için 2021 yılının nisan-mayıs döneminde yapılması planlanmaktadır (Kaynak: Anadolu Ajansı ve BBC Türkçe).

³ Afrika'da Senegal, Gambiya ve Sierra Leone gibi ülkelerin yanı sıra, Mali'nin orta bölgelerinde de yaşayan Fulanilerin çoğunluğu hayvancılık ve tarımla uğraşmakta ve göçebe bir hayat tarzı sürmektedirler. (Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fulaniler>).

⁴ Cezayir Barış Anlaşması hakkında daha fazla bilgi için bkz:
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/accord%20pour%20la%20Paix%20et%20la%20R%C3%A9conciliation%20au%20Mali%20-%20Issu%20du%20Processus%20d%27Alger_0.pdf

RUSYA VE KAFKAS EMİRLİĞİ ARASINDA ÇEÇEN MİLLİYETÇİLİĞİ

Keisuke WAKIZAKA *

Öz

Bu çalışma fikir ve ideoloji açısından Çeçen milliyetçiliği ve Kafkas Emirliği arasındaki ilişkilere odaklanarak günümüzdeki Çeçenistan'da Çeçen milliyetçiliğinin hangi konumda yer aldığını analiz etmiştir. Bu makale, Çeçen milliyetçileri ve Çeçenistan'daki Radikal İslamcı hareketin birbirlerine yakın olduğu varsayımına karşı, gerçekte Çeçen milliyetçileri ile Radikal İslamcılar arasında gerginliğin mevcut olduğunu, Çeçen milliyetçilerinin, Rusya Federasyonu ve Radikal İslamcılar arasında kaldığını öne sürmektedir. Çeçenler arasında geleneksel olarak Müslüman kimliği ve kabile kimliği önemli rol oynarken özellikle Sovyet döneminden sonra seküler Çeçen milliyetçiliği geliştirilmiştir. Birinci Çeçen Savaşı (Aralık 1994 – Ağustos 1996) sırasında tasavvuf ve seküler Çeçen milliyetçilik direniş hareketinin temeli oluştururken daha sonra ise radikal İslamcılık-Vahhabiliğin etkisi artmış ve sonunda Kafkas Emirliği 2007'de ortaya çıkmıştır. Seküler Çeçen milliyetçiliğine karşı, radikal İslamcılık-Vahhabilik ise etnisite-ulus çerçevesini reddetmektedir. Bu yüzden teorik açıdan Kafkas Emirliği ve seküler Çeçen milliyetçiler arasında çelişki mevcuttur. Ayrıca uygulamada da seküler Çeçen milliyetçileri-Sufiler ve Vahhabiler arasında sıkça çatışmalar yaşanmıştır ve günümüzde de ikisi arasında ciddi gerginlik mevcuttur. Kafkas Emirliği'nin IŞİD gibi küresel terörizme destek vermesi iki grup arasındaki mesafeyi daha da açmıştır. Diğer yandan, Rusya yanlısı Kadirov rejimi ise Vahhabilerle şiddetli mücadeleye devam ederken seküler Çeçen milliyetçilerine ise daha ılımlı tutum sergilemektedir. Bu durumda hem teorik olarak hem de uygulamada seküler Çeçen milliyetçiliği günümüzde Rusya'ya nazaran Vahhabilik ile daha sıkıntılı bir ilişkidir. Böylece günümüzde seküler Çeçen milliyetçiliği Rusya ve Vahhabiler arasında sıkışmış veya Rusya ile uzlaşmak ya da yurt dışına kaçmayı tercih etmeye mecbur bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeçenistan, Milliyetçilik, Kafkas Emirliği, Rusya, Radikal İslamcılık.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, kwakizaka@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0438-5687>.

CHECHEN NATIONALISM BETWEEN RUSSIA AND THE CAUCASUS EMIRATE

Abstract

This work analyzed the location of Chechen nationalism in current Chechnya, focusing on the relation between Chechen nationalism and the Caucasus Emirate. This article argues that tension actually exists between Chechen nationalists and radical Islamists and that Chechen nationalists are stuck between Russia and radical Islamists against the assumption of the cooperation between radical Islamists and Chechen nationalists. Generally, while Muslim identity and tribal one played an important role traditionally, secular Chechen nationalism developed especially in the Soviet era. Although Sufism and secular Chechen nationalism formed an ideological basis of resistance during the First Chechen War (1994, December– 1996, August), the Influence of Wahhabism later and the Caucasus Emirate was finally established in 2007. Wahhabism denies the framework of ethnicity-nation, and the Caucasus Emirate does not support Chechnya's independence as a nation-state. Therefore, there is a theoretical contradiction between secular Chechen nationalism and the Caucasus Emirate. In addition, in practice, there have been frequent conflicts between the secular Chechen nationalists-Sufis and Wahhabis, and today there is serious tension between the two. The support of the Caucasus Emirate to global terrorism like ISIS has further opened the distance between the two groups. On the other hand, while the pro-Russian Kadyrov regime struggles against the Caucasus Emirate, it approaches secular Chechen nationalists more moderately. Under this situation, secular Chechen nationalists are stuck between the Caucasus Emirate and Russia. As they understand the Caucasus Emirate and Wahhabists as a threat, Chechen nationalists are forced to choose either to compromise with Russia or migrate to a foreign state to continue their political activities.

Keywords: Chechnya, Nationalism, The Caucasus Emirate, Russia, Radical Islamism.

Giriş

Sovyetler Birliği 1991 yılında dağıldıktan sonra eski Sovyet ülkelerinin yanı sıra Tataristan ve Kuzey Kafkasya gibi Rusya'nın içinde yer alan azınlık bölgelerinde de milliyetçilik yükselmiştir. Özellikle Çeçenistan'daki Çeçenler bağımsızlık için 1994 yılında Rusya'ya karşı mücadeleye girmiş ve 1996 yılında Hasavyurt Anlaşması imzalandıktan sonra fiilen bağımsızlık elde etmiştir. Fakat daha sonra Şamil Basayev ve Emir Hattab başta olmak üzere İslamcılarının gücü önemli derecede yükselmiş ve Çeçenistan-İçkerya hükümeti de onların desteği olmadan yönetilemez hale gelmiştir. 1999 yılından 2009 yılına kadar devam eden İkinci Çeçen Savaşı sırasında Kafkas Emirliği gibi milliyetçilikten daha çok İslamcılık-ümmetçiliği ön plana çıkaran yapılanmalar Rusya'ya karşı mücadeleyi sürdürmüş ve Rusya da kendisinden

ziyade kendisine yakın grupları sahaya çıkararak Çeçenistan'ı yönetmeye devam etmiştir.

Diğer yandan, Çeçenistan Meselesi ve Kuzey Kafkasya'daki silahlı çatışmalara baktığımızda Çeçen milliyetçilik hareketinin konumu net bir şekilde görülmemekte ve radikal İslamcı grupların Çeçen milliyetçilerini temsil ettiği izlenimi oluşmaktadır. Bu çalışma fikir ve ideoloji açısından Çeçen milliyetçiliği ve Kafkas Emirliği arasındaki ilişkilere odaklanarak günümüzdeki Çeçenistan'da Çeçen milliyetçiliğinin hangi konumda yer aldığını analiz edecektir. Bu makale, "Çeçen milliyetçileri ve Çeçenistan'daki Radikal İslamcı hareketin birbirlerine yakın olduğu varsayımına karşı, gerçekte Çeçen milliyetçileri ile Radikal İslamcıların arasında gerginliğin mevcut olduğunu, Çeçen milliyetçilerinin, Rusya Federasyonu ve Radikal İslamcılar arasında kaldığını öne sürmektedir. Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya'daki çatışmalar ve Kafkas Emirliği gibi konular hakkında birincil kaynaklara ulaşmak neredeyse imkânsız olduğundan bu çalışmada ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Sovyet Birliği dağıldıktan sonra Çeçen milliyetçiliğinin yükselişini hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde Birinci Çeçen Savaşı'ndan (1994-1996) sonra yükselen radikal İslamcı hareketler ve Kafkas Emirliği gibi yapılanmaların ideolojik yapısı, Kafkasya ile ilgili vizyonu ve Kafkasya'daki çatışmalarda yer aldığını konum analiz edilecektir. Üçüncü bölümde günümüzde Çeçen milliyetçiliğinin Rusya ve radikal İslamcı hareketiyle ilişkileri ve güncel durumu tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise ilk üç bölüm özetlenerek Kafkas Emirliği bir ulus-devlet olarak Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığına karşı soğuk baktığını, Radikal İslamcı hareket ve Rusya arasındaki çatışma esnasında seküler milliyetçilik hareketinin bu iki gücün arasında kaldığını vurgulanacaktır. Diğer yandan, günümüzdeki Çeçenistan'ın yönetimi Çeçen milliyetçiliğinin gelişmesine belli bir seviyeye kadar göz yumarken, Kafkas Emirliği gibi radikal İslamcı hareketin seküler Çeçen milliyetçiliğine daha olumsuz baktığını da vurgulanacaktır.

1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Çeçen Milliyetçiliğinin Yükselmesi

1.1. Sovyetler Birliği Dağılana Kadar Çeçen Milliyetçiliği

Çeçenler "tuhum-teyp" olarak ifade edilen birçok kabilerden oluşmaktadır ve Çeçenler-İnguşlar üzerinde günlük hayatta "Çeçen" ulusal kimliğinden ziyade bu kabile kimliği hâkimdir. Çeçen teypleri (alt boyları)

sıkça birbirleriyle çelişen toplumsal, siyasi ve ekonomik çıkarlara sahiptir ve bu çıkar çelişkilerinden kaynaklanan kabileler arası çatışma günümüzde de devam etmektedir (Brunot ve Avioutskaa, 2005:78). Dolayısıyla çeşitli kabileleri birleştiren “Çeçen” ulusal kimliği Sovyet dönemine kadar yeterince gelişmemiştir. Gerçekten de 1785 yılında meydana gelen Şeyh Mansur Ayaklanması sırasında Çeçenler ve diğer Kuzey Kafkasyalılar Müslüman kimliğine dayanarak Rusya’ya karşı birlikte savaşmıştır (Oktay ve Cerrah, 2018:52). Şeyh Şamil’in on dokuzuncu yüzyılda Rus Çarlığına karşı yürüttüğü mücadele sırasında Nakşibendi tarikatı halkı birleştirmekte son derece önemli rol oynamıştır (Güney, 2017:109-110). Böylece on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar Kuzey Kafkasyalıların birliği Müslüman kimliğine dayalı olmuş ve seküler ortak milli kimlik henüz gelişmemiştir. Gerçi 1880’li yıllardan sonra Kuzey Kafkasyalı yerel burjuva sınıfının oluşması Çeçen milli kimliğinin gelişmesine ve 1918 yılında Kuzey Kafkasya Dağlılar Cumhuriyeti’nin kuruluşuna katkı sağlamışsa da (Dunlop, 1998:34-35), seküler Çeçen milli kimliğinin gelişmesi için Sovyet dönemini beklemek gerekmiştir.

1917 yılında Bolşevikler iktidara geldikten sonra ise Çeçenlerin kimlik yapısı önemli değişimlere uğramıştır. Bolşevikler “ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı”na dayanarak Rus olmayan etnik grupların önemli kısmına kendi cumhuriyetleri-özerk cumhuriyetlerini vermiş ve bu, etnik bölgeler bazında milli kimliği, kültürü ve dilini geliştirmiştir (Slezkine, 1994). Mesela 1922 yılında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti bünyesinde Çeçenistan Özerk Oblastı ve 1924 yılında İnguş Özerk Oblastı kurulmuştur. 1934 yılında bu iki özerk oblast birleştirildikten sonra 1936 yılında Çeçen-İnguş Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti oluşturulmuştur. Ayrıca Sovyet hükümeti bu sınır içinde başka milletlerden farklı “Çeçen kimliği, kültürü ve dili”ni oluşturmaya çalışmıştır. Mesela Sovyet döneminden önce Çeçence genel olarak sadece konuşma dili olarak kullanılırken 1920’li yılların ortasında Latin alfabesiyle, 1938 yılından sonra ise Kiril alfabesiyle yazılmaya başlamıştır (Shiokawa, 2004:139-141). Bir de bu politika kapsamında kendine özgün tarih yazımı da geliştirilmiştir. Böylece Sovyet dönemindeki kimlik politikaları Çeçenlerin bağımsız devlet kurma girişimini engellerken Çeçen toplumunda modern seküler milli “Çeçen” kimliğinin yayılmasına da sebep olmuştur.

Diğer yandan, Sovyet hükümeti ateizmi öne çıkararak Nakşibendi ve Kadiri tarikatları gibi geleneksel Çeçen toplumsal yapılanmalarına karşı ağır baskı uygulamış ve Çeçenleri kolektifleşmeye zorlamıştır. Çeçenler ise bu baskılara karşı silahlı direnişe devam etmiştir. Ayrıca 23 Şubat 1944 tarihinde

Çeçenler ve İnguşlar Stalin'in kararıyla Orta Asya ve Sibirya'ya sürgün edilmiş ve 1957 yılına kadar devam eden sürgün sırasında birçok Çeçen-İnguş hayatını kaybetmiştir. Çeçenler arasında benimsenen ezilmişlik duygusu ve "1944 Sürgünü-Soykırımı" adlı acı hatıra Çeçen milli kimliğini pekiştirmiştir. Ayrıca 1957 yılında Çeçenler sürgünden döndükten sonra genel olarak şehirlere ve kasabalara yerleştiklerinden dolayı Çeçenistan'da kentleşme süreci önemli derecede ilerlemiştir (Brunot ve Avioutskii, 2005:82). Bu süreç de Çeçen milli kimliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

1985 yılında Mikhail Gorbaçov tarafından başlatılan reform süreci Çeçen milliyetçiliğinin belirgin şekilde yükselmesine sebep olmuştur. Bu dönemde geleneksel Sufi tarikatlar tekrar baş göstermeye başlamıştır. Daha sonra Sufi tarikatlar başta olmak üzere İslamcı gruplar seküler milliyetçi aydın gruplarıyla birleşmiş ve 1990 yılında Cahar Dudayev başkanlığında "Çeçen Milli Kongresi" kurulmuştur (Brunot ve Avioutskii, 2005:125). Böylece geleneksel İslamcılar da yanına alarak Çeçen milliyetçilik hareketi 1980'li yılların sonunda hızla yükselmiş ve Çeçenistan bağımsızlık hareketine zemin hazırlanmıştır.

1.2. 1990'lı Yıllarda Çeçenlerin Ulus-Devlet İnşa Süreci

Çeçen bağımsızlık hareketinin ve ulus-devlet inşasının 1996 yılına kadar sürecine baktığımızda İslamcılıktan daha ziyade seküler Çeçen milliyetçiliğinin ön plana çıktığı ve başlıca hedefinin de "Çeçenistan'ın Rusya'dan bağımsızlığı ve etnik Çeçen ulus-devletinin inşası olduğu görülmektedir. Dil konusunda yeni Çeçenistan-İçkerya hükümeti Çeçenlerin Kiril alfabesinden vazgeçmiş, Arap alfabesinin yerine Latin alfabesiyle yazılmasına karar vermiştir (Kutlu, 2005:464). Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti'nin anayasası da Çeçenistan'ın İran ve Suudi Arabistan gibi İslami devlet olmayıp Türkiye ve Avrupa ülkeleri gibi seküler devlet olduğunu vurgulamaktadır (Kitagawa, 1999:13). Başlangıçta Dudayev, Çeçenistan-İçkerya Cumhuriyeti için seküler Çeçen milli kimliğine dayanan bir ulus-devlet planlamaktaydı.

Fakat Çeçen toplumu üzerinde seküler Çeçen ulusal kimliğinin dışında geleneksel kabile kimliği de hâkimdir ve bu durum Çeçenistan'ın ulus-devlet inşa sürecini engellemiştir. Çeçenistan-İnguşetya sınırı içinde Çeçenlerin dışında Ruslar, Kumuk Türkleri, Nogay Türkleri gibi başka etnik gruplar da mevcuttur. Fakat 1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Çeçen olmayan etnik gruplar dışlanmaya başlamıştır (Kitagawa, 1999:4). Özellikle bu durum altında Çeçenistan'daki Rus nüfusunun neredeyse tamamı Çeçenistan'ı

terk etmiş ve Nogay, Kumuk ve Ahıska Türkleri gibi diğer azınlıkların önemli kısmı da başka bölgelere göç etmiştir (Kitagawa, 1999:5-6).

Sovyetler Birliği dağıldığında Çeçenler Rusya'dan bağımsızlıklarını isterken İnguşlar ise Rusya Federasyonu içinde kalmayı tercih etmiştir (Lieven, 1993:348). Böylece Çeçenistan ulus-devlet inşa sürecinde etnik Çeçen milliyetçiliğini benimserken bu tür azınlıklar bu süreçten dışlanmış ve bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.

Ayrıca bu dışlanma ile ilgili sorunlar Çeçen toplumu içinde de yaşanmıştır. 1991 yılında "Noxçiyçö -Çeçenistan Cumhuriyeti" nin kuruluşu ilan edilirken daha sonra ülkenin ismi "Çeçenistan-İçkerya Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir. "Noxçiyçö" Çeçenistan'ın bütün bölgelerini kapsarken "İçkerya" terimi ise Çeçenistan'ın güney kısmındaki dağlık bölgede yer alan bir vilayetin adıdır (Brunot ve Avioutskii, 2005:114). Çeçenistan'ın Dudayev'in liderliği altındaki ulus-devlet inşa süreci ağırlıklı olarak Çeçenistan'ın dağlık bölgelerindeki Çeçenleri kapsamaktaydı ve ova kısmındaki Çeçenler bu süreçten dışlanmıştır (Brunot ve Avioutskii, 2005:112). Gerçekten de Çeçenistan ulus-devlet inşa sürecine girmeden önce ova kısmındaki ve dağlık bölgelerdeki Çeçenler arasında anlaşmazlıklar mevcuttu. Dağlık bölgelerindeki Çeçenler genel olarak Rusya'ya karşı sert tutumu benimseyerek Çeçenistan'ın Rusya'dan bağımsızlığını desteklerken ova kesimindekiler ise Rusya'yla nispeten ılımlı ilişkileri sürdürmekteydi (Kitagawa, 1999:5). Gerçekten de ova kısmında Rusya'ya yakın olan Doku Zaugayev ve Ruslan Hasbulatov gibi liderler halk üzerinde güçlü etkiye sahipti. 1995 yılındaki referandumda da ova kesiminde Rus yanlılar kazanırken dağlık kesiminde ağırlıklı olarak Dudayev desteklenmiştir (Kitagawa, 1999:5). Bu durum altında Dudayev dağlık kesimindeki Çeçenlerin desteğine dayanarak hükümeti yönetmeye çalıştığından dolayı ova kısmındaki Çeçenler Çeçenistan'ın ulus-devlet inşa sürecinden dışlanmış, bunlar ve Çeçenistan-İçkerya hükümeti arasında ciddi anlaşmazlıklar yaşanmıştır.

Çeçenistan içindeki siyasal sürece baktığımızda siyasal hayatın kabileler arasındaki dengeye göre yürütüldüğünü görebiliriz. Dudayev döneminden günümüze kadar Çeçen siyasal hayatında liderlerin mensup olduğu teypler ve liderlere yakın teypler etkin rol oynarken diğer teypler nispeten etkisiz kalmaktadır. Mesela Dudayev yönetimi kendi elemanlarını kendi tuhumu (Çeçenlerdeki kabileler birliği) olan Orştkhoy tuhumu ve onunla iş birliğinde olan Melkhiy tuhumundan alırdı (Lieven, 1993:336-337). Ondan sonra iktidara gelen Aslan Mashadov da kendi elemanlarını ağırlık olarak Alliroy ve Benoy teyplerinden aldığı için eleştirilmiştir (Kitagawa, 1999:6).

Günümüzdeki Ramzan Kadirov yönetiminde kendisinin de mensup olduğu Tsenteroy teybi etkin rol oynamaktadır. Böylece Çeçenistan'da geleneksel kabile kimliği Çeçenistan'ın siyasal, ekonomik ve toplumsal hayatında büyük önem taşımaktadır ve ideolojiye dayalı modern siyasal partiler, idari teşkilatlar ve bürokrat yetiştirme sistemleri mevcut değildir (Kitagawa, 1999:22). Bu yüzden 1991 yılından sonraki Çeçenistan'ın toplumsal ve siyasal hayatı kabileler arasındaki dengeye göre yapılandırılmış ve modern etnik seküler Çeçen milli kimliğine dayalı Çeçenistan'ın ulus-devlet inşa süreci gitgide zayıflamıştır.

2. Çeçen Savaşları Esnasında Yükselen İslamcılık ve Kafkas Emirliği

2.1. Çeçen Savaşı Esnasında İslamcı Unsurların Ön Plana Çıkması

1996 yılında Cahar Dudayev şehit edildikten sonra Zelimhan Yandarbiyev geçici cumhurbaşkanlık yapmış ve 1997 yılının Ocak ayında düzenlenen seçimde Aslan Mashadov cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Mashadov Çeçenistan'ın bağımsızlığını desteklerken Çeçenistan Meselesinin siyasal müzakere yoluyla çözülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu yüzden hem Rusya'ya yakın gruplar hem de Rusya karşıtı gruplar tarafından desteklenmiştir (Brunot ve Avioutskii, 2005:159-160). Ayrıca 1996 yılında Birinci Çeçen Savaşı sona erdiğinde Çeçenistan'daki Çeçenlerin çoğu savaştan yorulmuştu ve Moskova ile müzakereyi istemekteydi (Brunot ve Avioutskii, 2005:160). Mesela Rusya'ya karşı silahlı mücadeleye devam etmek gerektiğini öne süren Şamil Basayev 1997 yılında seçimi kaybetmiştir. Bu durum da Moskova ile müzakere yapabilme yeteneğine sahip olan Mashadov'un kazanmasına sebep olmuştur.

Fakat Mashadov, Cahar Dudayev kadar karizmatik bir kişi değildir ve Çeçenistan'ı düzgün yönetmeyi başaramamıştır. Mashadov başlangıçta seküler Çeçen milliyetçiliğini savunurken kabileler arasındaki güç dengesine dayalı siyasal hayatı çözememiştir. Dolayısıyla Çeçenistan içinde Mashadov yönetimine destek azalmış ve kabileler arasında siyasi, ekonomik ve toplumsal çıkarlar üzerinde şiddetli çatışmalar başlamıştır (Kitagawa 1999:19-21). Özellikle Şamil Basayev, Hamzat Gelayev gibi savaş ağaları Birinci Çeçen Savaşı'ndan sonra Çeçen nüfusu, özellikle güneydeki dağlık kesimdekiler üzerinde önemli etkiye sahip olmuş, onların desteğiyle Mashadov rejimine karşı başkaldırmıştır ve Mashadov Çeçenistan'ın tamamını yönetememiştir (Kitagawa 1999:6). Böylece 1996 yılından sonra Çeçenistan'da düzensizlik ve kargaşa hâkim olmuştur.

Çeçenistan-İçkerya hükümetinin ideolojisi konusunda da değişiklikler yaşanmıştır. Çeçenistan'da çatışma ve kargaşanın devam etmesi İslamcılık, özellikle radikal Vahhabiliğin yurt dışından gelip yayılmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle Basayev başta olmak üzere birçok savaş komutanları arasında radikal Vahhabilik benimsenmiştir. Mashadov yönetimi de savaş komutanlarını kendi itaati altına alıp meşruluğunu sürdürmek için 1996 yılında Çeçenistan-İçkerya'nın "İslamiyet'e dayalı bir devlet" olduğunu ilan etmiş ve 1997 yılında hukuk sisteminin sadece şeriata göre yönetileceğini beyan etmiştir (Kitagawa, 1999:8). Ayrıca Çeçenistan'da had cezaları ve kamu idamı da fiilen uygulanmıştır (Kitagawa, 1999:8). Arap ülkelerinden ve Afganistan'dan gelen radikal yabancı mücahitler de Çeçenistan'daki ideolojik harekette aktif rol oynamaya başlamıştır. Bu süreçte Çeçenistan'da daha "milli" olan geleneksel Sufi İslamiyet'in yerine daha "evrensel, küresel" olan radikal Vahhabilik etkili olmuştur (Brunot ve diğerleri, 2005:172).

Mashadov İslamcılık-Vahhabiliğe daha yumuşak tutum gösterdiği halde Vahhabiliği benimseyen savaş komutanlarını tam olarak kendi kontrolü altına alamamıştır. Ayrıca Mashadov'un bu tutumu Ahmed Kadirov gibi geleneksel "milli" tasavvufu benimseyip seküler devleti isteyen kişiler tarafından sert şekilde eleştirilmiş ve sonunda Mashadov yönetiminden destek çekilmiştir (Tanrısever, 2000). Böylece geleneksel İslamiyet'i benimseyenler ve seküler Çeçen milliyetçileri arasında Mashadov yönetimi kendi meşruiyetini önemli derecede kaybetmiştir (Tanrısever, 2000).

Bu süreçte Çeçenistan'da seküler Çeçen milli kimliğinin yerine Vahhabiliğe dayalı daha "evrensel" Müslüman kimliği ve ümmetçilik daha etkili olmuş ve 1998 yılında Şamil Basayev başta olmak üzere savaş komutanları "Şura" adlı yapılanmayı oluşturmuştur (Brunot ve Aviooutskaa, 2005:164-165). Vahhabiler ve geleneksel Sufi Müslümanlar-milliyetçiler arasında gerginlik yükselmiştir. Gerçekten de Vahhabiler geleneksel Sufi Müslümanları tekfir etmiştir. Geleneksel Vahhabi olmayan Çeçenler radikal Vahhabilerin şiddeti ve baskısına maruz kalmış ve Ahmet Kadirov başta olmak üzere önemli bir kısmı "kötünün iyisi" olarak algılanan Rusya ile barışmaya yönelmiştir (Tanrısever, 2000).

Çeçenistan'da seküler Çeçen milliyetçiliği yerine radikal İslamcılık-Vahhabilik daha hâkim duruma gelirken, Rusya'ya karşı direniş hareketinde de radikal Vahhabiler ön planda olmaya başlamıştır. Mesela 1999 yılında Dağıstan'a karşı saldırı Şamil Basayev liderliğindeki Vahhabiler tarafından düzenlenmiş ve orada yer alan Karamakhi ve Çobanmakhi köyleri gibi bazı köylerin şeriata dayalı şekilde yönetileceği ilan edilmiştir. Ayrıca bunlar Buynaksk, Moskova ve Volgograd gibi Rusya'nın başka şehirlerinde de terör

saldırılarını üstlenmiştir (Brunot ve diğerleri, 2005:165). Bu saldırılara Rus ordusu karşılık verince Çeçenistan-İçkerya hükümeti hem Rus saldırısıyla hem de iç kargaşayla karşı karşıya kalmıştır.

1990'li yılların başında Çeçen Savaşı “Rusya’ya karşı milli kurtuluş hareketi” olarak algılanıp uluslararası kamuoyu tarafından desteklenirken İkinci Çeçen Savaşı’nda ise Vahhabiler ön plana çıktığından dolayı Çeçenler uluslararası toplum tarafından yeterince desteklenmemiş ve savaş da “terör” eylemi olarak nitelendirilmiştir (Brunot ve diğerleri, 2005:173).

Çeçen Savaşı’nda radikal İslamcılarının merkezi konuma gelmesi 2006 yılında Aslan Mashadov şehit edildikten sonra daha da belirginleşmiştir. Gerçekten de Çeçen Yüksek Şeriat Mahkeme Başkanı Abdulhalim Sadullayev Çeçenistan-İçkerya Cumhurbaşkanı olmuştur. Ayrıca 2006 yılında Sadullayev öldürüldükten sonra Dokka Umarov’un Çeçenistan-İçkerya Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi Çeçenistan’da Rusya karşıtı direnişin ideolojisinin Çeçen milliyetçiliğinden Vahhabiliğe dönüştüğünü net şekilde göstermiştir (Brunot ve diğerleri, 2005:173).

Özellikle Doku Umarov 2007 yılında bütün Kuzey Kafkasya’yı kapsayan “Kafkas Emirliği”ni kurup kendisinin Emir olduğunu ilan edince Kuzey Kafkasya ve Çeçenistan’daki silahlı direniş hareketi milliyetçilik ideolojisinden tamamen kopmuştur. Umarov Rusya’yı hedef alırken, Çeçenistan’ın bağımsız devlet olmayıp ancak Kafkas Emirliği içindeki “Noxçıyçö-İçkerya Vilayeti” olarak kalacağını beyan etmiştir (Britton, 2014).

Kafkas Emirliği Haritası

Kaynak: Wikipedia, 2013.

Rusya'nın bir diğer endişesi IŞİD'in (Irak ve Şam İslam Devleti) de Kafkas Emirliği gibi Rusya'yı hedef almasıdır. IŞİD'in liderlerinden biri Ebu Ömer el-Şişani (gerçek adı: Tarhan Batıraşvili) IŞİD'in Rusya'yı doğrudan hedef alacağını beyan etmiş ve Kafkasya'daki Müslümanları Rusya'dan kurtaracağını açıklamıştır (Karakaya, 2020). IŞİD Kafkasya'yı kendisine bağlı "Kafkas Vilayeti" olarak nitelendirmektedir. Kafkas Emirliği'nin kadroları ve destekçilerinin çoğu IŞİD'e biat etmek için Ortadoğu'ya gitmiş ve mevcut Kafkas Emirliği'nin IŞİD'in "Kafkas Vilayeti" olacağını kabul etmiştir (Karakaya, 2020). Bu şartlar altında günümüzde Kafkasya'da Vahhabiliğe dayalı direniş-bağımsızlık hareketi net şekilde kendi varlığını sürdürmemektedir ve Çeçenistan'daki ve diasporadaki Çeçenlerin desteğini önemli derecede kaybetmiştir.

2.2. Çeçenistan'daki İslamcı Yapılanmaların İdeolojik Arka Planı: Milliliğe Karşı Evrenselcilik-Küresellik

Birinci Çeçen Savaşı'ndan sonra Çeçenistan'da yükselmeye başlayan radikal İslamcı yapılanmaların içindeki kişilerin çoğu başlangıçta seküler milliyetçiliğe dayalı Çeçenistan'ın bağımsızlığını desteklemiş ve Birinci Çeçen Savaşı esnasında da önemli rol oynamıştır. Birinci Çeçen Savaşı esnasında radikal İslamcı gruplar Çeçenistan içinde kendi temelini oluşturmaya başlamış ve 1993 yılından beri "kâfirlere karşı direniş" sloganı altında yabancı savaşçıları ve ideologları çağırmıştır (Youngman, 2020:13). Böylece Çeçenistan'daki radikal İslamcı gruplar içinde Araplar ve Dağıstanlılar gibi Çeçen olmayanların ağırlığı önemli derecede artmıştır. Bu durum Çeçenistan'daki çatışmaların ideolojik yönelimini önemli derecede etkilemiştir. Bir de Dağıstan ve İnguşetya gibi komşu bölgelerdeki aktörler de bu eğilime destek verdiğinden dolayı direniş hareketinde ideolojik dönüşüm yaşanmıştır (Campana ve Ratelle, 2014). Bu süreç önce 2005 yılının Mayıs ayında Kafkas Cephesi'nin kurulmasına ve daha sonra ise 2007 yılında Kafkas Emirliği'nin kurulmasına sebep olmuştur.

Bu durum Çeçenistan ve diğer Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde eskiden beri mevcut olan geleneksel tasavvuf ve "yeni gelen" Vahhabiliğin yapıları arasındaki farkları net bir şekilde yansıtmaktadır. Burada Birinci Çeçen Savaşı'nda ideolojik temeli oluşturan geleneksel tasavvuf ve bu savaştan sonra günümüze kadar merkezi rolü oynamaya devam eden Vahhabiliği birbirleriyle mukayese etmekte fayda vardır.

Tasavvuf, İslamiyet'in şekilciliğe karşı tepkisinden yola çıkarak insanların manevi dünyasını geliştirmeye ağırlık vermektedir. Bu akım yaratıcı olan Allah ve yaratılmış insanlar arasındaki manevi bağları

varsaymakta ve insanların manevi olarak Allah'ın olduğu noktaya ulaşmasını hedeflemektedir (Tanaka, 1990:59-61). Bu yüzden tasavvuf siyasal boyutu taşımamaktaydı. Ayrıca İslamiyet ve tasavvuf bölgede İslamiyet öncesi dönemde mevcut olan geleneksel inançtan da etkilenmiş ve tasavvuf bölgeye göre farklı gelişme sürecini izlemiştir. Bir de Sufi tarikatı içinde üyeler arasında güçlü bağlar mevcuttu. Dolayısıyla Çeçenistan'daki geleneksel Sufi tarikatları seküler Çeçen milliyetçiliği ile uyum sağlayabilmiştir. Birinci Çeçen Savaşı esnasında da Sufi tarikatları Çeçenistan-İçkerya Cumhuriyeti'nin seküler devlet olmasını desteklemiş ve tasavvuf direniş hareketinin ideolojik temelini oluşturmuştur. Böylece tasavvufun seküler milliyetçilik ile uyumlu yapısı mevcuttur.

Diğer yandan Vahhabilik ise tasavvufa karşı tepki olarak ortaya çıkmış ve "İslamiyet'in saflaştırılması" ve Peygamber dönemindeki yönetim sistemine geri dönmeyi hedeflemektedir. Vahhabiliğe göre Müslümanlar ve Allah arasındaki ilişkilerde hiçbir aracın olmadığı ve olmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Vahhabilik tevessül (Allah'a yakınlaşmak için araya Allah'a yakın aracı veya şefaatçilerin konulması anlamına gelen kavram) ve tarikat gibi şeyleri şirk olarak nitelendirmekte ve yasaklamaktadır. Böylece Vahhabilik bölgeye özgün unsurları reddetmekte ve İslamiyet'in inanç tarzının her yerde tekdüze olmasını istemektedir. Ayrıca şeriatın yönetimde katı bir şekilde uygulanması gerektiğini ileri sürdüğu için ve başka dini anlayışları dışladığı için Vahhabilik seküler devlet düşüncesiyle uyuşmamaktadır. Dünyaya bakış konusunda da Vahhabilik etnisite ve millet kavramlarını aşan ümmetçiliği benimsemekte ve tekdüze bir "İslam dünyası"nın oluşmasını öngörmektedir (bkz. Delong-Bas, 2004).

Bu bağlamda Birinci Çeçenistan Savaşı'nda Çeçenistan'ın etnik ulus-devlet olarak bağımsızlığı ön plandadır. Ama 1996 yılından sonra hızla yükselen radikal İslamcı savaş komutanları ve 2007'de kurulan Kafkas Emirliği bütün Kuzey Kafkasya'nın bir "İslam Devleti" olarak Rusya'dan ayrılmasını hedeflemiş ve daha sonra ise Kuzey Kafkasya'nın tek "İslam Devleti"nin parçası olacağını ileri sürmüştür. Böylece Kafkas Emirliği Çeçenistan'ın bir ulus-devlet olarak bağımsızlığına karşı çıkmış ve Birinci Çeçen Savaşı dönemindeki ideolojik temelini tamamen terk etmiştir (Youngman, 2020:13).

Kafkas Emirliği milliyetçiliği geri plana bırakıp milli sınırları tanımayan siyasal ümmetçiliğe ağırlık verdiğinden dolayı Rusya'ya karşı direnişte seküler Çeçen milliyetçilerinden daha ziyade El Kaide ve IŞİD gibi "küresel cihatçı hareketleri" ile güçlü ilişkiler kurmuştur (bkz. Hahn, 2014).

Ayrıca Kafkas Emirliği içindeki yapılanmalara baktığımızda Kafkas Emirliği'nin Çeçen milliyetçiliğinden uzak durduğunu anlayabiliriz. Mesela Mark Youngman'ın "Ideology along the Contours of Power: The Case of the Caucasus Emirate" adlı makalesinde verilen bilgiye göre, Kafkas Emirliği'nin yayınladığı bildirimlerin çoğu İnguşetya, Dağıstan ve Kabardino-Balkarya Cumhuriyetleri'nde yayınlanmıştır ve Çeçenistan içinde yayınlananların sayısı ise oldukça azdır (Youngman, 2020). Kafkas Emirliği'nin üyeleri ile ilgili olarak da, kurucu olan Dokka Umarov Çeçen iken, daha sonra başına gelen Aliashab Kebekov ve Magomed Süleymanov Dağıstanlı, Avardı ve Zalim Şebzukhov etnik açıdan Adıgeydi. Kafkas Emirliği'nin önemli ideologlarından biri olan Aleksandr Tihomirov (Said Buryatskiy) ise Kafkasyalı bile değildi. Bu durum Kafkasya Emirliği'nin milliyetçiliği aşan radikal İslamcılığa dayalı ideolojik kimliği benimsediğini göstermektedir. Böylece Kafkas Emirliği bütün Kuzey Kafkasya'nın "tek İslam Devleti"nin parçası olarak Rusya'dan ayrılmasını ve şeriatın her bölgede tekdüze olarak uygulanmasını hedeflediğinden dolayı doğal olarak daha eski Çeçen direniş hareketi ve günümüzdeki direniş arasında bir kopma söz konusudur (Aktaş ve Wakizaka, 2019). Böylece Vahhabiliği benimseyen Kafkas Emirliği Çeçenistan'ın bağımsızlığına soğuk bakmaktadır.

3. Rusya ve Radikal İslamcılığı Arasında Çeçen Milliyetçiliğinin Durumu

3.1. Çeçen Milliyetçiliği ve Radikal İslamcılık Arası İlişkiler

Çeçenistan ve diğer Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde Vahhabiler ve Rusya arasındaki çatışmalar devam ederken Çeçenistan'daki Rus karşıtı gruplar arasındaki ilişkiler de önemli derecede değişmiştir. Başlangıçta Çeçenistan'ın seküler ulus-devlet olarak bağımsızlığını ön plana koyan Çeçen milliyetçiler ve Kafkasya'da bir "büyük İslam Devleti"ni kurmaya yönelik radikal İslamcı-Vahhabiler Rusya'ya karşı birlikte savaşmıştır (Oktay ve Cerrah, 2018:117).

Diğer yandan, tasavvufu benimseyenler ve seküler Çeçen milliyetçileri Çeçenistan'ın bir seküler ulus-devlet olarak bağımsızlığını ön plana çıkarırken radikal İslamcılık-Vahhabiliği benimseyen kesim ise bütün Kuzey Kafkasya'nın tek "İslam Devleti" olarak Rusya'dan ayrılmasını hedeflemiştir. Dolayısıyla 1996 yılında Hasavyurt Antlaşması ile Çeçenistan'ın fiili bağımsızlığı kabul edildikten sonra Çeçenistan'ın devlet inşasının yönü üzerinde bu iki grup arasında anlaşmazlık çıkmış ve ikisi arasında çatışmalar da sıkça çıkmaya başlamıştır (Aktaş ve Wakizaka, 2019).

Çeçen milliyetçiler Rusya'ya karşı direnişini ön planda tutarken Vahhabiler kendi fikrini benimseyen insanları tekfir edip onlara karşı çatışmayı "cihat" olarak tanımlamış (Karakaya, 2019) ve Çeçen milliyetçileri ve halk üzerindeki baskıyı artırmıştır. Ayrıca Vahhabiler Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya'yı "İŞİD'in parçası" olarak tanımladığı için Kafkas Emirliği El Kaide ve İŞİD gibi uluslararası cihatçı terör örgütlerinden destek alırken Çeçenistan'daki halktan ve Çeçen milliyetçilerinden desteği kaybetmiştir. Yani Kafkas Emirliği, Rusya'nın yanı sıra seküler Çeçen milliyetçilerine karşı da savaşacağını net bir şekilde ifade etmekte ve Kafkas Emirliği gibi Vahhabiler de Çeçen milliyetçileri için büyük tehdit olarak görülmektedir.

Mesela, Cahar Dudayev döneminde Çeçenistan'ın müftüsü olan Ahmed Kadirov geleneksel Sufi tarikatına bağlı olup, hem seküler Çeçen milliyetçiliğini ve hem de Rusya'ya karşı mücadeleyi cihat olarak desteklemiştir. Fakat Vahhabiliğe karşı politika konusunda Kadirov ve Aslan Mashadov arasında anlaşmazlık yaşanmış ve Kadirov Mashadov yönetiminden ayrılmıştır. Daha sonra Mashadov yönetimi içinde radikal İslamcıların etkisinin arttığını görünce Kadirov bu duruma karşı Rusya ile anlaşarak radikal İslamcılık-Vahhabiliğe karşı mücadele etme yolunu seçmiştir (Aktaş ve Wakizaka, 2019).

Mashadov döneminde bakanlık görevini yapan Ahmed Zakayev de Çeçenistan içinde etkili olan radikal İslamcılık-Vahhabiliğe karşı olup Çeçenistan'ın seküler ulus-devlet olmasını isteyenlerdendi. Zakayev, Mashadov yönetiminde Rusya ile ilişkiler konusunda Çeçenistan-İçkerya hükümetinin temsilcisi olarak çalışmıştır. Birinci Çeçen Savaşı'ndan sonra Zakayev radikal İslamcıların etkili olduğu Çeçenistan-İçkerya hükümetinde önemli konumda yer alırken radikal İslamcılık-Vahhabiliğe karşı çıkmıştır. Daha sonra 2000 yılında yurt dışına çıkmıştır ve 2002 yılından beri İngiltere'de yaşamaktadır. 2007 yılında Kafkas Emirliği'nin kuruluşu ilan edildiği zaman Zakayev bunu kabul etmemiş ve bu yapılanmadan uzak durmaya karar vermiştir. Aynı yılın Kasım ayında, sürgündeki Çeçenistan-İçkerya hükümetinin başbakanı olarak seçilmiştir (Glazov, 2008).

Bu süreçten anlaşıldığı gibi, seküler Çeçen milliyetçileri temel olarak Rus karşıtlığını devam ettirirken Rusya hükümetinden daha ziyade temelde seküler Çeçen milliyetçiliğine karşı olan radikal İslamcılık-Vahhabiliği daha tehlikeli görmektedir. Yani Birinci Çeçen Savaşı esnasında radikal İslamcılar ve seküler Çeçen milliyetçileri "Rusya'dan kurtuluş" sloganı altında birlikte savaşırken temel noktada hem teorik açıdan hem de uygulamada birbirleriyle çelişmekteydi. Özellikle Birinci Çeçen Savaşı'ndan sonra seküler Çeçen milliyetçiler Vahhabiler'i büyük tehdit olarak algılamıştır. Böylece radikal

İslamcılar ve seküler Çeçen milliyetçiler arasında ciddi anlaşmazlık ve gerginlik vardır.

3.2. Çeçen Milliyetçilik Hareketinin Güncel Durumu

Çeçenistan’da seküler Çeçen milliyetçileri ve radikal İslamcı-Vahhabiler arasında gerginliğin yükselmesi ve Vahhabilerin Çeçenistan siyasi hayatında kendi etkisini hızla artırması seküler Çeçen milliyetçilerini zor duruma bırakmıştır. Özellikle 1990’lı yılların sonunda radikal İslamcı-Vahhabiler, Çeçenistan-İçkerya hükümeti içinde etkili olmaya başladıktan sonra Ahmed Kadirov başta olmak üzere seküler Çeçen milliyetçiliğini destekleyenlerin önemli kısmı İkinci Çeçen Savaşı sırasında Vahhabiler ve onlarla uzlaşmaya yönelik Mashadov yönetimini terk edip “kötünün iyisi” kabul ettikleri Rusya hükümeti ile anlaşmıştır.

Rusya 2000 yılında Kadirov’u Çeçenistan’ın cumhurbaşkanı olarak atadıktan sonra Kadirov yönetimi radikal İslamcılara karşı sert bir tutum benimsemiş ve onlara karşı mücadeleleri sürdürmüştür. Bu süreçte Şamil Basayev başta olmak üzere radikal İslamcılığı benimseyen Çeçen savaş komutanların çoğu öldürülmüştür. 2003 yılında düzenlenen referandumda katılanların ezici çoğunluğu radikal İslamcılarının yerine “kötünün iyisi” olan Rusya Federasyonu içinde kalmayı tercih etmiştir. Ahmet Kadirov’dan sonra iktidara gelen oğlu Ramazan Kadirov Moskova’yla iyi ilişkiler yürütüp Rusya’dan maddi ve mali destek alırken, 2007 yılında kurulan Kafkas Emirliği ile mücadelelere devam etmektedir (Aktaş ve Wakizaka, 2019).

Günümüzde Çeçenistan’da mevcut olan Kadirov rejimi radikal İslamcılara karşı şiddetli mücadelelere devam ederken seküler Çeçen milliyetçilerine karşı ise daha yumuşak tutum benimsemektedir. Mesela Ahmed Zakayev başta olmak üzere seküler Çeçen milliyetçilerine ve ailelerine Çeçenistan’a geri dönme çağrısı yapmış (Interfax, 2009) ve geri dönenlere Çeçenistan’da yaşama haklarını tanımıştır. Buna bağlı olarak yurt dışında siyasi mülteci olarak yaşayan Çeçenlerin çoğu Çeçenistan’a geri dönmüştür.

Ayrıca günümüzde Çeçenistan’daki nüfusun neredeyse tamamı yerli Çeçenlerdir ve Ruslar gibi başka etnik grupların nüfus oranı ise oldukça azdır. Çeçenistan, resmiyette Rusya Federasyonu’nun kanunlarının geçerli olduğu, uygulamada ise milli ve dini geleneklerin devam ettiği “de facto” devlet haline gelmiştir (Sato ve Miyazaki, 2010:179-180). Bu bağlamda Rusya genelinde azınlıklara yönelik Ruslaştırma politikası uygulanırken Çeçenistan ise Kadirov rejiminin istediği gibi yönetilmekte ve Çeçen dili ve kültürü mevcut

Çeçenistan hükümet tarafından korunmaktadır. Böylece seküler Çeçen milliyetçilerin istediği ortam Kadirov yönetimi altında fiilen gerçekleştirilmiş olmuştur. Burada görüldüğü gibi şu an Rus hükümetine yakın duran Kadirov yönetimi Vahhabiliğe karşı oldukça sert davranırken seküler Çeçen milliyetçilerine ise daha ılımlı tutum sergilemekte ve günümüzde seküler Çeçen milliyetçiliğinin radikal Vahhabilitense Rus yanlısı Kadirov rejimiyle daha iyi ilişkilerinin olduğu görülmektedir.

Çeçenistan'ın bağımsızlığı konusunda Rusya ile uzlaşmaya karşı olan seküler Çeçen milliyetçileri ise Çeçenistan içinde güç kaybederken ancak yurt dışında faaliyetlerini sürdürmektedir. Mesela Rusya'ya karşı direnişin devamını ileri sürerek seküler ulus-devlet olarak Çeçenistan'ın bağımsızlığını talep etmeye devam edenler, Çeçenistan'da "gerçekle uyumlu olmayan görüş" olarak fazla rağbet görmezken yurt dışındaki Çeçen diasporaları tarafından ise yaygın şekilde desteklenmektedir. Gerçekten de bu tür fikir Çeçen-Kist diasporasının yoğun şekilde yaşadığı Pankisi Vadisi'nde birçok kişi tarafından ve Türkiye'de de Kafkasya Forumu ve Kafkas Vakfı gibi örgütler tarafından desteklenmektedir. Yani burada Rusya ile uzlaşmayı reddeden Çeçen milliyetçiliği günümüzde artık "diaspora milliyetçiliği" haline gelmiş ve Çeçenistan içinde güç kaybetmiştir.

Buradan anlaşıldığı gibi, seküler Çeçen milliyetçiliği günümüzde Rusya ile radikal İslamcı hareketin arasında sıkışmış durumdadır. Bu şart altında seküler Çeçen milliyetçiliği ve radikal İslamcılık arasında ciddi gerginlik yaşanırken seküler Çeçen milliyetçileri ya Rusya ile anlaşmak ya da yurt dışında kendi faaliyetini sürdürmek zorunda kalmaktadır.

Sonuç

Sovyet döneminden önce Çeçenler başta olmak üzere Kuzey Kafkasya'daki yerel halklar arasında kabilecilik mevcuttu ve Rusya'ya karşı direnirken İslam kimliği açısından özellikle Sufilik altında bir araya gelirlerdi. Dine dayanmayan modern Çeçen ulusal kimliği yirminci yüzyıldan sonra, özellikle Sovyet döneminde Bolşeviklerin ulus belirleme politikasının kapsamında geliştirilmiştir. Birinci Çeçen Savaşı'nda Sufilik ve seküler Çeçen milli kimliği, direnişin ideolojik temelini oluştururken daha sonra yurt dışından gelen radikal İslamcılık-Vahhabilik, Çeçenistan-İçkerya siyasal hayatında etkisini önemli derecede artırmış ve sonunda Kafkas Emirliği 2007 yılında ortaya çıkmıştır.

Seküler Çeçen milliyetçiliği ve Sufilik, Çeçenistan'ın seküler bir ulus-devlet olarak bağımsızlığını ön planda tutarken Şamil Basayev ve Doku Umarov gibi savaş komutanlarının benimsediği Vahhabilik ise etnisite-ulus

çerçevesini reddetmekte ve bütün Kuzey Kafkasya'nın tek bir "İslam devleti" olarak Rusya'dan ayrılmasını istemektedir. Ayrıca Kafkas Emirliği'nin üyelerinin çoğu IŞİD'e biat etmiş ve Kuzey Kafkasya'nın IŞİD'in ancak bir vilayeti olacağını kabul etmiştir. Örgütün yapısı açısından da Kafkas Emirliği'nin "millilik" ile ilişkisi zayıftır ve Kafkas Emirliği Çeçenistan'ın bağımsızlığına soğuk bakmaktadır. Bu yüzden teorik açıdan Kafkas Emirliği ve seküler Çeçen milliyetçiler arasında çelişki mevcuttur.

Ayrıca uygulamada da seküler Çeçen milliyetçileri-Sufiler ve Vahhabiler arasında sıkça çatışmalar yaşanmıştır ve günümüzde ikisi arasında ciddi gerginlik mevcuttur. Diğer yandan, Rusya yanlısı Kadirov rejimi ise Vahhabilerle şiddetli mücadeleye devam ederken seküler Çeçen milliyetçileri ile ise daha ılımlı bir tutum sergilemektedir. Bu durumda seküler Çeçen milliyetçiler ya Rusya hükümetiyle anlaşma yolunu benimsemekte ya da yurt dışına gidip kendi faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmaktadır.

Bu değerlendirmenin ışığında, hem teorik olarak hem de uygulamada seküler Çeçen milliyetçiliğinin günümüzde Rusya'ya nazaran, Vahhabilik ile daha sıkıntılı bir ilişkisi bulunmakta ve Vahhabiliği ciddi bir tehdit olarak görmektedir. Günümüzde seküler Çeçen milliyetçileri Rusya ve Vahhabiler arasında sıkışmış ya Rusya ile uzlaşmak ya da yurt dışına kaçmayı tercih etmeye mecbur bırakılmıştır.

Kaynakça

- Aktaş, H. ve Wakizaka, K. (2019). Çeçenistan'da Yeni Dönem ve Kadirov Yönetimi. *Karadeniz Araştırmaları*, 16(62), 231-238.
- Britton, C. (2014). *Caucasus: New decrees of Dokka Umarov on formation of a Council of the Caucasus Emirate and abolition of the Province of Iriston*.
<http://worldanalysis.net/modules/news/article.php?storyid=637>(Erişim Tarihi: 19.07.2015).
- Brunot, P., Avioutskii, V. (2005). *Chechen*. (Çev. R. Hagitani). Tokyo: Hakusuisha.
- Campana, A. ve Ratelle, J. F. (2014). A Political Sociology Approach to the Diffusion of Conflict from Chechnya to Dagestan and Ingushetia. *Studies in Conflict and Terrorism*, 37(2), 115-134.
- Delong-Bas, N. J. (2004). *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad*. Oxford: Oxford University Press.
- Dunlop, J. B. (1998). *Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glazov, J. (2008). The Putin-Osama Connection.
<http://www.frontpagemag.com/readArticle.aspx?ARTID=29472>
(Erişim Tarihi:16.01.2008).
- Güney, B. G. (2017). *Rus Çeçen İlişkileri Bağlamında Çatışma ve İşbirliği Dinamikleri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Hahn, G. M. (2014) *The Caucasus Emirate Mujahideen: Global Jihadism in Russia's North Caucasus and Beyond*. Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers.
- Hahn, G. M. (2017). *The Petersburg Jihadi Attack in Context Recent Developments in Jihadism in Russia, 2014-2017*.
<https://gordonhahn.com/2017/04/07/the-petersburg-jihadi-attack-in-context-recent-developments-in-jihadism-in-russia-2014-2017/>
(Erişim Tarihi: 07.04.2017).
- Interfax. (2009). Kadyrov Favors Return of Ex-Separatist Emissary Zakayev to Chechnya.
https://interfax.com/newsroom/exclusive-interviews/745/?sphrase_id=4999 (Erişim Tarihi: 19.08.2009)
- Karakaya, İ. (2019). Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 149-198.

- Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD ile Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 92-108.
- Kitagawa, S. (1999). *Chechen-Shiminno Shakaiteki Kizokuishiki* [Çeçen Halkının Toplumsal Kimliğinin Yapısı]. Sendai: Tohoku Üniversitesi.
- Kutlu, T. C. (2005). *Çeçen Direniş Tarihi*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Lieven, A. (1993). *Chechnya-Tombstone of Russian Power*. New Heaven and London: Yale University Press.
- Oktay, H. ve Cerrah, U. (2018). *Uluslararası Politikada Kafkasya* [The Caucasus in International Politics]. Ankara: Hitabevi Yayınları.
- Sato, M. ve Miyazaki, M. (2010). *Moudoku Kokkani Kakomareta Nihon* [Çok Zehirli Devletler Tarafından Çevrelenen Japonya]. Tokyo: Kairyu-sha.
- Shiokawa, N. (2007). *Minzokuto Gengo* [Nations and Languages]. Tokyo: Iwanami-Shoten.
- Slezkine, Y. (1994). The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism. *Slavic Review*, 53(2), 414-452.
- Tanaka, T. (1990). Kawwari: Minami Ajiano Suufiino Uta [Kavvali: Güney Asya'nın Tasavvufun Şarkıları]. N. Mizuno (Der.), *Gireito Ongaku I*. Tokyo: Tokyo-Shoseki, 57-90.
- Tanrısever, O. F. (2000). The Battle for Chechnia: Russia Confronts Chechen Secessionism (1989-1999). *METU Studies in Development*, 27(2), 321-348.
- Youngman, M. (2020). Ideology along the Contours of Power: The Case of the Caucasus Emirate. *Perspectives on Terrorism*, 14(2), 11-26.

Diğer Konular / Other Issues

“TÜRK MODELİ” VE “TÜRK DÜNYASI” SÖYLEMLERİNİN JEOPOLİTİĞİ: 1990’LAR TÜRKİYE’SİNE BİR BAKIŞ

Melih Nadi TUTAN*

Öz

Eleştirel Jeopolitik, jeopolitik bilgilerin, postyapısalcı bir terminolojiyle, söylem haline getirilerek birtakım iktidar ilişkilerini meşrulaştırdığını öne süren, sosyal bilimlerde gelişen postpozitivist literatürle ilişkisi bulunan bir alanı ifade etmektedir. Çalışma, bu temel argümana bağlı kalarak, “Türk dünyası” ve “Türk modeli” kavramlarının bir jeopolitik söyleme tekabül ettiğini ve bunun 1990’lı yıllar Türk Dış Politikasında izlenebileceğini iddia etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Eleştirel Jeopolitik ve Postyapısalcılık literatürlerinden hareketle siyasal karar alıcıların 1990-2000 yılları arasında “Türk dünyası” ve “Türk modeli” söylemlerini değerlendirmektir. Bu amaçla literatürden kuramsal ve kavramsal çalışmalar aktarılmış ve ardından kamuoyunu etkileme gücü bulunan siyasal liderler, bürokratlar gibi kişilerin demeçleri bir söylem analizi metoduna tabi tutulmaya çalışılmıştır. Bu analiz için Milliyet gazetesi çevrimiçi arşivinde bahsedilen iki kavram aranarak, dış politikada karar alma süreçlerini belirleyen bürokrat ve önderlerin demeçleri çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir. Çalışmanın sonunda 1990’lı yıllarda Türk Dış Politikası karar alıcılarının bu ifadeleri bir jeopolitik söylem olarak kullandıkları, dolayısıyla argümanın doğrulandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Eleştirel Jeopolitik, Postyapısalcılık, Türk Dış Politikası, Türk Dünyası, Türk Modeli.*

GEOPOLITICS OF “TURKISH MODEL” AND “TURKISH WORLD” DISCOURSES: AN OVERVIEW OF TURKEY IN THE 1990s

Abstract

Critical Geopolitics is a field that relates to the postpositivist literature developing in the social sciences and argues that geopolitical knowledge transformed into discourses legitimise a number of power relations by a poststructuralist terminology. The study, regarding this argument, claims that the concepts of “Turkish

* Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, melihnadi94@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2801-3650>.

World” and “Turkish model” correspond to a geopolitical discourse and that this can be traced in Turkish Foreign Policy in the 1990s. In this manner, the purpose of the study is to evaluate the concepts of “Turkish World” and “Turkish model” had been used by policymakers between the years 1990 and 2000 in terms of Critical Geopolitics and Poststructuralism. To this end, theoretical and conceptual studies have been cited from the literature, and the statements of political leaders, bureaucrats who are able to influence the public opinion have been subjected to the method of discourse analysis. For this analysis, the statements of bureaucrats and leaders who determined the decision-making processes in foreign policy were included in the study by searching the two concepts mentioned above in the online archives of Milliyet newspaper. The evidence from this study suggests that decision-makers of Turkish Foreign Policy used these concepts as a geopolitical discourse during the 1990s, and hence the argument of the study has been confirmed.

Keywords: *Critical Geopolitics, Poststructuralism, Turkish Foreign Policy, Turkish World, Turkish Model.*

Giriş

Jeopolitik disiplini, klasik anlamıyla, kısaca coğrafi faktörlerin siyasal alana etkisini ifade ederken; Halford Mackinder, Friedrich Ratzel, Karl Haushofer, Nicholas Spykman, Alfred Mahan gibi jeopolitikle ilgilenen akademisyenler, devlet adamları ve ordu mensupları tarafından determinist bir anlayışla çalışılmış, yine klasik yorumuyla “dünyanın nasıl işlediğini” göstermesi, siyasa yapımcılarına bir rehber niteliği taşıması ve geleceğe yönelik tahminler yapması neticesinde betimleyici, kurallara ve tahminlere dayalı bir alan niteliği göstermiştir (Fettweis, 2015:233-248). Nitekim aşağıda değinilecek ve çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturacak Eleştirel Jeopolitiğin de en büyük eleştirisi bu determinizmin arkasındaki Pozitivist düşünce olacaktır. Bu bağlamda, klasik Jeopolitiğin Pozitivizmi, diğer deyişle objektif, bilimcinin yargılarından uzak, genel-geçer kurallar arayan epistemolojik ve metodolojik perspektifi de, gelişme döneminde, Uluslararası İlişkilerde hakim paradigma olan Realizmin jeopolitik üzerindeki bir getirisi olarak da okunabilir (Granieri, 2015:497-503). Bununla birlikte John Agnew, Jeopolitiğin tarihsel dönem içerisindeki gelişim süreçlerinden de bahsetmekte, ancak bazı unsurların sabit kaldığına dikkat çekmektedir.

Buna göre, ayrımlar meydana getiren dilsel kullanım, devletlerarası ilişkilere dayalı bakış açısı ve dünya siyasetine ilişkin politikaların meşrulaştırılması için jeopolitiğin kullanımı gibi sabit unsurlarla birlikte, Agnew, kronolojik olarak bağlamın değiştiğini ifade etmektedir. On sekizinci yüzyıl sonu ve on dokuzuncu yüzyılın büyük bölümünde Avrupa medeniyetinin kültürel bir jeopolitik okuması döneminin yaşandığını, bu

dönemden sonra İkinci Dünya Savaşı’nın bitimine kadar milliyetçiliğin diğer toplumsal tabakalara sirayet etmesiyle birlikte ulus-devletler nezdinde ve Sosyal Darwinizm etrafında Avrupa içi jeopolitik rekabetlerin yaşandığını ve son olarak da Soğuk Savaş döneminde ideolojik ayrımlamaların jeopolitiğinin görüldüğünü belirtir (Cohen, 2014:15-16). Bernard Cohen’in, dünyada jeopolitik olarak hiyerarşik seviyelerin bulunduğu hareketle yaptığı dönemlendirme ise, Jeopolitik disiplininin hangi siyasaları meşrulaştırdığını gösterir niteliktedir (2014:16-33).

Bu bağlamda Cohen, yirminci yüzyılın başlarına kadar devam eden ve jeopolitiğin emperyal siyasaların uygulanması için kullanıldığı bir emperyal hegemonya yarışından, Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı’nda duraksamasına kadar süren Alman “*geopolitik*”i dönemi ve sonrasında kısa bir Amerika Jeopolitiğinden, Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği’nin (SSCB) birbirlerine karşı uyguladıkları siyasaları ifade eden bir devlet-merkezli jeopolitik, bazı coğrafyacılardan bütüncül/holistik jeopolitik yaklaşımlarından ve eleştirel görüşlerin ortaya çıkmaya başladığı bir Soğuk Savaş sonrası dönemden bahsetmektedir (2014:16-33). Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde de bu klasik ve determinist jeopolitik perspektifi yansıtan ve savunan çalışmalar bulmak mümkündür. Örneğin; savaş konusunda çalışmalar yapan bir akademisyen olan Thomas Owens, klasik jeopolitiği meşrulaştırarak, coğrafi düzenin bir ülkenin dış politikasını çevrelediğini ve strateji seçeneklerini oluşturduğunu ifade etmekte, jeopolitiğin bir ülkenin coğrafi avantajlarını kullanıp büyük stratejiler oluşturmasında rehber niteliği olduğunu belirtmektedir (Owens, 1999:59-73). Aynı zamanda son yıllarda ABD ile Çin arasında yaşanan rekabetin klasik jeopolitiğin “dönüşü” olarak okunabileceği de ifade edilmiştir (Francis, 2014:1-3). Bu rekabetin, Soğuk Savaş döneminde ABD’nin çevreleme politikasını tekrar izleyeceği tahminlerini beraberinde getirdiği ve Çin’in her devlet gibi rekabet gücünü artırmak istediği, Robert Kaplan gibi isimler tarafından Mackinder’in klasik jeopolitik kavram ve kuramlarıyla belirtilmiştir (Kaplan, 2010:22-41; Mead, 2014:69-70; Richardson, 2015:236). Ancak nitekim Eleştirel Jeopolitiğin de eleştirisini oluşturan konu bu olmakta, bu klasik stratejilerin jeopolitik söylemlerle meşrulaştırıldığı, dolayısıyla bir inşa süreci olduğu ifade edilmektedir.

Bu bakımdan, Uluslararası İlişkiler Teorisi literatüründe Postyapısalcılığın eleştirileri, Eleştirel Jeopolitiğin argümanları açısından önem kazanmaktadır. Zira Postyapısalcılık, Eleştirel Jeopolitiğin Klasik Jeopolitiğin bu realist ve determinist özelliğine getirdiği eleştirinin altyapısını oluşturmakta ve kendini Realizmin dikotomiler inşa eden, teoriyi

araçsallaştıran objektif epistemolojisini eleştirerek konumlandırmaktadır (Campbell, 2013:225-236). Sosyal İnşacılık dâhil olmak üzere, temelde diğer eleştirel yaklaşımların ve özelde de Postyapısalcılığın, bilgi-iktidar ilişkilerinde söylemlerin bilgiler aracılığıyla inşa edilip birtakım iktidar pratiklerini meşrulaştırdığı argümanı (Kardaş ve Erdağ, 2015: 380-381), Eleştirel Jeopolitiğin de jeopolitik bilgilerin oluşturduğu söylemlere ve onların meşrulaştırdığı siyasalara odaklanmasını mümkün kılar. Bu bağlamda, Postyapısalcılığın öne sürdüğü “söylem” kavramı, Eleştirel Jeopolitik ve bu çalışma için önem kazanmaktadır.

Bahsedilen bu jeopolitik söylemin, 1990’lı yıllarda Türkiye’nin dış politika tercihlerinde, SSCB’nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleriyle ilişkileri meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Türk Dış Politikası, bu bağımsız devletlerle birlikte oluşacak yeni statükoda daha önemli bir konum elde etme motivasyonu, Rusya Federasyonu ve İran’la rekabete girmiş, ilişkilerini geliştirmek ve sonrasında kendi “modelini” Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında görmek istemiştir (Oran, 2010:213-237). Dolayısıyla bu dış politika tercihlerinin meşrulaştırılması gerekmektedir. Jeopolitik söylem de burada devreye girmekte ve bu siyasaların meşruyetini sağlayacak bilgileri inşa etmektedir.

Bu şekilde bir kavramsal ve kuramsal altyapıya sahip çalışmanın argümanı, Türk Dış Politikasında 1990’lı yıllarda Orta Asya ve Kafkasya’daki Türk Cumhuriyetlerine yönelik dış politika tercihlerinin, “Türk modeli” ve “Türk dünyası” jeopolitik söylemlerinin kullanılarak meşrulaştırıldığıdır. Bu bakımdan çalışma, “İlgili coğrafyalarda Türkiye’nin dış politika siyasaları nasıl şekillenmektedir?”, “Bu politikaların amaçları nelerdir?”, “Bu amaçlar uğruna jeopolitik nasıl kullanılarak bahsedilen söylemler inşa edilmiştir?” gibi sorular etrafında şekillenecektir.

Bu amaçla öncelikle postyapısalcılıkta söylem kavramına değinilerek, ilgili yaklaşımın önde gelen temsilcisi Michel Foucault’nun bilgi-iktidar-özne üçlüsünde söylemin yeri vurgulanacaktır. Ardından Eleştirel Jeopolitik yaklaşımının temel argümanları ve metodolojik katkıları aktarılacak, 1990’larda Türk Dış Politikasının Türk Cumhuriyetlerine yönelik algılamaları değerlendirilecektir. Son olarak “Türk modeli” ve “Türk dünyası” söylemlerinin jeopolitik açıdan nelere karşılık geldiği, söylem olarak nasıl inşa edildiği ve hangi siyasaları meşrulaştırdığı tartışılacaktır. Bu bakımdan, Türk dış politikası karar alıcılarının ve ikili ilişkilerdeki tarafların demeçleri bir söylem analizine tabi tutulmaya çalışılacak, bunun için de ikincil kaynaklar, ulusal gazeteler ve çevrimiçi kaynaklardan faydalanılacaktır.

1. Postyapısalcılıkta Söylem

Bahsedildiği üzere postyapısalcılığın kendini konumlandığı en temel eleştirisi, pozitivistin öznenen bağımsız bir dış dünyanın olduğu argümanına getirdiği eleştiriyken; postyapısalcılık objektif uygunluk teorilerine¹ karşı bir pozisyonda kalır (Campbell, 2013: 225-228). Postyapısalcılık öncelikle Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler olmak üzere birden fazla sosyal bilimler disiplinine bir “paket” sunarak katkı yapmaktadır. Bu paket, büyük ölçüde metodolojik bir katkıyı yansıtmaktadır. Bu bağlamda, bilginin, inşa süreçleri sonunda söylemler haline nasıl getirilerek iktidar ilişkileri ağlarını oluşturduğunun ve özne ile iktidar arasındaki bu karşılıklı sürecin nasıl işlediğinin ortaya çıkarılması, yatay tarih okuması olarak soybilim (*genealogy*) ile yapılır. Bu tarih okumasında söylemlerin nasıl dikotomiler yarattığının incelemesi ise yapısöküm (*deconstruction*) ve çifte okuma (*double reading*) ile çalışılır (Campbell, 2013:223-234; Kardaş ve Erdağ, 2015:382-390). Görüldüğü üzere bu metotlar genel itibariyle analizlerine “söylemi” konu etmektedir.

Bahsedilen bu söylem, dilsel bir kullanımdan daha fazla bir olguyu ifade ettiği için, bilgi-iktidar ilişkilerine değinmeyi gerekli kılmaktadır. Foucault, iktidarı, toplumun her yerinde bulunan, gizli/örtük, kendisini, bilgiyi kullanabilme tekeline sahip olduğu için bilgileri söylemlere dönüştürerek inşa eden, bir ilişkiler ağı olarak ifade eder (McHoul ve Grace, 2002:64-65). Foucault’nun bahsettiği bu bilgi, teorik (*savoir*) ve pratik (*connaissance*) olmak üzere ikiye ayrılırken; bilgiler, Foucault’ya göre bir doğru-yanlış oyununa, hakikat rejimine konularak, zaten iktidar ilişkilerinin sınırlarını çizmiş olduğu bu rejimden söylemler halinde çıkmış olurlar (Foucault, 2011:81). Diğer bir deyişle, hakikat rejiminin birtakım mekanizma ve stratejilerle birlikte belirlenmesi, özneleri, siyasaları ve tercihleri iktidarın sınırları içinde tutar ve meşru görülmelerini beraberinde getirir (Foucault, 2014:73-76). Dolayısıyla bir bilgi, söylem haline getiriliyorsa ya da getirildiyse, bunun arkasında meşrulaştırılmak istenen bir siyasanın olduğu ve hâlihazırda da özneler tarafından meşru kabul edildiği belirtilebilir.

Foucault, örneğin, söylemin disiplinler/düzenleyici iktidar adını verdiği iktidar ilişkilerinde öznelerin üzerinde bir disiplin oluşturmak amacıyla kullanıldığını, söylemin öznelerin özgürleşmelerine gönderme yaparken aslında onları iktidarın öznesi haline getirdiğini belirtir (McHoul ve Grace, 2002:72-73). Dolayısıyla söylem, Foucault’nun tarihsel olarak tanımladığı iktidar ilişkileri süreçlerinde yeni bir strateji ve kontrol mekanizması olarak ortaya çıkarak, hükümrancı iktidarın sınırlayıcı hukuksal kontrolünü, üreten, pozitif bir yönetimsel iktidar stratejisine bırakır (Foucault, 2011:273). Bu

bağlamda söylem kavramı; bilgi ile iktidar arasındaki karşılıklı etkileşim ve üretim sürecinin her noktasında yer alan, bu süreçte bilgiyi meşrulaştıran ve onu inşa eden bir araç olarak tanımlanmakta; diğer söylem boyutuna çıkmaya çalışan bilgileri de marjinalleştirerek, sosyal kimlikleri, dış politika davranışlarını da kapsamaktadır (Kardaş ve Erdağ, 2015:382-386).

Uluslararası ilişkiler etrafında düşünüldüğünde Michael Shapiro'ya göre söylem, fiziksel olarak dilin kullanımından fazla bir şeyi ifade etmekte, bu bakımdan dil, stratejik olarak kullanılarak birtakım iktidar ilişkilerini yansıtan siyasaları meşrulaştırmaktadır (Shapiro, 1984:6-7). Dolayısıyla Shapiro'nun bahsettiği bu stratejiler, postyapısalcı bir okumayla, Foucault'nun bahsettiği iktidarın mekanizmalarına denk gelmektedir. Shapiro, bu dış politika söylemlerinin dikotomiler meydana getirdiğinden de bahsetmektedir. Ona göre, bir söylem, biz ve öteki ikiliğine dayalı kullanılarak, dış politika davranışlarında belirginleşir ve bir coğrafi terim, bundan daha fazlasını, biz ve öteki kimliklerini ifade eder (Shapiro, 1989:15). Dolayısıyla bu farklı/karşıt kimlikler, tanımladıkları kimliklerin kültürel, siyasal ve ekonomik olarak ayrıldığı da belirtir. Bu argüman, çalışmanın konusuna götürüldüğünde "Türk dünyasının" bir "biz", diğerlerinin ise öteki olarak kurulduğu ve dış politika kararlarının bu şekilde meşrulaştırıldığı ifade edilebilir. Bu noktada, bahsedilen bu dış politikadaki söylemlerin jeopolitik açıdan ne ifade ettiği de, aşağıda değinilecek olan Eleştirel Jeopolitik tarafından konu edilmektedir.

2. Eleştirel Jeopolitik

Eleştirel Jeopolitiğin erken dönem metinlerinden biri, Gearoid Ó Tuathail'in doktora çalışması olarak belirtilebilir. Tuathail, 1989'da tamamladığı tezinde, militarizm, nükleer terör ve yapısal şiddet ile düşünülen ortodoks jeopolitik anlayışa karşı çıkarak; coğrafya ve jeopolitiğin objektif değil, öznel yargıları, anlayışları, algılamaları, görmeyi, okumayı barındıran bir inşa aracı olduğunu ifade etmekte, klasik jeopolitiğin yüksek bir akademik çalışma alanı olması ve bilgiye has özelliğine eleştiri getirmektedir (Tuathail, 1989). Bundan yaklaşık bir yıl sonra yayımlanan makalesinde ise Simon Dalby, jeopolitik kavramların ideolojik olarak işlediğini Amerikan dış politikasındaki jeopolitik söylemlerle ifade etmekte, ABD'nin Soğuk Savaş döneminde vurguladığı "Sovyet tehdidi" söyleminin, ABD'nin izolasyon politikasını geride bırakıp müdahaleci siyasalarını meşrulaştırdığını belirtmektedir (Dalby, 1990:171-180). Bu erken dönem çalışmalar, Eleştirel Jeopolitiğin kapsamlı şekilde ortaya konulmasını beraberinde getirmiştir.

Dalby, 1991 yılında yayımlanan makalesinde, Eleştirel Jeopolitiğin arka planından ve Tuathail'in argümanlarından bahsetmektedir. Ona göre;

1980’lerde sosyal bilimlerde eleştirel ve postmodernist yaklaşımların gelişimi, Siyasal Coğrafya ve Jeopolitikte ve öncesinde de Uluslararası İlişkiler’de Pozitivizm-Postpozitivizm tartışması, yeni bir bakış açısının gelişmesini beraberinde getirerek, Eleştirel Jeopolitiğin dünyada inşa edilen Kuzey-Güney gibi jeopolitik dikotomilerle ilgilenmesini sağlamıştır (Dalby, 1991:261-274). Bu bağlamda Eleştirel Jeopolitik, postmodern yaklaşımlarda olduğu gibi iktidar ilişkilerinin görünümünü ve arka planını incelerken; Eleştirel Teori gibi de bunun beraberinde getirdiği tahakkümü aşmayı amaçlamaktadır (Dalby, 1991:274-277). Dolayısıyla Eleştirel Jeopolitiğin, tıpkı postyapısalcı yaklaşımda olduğu gibi eleştirisinin öznesini bizzat geleneksel, ana akım teori, yani klasik jeopolitik olarak ifade ettiği belirtilebilir.

1980’lerin sonlarından itibaren hızla büyüyen Eleştirel Jeopolitik literatüründe, 1990’ların ortalarından itibaren Eleştirel Jeopolitiğin nerede yer aldığı ve temel sorunsallarının neler olduğu konusunda çalışmalar yapılmıştır. Klaus-John Dodds ve James Derrick Sidaway tarafından kaleme alınan makalede, Foucault ve Edward Said’in Eleştirel Jeopolitiğe, Jeopolitiğin bizzat bir bilgi-iktidar ilişkisi olduğunun görülmesi noktasında katkı sağladıkları; metodolojik açıdan yapışökümün ise dünyanın jeopolitik şekilde ayrıştığı ve bunun inşa edildiğinin görülmesi bakımından da yeni bir bakış açısı getirdiğinden bahsedilmektedir (Dodds ve Sidaway, 1994:514-518). Nitekim Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space* adlı eserinde de belirttiği üzere, Eleştirel Jeopolitik, çoğunlukla *Foucauldian* bir epistemolojik ve metodolojik eğilime sahiptir (1996:14). Tuathail, çalışmasının giriş bölümünde Eleştirel Jeopolitiğin temel çıkış noktalarını ortaya koymaktadır.

Foucault’nun, nüfusu oluşturan bireylerin tek tek değil ama onların oluşturdukları biyo-organizmanın yönetimi olarak tanımladığı biyo-iktidar kavramına (Hamann, 2009:38) atıf yapan Tuathail, jeopolitiğin de esasında bir *geopower* (jeo-iktidar) olduğunu, diğer deyişle, bir bölgesel alanın iktidar ilişkileri tarafından üretilerek, inşa edilerek, sadece basit bir enformasyon olmayıp bir bilgi-iktidar ilişkisini yansıttığını belirtir ve geleneksel jeopolitiğin bir bilgi-iktidar ilişkisi olduğu, bu coğrafi bilginin belli bir kesimin tekelinde yayılcı bir dünya siyasetini yansıttığı ve Eleştirel Jeopolitiğin bunların açığa çıkarılmasına dair metodolojileri kullandığını ifade eder (1996:1-12).

Eleştirel Jeopolitiğin, bu bakış açısı ve metotlarla hangi söylemleri gün yüzüne çıkardığı sorusu sorulduğunda, Tuathail’in, yirminci yüzyıl boyunca öne çıkan dört farklı jeopolitik bilgi-iktidar ilişkisi belirlediği ifade edilebilir.

Bunlar; deniz gücü, hayat sahası (*lebensraum*) gibi kavramlarla beliren bir emperyalist jeopolitik; çevreleme, birinci, ikinci, üçüncü dünyalar söylemleriyle Soğuk Savaş jeopolitiği; tarihin sonu, medeniyetler çatışması gibi söylemlerle yeni dünya düzeni jeopolitiği ve sürdürülebilir kalkınma, çevresel güvenlik kavramlarıyla öne çıkan çevresel jeopolitik olarak belirtilebilir (Tuathail, 1998:4-7). Dolayısıyla burada Eleştirel Jeopolitik adına önemli bir unsur olan, entelektüellerin, siyasetçilerin ve kurumların, diğer deyişle söylem oluşturma, inşa etme kabiliyetine sahip olanlara yapılan vurgu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Eleştirel Jeopolitik yaklaşımı, kendilerini objektif ve bilimsel addeden bu kişi ve kurumların, birtakım dış politika siyasalarını meşrulaştırmak amacıyla jeopolitik söylemleri inşa ederlerken, devletten bağımsız ve ayrılmış olmadıklarına dikkat çeker (Tuathail, 1998:7-11). Bu bağlamda, Robert Cox'un açıklayıcı/problem-çözücü ve eleştirel teoriler arasında yaptığı ayırım (Okur ve Ongur, 2015:303) önem kazanmaktadır.

Eleştirel Jeopolitik, söylem belirleme gücüne sahip olan bu kişi ve kurumlara vurgu yaparken, bu unsurların jeopolitiğini problem çözücü bir teori olarak adlandırarak (Tuathail, 1999:107-124), jeopolitiğin aslında nasıl bir hegemonya meydana getirdiğini ve bunu söylemleri kullanarak nasıl bir rıza aracına dönüştürdüğünü ortaya çıkarır. Geleneksel Jeopolitiğin inşa edildiği bu farklı ortamlar, Eleştirel Jeopolitiğin de yapısökümünü farklı noktalarda öne çıkarmasını beraberinde getirir. Bu bağlamda Formel Jeopolitik, entelektüeller ve kurumların jeopolitik düşüncelerine; Pratik Jeopolitik, dış politikada kullanılan jeopolitik kavramsallaştırmaların gündelik inşa süreçlerine; Popüler Jeopolitik, diğer insan ve mekânlara dair ötekinin medya gibi araçlar ve ulusal kimlikle nasıl kurulduğuna dikkat çekerken; Yapısal Jeopolitik ise küresel süreçlerin meydana getirdiği güncel jeopolitik şartları incelemektedir (Tuathail, 1999:110-123). Bu Eleştirel Jeopolitik boyutlarından her biri farklı unsurlara temas etmekte, bütün olarak jeopolitik söylemlerin hangi iktidar ilişkilerini inşa ettiğini açığa çıkarmaktadır.

Bu bakımdan Jeopolitik, *high politics* ve *low politics* konularının her ikisine de sirayet eden görsel, dilsel, geleneksel ve postmodern alanlarda üretilen eleştirel anlamıyla bir “bilgiler bütünü” olarak gözükmektedir (Tuathail ve Dalby, 2002:1-8). Burada bahsedilen dilsel alan ise, çalışmada da izlenecek olan, Pratik Jeopolitik boyutuna denk düşmektedir. Bu bağlamda dış politika analizleri; objektif-Neorealist, rasyonel tercih teorisi bağlamında Rasyonalist, liderler üzerinden psikolojik ve konstrüktivist dönüşle birlikte Sosyal İnşacı perspektifle değerlendirilebilirken; Pratik Jeopolitik, sözlerin

inşa süreçlerine gönderme yapan Sosyal İnşacı yaklaşımı değerli bulmakla birlikte; Postyapısalcı bir metotla, demecin nerede verildiği, neden söylendiği, kime ve neye atıf yaptığını inceler ve böylece bir söylem analizi kullanır (Tuathail, 2002:601-609). Dolayısıyla burada sözü geçen “söylem”, dilsel bir ifade şeklini belirtmekle birlikte, bundan daha çok, söylemin neyi inşa ettiği, hangi bilgi-iktidar ilişkisini yansıtır ve hangi iktidar ilişkilerini meşrulaştırdığını göstermektedir (Müller, 2008:329-334). Çalışmada da “Türk modeli” ve “Türk dünyası” ifadeleri böyle bir yaklaşımla değerlendirilecektir. Bundan önce kısaca Türk Dış Politikasında 1990’lı yıllarda Türk Cumhuriyetlerinin nasıl algılandığına değinilerek, son başlıkta bunların jeopolitik söylemler ile nasıl meşrulaştırıldığı daha somut bir zemine kavuşturulabilir.

3. 1990’larda Türk Dış Politikası: Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Algılamalar

1990’lı yıllar Türk Dış Politikasında ulusal kimliğin yeniden tanımlanma çabalarının ve bunun arka planında Refah Partisi’nin yükselişi, merkez sağ siyasal partilerin hükümetlerde yer almaya devam etmeleri gibi iç siyasal unsurların etkili olduğu bir dönem olarak ortaya çıkmış ve bu, dış politikada da bazı değişimler meydana getirmiştir. Balkanlar ve Orta Asya’da yeni bağımsız Müslüman ve Türk kimliğine sahip devletlerin ortaya çıkması, Türkiye’nin ulusal kimliğinin yeniden bir yorumunu beraberinde getirerek Yeni Osmanlılık ve Türklük temaları etrafında daha aktif bir dış politika yapımı izlenmiştir (Yavuz, 1998:19-33). Başta Azerbaycan olmak üzere Orta Asya ve Kafkaslarda Türk kimliği etrafında geliştirilen ve Ankara, İstanbul, Bışkek ve Taşkent gibi şehirlerde yapılan Türk Cumhuriyetleri zirveleriyle somutlaşan bu yakınlaşma, dönemin önde gelen ve Başbakanlık görevlerinde bulunan Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit gibi liderlerin demeçlerinden anlaşılırken, bu coğrafya bir “fırsat sahası” olarak görülmüştür (Müftü, 1998:38-46). Sabri Sayarı, konu hakkında daha temkinli bir konum almaktadır.

Sayarı’ya göre; her ne kadar 1990’lar Türk Dış Politikası hakkında “yeni aktivizm”, “cesaretli ve ihtiyatlı” yorumları yapılmış olsa da, dönemin dış politika tercihleri, Türkiye’nin, SSCB’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni uluslararası ortama adapte olmak amacıyla Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu’da birtakım girişimlerde bulunması ve bunun özellikle Azerbaycan başta olmak üzere Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan’la ilişkilerin geliştirilmesi şeklinde görünmesine karşın klasik dış politika tercihlerine devam ettiğini ifade etmektedir (Sayarı, 2000:169-176). Bununla birlikte başarısız olsun ya da olmasın bu yıllarda değişen ya da değiştirilmek istenen dış politika davranışının Orta Asya ve

Kafkaslarda yeni bir jeopolitik söylem ile meşrulaştırılmak istendiği çıkarımı halen geçerli olmaktadır.

Bu değişim isteği özellikle lider ve lider grubunda meydana geldiğinde ise², daha kapsamlı boyutta bir dönüşüm çabasını yansıtmaktadır. Bahsedilen bu çabanın Özal'ın başkanlığında kurulan Anavatan Partisi'nin (ANAP) Sünni İslam, milliyetçi, liberal ve sosyal demokrat olmak üzere dört farklı kesimi temsil ettiği iddiasında olması neticesinde (Kalaycıoğlu, 2002:45), dış politikada da değişimler meydana getirmeye başlamasıyla görüldüğü ifade edilebilir. Bu olgu, Türk Cumhuriyetleri bağlamında düşünüldüğünde, diğer üç temsil iddiasından ziyade milliyetçi, Türkçü unsur etrafında anlaşılabilir. Bahsedilen coğrafyaya yönelik dış politika, Özal'ın Cumhurbaşkanlığının son yıllarında, yayılmacı ya da izolasyonist bir Türkçülük yerine, kültürel bir tonla milliyetçilik bağlamında izlenmiş ve SSCB'nin dağılması, dış politikada geleneksel izolasyon politikasına bir çözüm olarak Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerin geliştirilmesi siyasalarını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla burada algılanan motivasyon, fırsat olarak gözükmektedir. Bahsedilen bu motivasyonun siyasalara dönüştürülmesi ise, diğer deyişle meşrulaştırılması da aşağıda değinilecek olan jeopolitik söylemler aracılığıyla sağlanmıştır.

Son olarak bu değişimin, Özal'ın 1993 yılında vefat ederek Cumhurbaşkanlığı'na Süleyman Demirel'in seçilmesiyle kesintiye uğramadığı belirtilebilir. Bu argüman; 1992'den 2001'e kadar toplanan beş zirve, 1992'den 1999'a kadar Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ticaret hacminin kırk misle yakın artışı (Mkhitarian, 2004:134-139), bu zirvelerin 2000'li yıllarda da devam edip bunların ülkeler arası kültürel, ekonomik işbirliklerini de ivmelendirmesi, artırması neticesinde doğrulanmaktadır. Bununla birlikte aşağıda da değinileceği üzere Türk modeli ve Türk dünyası söylemleri, jeopolitik açıdan bu siyasaların meşrulaştırılması işlevini görmektedir.

4. Türk Modeli ve Türk Dünyası Söylemleri

“Türk dünyası” ifadesi için Milliyet gazete arşivi çevrimiçi taraması 1950 ila 2000 yılları arasında yapıldığında, ortaya çıkan sonuçlardan 147'si 1990 öncesine aitken, kalan 509'u 1990'lı yıllara aittir. “Türk modeli” için de aynı tarama sonucunda 85 haberin 1990 öncesine, kalan 155 haberin ise 1990'lı yıllara denk geldiği görülmektedir (Milliyet, 2019). Bu veri, bu iki ifadenin 1990'lı yıllarda, geride kalan yıllara kıyasla oldukça fazla oranda sıklaştığını göstermektedir. Bu bakımdan, Türk modeli ve Türk dünyası ifadelerinin nasıl bir jeopolitik söyleme tekabül ettiği, kronolojik olarak belirtilebilir.

1990 yılında ANAP hükümeti Devlet Bakanı Ercüment Konukman’ın SSCB hakkında verdiği bir demeçten sonra yer alan haberde, Konukman’ın SSCB’nin dağılma sürecinin “Türklük dünyası” için bir fırsat olduğu, 1989 yılında yayımlanmış kitabında yer alan ifadelerinin, “Türkiye Türklerinin dış Türklere bakış açısı nasıl olmalıdır?” adlı makalesinde tekrar edildiği belirtilmektedir: “(Türklük dünyasının gerçekleşmesi sonucu hakkında)...İşte o gün, Türkiye’nin pek çok iç ve dış meseleleri ‘hallolacak’...O zaman, ‘200 milyonu bulan’, beraber düşünen, beraber sevinen ve beraber üzülen bir Türklük dünyası meydana gelebilecek” (Milliyet, 1990a). Görüldüğü üzere burada, “dünya” kavramı, gerçekte olduğunun aksine heterojen değil, homojen bir coğrafya olarak ele alınmakta, kendi içinde tüm ortaklıkları barındıran bir bölge olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte, yukarıda da bahsedildiği şekilde, “Türk dünyası” bir fırsat olarak algılanmaktadır.

Bu, aynı zamanda, iç siyasette de değerlendirilen bir kavram olmakta, böylece birtakım grupların uygulanan dış politika siyasalarını meşru görmesi beklenmektedir. Zira Türk-İş Sendikası yüksek kademelerinin ve devlet erkânının bulunduğu toplantıda da, Konukman, “90’lı yıllar ‘Türklük dünyasının’ uğraşı yılları olacaktır...(Bu idealin gerçekleşmesi halinde)...Türkiye dünya yüzünde özlenen, beklenen ‘güçlü ve güvenli’ yerini bulacaktır...” değerlendirmesinde bulunmaktadır (Milliyet, 1990b). Dolayısıyla “Türk dünyası” bir jeopolitik söylem olarak, tüm Türk devletlerini kapsayan bir coğrafyayı ifade ederken; bununla birlikte üzerinde çalışılması gereken bir ideal ve bu idealin gerçekleşmesi için çaba talep edilebilecek bir kavrama denk gelmektedir.

ANAP kurucu üyeliği ve ANAP İstanbul İl Başkanlığı görevini yürütmüş olup 1990 yılında da Devlet Bakanlığı görevinde bulunan, dolayısıyla iç ve dış siyaseti etkileme derecesi yüksek bulunan Konukman, Türklük dünyasının Batı’da endişe meydana getirdiği iddiaları hakkında, “Türk dünyasının” çerçevesini yeniden çizmektedir (Milliyet, 1990c):

(Siyasal bir birlik ihtimali hakkında) Türkiye Cumhuriyeti’nin böyle birleşerek, bir bayrak altında bütün Türkler’in toplanmasını hedefleyen bir milliyetçi görüşü kabul etmeyeceği bir gerçektir. Artık büyümek ve kuvvetlenmek ‘iktisadi güçle’ mümkündür. Bugün Amerika’nın, dün Rusya’nın yaptığı buydu. O halde biz de ‘güçlenmeyi’ bekliyoruz, bu doğrudur. Türkiye Cumhuriyeti, Batı seviyesine ulaşmaya gayret eden, üretimi fazlaştırma gayretleri içerisinde olan ama pazar da arayan bir devlettir...

Bu ifadeler, ANAP’ın, bir siyasal örgüt olarak benimsediği dış politikada karşılıklı bağımlılık siyasalarıyla (Kirişçi, 2009:29-56; Ünay, 2010:21-47)

uyumlu bir görünümü ortaya koyarken; bu fırsata yönelik 1992’de oluşturulacak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi politikaların “Türk dünyası” söylemiyle meşrulaştırıldığı belirtilebilir. Dolayısıyla “Türk dünyası”, Türkiye’ye “güç” sağlayacak bir iş birliği fırsatını ifade etmektedir.

1991 Kasım Seçimlerinde iktidarı Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti’ye (SHP) bırakan ANAP’ın Aralık ayında Genel Başkanlığında bulunan Mesut Yılmaz, bu Türk dünyası söylemini yine aynı coğrafya için kullanırken, fırsat boyutunu da tekrarlamaktadır (Milliyet, 1991a):

(SSCB’de meydana gelen gelişmelerle birlikte ortaya çıkan bağımsız Türk Cumhuriyetleri hakkında)...Türkiye’nin önünde yepyeni ‘ufuklar’ açılmış ve Türkiye’nin ‘bölgesel güç’ olarak ağırlığının artması için yeni imkânlar doğmuştur. (SSCB’nin bölgeye yönelik politikaları hakkında)...derin tahribat yapmıştır, önce bunun ‘tamiri’ ve aramızdaki ‘köprülerin pekiştirilmesi’ gerekmektedir. Orta Asya ise bir ‘Türk dünyasıdır’...(Türk Cumhuriyetleri hakkında)...kendi aralarında derin rekabetler, ayrılıklar ve düşmanlıklar bulunduğunu da gözden kaçırmamak gerekmektedir...

Dolayısıyla yukarıdaki iki boyuta, Yılmaz, yeni iki boyut ekleyerek, “Türk dünyasının”, Türkiye’nin önderliğinde tamir edilmesi ve “önceden de var olan” köprülerin pekiştirilmesini öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda “Türk dünyası”, Türkiye için, kalkındırılması gereken, böylece Türkiye’ye güç sağlayacak bir alan olarak inşa edilmektedir.

1992 yılında Başbakanlık görevinde bulunan Süleyman Demirel’in meşhur Türk dünyası demeci ise, bu jeopolitik söylemin iç politikada da kullanıldığını göstermektedir. “...bir ucu Adriyatik Denizi’nde, bir ucu Çin Seddi’nde olan bir Türkiye, ‘Türklük âlemi’, ‘Türk dünyası’ meydana geldiğini belirten” Demirel, “bu gözbebeği ülkenin, (terörizmi kastederek) bazılarını memnun etmediğini” ifade etmektedir (Milliyet, 1992a). Bu söylem, dolayısıyla terörizme karşı yapılacak mücadeleyi meşrulaştırmak için kullanılırken, aynı zamanda Demirel’in Türk dünyasının ANAP’ın dünyasından daha büyük bir coğrafi bölgeye tekabül ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda iktidarda olmanın sorumluluğunu, muhalefette bulunan Yılmaz’ın söylemleri açığa çıkarmaktadır: “(Türk dünyasına yönelik dış politika hakkında) Türkiye, büyük devlet olmanın gerekliliklerini yerine getirmeli, gereksiz çekingenliklerden kurtulmalıdır” (Milliyet, 1992b). Bu bakımdan Türk dünyası, muhalefetin önerileri için de kullanılan bir jeopolitik söylem görünümündedir.

“Türk modeli” veya “Türkiye modeli” ise, bu coğrafyada, yukarıda belirtilen iktisadi kalkınma için kullanılan bir söyleme denk gelmektedir. Dolayısıyla “Türk modeli”, Türkiye’nin bağımsızlık kazanan Türk Cumhuriyetleri için bir örnek olacağı anlamını barındırmaktadır. Bu anlamla beraber, örnek ya da “model” olacağı belirtilen bir ülkeden bekleneceği üzere Türkiye’nin lider bir ülke olduğu anlamı da bu söylemde örtük olarak yer almaktadır. Orta Doğu, Sovyetler gibi coğrafyalar için de ifade edilmiş olan bu söylem (Milliyet, 1990d; Milliyet, 1991b; Milliyet, 1991c; Milliyet, 1992c), “Türk dünyası” için, iktisadi bir modelle birlikte Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’e göre, “Müslüman ama aynı zamanda da laik” (Milliyet, 1992d) bir ülke modelini belirtmektedir. Aynı zamanda bu “model”, dış politikada zorluklar meydana getirebilecek olan siyasal birlik, konfederasyon endişelerini de boşa çıkarmaktadır. Bu “Türk dünyası” söyleminin Demirel tarafından ifadesi ise, “(Siyasal birlik hakkında, Sovyetler Birliği ve Türk Cumhuriyetlerini kastederek)...bir büyük abiden kurtulup niye bir başka büyük abiye bağlansın?” şeklinde ortaya çıkmaktadır (Milliyet, 1992e). Dolayısıyla “Türk dünyası” bir siyasal birlik idealinden ziyade, iş birliği süreçleri neticesinde kültürel, bilimsel, sosyal bir ideali belirtmektedir. Bu, dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ve Milli Eğitim Bakanı Nahit Mentеше’nin Türk Dünyası Üniversite Rektörleri Daimi Konferansı’nın Ankara’daki toplantısında, Türk Cumhuriyetlerinden gelen bilim insanlarına yaptıkları konuşmalarda da belirgindir (Milliyet, 1993):

İnönü: ‘(Kültürün sosyal bilimler, manevi değerler ve doğa bilimleri olmak üzere iki unsurdan oluştuğunu belirttikten sonra). ‘Türk dünyası kültüründe’ bu iki öge de vardır. Şimdi ‘yeniden bir araya gelen’ kültürün buradaki toplantılarından dünyaya da ışıklar çıkacaktır’.
Menteşe: ‘...atası, kanı, dini, dili, kültürü bir olan ‘Türk dünyasının’, asırlardır süren ayrılıktan sonra buluşmaları gerçekleşmiştir. ‘Türk dünyası’ barışa katkıda bulunacaktır’.

Bu bağlamda, Türk dünyası aynı ortak kültürü paylaşan ve siyasal birlik hariç diğer konularda birlikte hareket etmesi istenen, böylelikle Türkiye nezdinde bir güçlenme fırsatı olarak görülen bir coğrafyaya tekabül etmektedir. 1994 yılında da bu güçlenme, ilerleme vurgusu “Türk dünyası” söylemi üzerinden takip edilebilmektedir. 18 Şubat 1994’te “Türk Dünyasının Meseleleri” adlı bir konferansa ilişkin açıklamada bulunan Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı Namık Kemal Zeybek, “‘Türk dünyasının’ çıkış yolunun, ‘bilgi toplumunu yakalamak’ olduğunu” ve “‘Türklüğün gelişmesinin tarihte bilime verilen önemden geldiğini” ifade etmektedir (Milliyet, 1994). Bu bakımdan “Türk dünyası”, yeniden ilerleme için fırsatlar barındıran bir coğrafya olarak meşrulaştırılmaktadır.

1995 yılında yeni yıl için temennilerini dile getiren Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ifadelerinde, bu defa, açık şekilde "Türk dünyasının" Türk dış politikasında aktif politikanın meşrulaştırılması için kullanıldığı, aynı zamanda Demirel'in bu ifadelerden sonra terör sorununa gönderme yaptığı görülmektedir (Milliyet, 1995):

...Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ülkemizin konumu 'hiç kimsenin tahmin edemeyeceği kadar önemli hale geldi.' 'Balkanlar'dan Kafkaslar'a, oradan Orta Asya'ya uzanan bir alanda' yaşayan Türk ve Müslüman toplumların oluşturduğu 'büyük Türk dünyası' fiili gerçeklik halini aldı. 'Türk dünyasının' hem kendi arasındaki hem de dünyayla olan ilişkileri büyük bir hızla geliyor. Biz, Türkiye olarak bu gelişmeye 'öncülük' ediyoruz...(Ardından) Türkiye güçleniyor; fakat Türkiye'nin güçlenmesini istemeyenler var... Bunun için Türkiye'yi bölmeyi hedefleyen teröre destek vermektedirler.

Dolayısıyla "Türk dünyası", hem dış hem de iç politikada yaşanan gelişmelerin meşrulaştırılması işlevini üstlenmektedir. Yine bu bağlamda, içte yaşanan Nevruz tartışmasının "Türk dünyası" jeopolitik söylemiyle karşılandığı belirtilebilir. Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın yanında, dönemin Başbakanı Tansu Çiller de "Nevruz'un tüm 'Türk dünyasında' kutlanmasının, ikinci bir 'Ergenekon' olduğunu ifade etmektedir (Milliyet, 1996). Dolayısıyla "Türk dünyasının" bu bayram tartışmasına bir cevap olmakla birlikte, aynı zamanda tüm Türk Cumhuriyetlerinde kutlanmasının Başbakanlık seviyesinde "ikinci Ergenekon" olarak nitelenmesi ise bir "yeniden doğuş", "ilerleme", "güçlenme" gibi kavramlara gönderme yapıldığını sezdirmektedir. Bu bakımdan "Türk dünyası", iş birliğinin ötesinde manevi bir anlama da kavuşmaktadır.

1997 yılında "Türk dünyasının" bir fırsatı ifade etmesinin yanında, aynı zamanda buna bir "zafer" olgusunun eklendiği görülmektedir. Alparslan Türkeş'in de vefatının anıldığı Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı'nın düzenlediği 5. Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı'nda konuşan Cumhurbaşkanı Demirel, "Türk dünyasını" bir "altın fırsat ve armağan" olarak ifade etmekte ve aynı zamanda "Türk dünyasının, 'kazandığı' coğrafyada ebediyete kadar var olacağını" belirtmektedir (Milliyet, 1997). Bu bağlamda "Türk dünyası", bir bakıma "zaferin bir ganimeti" olarak algılanırken, dolaylı olarak uğruna mücadele verilecek bir kazanım görünümündedir.

Türkeş'in vefatıyla ve iç siyasal ortamın da beraberinde getirdiği milliyetçi seslerin yükselişi, yeniden "Türk dünyasının" jeopolitik bir söylem olarak, içte de kullanıldığını göstermektedir. 1998 yılının Mart ayında 6. Türk

Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı’nda konuşan Çiller:

‘Türk dünyasına’, Türk davasına inanan milliyetçilerdir. Bayrağı bugüne taşıyan, milliyetçi büyüklerimi takdirle anmak, en büyük vefa borcumuzdur. 21. yüzyıl ‘Türk globalizminin’ yüzyılı olacaktır. Türkiye’nin gündeminin ilk maddesi ‘Türk dünyasıdır’. Bu bizim en mühim işimizdir.

ifadelerinde bulunmaktadır (Milliyet, 1998a). Buradan iki sonuç çıkarılabilir: Bunlardan ilki “Türk dünyası” söyleminin giderek Orta Asya Türklüğüne yönelik iş birliği ve çıkardan ziyade, manevi bir ideali temsil etmeye başlaması ve ikinci olarak da aynı söylemin milliyetçi kesimlere yönelik bir rıza sağlama mekanizması olarak kullanılmasıdır. Nitekim konuşma da, Türk milliyetçiliği seslerinin yoğun olduğu bir zirvede, Türkeş’in vefatından yaklaşık bir sene sonra gerçekleşmektedir. Dahası Çiller’in bir satırda “dünya” yerine “globalizm” ifadesini kullanması, bu “ideal” durumun görünümlerinden biri olarak okunabilir.

Fakat Cumhurbaşkanlığı görevine devam eden Demirel, 1998 yılında da geçmişteki fikirlerini devam ettirmekte, “Türk modelini”, “kardeş Türk cumhuriyetleri” için tavsiye etmektedir (Milliyet, 1998b). Üstelik Demirel, giderek “aşındırılan” “Türk dünyasına” vurgu yaparak (Milliyet, 1998c), bu manevi, soyut ve idealist “Türk dünyası” algılamasını fark ettiğini göstermektedir. 1999 yılına gelindiğinde de Demirel, “Türk dünyası” için herhangi bir “idare etme” taleplerinin olmadığını ifade ederek (Milliyet, 1999a), aynı çizgide devam ederken, Çiller, seçim propagandası esnasında “yeni Türkiye’nin hem ‘Türk dünyasında’ hem de Avrupa’da bir dünya devleti” (Milliyet, 1999b) olacağını ifade etmektedir. Bu bakımdan “Türk dünyası” ve “Türk modeli” söylemleri 1990’lar boyunca bir değişim geçirmekte, fakat jeopolitik bir söylem olma özelliğini de kaybetmemektedir.

Sonuç

Jeopolitik söylem kavramı, eleştirel ve postyapısalcı bir arka planla literatürde yer almaya başlayan Eleştirel Jeopolitiğin öne sürdüğü, iktidar ilişkilerinde yer alan jeopolitik bilgilerin bilgi-iktidar ilişkisinde bir söylem haline gelerek, birtakım mekanizma ve stratejiler aracılığıyla belli siyasaları meşrulaştıran, diğer söylemleri de marjinalleştiren meşrulaştırılmış bilgiler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Eleştirel Jeopolitiğin çalışma alanlarından biri olan Pratik Jeopolitik de, bu söylemleri devlet adamları, askerler ve kamuoyunu etkileme gücüne sahip entelektüeller nezdinde

inceleyerek, aslında bu jeopolitik bilgilerin bir söylem halinde hangi siyasaları meşru hale getirdiğini incelemektedir.

Bu bakımdan 1980'ler sonrasında ve özellikle de SSCB'nin dağılma sürecine girdikten sonra demeçlerde sıkça yer almaya başlayan "Türk dünyası" ve "Türk modeli" ifadeleri de bir jeopolitik söyleme karşılık gelmektedir. Buna göre, bu iki söylemin, Özal'ın Cumhurbaşkanlığının son dönemlerinde Orta Asya ve Kafkaslardaki Türk Cumhuriyetlerine yönelik ekonomik işbirlikleri, karşılıklı bağımlılıklar gibi siyasaların meşrulaştırılması amacıyla kullanılarak, bu bölgenin bir fırsat sahası olarak inşa edildiği değerlendirilebilir. Aynı yıllarda hükümetin Başbakan ve Bakanlar Kurulu ayağında ise aynı söylem, aktif bir dış politika için rızanın sağlanması amacıyla kullanılmaktadır.

Yine aynı yıllarda "Türk dünyası", içeride yaşanan terör sorununun aslında, Türkiye'nin "Türk dünyasıyla" birlikte güçlenmesine karşılık meydana gelen bir gelişme olduğu ifade edilmekte ve böylece aynı söylem iç siyasette ortaya çıkan sorunların da meşrulaştırılması için kullanılmaktadır. Üçüncü olarak, 1990'lı yılların ortalarına doğru bu söylemler, Türkiye'nin bilimsel açıdan ilerlemesi için bir fırsatın var olduğunun gösterilmesi amacıyla inşa edilmektedir. Dördüncüsü "Türk dünyası" söylemi, milliyetçi kesimlerin bir siyasal parti etrafında konsolide edilmesi amacıyla da kullanılmaktadır.

Son olarak 1990'ların sonlarına doğru Cumhurbaşkanlığı düzeyinde "Türk dünyası" söylemi, halen bir ekonomik fırsat olarak ifade edilirken, dördüncü sonuçla ilintili olarak Başbakanlık düzeyinde ise gittikçe ideal, soyut bir olguyu ifade etmek için kurgulanmaktadır. Dolayısıyla "Türk dünyası" ve "Türk modeli" söylemleri, Orta Asya merkezde olmak üzere zaman zaman Balkanlar ve daha sık olmak kaydıyla Kafkaslar coğrafyasının bir fırsat ve güçlenme alanı olarak inşa edildiği; bununla birlikte zaman içerisinde iç siyasal gelişmelerin meşrulaştırılması maksadıyla kullanılan bir jeopolitik söylem olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Agnew, J. (2003). *Geopolitics: Re-visioning World Politics*. Londra ve New York: Routledge.
- Ataman, M. (2002). Leadership Change: Özal Leadership and Restructuring in Turkish Foreign Policy. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 1 (1), 120-150.
- Campbell, D. (2013). Poststructuralism. T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Cohen, S. B. (2014). *Geopolitics: The Geography of International Relations*. New York ve Londra: Rowman & Littlefield.
- Dalby, S. (1990). American Security Discourse: The Persistence of Geopolitics. *Political Geography Quarterly*, 9 (2), 171-188.
- Dalby, S. (1991). Critical Geopolitics: Discourse, Difference, and Dissent. *Environment and Planning D: Society and Space*, 9 (3), 261-283.
- Dodds, K. J. ve Sidaway, J. D. (1994). Locating Critical Geopolitics. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12 (5), 514-524.
- Fettweis, C. J. (2015). On Heartland and Chessboards: Classical Geopolitics, Then and Now. *Orbis*, 59 (2), 233-248.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. (Çev. I. Ergüden, O. Akinhay ve F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. (Çev. I. Ergüden ve O. Akinhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Francis, S. (2014). The Return of Classical Geopolitics. *American Diplomacy*, (1), 1-3.
- Granieri, R. J. (2015). What is Geopolitics and Why Does It Matter? *Orbis*, 59 (4), 491-504.
- Hamann, T. H. (2009). Neoliberalism, Governmentality, and Ethics. *Foucault Studies*, (6), 37-59.
- Kalaycıoğlu, E. (2002). The Motherland Party: The Challenge of Democracy versus Democratization in Turkey. *Turkish Studies*, 3 (1), 41-61.
- Kaplan, R. D. (2010). The Geography of Chinese Power: How Far Can Beijing Reach on Land at the Sea? *Foreign Affairs*, 89 (3), 22-41.
- Kardaş, T. ve Erdağ, R. (2015). Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler. R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kirişçi, K. (2009). The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State. *New Perspectives on Turkey*, (40), 29-56.
- Lewis, D. (2001). Forget about the 'Correspondence Theory of Truth'. *Analysis*, 61 (272), 275-280.
- Mchoul, A. ve Grace, W. (2002). *A Foucault Primer: Discourse, Power and the Subject*. Londra ve New York: Routledge.
- Mead, W. R. (2014). The Return of Geopolitics: The Revenge of the Revisionist Powers. *Foreign Affairs*, 93 (3), 69-79.
- Milliyet (1990a, 14 Ocak). Bakanın 'Kızılelma'sı. *Milliyet*.
- Milliyet (1990b, 18 Mart). 21. Yüzyılda Türk Devletleri Çoğalacak. *Milliyet*.
- Milliyet (1990c, 15 Eylül). Türk Ortak Pazarı. *Milliyet*.
- Milliyet (1990d, 24 Kasım). Sovyetler'den Türk Modeline Büyük İlgi. *Milliyet*.
- Milliyet (1991a, 7 Aralık). Devletçiliğe Dönüş Hata Olur. *Milliyet*.
- Milliyet (1991b, 12 Mart). Türk Modelini Örnek Alın. *Milliyet*.
- Milliyet (1991c, 10 Kasım). Filistin'e Türk Modeli. *Milliyet*.
- Milliyet (1992a, 24 Ocak). Sovyetler'in Dağılması, Türkiye'yi Büyüttü. *Milliyet*.
- Milliyet (1992b, 6 Mart). Türk Dünyası'nda Hükümete Eleştiri. *Milliyet*.
- Milliyet (1992c, 16 Ocak). Cezayir'e Türk Modeli. *Milliyet*.
- Milliyet (1992d, 11 Mart). Orta Asya'ya Türk Modeli. *Milliyet*.
- Milliyet (1992e, 4 Mayıs). Türkes, Demirel'in Sözcüsü mü? *Milliyet*.
- Milliyet (1993, 9 Temmuz). Türk Kültürü Dünyaya Işık. *Milliyet*.
- Milliyet (1994, 22 Şubat). Geri Kalmamızın Sebebi Bilimden Uzaklaşmak. *Milliyet*.
- Milliyet (1995, 1 Ocak). Büyük Türkiye'yi Kuracağız. *Milliyet*.
- Milliyet (1996, 22 Mart). Genelkurmay da Nevruz'u Kutladı. *Milliyet*.
- Milliyet (1997, 12 Nisan). Demirel: Allah Türk'ü Yarattı. *Milliyet*.
- Milliyet (1998a, 21 Mart). Baba'ya Çiller İlgisi. *Milliyet*.
- Milliyet (1998b, 27 Temmuz). Demirel'in Asya Planı. *Milliyet*.
- Milliyet (1998c, 27 Temmuz). Demirel'in Orta Asya Planı. *Milliyet*.
- Milliyet (1999a, 29 Kasım). Baba Isparta'ya Çıktı. *Milliyet*.
- Milliyet (1999b, 15 Şubat). Çiller Seçim Yoluna Çıktı. *Milliyet*.

- Mkhitarian, N. (2004). Consolidation of the Turkic World in the Ideology and Political Practice of Official Ankara: Retrospective Stage-by-Stage Analysis. *Central Asia And the Caucasus*, 29 (5), 134-139.
- Müfti, M. (1998). Daring and Caution in Turkish Foreign Policy. *Middle East Journal*, 52 (1), 32-50.
- Müller, M. (2008). Reconsidering the Concept of Discourse for the Field of Critical Geopolitics: Towards Discourse as Language and Practice. *Political Geography*, 27 (3), 322-338.
- Ò Tuathail, G. (1989). *Critical Geopolitics: The Social Construction of Space and Place in the Practice of Statecraft*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Syracuse University, New York.
- Ò Tuathail, G. (1996). *Critical Geopolitics The Politics of Writing Global Space*. Londra: Routledge.
- Ò Tuathail, G. (1998). Introduction: Thinking Critically about Geopolitics. G. O. Tuathail, S. Dalby ve P. Routledge (Ed.), *The Geopolitics Reader*, Londra: Routledge.
- Ò Tuathail, G. (1999). Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics and Risk Society. *Journal of Strategic Studies*, 22 (2-3), 107-124.
- Ò Tuathail, G. (2002). Theorizing Practical Geopolitical Reasoning: The Case of the United States’ Response to the War in Bosnia. *Political Geography*, 21 (5), 601-628.
- Ò Tuathail, G. ve Dalby, S. (2002). Introduction: Rethinking Geopolitics: Towards a Critical Geopolitics. G. O. Tuathail & S. Dalby (Ed.), *Rethinking Geopolitics* (1-16), Londra ve New York: Routledge.
- Okur, M. A. ve Ongur, H. Ö. (2015). Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori. R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2010). Dönemin Bilançosu. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1980-2001*, c.2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Owens, M. T. (1999). In Defense of Classical Geopolitics. *Naval War College Review*, 52 (4), 59-76.
- Richardson, P. (2015). ‘Blue National Soil’ and the Unwelcome Return of ‘Classical’ Geopolitics. *Global Change, Peace & Security*, 27 (2), 229-236.
- Sayarı, S. (2000). Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism. *Journal of International Affairs*, 54 (1), 169-182.

- Shapiro, M. J. (1984). Introduction. M. J. Shapiro (Ed.), *Language and Politics*, New York: New York University Press.
- Shapiro, M. J. (1989). Textualizing Global Politics. J. D. Derian & M. J. Shapiro (Ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, Lexington: Lexington Books.
- Ünay, S. (2010). Economic Diplomacy for Competitiveness: Globalization and Turkey's New Foreign Policy. *Perceptions*, 15 (3-4), 21-47.
- Yavuz, M. H. (1998). Turkish Identity and Foreign Policy in Flux: The Rise of Neo-Ottomanism. *Critique: Critical Middle East Studies*, 7 (12), 19-41.

¹ Gerçekliğin Uygunluk Teorisi (Correspondence Theory of Truth), gözlemlenen olay ve/veya olgunun gözlemci tarafından gözleme uygun şekilde ifade edilmesi anlamına gelir. Basit bir örnekle; "Eğer bir kedi miyavlıyorsa, kedinin miyavladığı önermesi doğrudur." şeklindeki ifade bu gerçeklik teorisine karşılık gelir. Konu hakkında eleştirel bir çalışma için bkz. (Lewis, 2001:275-280). Dolayısıyla gözlemin dışında kalan ve/veya gözlemlenen fakat eleştirel Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarının ifade ettiği üzere belli inşa pratikleriyle gözleme uygun hale getirilen gerçeklikler, Gerçekliğin Uygunluk Teorisi'yle açıklanamamakta, anlamlandırılmamaktadır.

² Dış politikadaki bu değişimin, Turgut Özal liderliğiyle başlayıp onun vefatı sonucu Cumhurbaşkanlığı görevinin bitişine kadar devam ettiğini ve sonrasında klasik Kemalist dış politika anlayışına geri dönüldüğünü iddia eden bir çalışma için bkz. (Ataman, 2002:120-150). Ancak bununla birlikte, bir sonraki başlıkta değinileceği üzere, en azından Orta Asya ve Kafkaslara yönelik dış politika tercihlerinde Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit gibi liderlerin de jeopolitik söylemler aracılığıyla bu aktif dış politikayı devam ettirmek, meşrulaştırmak istedikleri görülmektedir.

TRANSFORMATION IN INDIAN POLITICS AFTER THE PULWAMA ATTACK

Hatice ÇELİK*

Abstract

The Republic of India (India) is one of the states of South Asia that has made itself more visible politically, economically and culturally in recent years. Increasing its economic capacity and policies exhibited under Prime Minister Modi also intensified the academic interest over India. Some developments in the region in 2019 and 2020 have also directly affected India's domestic politics. After the Pulwama attack on February 14, 2019, both India, Pakistan, and Kashmir faced some important situations. In this study, after the Pulwama attack, the decisions taken by the Indian government in domestic and foreign policy (only Pakistan and Kashmir will be included in this section) will be examined. The political and social implications of these decisions will be assessed, and the Indian elections, the abolition of Kashmir's autonomy status, and finally, the Indian Citizenship Amendment Act (CAA) will be discussed as cases. The study will mainly benefit from the official statements of the Indian government and decision-makers and the constitutional amendments made. In this context, the changes and transformation in the domestic and foreign policy of India will be tried to be revealed. The main argument of the study is that the Pulwama attack has been a turning point for the Indian government, and this attack is seen as the legitimizer of many critical decisions taken in domestic and foreign policy. In other words, it is concluded that with the Pulwama attack, the security policies have been prioritized in the domestic and foreign policy of India.

Keywords: India, Pulwama Attack, Indian Domestic Politics, Transformation.

PULWAMA SALDIRISI SONRASI HİNDİSTAN SİYASETİNDE DÖNÜŞÜM

Öz

Hindistan Cumhuriyeti (Hindistan), Güney Asya'nın son yıllarda siyasi, ekonomik ve kültürel olarak kendini daha fazla görünür kılan devletlerinden biridir. Artan ekonomik kapasitesi ve Başbakan Modi iktidarında sergilenen politikalar Hindistan'a olan akademik ilgiyi de artırmıştır. 2019 ve 2020 yılında bölgede

*Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü, Asya Çalışmaları Anabilim Dalı, hatice.celik@asbu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1409-8865>.

yaşanan bazı gelişmeler de doğrudan Hindistan iç siyasetini etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir. 14 Şubat 2019 tarihinde meydana Pulwama saldırısı sonrasında hem Hindistan hem Pakistan hem de Keşmir önemli bazı durumlarla karşılaşmıştır. Bu çalışmada Pulwama saldırısı sonrasında Hindistan hükümetinin iç ve dış siyasette (bu bölüme sadece Pakistan ve Keşmir dahil edilecektir) aldığı kararlar incelenecektir. Bu kararların siyasi ve sosyal yansımaları değerlendirilecek olup, sırasıyla Hindistan seçimleri, Keşmir'in özerklik statüsünün kaldırılması ve son olarak Hindistan Vatandaşlık Yasası Değişikliği vaka olarak tartışılacaktır. Çalışma temel olarak Hindistan hükümetinin ve karar alıcıların resmî açıklamalarından ve yapılan anayasa değişikliklerinden faydalanacaktır. Bu bağlamda incelenen durumlar üzerinde Hindistan iç ve dış siyasetindeki değişim ve dönüşüm ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmanın temel argümanı ise Pulwama saldırısının Hindistan hükümeti için bir dönüm noktası olduğu, bu saldırının iç ve dış siyasette alınan pek çok kritik kararın meşrulaştırıcısı olarak görüldüğüdür. Bir başka ifade ile Pulwama saldırısı ile birlikte Hindistan iç ve dış siyasetinde güvenikleştirme politikalarının önceliklendirildiği sonucuna varılmaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** Hindistan, Pulwama Saldırısı, Hindistan İç Siyaseti, Dönüşüm.*

Introduction

India has constituted an important place in the Asian political history. Although this situation has many reasons, one of them is worth mentioning. The reason of this significance is related with India's civilizational roots. India is not only a nation-state, but it is a civilization by itself. This is providing a richness to India, but beside it is also putting responsibility on India in many issues, like justice, democracy, governance, etc. Indian civilization has been shaped by different ethnic and religious identities' contribution for centuries. This unity in diversity phenomena may sometimes push the nation-state's boundaries. However, if India is seen more than a nation-state, it has to look ways to make all Indian citizens feel part of this harmonious civilization.

From the international system perspective, India, since it gained its independence from the British Empire, has been a critical state in the South Asia region. Its increasing young population, economic capacity, and well-being have direct reflections on the political stage inevitably. The independence itself was both a success in terms of foreign and internal politics and a kind of trauma for the Indian people. At the end of the independence struggle, India emerged as two nation-states, as many Muslim-populated provinces preferred to join the newly emerging Islamic Republic of Pakistan (hereafter Pakistan). The independence and the start of the Cold War era had been the two main features to shape not only the Indian foreign policy but also the internal politics of India. The colonial rule that lasted almost 200 years in

the Indian sub-continent shaped the vision, memory, and perspectives of the politicians and society.

One of the clearest political characteristics of Indian politics, after the independence, had been the usage of an anti-imperial discourse. In addition to this, India had found itself in the Cold War's bipolar structure just after it became independent. As a combination of anti-imperial stance and Cold War bipolar international system, it resulted in the fact that this paved the way for the famous non-alignment movement of Indian political history. In this regard, it is surprising enough to see that none of the superpowers of the time, neither the United States of America (USA) nor Union of Soviet Socialist Republics (USSR), attached strategic importance to India (Ganguly ve Pardesi, 2009: 5). At first glance, the ignorance of the superpowers may seem to be an advantage for the Indian politicians, mainly for Prime Minister Jawaharlal Nehru. Due to this ignorance, Nehru was able to construct a freer space in his country's relations with the outside world. However, the situation was not the same for the regional affairs. China, as being the other giant country of the region and neighbor of India, emerged as a possible threat to India directly.

This threat was realized with the clash between India and China in 1962 due to a border disagreement. This power struggle was not the first one for India during post-independence era. India had come to the edge of a regional war with Pakistan over Kashmir¹ region in 1947. This part of the Indian foreign policy may sound a little different from the non-alignment movement. At this point, it should be remembered that the non-alignment policy does not necessarily require keeping away from conflict. It is more related to the idea of not being a part of either camps or blocs of the Cold War for which it can be said India accomplished.

After the Cold War ended, India had also faced many challenges that many non-alignment states had to face. The world was no longer a bipolar system, and the USA seemed to be the winning side of the competition. Moreover, China has been in a continuous rise since it adapted the economic reforms with Deng Xiaoping leadership. Although China's economic rise was also inspiring and encouraging the Indian economy, the strong solidarity between China and Pakistan on Kashmir since the Simla Agreement (1972) had been a potential risk for India. However, the declaration of Bangladesh as an independent state in 1971 created serious changes both for India and Pakistan. Since Pakistan was in a political shock, India had intensified its control in Kashmir during the late 1970s onwards. This control was not limitless surely since Kashmir was an autonomous region under the Indian Constitution. This autonomy characteristic was giving the Kashmiris some

sort of rights independent of Indian constitutional limitations. But the world woke up to an interesting decision of Indian parliament on the 5th of August 2019. The Indian Parliament canceled the autonomy of Kashmir which was guaranteed under the Article 370 of Indian Constitution (BBCa, 2019).

This decision was not taken suddenly. Indian politics have been in a change since the current Prime Minister Modi came to power in 2014. With this governmental change, the internal and foreign policies of India have been transformed, too. In this regard, the study will try to investigate the main turning points in Indian domestic and foreign policy since 2019. The year 2019 was not chosen as arbitrary. 2019 was a year of important decisions that were connected with each other and resulted in the securitization of Indian politics. For this aim, firstly Pulwama attack will be explored as the beginning of the transformation because the Pulwama attack is argued to be the start of the clear transformation of Modi government's policies. After this, the Indian election campaign and the election results will be analyzed. Thirdly, the abolition of Kashmir's autonomous status will be touched upon. Finally, the Citizenship Amendment Act (CAA) will be looked into. All these cases are seen as examples of the intensifying securitization discourse in Indian political affairs.

1. The Pulwama Attack

On the 14th of February 2019, there occurred an explosive attack in Pulwama highway which connects Pulwama district with Srinagar, the capital of Indian Administered Jammu Kashmir (IAJK). 42 paramilitary personnel of India were killed (Fareed, 2019). It was the deadliest attack on Indian forces in the region since 1989. Prime Minister Narendra Modi made a Twitter statement immediately after the attack on Central Reserve Police Force (CRPF):

Attack on CRPF personnel in Pulwama is despicable. I strongly condemn this dastardly attack. The sacrifices of our brave security personnel shall not go in vain. The entire nation stands shoulder to shoulder with the families of the brave martyrs. May the injured recover quickly (Modi, 2019).

The attack was accepted by the Jaish-e-Mohammed (BBCb, 2019). Jaish-e-Mohammed is a militant group whose top leaders are known to be based in Pakistan; however, Pakistan authorities denied any connection with the attack. It is very clear that the Indian authorities view the Jaish-e-Mohammed as a terrorist organization and managed to make the United Nations (UN), the USA and the United Kingdom (UK) accept it as a terrorist organization as well. On

the other side, Pakistan does not accept it as a terrorist group, although Jaish-e-Mohammed tried to kill the former Pakistani leader Pervez Musharraf in 2003.

Indian Prime Minister explained his reaction by saying the responsible people would pay a high price for this attack. At the beginning, India reacted by lifting Pakistan's Most Favored Nations trade benefits. This was an economic reaction but many were expecting a move that would escalate the tension in the region. This did not come late. 12 days after the Pulwama attack, India told that they launched airstrikes against a militant camp of Jaish-e-Mohammed in Balakot, which is located at Pakistan's north-western Khyber Pakhtunkhwa province (BBCc, 2019). This airstrike was a historic event since it was the first military operation of India across the Line of Control (LoC)². In other words, with this Balakot airstrike, the Indian air force was crossing the border and organizing an operation in Pakistani territory for the first time.

Pakistan was fast enough to retaliate this strike. Just after two days, Pakistan shot down two Indian jets, one of whose pilots were captured alive (CNN, 2019). The alive pilot's name was Abhinandan Varthaman, and his video was shown on the internet to prove that he is alive. He became a symbol in India, and even his pictures were used in some cities to attract the nationalist voters for the upcoming elections. However, those pictures were removed later on due to the election committee's decision. With the jets shooting, tension climbed more and more and led the whole world watch this issue in fear since both Pakistan and India possess nuclear weapons; such a crisis would result in a disastrous war. The fear was overcome when Pakistan Prime Minister kept his promise and handed over the pilot as a sign of goodwill on 1st of March (Gettleman ve Raj, 2019). Nevertheless, the issue became a hot debate in the Indian election campaign. This will be elaborated in the following part.

2. Indian Elections

Before focusing on the elections which were held in April-May 2019, it is better to have a look at the pre-election developments and the statements of politicians.

Around 900 million citizens were expected to vote in these elections in India. Elections began on April 11, and voting took place in different parts of the country on April 18, April 23, April 29, May 6, May 12, and May 19, respectively. The counting of the votes was held on 23 May. As a result of the election, 543 lawmakers would be elected to the parliament. These elections were held under a very critical environment when it combined with India's

rising economic power, educated labor force, general labor capacity, nuclear power, and the tension it had experienced recently on Pakistan and the Kashmir region. To understand the election campaign, it is better to look at the popular parties in the elections, their leaders, and the developments that have influenced the agenda recently.

The first of the two favorite parties of the election is the BJP (Bharatiya Janata Party - Indian People's Party), the party of Prime Minister Modi. Modi, who achieved victory in the 2014 general elections, especially adopts the Indian nationalist discourse and gets a high rate of votes from the state of Uttar Pradesh, which is the most populous state in India and has a population of 221 million (India Population, 2019). This is a region where agricultural activities are intense; however, the people of Pradesh have experienced serious problems due to falling potato and onion prices in recent months, and it has been frequently stated that this would pose a risk for Prime Minister Modi and his party BJP in the upcoming elections.

Krishna Advani, one of the founders of BJP, started a discussion that would affect the pre-election agenda with an article published on his blog. In the text, Advani stated that the basic principle he followed throughout his life was "Nation First, Party Next, Self-Last". He expressed that the essence of Indian democracy is respect for diversity and freedom of expression and that he sees the BJP as a competitor since he never regarded those who disagreed with him politically as an "enemy" since its inception (Advani, 2019). Similarly, he stated that in the context of the concept of Indian nationalism, they never regarded those who did not agree with "us" politically as anti-nationalists. He added that the party is committed to ensuring the freedom of choice and respect for each citizen, both politically and personally.

These statements were perceived beyond a regular explanation before the election. Such that there have been interpretations that this is an implied critique of Prime Minister Modi and his team. The main reason for this is that Modi accuses those who do not support him as taking an anti-nationalist attitude and claims that these people are in cooperation with Pakistan. He even said that the election manifesto of the rival party, the National Congress of India³, was prepared with the support of Pakistan. Advani, on the other hand, tries to say that being anti-BJP or not voting for Modi is not a betrayal of the country.

On the other hand, Pradesh Province Government President Sri Yogi Adityanath started another discussion before the election with the explanation that "Indian army is the army of Modi" at the election rally held on 31 March

in Bisada (HindustanTimes, 2019). This statement was harshly criticized by the opposition parties for the military being used for elections. In addition to the opposition, some retired generals reacted to this statement, emphasizing that the army could not belong to any political party or leader and that the army belongs only to the public (Jacob, 2019).

The strongest opponent to BJP is the Indian National Congress Party. The Congress Party was the leading political figure in India's independence movement. However, in recent years, it has been losing its political support from the society. With the overall popularity of rightist parties in general in the world, India is not an exception within this framework. BJP frequently resort to nationalist rhetoric, especially over the Kashmir tensions with Pakistan a few weeks ago, while Congress Party has drawn attention to the increasing unemployment and economic slowdown in recent months.

2.1. The Election Campaign and the Results

India completed the election marathon on 19 May 2019. Approximately 900 million citizens went to the polls, and the votes were counted on May 23, 2019. The ruling party, BJP (the party of Prime Minister Modi), succeeded in sending 303 deputies to Lok Sabha (the lower wing of the Indian Parliament), consisting of 542 deputies⁴ (BBCd, 2019). With the support of smaller conservative parties to BJP, the ruling block was expected to consist of approximately 360 deputies. According to the final results, the BJP and its allies got 347 seats in the parliament (Pong&Shrikanth, 2019). The Congress Party, the main opposition party, failed to catch up with the pre-election predictions, and only 52 members could gain seats in the Parliament, which is way below what was expected. While analyzing the results, it may be helpful to look closer to the election process since there occurred some important events before and during the election. These developments can be divided into fields as economy, domestic policy and foreign policy.

During the election propaganda, in domestic politics, it is seen that Prime Minister Modi tried to consolidate Hindu voters by using a language wrapped in Hindu nationalism. However, when the population of approximately 200 million Muslims of India taken into account, it was also possible that this language of politics prompted Muslims to worry and could lead them to favor the main opposition party, the Congress Party. In addition, the recent emphasis on Hinduism in school books was another internal development that was a concern among the Muslim population and other segments of society.

Another topic before the elections that is closely related with and an important part of domestic politics was the internal economic condition. Indian farmers, who experienced serious problems, especially in agricultural production in 2018 (Goel&Kumar, 2019), made it possible to think that this issue would be reflected in the election results. Because in the crowded provinces such as Uttar Pradesh, where Modi's voter base is located, the majority of people were making their living with agriculture, and the falling potato and onion prices in the last months increased public unrest. When it is considered that 70% of the population of India lives in rural areas, the seriousness of the situation can be understood better. For this reason, stimulus packages were announced to support the agriculture sector and farmers before the elections. While the rural population was encountering such problems, it also cannot be said that the urban and educated population was in a very good condition. The fact that 1 out of every 5 graduates was unemployed, the increasing unemployment rates stood as another problem for the government. After the election results, the growth rates announced by the government showed that the growth in the last quarter was 5.8%, indicating that the growth rate was 6.8% last year.

Another important development that took place one month before the elections started was in the field of foreign policy. It was the Pulwama attack discussed above. This process, which started with the Pulwama attack and caused tensions with Pakistan, led to further strengthening of Hindu nationalism, which was successfully used by Prime Minister Modi both during and after the election period. Such that the leaders of neighboring countries such as Sri Lanka, Myanmar, Bangladesh were invited to the celebration of the election victory in New Delhi, while Pakistani Prime Minister Imran Khan was not invited. This attitude showed that Prime Minister Modi did not give up the anti-Pakistan rhetoric he used before and during the elections to hold the voters together, and he was willing to continue to use this rhetoric immediately after the elections.

3. Kashmir's Special Status

Kashmir, since the partition of India and Pakistan in 1947 has been a matter of conflict in foreign policy for both countries. Not only in foreign policy but also in domestic politics, Kashmir has always been a significant card to be used in the election campaigns. Before the April-May 2019 elections took place, Modi and BJP made critical statements for their potential voters. Under this paper's limitation, two of those statements are of great importance. Those two are the promise of BJP to regulate the autonomy of

IAJK and to implement the National Registration of Citizens (NRC)⁵. On the 8th of April 2019, Modi said that “Nationalism is our inspiration” at the release of the BJP’s election manifesto at the party headquarters in New Delhi (Ghoshal & Kumar, 2019). Beside this nationalist discourse, the BJP and Modi were also referring to the special status of Kashmir as an obstacle for economic development. In the manifesto, it is mentioned that “We believe that Article 35A is an obstacle in the development of the state” (Ghoshal & Kumar, 2019). Article 35A was prohibiting outsiders to buy property in IAJK, which the BJP claimed it was preventing the development of the region. In this regard, this issue was constructed both as a nationalist discourse and an economic-development discourse by the BJP. Here, it is argued that the nationalist voters were happy with the cancelation pledge; however, lifting the property buying obstacle also made the ordinary Hindu citizens who had been waiting to buy lands in the region happy. As the final outcome, the Indian Parliament took the decision after the election and canceled the special status of IAJK on the 5th of August 2019. With this decision, IAJK was divided into two parts as Jammu Kashmir and Ladakh. The state’s constitution, as well as its penal code and state flag, was nullified, and the region became subject to the same central laws as all other Indian territories (Ellis-Petersen, 2019). By the decision, Jammu and Kashmir would have its own state legislature, while Ladakh would be controlled directly from New Delhi.

After BJP accomplished one of the critical pre-election pledges, now it was time to change the citizenship act. This issue will be examined under the next title.

4. Citizenship Amendment Act (CAA)

With a population of 1.3 billion, India is the second largest population in the world, after the People's Republic of China. The largest minority group of the Hindu dominated society is the Muslims that are known to be around 200 million. Nevertheless, in this geography where different religions and ethnicities have lived together for centuries, there has been turmoil after the August 5, 2019 decision taken by the Indian parliament. With this decision, intense military power was deployed to the region, and serious difficulties were encountered in accessing communication channels with the region. While the effects of this development have not yet cooled, another discussion emerged.

What creates controversy was a change in the Indian Citizenship Law of 1955. The law was attempted to be amended by the Modi government, which started an intense debate in the parliament after the BJP won the election⁶. The Indian parliament is a two-wing structure. These, also known as Lok Sabha, and Rajya Sabha, are two separate structures, which are referred to as the lower or upper wing. Although the BJP holds the majority in Lok Sabha, it could not catch the majority in Rajya Sabha. However, many opposition representatives in Rajya Sabha supported the government in the amendment of the law. It is also noteworthy that this is one of the issues that the majority of the opposition parties rarely support the Modi government. Therefore, the new law was able to pass through both councils, although the BJP was not the majority in the upper wing. With the amended law, the Indian authorities gained the power to grant citizenship to all immigrants from Pakistan, Afghanistan, and Bangladesh. The only minority group that is not included in this law is the Muslims.

According to the new law, all immigrants from Hinduism, Buddhism, Sikhism, Jainism, and Christianity, or Parsi, who came to India by December 31, 2014, from these three Muslim majority countries of South Asia, now have the opportunity to obtain Indian citizenship (BBCe, 2019). According to the new law, an immigrant has to wait only five years after entering Indian territory to obtain citizenship, which means that he/she will receive all the benefits that a natural citizen of India will have. In the previous law, this period was determined as 11 years.

BJP argued that the new law would “save people fleeing persecution from Pakistan, Afghanistan and Bangladesh” (Zargar, 2019). However, Muslims in India and some politicians from the opposition parties said that the BJP was wrong, and they criticized it harshly. The objections did not only remain at the level of political criticism, but a group of Indian Muslims brought the matter to the legal ground by petitioning the Indian Supreme Court that it violated the articles of equality, fundamental rights, and the right to life.

Sonia Gandhi, the President of the Indian National Congress and opposition leader, said that the day when the new law was adopted by the BJP government “is a dark day in the constitutional history of India” and “the transition of the draft of the nationality law amendment, narrow-minded and bigoted forces victory over India's pluralism”. “The bill essentially challenges the idea of India, where our ancestors fought, and instead it creates a disturbed,

crooked and divided India where religion will be the determinant of citizenship," she continued (India, 2019).

By introducing the new law, the BJP has had a great reaction from the people of India. Especially in Assam, one of the northeastern provinces, people started to express their reactions on the streets, and the demonstrations still continue (Human Rights Watch, 2020). In general, this is not perceived as an issue that only concerns Muslim asylum seekers. Rather, it is seen that religion is placed on the basis of the definition of Indian citizenship, which is stated to be secular in the constitution. Naturally, this disturbs many segments of society.

The BJP used the discourse of "a large number of illegal immigrants from Bangladesh (Muslim) entered India" as a political argument during and after the elections (NDTV, 2019). Therefore, this explanation had been frequently encountered, and it is believed to be specifically targeting this group of people.

The Citizenship Act (The Gazette of India, 2019) was passed after the BJP introduced the NRC. The Indian National Citizenship Registration List is a document that includes those who can prove that they came to the country the day before March 24, 1971, when neighboring Bangladesh left Pakistan. Under the NRC, a citizen must prove that their ancestors have been living in India since 1951. NRC was completed in Assam, the north-east province of India. In the draft version of the list published last year, four million people were left out and remained stateless. According to the list prepared in accordance with the new law, this time, around 1.9 million people left out since they were not able to prove their citizenship.

Conclusion

Under Prime Minister Modi, important decisions on critical issues for the Indian political history have been taken. The two most prominent ones are on Kashmir and the Citizenship Act. Both issues helped the BJP during the 2019 April-May elections because the Indian economy was giving negative signals, and it was expected that this economic slowdown would result in a decline of votes for the BJP. However, both Kashmir and CAA helped the party to intensify its nationalist discourse, mostly by positioning the Muslim minority as the "other" of the "society" and shaping the matters from a security-oriented perspective. For instance, regarding the Kashmir's special status, it was one of the arguments that the terrorist groups were easily continuing their activities in IAJK since Pakistan is providing help to those groups. Therefore, directly

Hatice Çelik

connecting the IAJK to New Delhi would help to solve this security concern. With CAA, it was also claimed that those immigrants who could not submit necessary documents to get citizenship were problems for the society both in terms of security and employment. As argued at the beginning of the study, the BJP government and Prime Minister Modi were able to take these decisions and implement them due to the Pulwama attack. Since the Pulwama attack had been one of the deadliest attacks in Indian history since 1989, people's anger and reaction were used to justify those steps. In other words, the Pulwama attack has provided a legitimization ground for the Modi government for these historic decisions.

References

- Advani, K. (2019). Nation first, party next, self-last: LK Advani in a blog post. *The Economic Times*. Retrieved April 12, 2020, from <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/nation-first-party-next-self-last-l-k-advani-in-a-blog-post/articleshow/68725479.cms>.
- BBCa. (2019). Kashmir in lockdown after autonomy scrapped. *BBC News*. Retrieved April 15, 2020, from <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-49246434>
- BBCb. (2019). Pulwama attack: India mourns Kashmir dead. *BBC News*. Retrieved April 12, 2020, from https://www.bbc.com/news/world-asia-india-47266001?intlink_from_url=https://www.bbc.com/news/topics/cgmkz7g3xn0t/pulwama-attack&link_location=live-reporting-story
- BBCc. (2019). Balakot: Indian air strikes target militants in Pakistan. *BBC News*. Retrieved April 16, 2020, from <https://www.bbc.com/news/world-asia-47366718>
- BBCd. (2019). India Elections 2019. *BBC News*. Retrieved April 20, 2020, from https://www.bbc.com/news/world-asia-india-48315659?intlink_from_url=https://www.bbc.com/news/topics/c27kzpzqm7xt/india-elections-2019&link_location=live-reporting-story
- BBCe (2019). Citizenship Amendment Bill: India's new 'anti-Muslim' law explained. *BBC News*. Retrieved April 7, 2020, from <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-50670393>
- CNN. (2019). Pakistan says it shot down two Indian jets as Kashmir border crisis deepens. *CNN World*. Retrieved April 10, 2020, from <https://edition.cnn.com/2019/02/27/india/india-pakistan-strikes-escalation-intl/index.html>.
- Ellis-Petersen, H. (2019). India strips Kashmir of special status and divides it in two. *The Guardian*. Retrieved April 12, 2020, from <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/31/india-strips-kashmir-of-special-status-and-divides-it-in-two>
- Fareed, R. (2019). Kashmir suicide attack kills dozens of Indian security forces. *Aljazeera*. Retrieved April 19, 2020, from <https://www.aljazeera.com/news/2019/02/indian-security-forces-killed-kashmir-blast-reports-190214110644498.html>

- Ganguly, S., & Pardesi, M. S. (2009). Explaining Sixty Years of India's Foreign Policy. *India Review*, 8(1), 4-19.
- Gettleman, J., & Raj, S. (2019). Pakistan Frees Indian Pilot Who Was Beaten by a Mob and Then Served Tea. *The New York Times*. Retrieved April 10, 2020, from <https://www.nytimes.com/2019/03/01/world/asia/india-pakistan-plane-abhinandan-varthaman-india.html>.
- Ghoshal, D., & Kumar, M. (2019). Modi makes election vow to remove Kashmir's special rights. *Reuters*. Retrieved April 12, 2020, from <https://www.reuters.com/article/india-election-kashmir/modi-makes-election-vow-to-remove-kashmirs-special-rights-idUSKCN1RK0JS>.
- Goel, V., & Kumar, H. (2019). India Elections 2019: Farmers Are Hurting and Millions Are Voting. *The New York Times*. Retrieved June 19, 2020, from <https://www.nytimes.com/2019/04/20/world/asia/india-election-modi-farmers.html>.
- HindustanTimes. (2019). Lok Sabha elections 2019: Outrage as Yogi Adityanath says Indian Army is Modi's. *HindustanTimes*. Retrieved April 15, 2020, from <https://www.hindustantimes.com/lok-sabha-elections/lok-sabha-elections-2019-outrage-as-yogi-adityanath-says-indian-army-is-modi-s/story-tlZVUUJjn5W76XttBnCGAM.html>.
- Human Rights Watch. (2020). "Shoot the Traitors": Discrimination against Muslims under India's New Citizenship Policy. Retrieved April 11, 2020, from <https://www.hrw.org/report/2020/04/09/shoot-traitors/discrimination-against-muslims-under-indias-new-citizenship-policy>.
- India Population. (2019). Population of Uttar Pradesh 2019. *India Population* Retrieved April 12, 2020, from <https://indiapopulation2019.com/population-of-uttar-pradesh-2019.html>.
- India, T. T. (2019). Dark day in constitutional history of India: Sonia Gandhi on passage of Citizenship Bill by Parliament. *The Times of India*. Retrieved April 17, 2020, from <https://timesofindia.indiatimes.com/india/dark-day-in-constitutional-history-of-india-sonia-gandhi-on-passage-of-citizenship-bill-by-parliament/articleshow/72478929.cms>
- Jacob, J. (2019). "Be Careful": Poll Body Warns Yogi Adityanath for "PM Modi's Army" Remark. *NDTV*. Retrieved June 30, 2020, from <https://www.ndtv.com/india-news/be-careful-election-commission-warns-yogi-adityanath-for-pm-modis-army-remark-2018735>

- Modi N. (2019). Attack on CRPF personnel in Pulwama is despicable. I strongly condemn this dastardly attack. [Tweet]. Twitter. Retrieved April 18, 2020, from <https://twitter.com/narendramodi/status/1096035566670565376>
- NDTV. (2019). "Detect, Delete, Deport": BJP's Ram Madhav on Assam Citizens' List. *NDTV*. Retrieved June 20, 2020, from <https://www.ndtv.com/india-news/on-assam-list-people-excluded-to-be-deported-to-their-country-ram-madhav-1914485>.
- Pong, J., & Shrikanth, S. (2019). India 2019 election results: Modi's landslide in charts. *Financial Times*. Retrieved June 15, 2020, from <https://www.ft.com/content/1a4ce784-7dce-11e9-81d2-f785092ab560>
- The Gazette of India. (2019). The Citizenship (Amendment) Act, 2019. Retrieved June 17, 2020, from <http://egazette.nic.in/WriteReadData/2019/214646.pdf>
- Zargar, A. R. (2019). Indian government pushing new immigration law that would single out Muslims. *CBC News*. Retrieved June 25, 2020, from <https://www.cbcnews.com/news/india-citizenship-bill-proposed-today-by-narendra-modi-government-would-single-out-muslims-2019-12-09>

¹ Kashmir had been one of the princely-states of India before the independence. During the independence process, it led to a conflict between India and Pakistan. At the current situation, Kashmir is divided into three parts; first and biggest is under the Indian control and named Indian Administered Jammu Kashmir (IAJK), the second part is under Pakistan's control, named as Pakistan Administered Jammu Kashmir (PAJK and usually named as Azad Kashmir meaning Free Kashmir) and the smallest part near China's border is named as Aksai Chin.

² Line of Control is a kind of border which has been operating as a de facto border between Indian Kashmir and Pakistan Kashmir since both sides agreed with Simla Agreement in 1972.

³ The National Congress Party of India is the party founded in 1885 and played the main role in the independence process of India under the leadership of Mahatma Gandhi in 1920s and 1930s.

⁴ Since the poll in Vellore constituency was cancelled, the number decreased from 543 to 542. For further details of Indian 2019 elections, please visit <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-48366944>.

⁵ For other important headlines from the BJP's election manifesto 2019, please visit <https://www.ndtv.com/india-news/bjp-manifesto-2019-prime-minister-narendra-modi-kept-his-promise-india-a-maha-shakti-now-top-10-2019563>.

⁶ For further details on the Citizenship Act controversy, please visit <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/12/31/india-thousands-are-protesting-new-citizenship-law-here-are-things-know/>.

Kitap İncelemeleri / Book Reviews

Kitap İncelemesi

CEM EMRENCE - OSMANLI ORTADOĞU'SUNU YENİDEN DÜŞÜNMEK

Çeviren: Gül Çağalı Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2016, Birinci Basım, (166 sayfa) (Özgün adı: Remapping The Ottoman Middle East Modernity, Imperial Bureaucracy, and the Islamic State, I.B. Tauris & Co Ltd, London-Newyork, 2011.)

1. Yazar ve Eseri Hakkında

Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek eserinin ilk başında yer alan içindekiler bölümünde; resim ve şekil listesi, teşekkür, giriş, beş bölüm ve sonuç kısmının ayrıntılı başlıklandırması yapılmıştır. Kitabın metin bölümüne geçmeden önce, resim ve şekil listesinden de görülebileceği gibi kitabın içindeki konular ile bağlantılı ve bilgileri görsel olarak da anlamızı sağlayacak tarihsel fotoğrafların listesi vardır. Bu bakımdan daha içeriğe başlanmadan, okuyucu nasıl bir zamandizimi içinde olacağını anlayabilir. Şekiller listesinde yazarın kendisinin oluşturduğu önemli iki şekil yer almaktadır ki metnin içinde bu şekiller konuyu daha anlaşılır kılmaktadır. İlerleyen sayfada yazar teşekkür bölümünde böylesine kapsamlı bir projeyi kitaba dönüştürürken istifade ettiği kişi ve kurumlara teşekkürlerini iletmiş ve kitapla ilgili bilgilere yer vermiştir. Yazar kitapta yer alan fikirlerin erken bir özetinin uluslararası bir dergide yer aldığını, birinci bölümün önceki halinin ise başka bir dergide yayımlandığını belirtmiştir. Katıldığı bir atölye çalışmasının projesinin sınırlarını çizmede etkili olduğunu ve yine katıldığı bir panelin Osmanlıları karşılaştırmalı bir perspektiften düşünmesini sağladığını dile getirmiştir. Kısacası bu kitap önemli bir birikimin, değerli hocaların yer aldığı bir doktora sürecinin ve son rütuşların verildiği bir doktora sonrası araştırmanın ürünüdür.

Kitabın arka kapağında Cem Emrence'nin Massachusettes Üniversitesi, Amherst Kampüsünde Tarih alanında doktora sonrası araştırmacısı olduğu; Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye üzerine çalışmakta olan Dr. Emrence'nin makalelerinin uluslararası ve ulusal pek çok dergide yayımlandığı ve Massachusettes Üniversitesi'nde Osmanlı İmparatorluğu, karşılaştırmalı imparatorluklar ve modern Ortadoğu alanlarında ders verdiği yazmaktadır.

2. Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek

Kitap giriş, beş bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

2.1. Giriş

Giriş bölümünde yazar kitabın hedefini, yöntemini, kuramı ve kitabın planını anlatmıştır. Yazar Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Avrasya bölgesindeki çatışmaları anlamak için ortaya konulan görüşlerin, bölgenin on dokuzuncu yüzyılda moderniyete geçişindeki Osmanlı katkısını atladıklarını ifade ederek, kitaba bunun önemli bir kusur olduğunu dile getirerek başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu çalışmalarının da bu meseleye yeteri kadar el atmadığını, geç Osmanlı araştırmalarının imparatorluk deneyimine, devlet seçkinlerinin modernleşmeci vizyonu, dünya ekonomisinin belirleyici etkisi veya yerel dinamiklerin esnek niteliği açısından yaklaştığını ve daha popüler izahlar olan ulus-devlet ekseninden açıklamaların ise geç Osmanlı dönemini milliyetçi bir bakış açısı ile ele alındığını eklemiştir. Tüm farklılıklarına karşın, her iki literatürde ortak bir yön bulunduğunu, bunun da geç Osmanlı toplumlarının modern dünyaya geçişte gösterdikleri çeşitliliği ortaya koyacak imparatorluk anlatılarını içermemesi olduğunu dile getirmiştir.

Bu bağlamda kitabın görevinin ve hedefinin Osmanlı Ortadoğu'sunda moderniteye giden alternatif yolları ortaya çıkarmak olduğunu ifade ederek, bizi milliyetçi-dünya sistem-modernleşmeci perspektiflerden tarihsel hatlara çekmiştir. İmparatorluk içi bir bakış açısı ile çizgisel ve devlet-merkezli tarih modellerine karşı çıkararak kıyı, iç kesim ve hudut bölgelerinin on dokuzuncu yüzyıl boyunca imparatorluk içinde izlediği ayrı yolları gösterme hedefini dile getirmiştir. Ayrıca bu yolların her birinin kendine özgü bir düzeni temsil ettiğini ve günümüz Ortadoğusu açısından önemli sonuçlar doğurduğunu ileri sürmüştür.

Kitabın hedefini dile getirdikten sonra imparatorluk hatlarını ve bunları açıklamak için kullandığı yöntemi açıklamıştır. Buna göre yazar Osmanlı dünyasındaki çeşitlenmeyi açıklamak için tarihsel hat kavramını kullanmıştır. Bu yaklaşım tarihsel tecrübenin zaman açısından sınırlı, mekân açısından farklılaşmış ve yol-bağımlı (path-dependent) bir kalıp izlediğini kabul etmektedir. Yazar yol bağımlılığının, dönüm noktalarında alınan kritik kararların ısrarla devam ederek uzun vadeli sonuçlar doğurması halinde ortaya çıktığını dile getirmiştir. Siyaset biliminde önemli bir kavram olan yol-bağımlılığı (farklı tercümelemi vardır) karşılaştırmalı çalışmalar için başvurulabilmektedir ki yazarın eseri de karşılaştırmalı bir çalışma olduğu için

bu bağlamda yol-bağımlılığı yerinde bir izah sunmaktadır. Yol bağımlılığı yaklaşımı, sosyal bilimlerde tek bir yolun varlığını (örneğin modernleşme) varsayan veya toplumsal değişimi tek bir değişken (örneğin kapitalizm) üzerinden açıklayan tekleştirici izahlar ile sistemik anlatılardan ayrılır. Vurguyu dönüm noktalarından yol yapıcı süreçlere kaydıran bu kitap, yerel siyaset, ekonomi ve kolektif taleplerin on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı Ortadoğu'sunu biçimlendirdiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede bu kitapta üç ana sav ileri sürülmüştür. İlk olarak kıyıda ekonomi, iç kesimde siyaset ve hudutlarda kolektif talepler, Osmanlı İmparatorluğu'nda bölgesel hatları açan başat süreçler olmuşlardır. İkincisi siyaset, ekonomi ve kolektif talep biçimleri arasında uyum olduğu zaman bölgesel çizgiler pekişmiş fakat bu süreçler her bir yolda farklı şekillerde kurumsallaşmıştır. Son olarak, bölgesel hatlar aynı zamanda küresel kapitalizm, devlet inşası ve jeopolitik rekabetten yararlanan yerel aktörlerin çabalarının ürünü olmuştur. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu kitap, on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı dünyası ve mirasını anlamak için bölgesel, ağ temelli ve yol bağımlı hatlardan işe başlanması gerektiğini öne sürmektedir.

Yazar bu bağlamda imparatorluk hatlarını açıklamıştır. Kitabın ana yapısını oluşturan bölgesel güzergâhları toplu halde karşılaştırarak bu kısımda anlatmıştır. Buna göre on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Ortadoğu'suna üç tarihsel güzergâh damgasını vurmuştur: kıyı, iç kesim ve hudutlar. Kıyı, Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz sahil şeridinin liman kentleri ve ticari hinterlandlarını temsil ederken; iç kesim Suriye, Filistin ve İç Anadolu'nun karasal deneyimini simgelemektedir. Hudut ise Doğu Anadolu, Irak ve Arabistan Yarımadası'nın çekişmeli sınır bölgelerini kapsamaktadır. Osmanlı hatları, kıyıda pazar ilişkileri ve modernlik söylemi, iç kesimde imparatorluk bürokrasisi ve İslami devlet fikri, hudutta ise dinsel güven ağları ve seferberlik siyaseti tarafından biçimlendirilmiştir. Ekonomik formlar da her güzergâhta farklıydı. Kıyıda, gayrimüslim tüccarlar ihracata yönelik tarım ürünlerini dünya pazarlarına satarken, iç kesimde Müslüman iktidarın çıkarlarını büyük toprak sahipliği ve bölgesel pazarlar güçlendiriyordu. Hudut liderlikleri ise her iki ticarileşme tipine karşı çıkararak ekonomik ve siyasal varlıklarını sürdürmek için himaye gelirlerinden yararlanmayı tercih ettiler. Himaye geliri temelinde faaliyet gösteren kırsal-dinsel ağların Osmanlı devletiyle merkezileşme yüzünden çatıştığı çorak hudut bölgelerinde zayıf hâkimiyet (thin rule) söz konusuydu. Gayrimüslim orta sınıfların dış ticaretin getirilerinden ve Avrupa kaynaklı hizmetlerden yararlandığı, ancak Osmanlı devletiyle siyasi pazarlık gücünün sınırlı olduğu kıyı bölgelerinde tartışmalı hâkimiyet (contested rule) galebe çaldı. İç kesimlerin deneyimini niteleyen ise rızai hâkimiyet (consensual rule) idi. Yazar, Osmanlı güzergâhlarının uzun

vadeli sonuçlar yarattığını ileri sürmüştür. Kıyı bölgesi, orta sınıf değerleri, küresel bağlantıları ve geniş bir kamusal alanı barındıran modernliğin mekânı haline gelmiş; devletin meşruiyeti ve Sünni İslam'ın ahlaki değerlerinin damgasını vurduğu iç kesime devlet önderliğinde değişim ve tutucu değerler hâkim olmuş ve jeopolitik rekabetin devlet inşasının önünü kestiği hudut bölgelerinde, yerel çıkarlar özerklik konusunda merkezi devlet karşısında etkin bir pazarlık gücü kazanmıştır. Daha sonraları yirminci yüzyılda ulus-devlet oluşumuna karşın kıyı, küresel bakış açısını korumuş; iç kesim, muhafazakâr kimliğine sahip çıkmış; hudutlar ise siyasi açıklamalar yapmak için isyan ve heterodoks İslam'ı kullanmışlardır. Burada kısa bir karşılaştırmalı anlatımı yapılan hatlar, kitabın bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde açıklığa kavuşturulmuştur.

Yazar imparatorluk hatlarını ortaya koyduktan sonra kitabın temellendiği kuramı anlatmıştır. Yazar bu araştırmanın tarihsel kurumsalcılıkla (historical institutionalism) güçlü entelektüel bağlarına karşın, eklektik kökenler üzerine kurulduğunu yazmıştır. Kitap boyunca her bir Osmanlı hattını açıklamak için bir dizi tarih ve sosyal bilimler ekolünden yararlandığını dile getirmiştir. Kitapta önerilen hat modelini geliştirirken dünya tarihi alanında yer alan mekânsal yaklaşımlardan yararlandığını ifade etmiştir. Böylece bu çalışma yukarıdan aşağıya imparatorluk tarihlerinden, retrospektif milliyetçi anlatılardan ve mikro tarih araştırmalarından ayrılarak, geç Osmanlı tarihinin güzergâhlar üzerinden izahını yapmaya çalışmıştır. Son olarak bu çalışmanın mekân vurgusunun, klasik anlamda coğrafi perspektiflerden ayrıştırılması gerektiğini yazmıştır. Bu bakımdan coğrafya, Osmanlı hatlarının doğuşu için zorunlu ama tek başına yeterli olmayan bir koşuldu.

Ana fikir, Osmanlıların farklı bölgelerdeki çeşitlenen sicilinin izini sürerek, imparatorluk geçmişinin eleştirel bir değerlendirmesini yapmaktır. Yazar çalışmanın sınırlılığı bağlamında Osmanlı İmparatorluğu için yaptığı analizde, Balkanlar ve Kuzey Afrika'yı çalışmanın dışında bıraktığını belirtmiştir. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu üzerine yapılan çalışmaların izlediği rutinlerin aksine, çalışmasında, imparatorluk evreni içinde belirli modellere göre şekillenmiş çeşitliliği anlamak için Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm Asya vilayetlerini yüzyılı aşkın bir zaman sürecinde takip etmeye çalıştığını ifade etmiştir. Bu yüzden belirli mahal hakkında veya kısıtlı bir zaman dilimine ilişkin imparatorluk, ulus-devlet, bölge ve sömürge arşivlerinde yer alan birincil kaynaklardan yararlanmadığını söylemiştir. Bunun yerine geç dönem Osmanlı İmparatorluğu üzerine gitgide genişleyen literatüre dayandığını ve bu çalışmayı sosyal bilimler ve tarih alanında geniş bir okuma malzemesi ile desteklediğini eklemiştir.

2.2. Bölüm I: Tarih Yazımı

Yazarın kendi ifadesi birinci bölüm geç dönem Osmanlı tarihyazımı üzerine ayrıntılı bir tartışmayı içeriyor ve alanın düalist açıklamalar ve devlet-merkezli izahlarla işlediği sonucuna varıyor. Bölümün geri kalan kısmı ise güzergâh yaklaşımını tanıtıyor. Yazar bu bölümde geç dönem Osmanlı tarihyazımının üç dalga etrafında geliştiğini, her dalganın farklı bir dünya konjonktüründe yükseldikten sonra yerini yeni bir akıma bıraktığını ortaya koymuştur. Değişen akımlar, Osmanlı araştırmalarının dünya çapındaki eğilimlerle uyumlu temalar, çerçeveler ve metodolojiler benimsemesi anlamına geliyordu.

Buna göre, geç dönem Osmanlı tarihyazımının üç farklı dönemini; modernleşme yaklaşımları, makro modeller ve pazarlık perspektifleri olarak sınıflandırmış ve geç dönem Osmanlı tarihine ait araştırmalardaki tarihyazımı eğilimlerini karşılaştırmalı bir tartışma ile gözden geçirmiştir. Bu noktada kendisinin belirlediği alt başlıklarda her bir akımın, düşüncelerini ortaya koymuştur. Modernleşme yaklaşımları (1950-70), makro modeller (1970-90) ve pazarlık perspektifleri (1990-) olarak başlıklandığı geç dönem Osmanlı tarihine ait araştırmalardaki eğilimleri nedensel dinamik, dönüm noktası, ana süreç ve gidişat alt başlıklarında inceleyerek her bir akımın bu konulardaki düşüncelerini ve yaklaşımlarını ortaya koymuştur.

Yazar her bir tarihyazımın on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'na dair yaklaşımlarını incelemiş, her birinin sorunlu yanlarını ortaya koymuştur. Genel bir şekilde bu tarihyazımlarının anlatılması, bu konularda kuşbakışı bilgi arayan bir okuyucu için gerçekten doyurucu olmuştur. Yazar her bir tarih yazımında öne çıkan kişileri ve fikirleri vermiş, bu yönde daha ayrıntılı bilgi sahibi olmak isteyenler için önemli bir kılavuz yaratmıştır.

Yazar bu bölümün sonuç kısmında geç Osmanlı tarihyazımının bize değişimin anlatılarını sunduğunu; modernleşme yaklaşımlarının devlet önderliğindeki dönüşüme dikkat çektiğini, makro modellerin kapitalist sisteme eklenmenin ardından doğmakta olan sınıf çatışmalarının izini sürdüğünü ve pazarlık anlatılarının da, Osmanlı devlet ve toplumu arasındaki zımnî sözleşmeyi gösterdiğini ifade etmiştir. Osmanlı çalışmalarının son dönemde umut vaat ettiğini ama tüm gelişmelere rağmen Osmanlı tarihyazımının kilit sorunlarının hala çözülemediğini dile getiren yazar, bu konuda önemli bir husus olarak geç dönem Osmanlı tarihinin bürokratik seçkinler veya taşra liderliklerinin merceğinden değerlendirildiğini, bu izahın Osmanlı tarihini merkez-çevre çerçevesinde devlet merkezli dar bir anlatıya

indirgediğini ve Osmanlı içi çeşitlenmeyi yakalamaya imkân verecek karşılaştırmaların önünü tıkadığını yazmıştır. Tarihyazımındaki diğer önemli sorun, geç dönem Osmanlı tarihini tek bir dinamikle açıklayan tek-nedenli yorumların varlığıdır.

Kısacası yazara göre metodolojik olarak, geç dönem Osmanlı tarihyazımı, Osmanlı devleti, küresel süreçler ve yerel aktörlerin oynadıkları, eşzamanlı ve birbirinden farklı rolleri başarı ile açıklamaktan uzak kalmıştır. Yazar bu duruma bir çözüm olarak, Osmanlı içi çeşitliliği ele alan ve çoklu-nedensellikte işleyen tarihsel izahlara ihtiyacımız olduğunu dile getirmiştir. Yazara göre bu izahlar bir yandan mekânsal ve karşılaştırmalı, öte yandan etkileşimsel ve süreç temelli olmalıdır. Osmanlı devletinin katkısının tarihselleştirilmesi, Avrupa etkisinin yerli yerine oturtulması ve yerel aktörlerin bölgedeki güçlü sosyal ağlar olarak görülmesinin gerektiğini söylemiştir. Bu tür bir yaklaşımın, düalist (zıtlıklar) izahları aşabileceğini ve başkentteki siyasal seçkinlerin tarih içinde sahip olduğu ağırlığı azaltabileceğini iddia etmiştir. Yazar bu temel prensipleri aşağıdaki bölümlerde anlattığı imparatorluk hatlarında esas almıştır.

2.3. Bölüm II: Kıyı (Coast)

Yazar ikinci bölümde, birinci bölümde metodolojik ve kuramsal olarak ortaya koyduğu imparatorluk hatlarını ayrıntılı bir şekilde incelemeye başlamıştır. Bu bölümde ilk olarak kıyı hattını ortaya koymuştur. Yazara göre kıyı hattı, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan toplumsal bir oluşumdur. Genişleyen dünya ticaretiyle öne çıkan kıyı, aynı zamanda küresel ekonomide artan uzmanlaşmanın somut bir deliliydi. Bununla birlikte, kıyı, Osmanlı İmparatorluğu'nu dünya ekonomisinin ana merkezleri ile ilişkilendiren coğrafî bir noktadan ibaret değildi. Liman kentleri, Osmanlı kıyılarını küresel ağlara bağlayan, orta sınıf ittifaklarını besleyen ve yeni siyasal mücadele biçimleri başlatan toplumsal mekânlar olarak faaliyet gösterdi. Reform fikri, geniş bir kamusal alan ve modern sınıf siyaseti on dokuzuncu yüzyılda kıyı deneyiminin ayrılmaz unsurları oldu. Bu bölümün genel argümanı olarak, on dokuzuncu yüzyılda kıyı modelinin Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz sahil şerisinde kendine özgü tarihsel bir deneyimi temsil ettiği savunulmaktadır.

İkinci bölümün ilk alt başlığında yazar kıyı hattının oluşumunda rolü olan küresel bağlantılı bir ekonominin oluşumunu ortaya koymuştur. Buna göre ilk olarak kıyının tarihsel köklerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın genişleyen dünya ekonomisine eklenmişliği on sekizinci yüzyılın ikinci yarısına dek uzandığını ama bu bütünleşmenin geçi olduğunu, bu kısa ömürlü modelin Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasındaki ticaret

bağlarını kesintiye uğratan Napolyon Savaşları ile sona erdiğini dile getirmiştir. Doğu Akdeniz'de ticaretin dengesinin 1820'lerden sonra değişime uğradığını söyleyen yazar yerel kapitalist öznenin yükselişinin başlıca fark olduğunu dile getirmiştir. Buna göre Osmanlı-Avrupa ticaret ilişkilerinde aracı rolü oynayan gayrimüslim tüccarın, denizaşırı ticarete yerel Müslüman grupları bertaraf ederken; Avrupalılar karşısında teşkilat bakımından üstünlüklere sahip olduğunu ve gayrimüslim ticari üstünlüğünün anahtarının kentli çıkarları hem hinterland hem de küresel güçlerle eklemleyen iki yönlü bağlar olduğunu ifade etmiştir. İşte bu arkaplana dayanarak, Batı Anadolu'nun Rum tüccarının, yüzyıl boyunca bölge ithalatında tekelci konumunu sürdürdüğü örneğini vermiştir. Yerleşik nitelikleri, sosyal bağları, iyi işleyen bölgesel ağların varlığının kıyı tüccarlarının başarısında yeri olduğunu ortaya koyan yazar, ekonomik bütünleşmenin alabileceği diğer formları bertaraf ettiklerini dile getirmiştir. Böylece Avrupalı tekeller, beyaz yerleşimci koloniler ve güçlü kırsal çıkarlar ortaya çıkmamış, bunun yerine gayrimüslim müteşebbisler Lübnan ve Bursa'da ipek ihracatına hâkim olmuş, Selanik'te tütün ve imalat sektörünü denetlemiş ve Batı Anadolu'da bir dizi tarımsal ihraç ürününün ticaretini yapmışlardır. Kıyı hattının oluşumunu ve gelişmesini ortaya koyan yazara göre bir süre sonra, kıyı ekonomisi Batı Anadolu'da ve Doğu Akdeniz sahil şeridinde orta sınıf hegemonyasına giden yolu açtı. Bu bakımdan ikinci bölümün ikinci alt başlığında yazar yüzyılın sonuna doğru Osmanlı kıyısındaki kozmopolit hâkimiyetin aktörlerini, mekanizmalarını ve ideolojilerini orta sınıf hegemonyası başlığı altında ele almıştır.

Yazar kıyı hattında orta sınıfın hegemonyasının nasıl kurulduğunu ve nelerden beslendiğini anlatırken ekonomide yerli tüccarın yükselen yıldızının, liman kentinde profesyonel bir orta sınıfın gelişmeye başlayan ideolojik hegemonyası ile örtüştüğünü ifade etmiştir. Gazeteciler, hukukçular, ezcacılar, doktorlar ve edebi seçkinler, kamusal alanın sınırlarını genişletmiş ve Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz'de orta sınıf ağlarını yaratmıştır. Çoğunlukla gayrimüslim kökenli olan bu sınıf, Osmanlı dünyasının düşünce önderleri, kültürel araçları ve hevesli reformcuları haline gelmiştir. Liman kenti entelektüelinin geç dönem Osmanlı toplumunda kendine özgü bir toplumsal dünya görüşüne sahip olduğunu dile getiren yazar bunu şu şekilde ifade etmiştir: kozmopolit fakat yerliydi; reform yanlısı olmakla birlikte, ne devlet ne de cemaat karşıtıydı. Yazara göre 1900 itibarıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun liman kentlerinde uzmanların hâkimiyeti oluşum halindeydi. Bu bakımdan orta sınıflar siyasal reform, toplumsal barış ve kentsel yenilenmeye ilişkin davalarını, modern kurumlarda yürüttüler. Merkezi devletle arasında mesafe olan belediye, orta sınıf önerilerini vitrine

çıkarmak için mükemmel bir fırsat oluşturdu. Orta sınıfın fikirlerini ortaya koyması için gelişen liman kenti basınının çok etkili olduğunu söyleyen yazar, orta sınıf hâkimiyetinin temelini liman kentinin kozmopolit mekânı olduğunu dile getirmiştir. Bir bütün olarak ele alındığında, kozmopolit alanın Osmanlı kıyısında orta sınıfları liderlik pozisyonuna yükseltmek için gereken toplumsal mekânı, doğru kurumları ve serbest düşünce akışını mümkün kıldığını söyleyen yazar, bunun yanında tüccar ve profesyonellerin idaresi altında barışçıl bir liman kenti yaratmaya yönelik orta sınıf girişimlerine hiç itiraz gelmediği anlamına gelmediğini dile getirerek diğer başlıkta bu meydan okumaları incelemiştir.

Üçüncü alt başlık olan ekonomik çatışmada yazar Osmanlı kıyısındaki toplumsal mücadeleleri ele almıştır. Dünya ticaretinden elde edilen gelirlerin, Doğu Akdeniz dünyasında bölüşüm çatışmalarının temelini oluşturduğunu ifade eden yazar çatışmanın başlangıç aşamasının, ekonomik aktörlerin ve siyasal olarak bağlantılı seçkinlerin on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında toprak ve ticari tarım uğruna kavgaya tutuştuğu hinterlandda baş gösterdiğini dile getirmiştir. Bu bakımdan kıyı hattının hinterlandında ortaya çıkan çatışmaları örneklendirmiştir. Önemli bir örnek olarak Cebel-i Lübnan'daki Dürzi-Maruni çatışmasını ele almıştır. Hinterlandda ekonomik mücadelelerden sonra siyasal mücadelelerin yaşandığı bölgesel kıyı kasabalarındaki etnik-dinsel rekabete ve büyük liman kentlerinde yaşanan sınıf çatışmasına geçmiştir. Yazar kısaca bu başlıkta hinterlanddaki cemaatler arası çatışmaların, bölgesel liman kasabalarında (port-towns) hegemonya gerilimlerinin ve büyük liman kentlerinde işçi protestolarının Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisine entegrasyonunun bir sonucu olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Sonuç olarak, dünya ekonomisinin Osmanlı kıyısını önemli şekillerde dönüşüme uğrattığını belirten yazar, kıyıda küçük yerleşimleri büyük liman kentlerine dönüştürdüğünü ve onları küresel pazarlara yönelen ticari hinterlandlarla bağladığını ortaya koyarak kıyı hattının oluşumunu özetlemiştir. Lakin Osmanlı liman kentlerinin ortaya çıkışının tam anlamıyla tesadüf sayılmayacağını ekleyen yazar Osmanlı devletinin, siyasal araçları bertaraf ederek küresel kapitalist entegrasyonun yolunu açtığını, Avrupalıların ise Osmanlı kıyısında dokunulmazlık (extra-territoriality-diplomatik dokunulmazlık) ve emtia hareketlerini koruyarak bu serbest ticaret rejimini güvence altına aldığını yazarak kıyı hattının temelsiz olmadığını göstermiştir.

2.4. Bölüm III: İç Bölgeler (Interior)

Yazar her bölümün başında o bölümde anlatılanları neden-sonuç ilişkisi bağlamında özetlemiştir. Bu bakımdan okuyucu için gerçekten çok faydalı olmuştur. Buna göre yazar iç bölgelerin on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında farklı türde bir imparatorluk gerçeğine işaret ettiğini, dış müdahale tehdidinin ve küresel pazarların olmayışının Osmanlı İmparatorluğu'na iç kesimleri kendi önceliklerine göre biçimlendirme ve devleti bölgede baskın güce dönüştürme fırsatı verdiğini iddia etmiştir. Bu dönüşümün de imparatorluğun modernleşme siyasetine katılan kentli araçların imtiyazlı statüsünü teyit ederken aynı zamanda bölgesel ekonomi ile yerel siyasette Müslüman hâkimiyetini sağlamlaştırdığını ve böylece zamanla iç bölgelerin imparatorluk evrenine sıkıca bağlı hale geldiğini ileri sürmüştür. Yazar Osmanlı kıyı hattından sonra bu bölümde, İç Anadolu, Suriye ve Filistin'de rızai hâkimiyetin oluşumunu ele almıştır. Alt başlıklarda bu rızai hâkimiyetin nasıl kurulduğu ve bu durumdan yararlanan sınıfı ve bu sınıfın içinde olduğu ekonomiyi ortaya koyduktan sonra bu hatta ortaya çıkan siyasal mücadeleleri incelemiştir.

Üçüncü bölümün ilk alt başlığı kentli Müslüman blok adını taşımaktadır. Buna göre kentli Müslüman bloğun oluşumu on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı devlet genişlemesinin bir sonucuydu. Yazar dipnotta Müslüman bloğun gücünü eski askerî aileler, ulema ve yerel tüccarlardan aldığını yazmıştır. Peki, kentli Müslüman blok nasıl oluştu? Bu noktada merkezileşmeyi öne çıkaran yazar iktidara erişimi sağlayan imparatorluk bürokrasisinin, iç bölgelerde seçkin statüsünü kazanmanın yegâne yolu olarak faaliyet gösterdiğini iddia etmiştir. Osmanlı merkezileşmesinin iç kesimlerde yapısal bir değişim yarattığını ve güç sahibi yerlilerin bireysel olarak ezildikten sonra, nüfuz sahibi yönetici bloğun parçası olarak imparatorluk çerçevesine yeniden dâhil edildiklerini belirtmiştir. Kısacası Osmanlı merkezileşmesi, taşra bürokrasisi ve bürokratik mevki sahibi olmanın Müslüman bloğun oluşumu ve servet biriktirip, çıkarlarını savunmasındaki rolünü ortaya koymuştur. İç kesimde, Osmanlı gücünün yirminci yüzyıla geçilirken zirvesine ulaştığını söyleyen yazar, 1890'larda genişleyen modern eğitimle birlikte, devletin kapsayıcı bir Osmanlı kimliğini öne çıkardığını ve geniş bir gruba kariyer fırsatları sağladığını eklemiştir. Yazar özetle iç kesimdeki rızai hâkimiyetin oluşumunu, on sekizinci yüzyılın statü gruplarını ortak çıkarlara sahip bir kentsel bloğun oluşumuna ve kurumsal yeniliklerin, yerliler ile devlet arasındaki ortaklığı derinleştirmesine bağlamıştır.

Üçüncü bölümün ikinci alt başlığı bölgesel pazarların yaratılması ismini taşımaktadır. İç kesimde ekonomik hayatın küresel etkilere karşı dirençli

olduđunu, dűnya ekonomisi ve temsilcilerinin marjinal roller oynadıđını dile getiren yazar, bu durumu Osmanlı devletinin siyasal műdahalesinin ekonomik sűreçleri Őekillendirmesine ve gűclű bir Műslűman blokun bűlgesel pazarlara hűkim olmasına bađlamıřtır. Bu anlamda, siyasal rant ve i pazarların on dokuzuncu yűzyılın ikinci yarısında i bűlge ekonomilerinin evrimini belirlediđini dile getiren yazar bu bařlıkta, bu siyasal rant ve i pazarların oluřumunu ortaya koymuřtur. Siyasal rantı, Osmanlı devletinin ekonomi űzerindeki etkisi űzerinden incelemiřtir. İ kesim ekonomilerini incelemeye devam eden yazar yűzyıl sonunda i kesim ekonomilerinin bűlgesel bűtűnleřmeye dođru űnemli adımlar attıđını ileri sűrműřtir. Elbette bu dűnűřűműn merkezinde Műslűman blok yer alıyordu. Buna gűre i kesim tűccarı kent-kır bađlantısını sađladı, kara ticaretini denetledi ve yaygın ticaret ađları kurdu; Halep, Bađdat ve řam gibi bűyűk kentleri birbirine bađlamayı bařardı. Yazar, i kesim ekonomilerinin on dokuzuncu yűzyılın ikinci yarısında yařadıđı deđiřimleri tahıl ve hayvancılık olmak űzere havaleli emtiya ve imalat sanayi űzerinden gűstermeye devam etmiřtir. Kısacası 1900'e gelindiđinde Osmanlı i kesiminde pazar bűtűnleřmesinin gerçekleřtiđini ileri sűren yazar bunun dűnya ekonomisinin sınırlı olduđu bűlgesel dűzeyde olduđunu, havaleli emtianın ticarileřmesi ve esnek imalat formlarının bu entegrasyonu sađlayan ekonomik gűçler olduđunu ve devletin de varlıklarını (toprak gibi) siyasal bir tarzda dađıtması ve yerel çıkarlara elveriřli bir ortam sađlamasından, bařlıca kazançlı çıkanın Műslűman blok olduđunu iddia etmiřtir. Bu Őekilde ortaya çıkan ekonomik dűnűřűműn kendi hořnutsuzluklarını yaratmasının uzun sűrmeyeceđini ileri sűren yazar, diđer bařlıkta siyasal çatıřmanın dođasını iřlemiřtir.

űűncű bűlűműn alt bařlıklarından sonuncusu patrimonyal műcadeleler adını tařımaktadır. Pazar bűtűnleřmesi ile birlikte, Műslűman blokun űnűne çeřitli zorluklar çıktıđını, bu zorlukların űzellikle ekonomik dűnűřűm sonucu yűkselen yeni seçkinler için geçerli olduđunu sűyleyen yazar, tekstil imalatçılarının ve tahıl tűccarlarının kentlerde yűkselen zanaatkűr hořnutsuzluđu ve ekmek isyanları ile bařa çıkmak zorunda kaldıđını ileri sűrműřtir. Fakat bu bűlgelerdeki en űnemli çatıřma biçiminin seçkinlerle dođrudan ilgili olduđunu, Műslűman blok mensuplarının gű, servet ve saygınlık edinmek için kendi aralarında kıyasıya bir rekabete giriřtiđini yazmıřtır.

űűncű bűlűmű sonuçlar bařlıđı ile bitiren yazar, i kesim hattının Osmanlı devletindeki merkezileřmeyle ortaya çıktıđını ve kentli Műslűman blokun űnceliklerini yansıttıđını, Osmanlı devletinin bu bűlgelerde siyasal iktidarın, ekonomik kaynakların ve dinsel yetkinin anahtarını elinde tuttuđu

böylelikle Müslüman blokun bu alanlarda neredeyse kesintisiz bir hâkimiyet kurduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine de, iç kesim hattının kendine özgü farklılıkları olduğunu da eklemiştir.

2.5. Bölüm IV: Hudut (Frontier)

Yazar dördüncü bölümde Osmanlı hâkimiyetinin en zayıf olduğu imparatorluk hattına geçmiştir. Osmanlı hudut bölgelerinin on dokuzuncu yüzyılda ortak bir tarihsel deneyimi paylaştığını dile getiren yazar, kıyı ve iç kesimin aksine, buraların siyasal olarak istikrarsız, ekonomik olarak az gelişmiş, demografik olarak da seyrek bir yapıya sahip olduğunu ifade etmiştir. Devletin sınırlı varlığı nedeni ile, Osmanlı hudutlarına Sünni olmayan ve heteredoks dinsel cemaatleri temsil eden, kültürel olarak farklı ve siyasal olarak özerk liderliklerin hakim olduğunu ve emperyalizm çağında ortaya çıkan jeopolitik rekabetin de Osmanlı hudut boylarındaki siyasal sonuçları etkilediğini ortaya koyan yazar, bu bölümde Doğu Anadolu, Irak ve Arabistan Yarımadası'nda devlet oluşumunu incelendikten sonra, siyaset, ekonomi ve kolektif taleplerin doğasının Osmanlı hudutlarındaki zayıf hâkimiyeti pekiştirdiğini göstermiştir.

Dördüncü bölümün ilk alt başlığı olağanüstü hâl siyaseti adını taşımaktadır. Yazar bu kısımda merkezi devlet ile yerel gruplar arasındaki pazarlık şartlarını ele almış ve Osmanlı egemenliğinin fiili sınırlarını ortaya koymuştur. On dokuzuncu yüzyıl ilerledikçe, Osmanlı devletinin hudutlara yönelik politikasında temel bir ikilem ile karşı karşıya kaldığını söyleyen yazar bu ikilemi, devletin Tanzimat'ın merkezileşme politikaları ile bir dönüşüm gerçekleştirmeyi ve taşradaki güç sahiplerini sahneden silmeyi planlarken, kuvvetli yerel direniş ve merkezi devletin sınırlı kaynaklarının bu yukarıdan aşağıya dönüşümün sınırlarını çizmesi olarak ifade etmiştir. Tüm bunların bir sonucu olarak Osmanlı devletinin karakterinin hudut boylarında farklı bir içeriğe büründüğünü, Osmanlı yönetiminin bir yandan Osmanlı modernleşmesinin hızını artırarak doğrudan güven ağlarına nüfuz etmek ile imparatorluğun ayakta kalmasını sağlamak için yerel liderliklerle pazarlık yapmak şeklindeki iki çatışan ilkeyle hareket ettiğini ifade etmiştir. Geniş bir perspektiften bakıldığında, on dokuzuncu yüzyılda hudutlarda Osmanlı devlet inşa çabaları başarısız olduğu sonucuna ulaşan yazar alttaki başlıkta ekonomiye dönerek, yerel liderliklerin ticarileşmemiş bir ekonomik yapıdan nasıl kazançlı çıktığını göstermiştir.

Siyasetten ekonomiye geçen yazar bunu himaye gelirleri başlığı ile ifade etmiştir. Bu başlık altında huduttaki liderlerin ekonomik kaynaklarını ve kaynaklara sahip olmanın onları merkezi devlete karşı nasıl güçlü kıldığını

ortaya koymuştur. Yazar sonuç olarak, pazar bütünleşmesi ve onun kentli ekonomik aktörlerinin hudutta görece az etki yaptığını, himaye parası toplama ve kendine yeterli ekonominin, göçebe federasyonların temel gelir kaynakları olarak kaldığını iddia etmiştir.

Hudutta ekonomik kaynakları inceledikten sonra yazar isyan repertuarları başlığı altında merkezi devletin taleplerine dönerek, siyasal çatışmanın hudutlarda nasıl kurucu bir g olduğunu açıklamıştır. Burada kast ettiği hudut hattının oluşumunda diğer önemli mekanizma olarak merkezi devlete karşı yapılan kolektif hareketlerdir. Yazar bu bölgelerde ortaya çıkan yerel özerklik taleplerinin koşulladığı hudut isyanlarının ortak özellikleri olduğunu dile getirmiştir. Bunlar, devlet konsolidasyonunun dşklğnden yararlanma; patronaj bağlarına dayanma ve dinsel aracılık üzerinden kitle hareketine dnşmedir. Yazar bu kısımda, hudut direniş hareketlerini ayrıntıları ile tartışmış ve bölgedeki isyanların avantajlarını, amaçlarını ve sınırlarını incelemiştir. Genel hudut gzerghlarına dair özelliklerden sonra her bir hudut gzerghındaki kolektif eylemlere dair ayırıcı özellikleri göstermiştir. Yazar uzak, yakın ve orta hudut bölgelerini devletin gücü, dış müdahale, mezhep ve kolektif hareket ihtimali başlıkları altında karşılaştırmalı olarak görebilmemizi sağlayan bir Şekil ile açıklamıştır. Bu başlığı kapatmadan önce Osmanlı hudutlarındaki isyan hareketlerini dizginleyen etkenlere değinerek imparatorluğun zayıf da olsa bu bölgelerde hâkimiyetinin nasıl devam ettiğini anlamlandırabilmemizi sağlamıştır.

Dördüncü bölümün son başlığı her bölümde olduğu gibi sonuçlar kısmıdır. Bölümün her bir alt başlığının küçük bir özetini içeren bu kısımlar okuyucu için gerçekten çok değerlidir. Hudut hattı için de böyle bir zet sunmuştur.

2.6. Bölüm V: Dönüşüm izgileri, 1908-1922

Beşinci bölüm dönüşüm çizgileri, 1908-1922 başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar imparatorluğun son günlerine dönerek, 1908-1922 arasındaki Jn Türk Devrimi, kitle siyaseti ve büyük savaşların bölgesel güzergâhları nasıl Şiddetli bir revizyona uğrattığını incelemiştir. 1908-1922 yıllarının, Osmanlı tarihinde yeni bir dönemi simgelediğini dile getiren yazar, kitle siyasetinin toplumsal aktörlere yeni taleplerde bulunma imkânı verdiğini, büyük savaşların Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına yol açtığını ve hızlı siyasal dönüşümün imparatorluk hatlarını da yeniden düzenlediğini ifade etmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan kitle siyaseti, yerel aktörleri yeni emperyal sınıfla karşı karşıya getirirken aralarındaki çekişme her bir bölgesel hattın kimliği üzerine olduğunu söyleyen yazar, hudut liderliklerinin yerel zerklikte

direndiğini, kıyı orta sınıflarının reform ve ekonomik bütünleşme meselelerini ortaya attığını ve Müslüman blokun iç bölgelerde aracılık konumunu muhafaza etmeye çalıştığını iddia etmiştir. Savaşların bu tartışmaları farklı biçimlerde çözdüğü, kıyıda iç hiyerarşileri değiştirdiği, iç kesim güzergâhını kesintiye uğrattığı ve Osmanlı hududunun özgül karakterini perçinlediği sonucuna varmıştır.

Bu bölümün son başlığı olan sonuçlar kısmında yazar Jön Türk döneminde ve Osmanlı çöküşü sonrası bölgesel hatların nasıl değişimler geçirdiğinin kısa bir özetini yapmıştır. Yazarın sonuçlar başlığında ortaya koyduğu önemli bir konu Osmanlı sonrası gerçeklikte, imparatorluk hatlarının etkisidir. Buna göre modern devletlerin her biri, farklı Osmanlı çizgilerinin alıncı aynı çerçeveye tıktırıldığı bir toprağa sahip olduğunu ileri süren yazar, yeni kurulan Ortadoğu devletlerinin eklektik karakterinin, bölgedeki milli bütünleşmeyi olanaksız hale getirdiğini iddia etmiştir. Bu bakımdan, iki savaş arası dönemin Ortadoğu'sunda en önemli Osmanlı mirasının bölgesel güzergâhların dirençliliği olduğu sonucuna varmıştır.

2.7. Sonuç

Sonuç bölümünde kitabın kısa bir özeti sunulmuştur. Biz inceleme sırasında bunları tekrarlamamak adına yazarın dile getirdiği farklı gündemlere burada yer vereceğiz. Yazar, kitapta yol-bağımlı bir çerçeve kullanarak, on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Ortadoğu'suna üç bölgesel hattın damgasını vurduğunu ileri sürerek, on dokuzuncu yüzyıl geç dönem Osmanlı Ortadoğusu'nu anlamak için yenilikçi bir çerçeve ortaya koymuştur. Böylece modernleşme yaklaşımları, makro modeller ve pazarlık perspektiflerinden ayrılarak, bölgesel güzergâh çerçevesinde mekân merkezli, yol-bağımlı ve karşılaştırmalı bir inceleme yapmıştır. Yazarın kendi ifadesi ile bu açıklama biçimi yerel dinamikler konusunda hassastır, bölgesel zamanı imparatorluk zamanının önüne yerleştirir ve Ortadoğu'ya çeşitlilik penceresinden bakar.

Yazar sonuç bölümünde her bir hat incelemesinin özetini yaptıktan sonra geç dönem Osmanlı hatlarının durumunu ortaya koymuştur. Geç dönem Osmanlı dünyasının 1920'lerde hala ayakta olduğunu söyleyen yazar, kıynın küresel ekonomik yönelimini sürdürdüğünü; iç kesimin yeni rejimlerinin kentli Müslüman blokun gücünü tanımak zorunda kaldığını; hudutta ise yerel özerkliği amaçlayan kolektif eylemler sürmekte olduğunu ileri sürmüştür. Fakat sadece on yıl sonra, küresel gelişmelerin her bir bölgesel hattın kendine has karakterini sürdüren ana sürece son verince; Osmanlı hatlarının kaderinin sonsuza dek mühürlenmiş olduğunu iddia etmiştir.

Yazar sonuç kısmında Osmanlı gözlemleri başlığı altında hat yaklaşımının, Osmanlı İmparatorluğu ve ötesine ait dönüm noktaları, ana süreçler ve önemli sonuçları gözden geçirmek için önemli fırsatlar verdiğini dile getirmiştir. Bu bakımdan okuyucu için değerli bir anlatım olan bu kısım hat yaklaşımının, Ortadoğu çalışmaları için nasıl yeni pencereler sunabileceğini bize göstermektedir. Ayrıca bu kısmın bize gösterdiği belki de en önemli konu, kozmopolit kıyı, Müslüman iç kesim ve heteredoks hudutların Osmanlı sahnesinde etkileşim içinde ortaya çıktığı ve yirminci yüzyıla geçilirken kaynaklar, değerler ve devletin özü konularında kıyasıya rekabet ettikleri bilgisidir.

Sonuç kısmında yazar yeni bir araştırma gündemi başlığı altında atılması gereken bir sonraki adımın, kavramsal kategoriler etrafında çalışmak ve çeşitli karşılaştırmalar yapmak olduğunu dile getirmiştir. Bu çerçevede her bir hat içinde karşılaştırmalar yapılabileceğini ve böylece iç hiyerarşileri anlayabileceğimizi ifade etmiştir. Peşine düşmeye değer ikinci bir projenin, Osmanlı hatlarını karşılaştırılması olabileceğini ifade eden yazar bunu şu şekilde örneklendirmiştir: İzmir, Şam ve Sana'yı karşılaştırmak. Üçüncü bir karşılaştırmalı proje olarak ise kara imparatorluklarının on dokuzuncu yüzyıl deneyimlerini bir güzergâh modeli ile değerlendirmek olabileceğini önermiştir. Son olarak ise geçiş/çatışma kuşaklarının kaderinin incelenmesinin yeni kavrayışlar elde edebilmek için yapılabilecek bir proje olduğunu dile getirmiştir.

Yazar kitabı bitirirken son cümlesinde bu kitabın, okuru üç hatlı yaklaşımın, on dokuzuncu yüzyılda geç dönem Osmanlı İmparatorluğu ve Ortadoğu'yu yeniden düşünmek için değer bir çaba olduğuna ikna etmeye çalıştığını söylemiştir. Osmanlı araştırmalarında bir tartışma başlatıp, yeni ampirik çalışmaları teşvik ederse, kitabın amacına ulaşacağına inanıyorum diyerek biz okuyuculara-araştırmacılara düşen görevi dile getirmiştir.

3. Genel Değerlendirme

Uzun bir inceleme yazısından sonra söylenebilecek çok şey yoktur. Sadece son birkaç nokta ve eleştirinin dile getirilmesi gerekmektedir. Kitap notlar kısmından, kaynakçasına, içerdiği bilgilerden, fotoğraflara kadar çok doyurucu bir donanıma sahiptir. En önemlisi okuyucuyu düşünmeye, yeni sorular sormaya, edinilen bilgiler sonrası yeni araştırma gündemleri yaratmaya sevk etmektedir. Cem Emrence'nin emek yüklü bu çalışması, Ortadoğu hakkında temel bilgiye sahip her okuyucu için çok verimli bir kitaptır. Lakin birkaç eleştiri yapmamız mümkündür. Kitapta yer alan "Osmanlı Ortadoğu'su" - "günümüz Ortadoğu'su" gibi kavramlar net bir

şekilde açıklanmamıştır. Ayrıca “Osmanlı Ortadoğu”su kavramı kendisi bizzati sorunludur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu on altıncı yüzyılda yönetimi altına aldığı çoğunlukla Arapça konuşan kişilerin yaşadığı toprakları “Ortadoğu” olarak isimlendirmemiş bu bölgeleri vilayetler şeklinde yönetmiştir. Yazar kıyı hattı için Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz kıyı şehirlerindeki gayrimüslim tüccarları ele almıştır. Lakin bu bakımdan Halep gibi bir iç kesim şehirde dış bağlantılara sahip gayrimüslim tüccarlar nasıl konumlandırılacak sorusu akıllara gelmektedir. Halep on altıncı ve on yedinci yüzyıllardaki ticari üstünlüğünü on sekizinci yüzyılda kaybetmiş olsa da hala Avrupa ile ticaret yapan bir şehirdi ve şehirde Avrupalı bağlantılara sahip gayrimüslim aileler vardı. Kıyı hattında Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz liman kentlerinde orta sınıf hegemonyası başlığında Beyrut için ortaya konulan bu sınıfın düşünce önderleri, kültürel araçları ve hevesli reformcuları haline gelmeleri durumunun İzmir için de söz konusu olup olmadığı biraz tartışmalıdır. Bu bakımdan kıyı kentleri tek bir sepete koyulabilir mi sorusu akıllara gelmektedir.

Merve MESÇİOĞLU FEDAİ*

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölüm

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mervemescioglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9177-077X>.

Kitap İncelemesi

CHINA'S PRESENCE IN THE MIDDLE EAST: THE IMPLICATIONS OF THE ONE BELT, ONE ROAD INITIATIVE

Anoushiravan Ehteshami ve Niv Horesh (Ed.), Londra ve New York: Routledge, 228 sayfa, (1. Basım), 2018.

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti, Mao Zedong sonrası dönemde geçirdiği hızlı iktisadi ve toplumsal dönüşüm ile birlikte son otuz yıllık dönemde tüm dünyanın bakışlarını üstüne çekmeyi başarmıştır. Reformların başladığı 1970'lerin sonunda dünya ekonomisinde çok küçük bir paya sahip olan Çin, 2020'ye gelindiğinde dünyanın ikinci büyük ekonomisi, en fazla ihracat yapan ülkesi ve ABD'nin ardından en fazla ithalat yapan ülkesi konumuna yükselmiştir. Benzer bir durum Çin'in sermaye ihracı için de geçerlidir. Çin kaynaklı sermaye ihracı, 2016 yılında zirve yaparak yıllık bazda 216 milyar dolara yükselmiştir (World Bank).

Çin'in gerçekleştirdiği bu dönüşüm, ülkenin attığı her adımın dikkatli bir biçimde izlenmesine yol açmıştır. Tam da bu nedenle ilk adıyla "Bir Kuşak Bir Yol" (一带一路, *One Belt One Road, OBOR*), yeni adıyla "Kuşak ve Yol Girişimi" (*Belt and Road Initiative, KYG*) son yılların en dikkat çeken adımlarından biri olmuştur. Öyle ki "Bir Kuşak Bir Yol" adının uluslararası camiada uyandırdığı olumsuz algı -tüm yollar Çin'den ve Çin'e çıkıyor- ve girişim ile Çin'in Avrasya'yı hâkimiyeti altına alma amacını güttüğü iddiası, girişimin Çince dışı dillerdeki adının "Kuşak ve Yol" olarak güncellenmesine neden olmuştur.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in dünyaya ilk olarak Eylül 2013'te Kazakistan'a, ardından da Ekim 2013'te Endonezya'ya yaptığı ziyaretlerde duyurduğu "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu", en geniş tanımıyla Avrasya'nın iki ucunu birleştirmeyi amaçlayan trilyonlarca dolarlık devasa bir girişimdir. Bugün KYG olarak adlandırılan bu girişim, Doğu Asya'dan Avrupa'ya uzanan ve Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını deniz, hava ve kara yolları ile birbirine bağlamayı amaçlayan altyapı ve üstyapı ağları inşa projesidir. Devasa boyutları ve Çin'i merkezine alması dolayısıyla kimilerine göre Çin'in "büyük stratejisi" olan bu girişim (Bhattacharya, 2016; Leverett ve Wu, 2017; Wang, 2016), diğerlerine göre ise Başkan Xi ve ekibinin uzun yıllar boyunca planladığı ve son halini uygulamaya koyduğu bir

büyük strateji olmak yerine günümüzde geliştirilmeye devam edilen bir girişim ve yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde planlanmış eski ve yeni tüm projeleri bütüncül bir yaklaşımla eşgüdümleme ve birleştirme arzusudur (Jones ve Zeng, 2019: 1421; Summers, 2016: 1632-1634).

Eser Hakkında

KYG, tüm bu nedenlerle dünyanın dört bir yanında bir yandan heyecana diğer yandan da soru işaretlerine ve tedirginliğe yol açmıştır. Uyandırdığı merak dolayısıyla da hakkında çok sayıda rapor, makale ve kitap yayınlanmıştır. Anoushiravan Ehteshami ve Niv Horesh tarafından derlenen *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative* kitabı, KYG ile ilgili üretilen bilgiye Çin'in birtakım Ortadoğu ülkesiyle olan ilişkileri üzerinden katkı sunmayı amaçlamaktadır. Kitap, iki kısımdan ve giriş bölümü de dahil olmak üzere on iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından gelen ilk kısımda yer alan dört bölüm, Çin'in genel olarak Ortadoğu'ya ilişkin politikaları ile KYG hakkında bilgi ve değerlendirmelere yer vermektedir. İkinci kısımdaki altı bölüm sırasıyla Çin'in Suudi Arabistan, İsrail, Filistin ve İran ile ilişkilerine odaklanır, son bölüm Çin'in büyük stratejisi içinde KYG'nin rolünü ele almaktadır.

Giriş bölümü kitabın editörlerinden Niv Horesh tarafından kaleme alınmıştır. "Introduction: China's One Belt, One Road Vision – Implications for the Middle East" başlıklı bölümde Horesh, KYG ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) gibi kurumlar hakkında kısa bir girişin ardından kitabın ortaya çıkış hikayesi hakkında bilgilendirme yapmaktadır. Çalışma kapsamında önce yazarlara birtakım sorular sorulmuş ve bu sorulardan yola çıkarak elde edilen sonuçlar 5 Mayıs 2016 tarihinde Nottingham Üniversitesi'nde gerçekleştirilen bir uluslararası konferansta sunulmuştur. Burada elde edilen geribildirimler ile taslak metinler gözden geçirilerek yeniden yazılmış ve kitap son halini almıştır. Horesh, derleme kitabın en genel itibarıyla vardığı sonucu şu şekilde özetlemektedir: Çin ile Ortadoğu arasındaki ilişkinin geleceği tek bir çerçevede ele alınamaz. Çin'in bölge ile ilişkileri ikili bir ilişki olmaktan ziyade ABD'nin de dahil olduğu üçlü bir ilişkidir. Öyle ki pek çoklarının iddia ettiğinin aksine Çin yönetimi, ABD'nin bölgedeki liderliğinin altını oymak yerine varlığından faydalanmakta ve bu iki ülkenin bölgedeki çıkarları birbirine yaklaşmaktadır. Son olarak, bu bölümde kitabın nasıl bir yapıya sahip olduğu ve her bir bölümde hangi konuların ele alındığı özetlenmektedir.

Andrew Scobel tarafından yazılan birinci bölüm, "Why the Middle East matters to China" başlığını taşımaktadır. Çin'in yirmi birinci yüzyılda dünyayı, en iç halkada en geniş tanımıyla Çin topraklarının yer aldığı, tek

merkezli iç içe geçen dört halka şeklinde tasavvur ettiğini iddia eden Scobel, ülkenin devasa ekonomik gücünün devamı için ikinci, üçüncü ve dördüncü halkalarla, yani dünyanın geri kalanıyla sıkı bir etkileşim içinde olması gerektiği belirtmektedir. KYG, Scobel'e göre, tam da bu düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ortadoğu da, girişimin hem jeostratejik anlamda kilit öneme sahip bölgesi hem de Deniz İpek Yolu ile Karasal İpek Yolu kuşağının kesişme noktası olarak ön plana çıkmaktadır. Ortadoğu, dört ayrı özelliği nedeniyle Çin için büyük öneme sahiptir. Bunlar, büyük güç rekabeti, zengin enerji kaynakları ile artan ticaret ve yatırım olanakları dolayısıyla Çin ekonomisinde sahip olduğu konum, Çin'in Müslüman azınlıkları ile bölge halklarının sahip olduğu etnik ve dini bağlantılar ve son olarak, Ortadoğu'nun dünya jeopolitiğinde sahip olduğu önemdir. Tüm bunlar dolayısıyla Scobel'e göre, Çin için bölge, yalnızca ekonomisi için ihtiyaç duyduğu bir enerji kaynağı olmanın çok ötesinde bir öneme sahiptir. Çin, tam da bu nedenle son yıllarda Ortadoğu'ya doğru "yeniden dengeleme" yapmaktadır.

Tim Summers tarafından kaleme alınan ikinci bölüm, "Rocking the boat? China's "belt and road" and global order" başlığını taşımaktadır. Mart 2015'te Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu tarafından yayımlanan ve KYG ile ilgili Çin devletinin resmi görüşü açıklayan "Vizyon ve Eylemler" belgesini çalışmanın merkezine alan bölümün üç önermesi vardır. Summers, ilk olarak, girişimin arka planında yer alan fikirlerin, Çin'in dış politika ve küresel meselelerle ilgili genel düşüncelerinin bir ürünü olduğunu iddia etmektedir. Buna göre, Çinli yöneticiler, yaklaşımlarını yapıcı reformcu veya yenilikçi olarak görmektedir. İkinci olarak, girişimin merkezinde bağlantırlık (*connectivity*) yer almaktadır. KYG, küresel ekonomi politik bakış açısıyla ele alındığında kapitalist küreselleşmeye bir alternatif oluşturmak yerine, onun yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Son olarak, girişimin ülkenin batı bölgelerinin kalkınmasına verdiği önem Çin'deki bölgesel politikalar ve uygulamalardaki kökenlerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla KYG, yeni politika fikirleri olmaktan çok önceden beri var olan bölgesel politika ve uygulamaların ulusal düzeye yükseltilmesi ile ilgilidir. Kısacası, KYG'nin yeniliği, içeriğinden öte ona Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından atfedilen stratejik önemden kaynaklanmaktadır.

Yitzhak Shichor tarafından yazılan üçüncü bölüm, "Vision, revision and supervision: The politics of China's OBOR and AIIB and their implications for the Middle East" başlığını taşımaktadır. Çalışmada AIIB ve KYG'yi inceleyen Shichor, AIIB'yi iyi örgütlenmiş, planlanmış ve şeffaf bir kurum olarak nitelerken, KYG'nin somut bir programdan ziyade bir slogan, vizyon veya bir "öneri" olduğunu belirtmektedir. Dahası Shichor'a göre, her iki

girişim de ekonomik kaygılarla oluşturulmuşsa da en nihayetinde Çin'in Asya'daki siyasi konumunu ABD'nin Doğu ve Güneydoğu Asya'daki, Rusya'nın da Orta Asya'daki konumlarının pahasına olacak şekilde güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Kısacası, ekonomik çıkarlar ile politik çıkarları birbirlerinden ayrı düşünmemek gerekmektedir.

Sara Hsu tarafından kaleme alınan dördüncü bölüm, "Viability of Asian Infrastructure Investment Bank's financials and objectives" başlığını taşımaktadır. Bu bölüm diğer bölümlerden farklı olarak yalnızca teknik bir bakış açısıyla AIIB'ye odaklanmakta ve kurumun finansal ve fonksiyonel unsurlarını ele almaktadır. Hsu'ya göre, AIIB, Asya'nın altyapı açığının kapatılması konusunda umut vaat etmektedir. Dahası bu amacı gerçekleştirmek için Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası gibi mevcut diğer çok taraflı kurumlarla işbirliği yapmaktadır. Bu işbirliği, AIIB'nin diğer kurumların deneyimlerinden faydalanarak daha güçlü bir yapıya kavuşmasını sağlayabilir.

Kitabın ikinci kısmının ilk bölümü olan ve Sean Foley tarafından yazılan beşinci bölüm, "OBOR and the dawn of a new era in Sino-Saudi ties" başlığını taşımaktadır. Çin-Suudi Arabistan ilişkilerini tarihsel bir çerçeveden ele alan bölümün temel önermesi şu şekildedir: Önceki dönemlerin ticari ilişkilere, özellikle de enerji ticaretine odaklanan yaklaşımı yerine artık bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. İki ülke arasındaki ilişkiler ticari meselelerin ötesine geçmiştir. Dolayısıyla da önümüzdeki yıllarda ticarete ek olarak kültürel ve tarihi bağlar ile gelişmekte olan KYG üzerinden ele alınmalıdır. Dahası iki ülke arasındaki ilişkilerde ABD'nin çok önemli bir yere sahip olması nedeniyle her iki ülke de ABD ile olan ilişkilerini yeni ilgi alanları üzerinden yeniden tanımlayabilirlerse bu, iki ülke arasındaki ilişkilere de olumlu yansiyebilir. Çin ile Suudi Arabistan'ın yeni stratejik ilişkilerini uyumlu hale getirmeleri ve ABD ile olan ilişkileri, Ortadoğu'nun ve hatta Asya-Pasifik bölgesinin istikrarının sağlanması için kilit öneme sahiptir.

Philip Gater-Smith tarafından kaleme alınan altıncı bölüm, "Complex interdependence in the China-Saudi-US triangle? Assessing shifts in the issue area linkages between energy trade and security ties" başlığını taşımaktadır. Çin, Suudi Arabistan ve ABD arasındaki üçlü ilişkiyi ele alan bölüm, diğer bölümlerden farklı olarak kuramsal bir temele dayanmaktadır. Bu ilişkinin karmaşık karşılıklı bağımlılık çerçevesinden mi, yoksa neo-realist bir çerçeveden mi daha iyi anlaşılabileceğini inceleyen bölüm, Çin ile Suudi Arabistan arasındaki enerji ilişkilerine ve bunun özelde ABD ile Suudi Arabistan arasındaki güvenlik ilişkilerine, genelde de ABD tarafından inşa edilen Körfez güvenlik mimarisine etkilerini ele almaktadır. Gater-Smith'e

göre, Çin, Suudi Arabistan ve ABD arasındaki ilişki karşılıklı bir bağımlı üçgen, hatta üçgenlerdir. Bu ilişkide Çin ve ABD, Suudi Arabistan ile diğer Körfez ülkelerinin çıkarına olacak şekilde bölgede farklı türde güç odakları olarak ortaya çıkmaktadır. Çin, gün geçtikçe artan enerji ithalatı ile bölge için çok önemli bir ekonomik aktör ve güç iken, ABD sağladığı güvenlik şemsiyesi ile bölgenin istikrarında büyük bir rol oynamaktadır.

Yoram Evron tarafından yazılan yedinci bölüm, “OBOR’s impact on Sino-Israeli relations” başlığını taşımaktadır. Çin ile İsrail arasındaki ilişkileri KYG öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem altında ele alan Evron, Çin’in ABD ile arasındaki ilişkilerin gergin olması ve İsrail’in ABD ile olan özel ilişkisi nedeniyle Çin ile İsrail arasındaki ilişkilerin askerî -güvenlik odaklı alanlar yerine ekonomi-teknoloji alanlarına odaklanılarak gelişebildiğini belirtmektedir. KYG ve AIIB’nin kurulması gibi gelişmeler, ikili ilişkilerdeki bu dönüşümü kolaylaştırmaktadır. Her ne kadar KYG ile ilgili resmî belgelerde İsrail yalnızca kısmi olarak yer alsın ve planlanan kara ve deniz yolları İsrail’den geçmeseyse de ikili ilişkilerde KYG’ye sıklıkla atıf yapılmaktadır. Yine de iki ülkenin KYG’den beklentileri arasında farklılıklar vardır. İsrail’deki siyasi ve ekonomik çevreler ülkelerinin girişime daha fazla dahil olmasını ister ve hatta Çin’in Ortadoğu ile gelişen ilişkilerinde İsrail’e büyük bir rol biçerken, Çin’in İsrail ile hedefleri daha sınırlıdır.

Wang Yu tarafından kaleme alınan sekizinci bölüm, “Economic and cultural interactions between Israel and China: Opportunities and challenges” başlığını taşımaktadır. Wang, KYG’nin ekonomik hedeflerine ek olarak, Çin’in imajını iyileştirmek ve diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmek gibi çok önemli politik hedeflere de sahip olduğu düşüncesinden hareketle Çin-İsrail ilişkilerinin ekonomik, kültürel ve eğitim ayaklarını ele almaktadır. Wang’a göre, İsrail, Çin için özellikle yatırım, tarım ve teknoloji alanlarında çok önemli bir ortaktır ve aynı zamanda da iki ülke arasındaki kültürel ve akademik etkileşim hızla artmaktadır. Ne var ki Çinli yetkililer ve iş insanları, teknik meselelerde ne kadar iyilerse farklı kültürlerin düşünce yapısını anlamakta da o kadar başarısızlardır. Yerel hassasiyetleri anlamak konusundaki yetersizlikleri dolayısıyla Çin’in imajını geliştirmek yerine ülkelere karşı olumsuz duygu ve düşüncelerin gelişmesine neden olmaktadır. Bu durum, Wang’a göre, Çin’in İsrail’deki varlığı için de geçerlidir. Dolayısıyla Çin’in hem İsrail hem de diğer ülkeler ile olan ilişkilerinin “kazan-kazan” ilkesine göre gelişebilmesi için Çinli yetkililerin ve iş insanlarının iş yaptıkları ülkelerin yerel kültürel ve siyasi hassasiyetleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları ve bu doğrultuda hareket etmeleri gerekmektedir.

Guy Burton tarafından yazılan dokuzuncu bölüm, “How do Palestinians perceive China’s rise?” başlığını taşımaktadır. Çin’in Filistinliler ile ilişkilerini tarihsel bir çerçeveden alan Burton, Çin’in Filistinliler ile geliştirdiği ilişkinin 1970’lerin sonundan itibaren bir dönüşüm geçirdiğini belirtmektedir. Mao döneminde Çin’in Filistin’e yönelik ilgisi ideolojik ve siyasi iken dışa açılma ve reform dönemi ile birlikte, özellikle de 1990lardan itibaren ekonomik bir temele oturmuştur. Bu dönüşümde, Evron ve Wang tarafından önceki iki bölümde dile getirilen, İsrail’in Çin için ekonomi ve teknoloji alanlarındaki artan önemi etkili olmuştur. İsrail’in öneminin artması, Filistinlilerin Çin için öneminin azalmasına yol açmıştır. Filistinliler içinse Çin’in önemi ekonomik olmaktan çok siyasidir. Her ne kadar Çin’in ülke ekonomisinde oynadığı rolden memnun olsalar da Filistinliler için birincil amaç ekonomik gelişim ve ilişkiler olmaktan ziyade işgalin sonlandırılması ve siyasi bağımsızlığın elde edilmesidir. Ne var ki Filistin’in İsrail ile arasındaki husumetin sonlandırılması konusunda Çin, özellikle de ABD ile kıyaslandığında önemli bir aktör değildir. Dolayısıyla da Filistinlilerin gözünde Çin, meselenin çözümü konusunda stratejik planlamanın bir parçası değildir. Burton’a göre, Çin’in ekonomik çıkar öncelikli mevcut siyasetinin öngörülebilir gelecekte değişme ihtimali bulunmadığından Filistin halkı tarafından nihai amaçlarını gerçekleştirme konusunda önemli bir aktör olarak görünmemektedir.

John Calabrese tarafından kaleme alınan ve “China’s “One Belt, One Road” (OBOR) initiative: Envisioning Iran’s role” başlığını taşıyan onuncu bölüm, KYG çerçevesinde Çin-İran ilişkilerini ele almaktadır. Calabrese, Çin’in önceki bölümlerde ele alınan Suudi Arabistan ve İsrail ile geliştirdiği iyi ilişkilerin İran ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemediğine, aksine İran’ın jeostratejik önemi dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin özellikle İran’a karşı uygulanan ambargonun kalkması ile gelişmesi ihtimaline değinmiştir. Kitabın yayınlanma tarihinin 2018 olması dolayısıyla bölüm, ABD’nin Trump yönetimi altında Obama yönetimi tarafından imzalanan nükleer anlaşmadan çekilmesinin ardından gelen süreci ele almamaktadır. Dolayısıyla da nükleer anlaşmasının Çin ile İran arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlayacağını ve İran’ın KYG’de jeoekonomik ve stratejik açılardan kilit bir role sahip olacağını belirtmektedir.

Anoushiravan Ehteshami tarafından yazılan son ve on birinci bölüm, “The One Belt, One Road in China’s grand strategy” başlığını taşımaktadır. KYG’nin Çin’in büyük stratejisindeki rolünü ele alan Ehteshami’ye göre, girişimin Çin’in genişleyen küresel stratejisi bağlamında, özellikle de ülkenin etkisini tüm Avrasya’ya kararlı bir biçimde genişletme stratejisi bağlamında

ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda KYG, Çin'in "Batıya dönme" politikasının bir parçasıdır ve "genişletilmiş komşuluk" bakış açısının özünü oluşturmaktadır. Ehteshami, batı merkezli uluslararası sistemden faydalanması dolayısıyla Çin'in büyük stratejisinin revizyonist olmadığını, yani sistemi ortadan kaldırmak gibi bir amacının olmadığını belirtmektedir. Ülkenin asıl amacı, uluslararası sistemi daha fazla söz hakkına sahip olacak şekilde dönüştürmektir. Dahası Çin'in uzun vadeli büyük stratejisi, ülkeyi bir süper güce dönüştürmektir ve KYG, bu hedef için kilit öneme sahiptir.

Genel Değerlendirme

Çin Devlet Başkanı Xi'nin prestij projesi olarak görülen Kuşak ve Yol Girişimi'ni merkezine alan bu çalışma, Çin'in Ortadoğu politikalarını bu çerçevede ele alması dolayısıyla ülkenin bölge ile ilişkileri üzerine üretilen akademik bilgiye katkı sağlama açısından bir noktaya kadar başarılı olmuştur. Ne var ki bölümlerin biri hariç kuramsal arka plana sahip olmaması ve kitabın yapısının iyi planlanmamış olması gibi nedenler dolayısıyla yeterli katkı sunamamaktadır. Benzer konular üzerinde duran birden fazla bölüm olması, bölümlerde tekrara düşülmesi sonucunu doğurmuştur. Dahası Hsu'nun bölümü, teknik bir bakış açısına sahip olması nedeniyle diğer bölümlerden ayrıksı durmaktadır. İlgili bölüm teknik bir yaklaşım yerine AIIB'nin küresel ekonomi politikteki konumuna odaklanması halinde çalışmanın genel yapısıyla daha uyumlu olabilirdi. Ayrıca Çin'in Suudi Arabistan ve İsrail ile ilişkilerine ağırlık vermesi dolayısıyla çalışma Irak, Mısır ve Türkiye gibi bölgenin önemli ülkeleriyle olan ilişkilerini pas geçmektedir. Kısacası, Çin'in Ortadoğu politikalarını KYG açısından ele alması dolayısıyla alanda üretilen bilgiye önemli bir katkı yapma potansiyeline sahip olan çalışma, yeteri kadar iyi organize edilememesi ve eksik bıraktığı alanlar nedeniyle istenilen katkıyı sunamamaktadır.

Emre DEMİR*

TED Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü

* Dr. Öğretim Üyesi, TED Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, emre.demir@tedu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9580-863X>.

Kaynakça

- Bhattacharya, A. (2016). Conceptualizing the Silk Road Initiative in China's Periphery Diplomacy. *East Asia*, 33(4), 309-328.
- Jones, L. ve Zeng, J. (2019) Understanding China's 'Belt and Road Initiative': Beyond 'Grand Strategy' to a State Transformation Analysis. *Third World Quarterly*, 40(8), 1415-1439.
- Leverett, F. ve Wu, B. (2017). The New Silk Road and China's Evolving Grand Strategy. *The China Journal*, 77, 110-132.
- Summers, T. (2016). China's 'New Silk Roads': Sub-national Regions and Networks of Global Political Economy. *Third World Quarterly*, 37(9), 1628-1643.
- Wang, Y. (2016). Offensive for Defensive: The Belt and Road Initiative and China's New Grand Strategy. *The Pacific Review*, 29(3), 455-463.
- World Bank, "World Development Indicators"
<http://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=CHN>
(Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020).

Kitap İncelemesi

FATMA TAŞDEMİR - TERÖRİZM VE ÜLKE DIŞI KUVVET KULLANMA HUKUKU

Nobel Yayıncılık, 334 sayfa, 2020, ISBN: 978-625-402-327-9Eser, 2005 tarihinde Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Doktora Programı dahilinde “*Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi*” adlı doktora tezinden mühlhem yeni gelişmeler ve tartışmalar eşliğinde revize edilerek çağdaş uluslararası hukukun kapsamlı ve titizlikle araştırılmış bir versiyonudur. Zengin ve ayrıntılı içerikle donatılmış olan bu eser, dil ve üslup açısından okuyucuya büyük bir kolaylık sunmaktadır. Ulusal ve uluslararası literatürde yer alan birincil/temel kaynakların kullanılmasının yanı sıra literatürde var olan tartışmaların sistematik bir şekilde tasnif edilmesi, eseri akademik olarak besleyici bir hale getirmekte ve yoğun olan bu eserin anlaşılabilirliğini artırmaktadır.

Terörizm tehdidi hükümetler/devletler ve dünya genelindeki vatandaşlar için en önemli güvenlik meselesidir. Terör tehdidini bertaraf etmek için terörizmin doğası ve terörle mücadelenin bileşenleri üzerine yazılan çalışmalardan biri olarak ortaya çıkan bu eserin temel problematiği terörizmle mücadelede ülke dışı kuvvet kullanmanın meşruiyeti üzerinedir. Nitekim modern uluslararası hukuk gerçekçi ve pragmatik olarak terörizmle mücadelenin zorluklarına iki tür yanıt sunmaktadır: *Jus in bello* ve *jus ad bellum*. *Jus in bello*, *jus ad bellum* nihai hedefine ulaşamadığında yani silahlı çatışma başladığında geçerlidir. Başka bir ifadeyle *jus in bello*, savaşı mümkün olduğunca insancılaştırma gayreti olarak ortaya çıkmaktadır. *Jus ad bellum* ise savaşa başvurma hakkını ele almaktadır. Araştırma konusu *jus ad bellum* üzerine temellendirilen bu eser, barış döneminde kuvvet kullanma opsiyonu olarak devletlerin ekseriyeti tarafından yeğlenmektedir. *Jus ad bellum*, II. Dünya Savaşı'ndan sonra devrim niteliğinde bir değişikliğe uğramıştır. 1648 Westphalia Barışı ile zuhur eden klasik uluslararası hukuk kuralları devletlerin egemen birer aktör olmaları nedeniyle savaşa başvurma hakkını tasarrufları altına almıştır. Bu nedenle kuvvete başvurma hakkı –*jus ad bellum*- bütün devletlere tanınan münhasır bir alanı oluşturmaktadır. Tarihsel referanslar göz önüne alındığında teologlar ve felsefeciler tarafından geliştirilen doktrinleri takiben haklı-haksız savaşlar arasında bir ayırım yapılmaktaydı ve yalnızca ilki meşru bir dayanak noktası olarak kabul edilmekteydi. Ancak BM Sözleşmesi ile tarihte ilk kez –genel bir kural olarak-

kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma yasaklanmıştır, ancak kendini savunma amacıyla yapılan eylemler bu kuralın istisnası olarak kabul edilmiştir. Bu insicamda incelenen bu eserde, son dönemlerde zuhur eden devlet uygulamaları, içtihat ve doktrinindeki gelişmeler öncülüğünde terörizmle mücadelede Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nde yer alan kuvvet kullanma yasağı, meşru müdafaa hakkı ve uluslararası teamül hukukundaki meşru müdafaa hakkının kapsam ve sınırlarının yer aldığı normatif düzen kategorik incelemeye tabi tutulmuştur.

Terörizmin felsefesi, grup ve toplum arasında bir arada yaşama olasılığını dikkate almaz, daha ziyade toplumu yok etmeyi amaçlar. 11 Eylül saldırıları, şüphesiz uluslararası hukukta dramatik bir şekilde yeni bir dönemi başlatıp başlatmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu çalışma çoğu bakımdan kuvvet kullanma hukukunun uluslararası terörizme karşı yeterli olduğunu kanıtlamıştır. Yeterli olmadığı yerde ortaya çıkan normatif beklentiler, değişen küresel gerçeklikler karşısında mevcut hukuk sisteminin mantıksal ve sürekli evriminden ziyade yeni bir dönemi temsil ettiğine işaret etmektedir.

Terörizm, bugünlerde siyasal kelime dağarcığında en önemli kelimelerinden biridir. Dünya genelinde insanlar her gün terör eylemlerine maruz kalmaktadır. Bu özel şiddet içeren siyasi suç ve yasadışı çatışma biçimini kontrol altına almak için dünya çapında yüz milyonlarca dolar harcanmaktadır. Öte yandan 2014 yılında meydana gelen 13,463 terör saldırısında 32,700 kişi ölmüş, 34,700 kişi yaralanmış ve 9,400'den fazla kişi teröristlerce kaçırılmış ve rehin alınmıştır. Ortaya çıkan bu dramatik tablo esasında teröristlerin stratejik hedefleri, hedeflenen hükümetin faaliyetlerini, vatandaşlarını savunmaktan aciz görünecek kadar kesintiye uğratmayı ve böylelikle bir toplumun demokratik doğasını ve kişisel özgürlüklerini aşındırabilecek sert zorlayıcı önlemlerin alınmasına olanak tanıyarak aşırı/radikal bir reaksiyon vermeye teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Tehdidin ve belirsizliğin arttığı bir ortamda terör ile mücadelede devletlerin kullandıkları yöntem ve araçlar ve devletler tarafından verilen reaksiyonların meşruiyeti önem kazanmaktadır.

Eseri beş bölüm üzerine inşa eden yazar, birinci bölümde uluslararası hukuk perspektifinden terörizm olgusunu ele almaktadır. Yazar, güncel kaynaklarla mevcut literatürdeki tartışmaları göz ardı etmeden terörizmin yeni bir olgu olmadığını iddia etmiş ve bunu tarihsel referanslarla desteklenmiştir. Öte yandan terörizmin ortak bir tanımının olmadığını, yakın bir gelecekte ise uluslararası toplum tarafından terörizmin kabul edilen jenerik bir tanımının yapılamayacağını da belirten yazar, kavramın karakteristik özelliklerini vurgulamayı ihmal etmemiştir. Ayrıca yazar, Fransız İhtilalinin modern

terörizmin nüvesini oluşturduğunu ve geçmişten günümüze politik bir araç haline geldiğini iddia etmektedir. Yazar, Tıpkı terörizmin tanımında olduğu gibi terörizme ilişkin ortak bir taksonomiden de bahsedilemeyeceği tezi üzerinden hareket etmiş ve bunun nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Terörizm kavramının geliştirilmiş ortak bir tipolojisi yoktur. Bu nedenle farklı kurumlar ve yazarlar, terörizmi faaliyette bulunduğu ve etkilediği coğrafi alan, eylemlerin doğurduğu sonuç, açığa vurulmuş somut amaç, yabancı bir unsur içerip içermeme gibi unsurlardan yola çıkılarak çeşitli şekillerde sınıflandırmaktadır.”*

İkinci bölümde uluslararası terörizmle mücadelede uluslararası hukukun öngördüğü yaklaşımlar üzerine yoğunlaşan yazar, terörizmle mücadelede çeşitli yöntem ve tekniklerin olduğunu yadsımaz. Bu yöntem ve tekniklerin çeşitliliğine işaret eden yazar, terörizmle mücadeleyi iki temel analiz düzeyi üzerinden ele almıştır. Bunlardan ilki hukuk uygulama yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre terörizm yalnızca kriminolojik bir vakadır, uluslararası terörizm sıradan bir güvenlik sorunudur. Bu yaklaşımın odak noktası ise terör faaliyetlerine katılanların mutlak suretle yargılanması hususundadır. Devletlerarası işbirliğini elzem gören bu yaklaşım, uluslararası sözleşmelerle, uluslararası örgütlerin ve uluslararası mahkemelerin kararları ile desteklenmiştir. İkincisi ise uluslararası silahlı çatışmalar hukuku yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre; sivil-muharip, askerî ve askerî olmayan nesnelerin ayırt edilmesi, gereksiz acı ve ısraba neden olmama, askerî gereklilik, önlem alma gibi temel ilke ve kriterlere uyum sağlama büyük önem arz etmektedir. Yazar, terörizmle mücadelede hukuk uygulama yaklaşımı ile silahlı çatışmalar hukuku yaklaşımının mantık, hedef ve yapı açısından ayrıştığını, terörizmin önlenmesi konusundaki sözleşmelerin silahlı çatışma sırasında uygulanıp uygulanmayacağı ve muafiyet maddelerinin nasıl yorumlanacağı konusundaki belirsizlikler ve hukuksal boşluklar açısından her iki yaklaşım açısından çatışma çıktığını belirtmektedir. Yazar, bu müphemliği farklı görüşler içerisinde karşılaştırırken, küresel bir aktör olarak ortaya çıkan DEAŞ ve benzeri terör örgütlerinin ortaya çıkardığı hibrit tehditlere karşı hibrit yaklaşımların kabul edilmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Üçüncü bölümde yazar, mevcut kuvvet kullanma hukukunun terörizm, devlet dışı silahlı aktörler ve kitle imha silahlarının ortaya çıkardığı yeni tehditlerle baş etme konusunda yeterli olup olmadığı sorusu üzerinden kategorik bir inceleme yaparken, günümüzde meydana gelen gelişmelerin normatif düzeni erozyona uğrattığını başka bir ifadeyle kuvvet kullanma hukukuna ilişkin ciddi bir tehdit yönelttiğini ifade etmektedir. Bu iddia öncelikle kuvvet kullanma yasağının tarihsel referanslar ve devlet

uygulamalarıyla desteklenmiştir. Yazar, BM Sözleşmesi madde 2(4) ile kuvvet kullanma yasağının normatif bir statü kazandığı, bu kuralın teamül kuralı ve *jus cogens* mahiyette olduğu inancıyla konuyu derinlemesine analiz ederken, BM Sözleşmesi'nden kaynaklı kuvvet kullanma sistemine ilişkin meydana gelen sorunları güncel tartışmalar eşliğinde okuyucuya sunmuştur. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında kuvvet kullanma yasağına atfedilen önem çerçevesinde, terörizme karşı mücadelede devlet uygulamalarının meşruluğunu değerlendirmede uluslararası hukukun geleneksel kategorilerinin yeterliliğinin sorgulandığı varsayımı üzerinden hareket eden yazar, terörizmle mücadelede uygulanacak tedbirlerin madde 2(4)'de öngörülen yasağın mahiyetini esnekleştirdiği ve ilgili sözleşme bünyesinde öngörülme-yen istisnaların doktrinel düzeyde ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Dördüncü bölümde, BM Sözleşmesi'nin en tartışmalı hükümlerinden biri olarak ortaya çıkan madde 51'de vücut bulan meşru müdafaa hakkı ele alınmıştır. Bu hakkın kullanılabilme koşullarını silahlı bir saldırının varlığına, doğal ve kolektif hak ve geçici bir niteliği haiz olduğuna ve teamül hukukundan kaynaklı gereklilik, aciliyet ve orantılılık kriterlerine dayandıran yazar, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra terörizmle mücadele kapsamında meşru müdafaa hakkının geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm tarihsel referanslar aracılığıyla ele almış, literatürde yer alan tartışmalara yer vermiş ve devlet uygulamalarıyla detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Sistematik bir tasnif içerisinde yazar, devlet uygulamalarında ortaya çıkan ikircikli tutumun, terörizme karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanımının meşruiyeti hakkında pragmatik tespitlerin yapılmasına mani olduğu düşüncesini örneklerle desteklemiştir.

Beşinci bölümün ana omurgası iki temel soru üzerine inşa edilmiştir: Birincisi; silahlı terörist saldırılarına maruz kalan devletler ülke dışında kuvvet kullanabilir mi? İkincisi ise fiili bir silahlı saldırı olmadan önleyici meşru müdafaa hakkı gerçekleştirilebilir mi? Yazar bu iki soruyu doktrin, içtihat ve devlet uygulamaları düzeyinde ele alırken meşru müdafaa hakkının yeni gelişmeler ve teknolojiler karşısında dar yorumundan ziyade geniş bir yoruma tabii tutulduğunu ve uygulama alanının ise müphem/paradoksal bir hale geldiğini tespit etmiştir.

Sonuç bölümünde genel değerlendirmelerde bulunarak eserin bütünü hakkında elde ettiği çıkarımları, ileri sürdüğü argümanlarla teyit etmiştir. Yazar, BM'nin günümüzde daha etkin bir rol oynamasını, uluslararası toplumun mutabık kaldığı ortak bir terörizm tanımının yapılmasını elzem görmektedir. Çünkü genel ve kapsamlı bir tanımın yapılmasıyla uluslararası

toplum arasında iş birliği sağlanacak ve çatışmaların/sorunların barışçıl yollarla çözülmesine olanak tanıyacaktır. Öte yandan, küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin meydana getirdiği değişimlerin tehdidin boyutunu, kaynağını ve olağan yöntem ve araçları çeşitlendirmiştir. Yazar, terörizmle mücadelede uluslararası bir mahkemenin kurulması gerektiği inancını yinelemiştir. Ancak devletlerarası rekabette terörizm önemli bir araç olarak kullanılırken, kurulacak olan uluslararası mahkemeye taraf olarak kendilerinin yargılanmalarına olanak tanımaları pek rasyonel bir tutum olarak görünmemektedir. Yazar, günümüzde meydana gelen/gerçekleştirilen ülke dışı kuvvet kullanma eylemlerinin, madde 2(4)'deki kuvvet kullanma yasağını ortadan kaldırmadığını, temel normların istisnalarına başvurma ya da normları daha geniş ve esnek yorumlama girişimlerinin yoğunluk kazandığını da öne sürmektedir.

Eser, bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında sistematik bir şekilde ele alınan her bir bölüm puzzle'ın bir parçasını oluşturmaktadır. Yazar, bölümler arasında geçiş sağlarken, öncelikle normatif düzeni, mevcut tartışmaları ve yakın olduğu/benimsediği yaklaşımı bir değerlendirme ile okuyucuya sunmaktadır. İddia edilen tezler/argümanlar ise kesintiye/şüpheye uğramaksızın desteklenmekte, eserin bütününde bu iddia/argümanlar kendisini hissettirmektedir. Eser, sadece akademik camianın ötesinde birçok kesime hitap etmektedir. Bilhassa terörle mücadelenin yoğun olduğu güvenlik ile ilgili kamu görevi icra edenlere rehberlik etme potansiyeline sahip bir yoğunluktadır. Bütün bunlara ek olarak eser birçok bakımdan fayda sağlamaktadır. Özellikle eserin müellifinin terörizm ve kuvvet kullanma hukuku arasındaki ilişki gibi uluslararası hukukun tartışmalı yönleri hakkında yaygın tartışmaları, uluslararası hukukun çeşitli rejimleri/dalları arasındaki rababaya ilişkin meseleleri yeniden şekillendirme çabasıdır.

Adem ÖZER*

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, adem.ozar@hbv.edu.tr, ademmozerr@gmail.com

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar

Aylin Gamze Ateş

1997 yılında Tokat'ta doğmuştur. 2019 yılında Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuştur. Aynı yıl Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans programına kabul edilmiştir. İsrail Lobisi ve İsrail'in Kamu Diplomasisi alanında yüksek lisans tezini yazma aşamasındadır.

İlgi Alanları: İsrail Lobisi, Yahudi Lobisi, İsrail'in Kamu Diplomasisi.

E-posta: aylingamzeatess@outlook.com

Hatice Çelik

1986 yılında Manisa'da doğmuştur. 2008 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuş, 2010 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Asya Çalışmaları Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2008-2014 yılları arasında ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmıştır. 2013 yılında Güney Kore'deki Academy of Korean Studies kurumunun araştırma bursunu kazanarak, doktora misafir araştırmacı pozisyonu ile Güney Kore'de araştırmalarda bulunmuştur. 2014-2017 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde ÖYP Araştırma Görevlisi olarak çalışmış, 2017 yılında doktorasını ODTÜ Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında tamamlamıştır. 2019 Eylül ayından bu yana Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ), Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü, Asya Çalışmaları Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir.

İlgi Alanları: Asya-Pasifik, Kore Yarımadası Siyaseti, ASEAN, Asya Bölgeselleşmesi, Güney Asya.

E-posta: hatice.celik@asbu.edu.tr

Muhammet Musa Budak

1983 yılında Adana'da doğan Budak, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinden 2005 yılında mezun olmuştur. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında "İki Körfez Savaşı Çerçevesinde Suriye-ABD İlişkileri" başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesi almıştır. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında "Mısır Devrimlerinin Karşılaştırılması 1952 ve 2011" başlıklı

tezi ile 2018 yılında doktora eğitimini tamamlamıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nda 2008-2010 yıllarında görev yapan Budak, 2011 yılından itibaren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) bünyesine Türkiye Bursları, Ortadoğu Çalışmaları ve Türkiye Mezunları alanlarında görev yapmıştır. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

İlgi Alanları: Ortadoğu Çalışmaları, Kamu Diplomasisi, Türk Dış Politikası.

E-posta: mmbudak@hotmail.com

Yusuf Çınar

1986 yılında Karamanın Ermenek ilçesinde doğmuş, ilk ve orta öğrenimini Ermenek'te tamamlamıştır. Lisans öğrenimini 2005-2009 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yapmıştır. 2010 yılında Bitlis Eren Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başlamıştır. Yüksek lisans ve doktora eğitimini Selçuk Üniversitesinde tamamlamıştır. Yazarın Tamil Sorunu adlı bir kitabı 2014 yılında yayımlanmıştır. 2014 yılında yayımlanan "Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları" adlı kitabın editörlüğünü yapmıştır. Yazar'ın "From Conflict to Peace. Rehabilitation Process in the Phase of Transforming Conflict - The Case of Northern Ireland" adlı eseri 2018 yılında Hamburg'da yayımlanmıştır. Ulusal ve Uluslararası hakemli dergilerde, gazetelerde yayımlanmış makaleleri ve röportajları bulunmaktadır. Çınar, Bitlis Eren Üniversitesinde Doçent olarak görevine devam etmektedir.

İlgi Alanları: Çatışma Yönetimi, Dış Politika Analizi, Bölgesel Çalışmalar.

E-Posta: ycinar@beu.edu.tr

Serdar Çukur

1989 yılında Rize'nin Fındıklı ilçesinde doğmuştur. 2009-2014 yılları arasında Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimi almıştır. 2015-2019 yılları arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Eylül 2019'da Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde doktora eğitimine başlamıştır. Halen doktora eğitimine devam eden yazarın çeşitli platformlarda yayınlanmış yazılarının yanı sıra bireysel ve ortak olarak yer aldığı çeşitli çalışmaları bulunmaktadır.

Ayrıca Uluslararası Politika Akademisi'nde köşe yazarı olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Uluslararası İlişkiler Kuramları, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik, İnsani Müdahale ve Ortadoğu Politikası.

E-Posta: serdarcukur5@gmail.com

Emre Demir

1985 yılında İzmir'de doğdu. Lisans eğitimini 2007 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümünde tamamladıktan sonra 2010 yılında Ankara Üniversitesi'nde "Uluslararası İlişkiler" ve 2014 yılında Warwick Üniversitesi'nde "Uluslararası Siyaset ve Doğu Asya" adlı yüksek lisans derecelerini aldı. 2019 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktora çalışmalarını tamamladı. Aralık 2009 ile Şubat 2012 döneminde Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Yönetişim Çalışmaları Bölümünde araştırmacı olarak çalıştı. Şubat 2012-Aralık 2019 tarihlerinde TED Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapan Demir, 1 Eylül 2017-15 Temmuz 2018 arasında ODTÜ'de sürdürmekte olduğu doktora çalışmaları için araştırma yapmak üzere TÜBİTAK Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında Çin Halk Cumhuriyeti Pekin Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. Aralık 2019'dan itibaren TED Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Hegemonya Kuramları, Bilgi Üretiminin Ekonomi Politikası, Çinli Entelektüeller ve Entelektüel Bilgi Üretimi, Avrupa Merkezilik, Çin Siyaseti ve Dış Politikası.

E-posta: emre.demir@tedu.edu.tr

Muharrem Ekşi

Doç. Dr. Muharrem Ekşi, Kırklareli Üniversitesi Kamu Diplomasisi Merkez Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanlığı yürütmektedir. 2011 yılında George Washington Üniversitesi Kamu Diplomasisi ve Küresel İletişim Enstitüsünde Misafir Öğretim Üyesi olarak çalışmalarda bulunmuştur. 2013 yılında Hindistan'da Jawaharlal Nehru Üniversitesinde misafir okutman olarak dersler vermiş, Ankara'da Global Strateji Enstitüsü (ORSAM), ASAM ve SETA'da araştırmacı olarak çalışmıştır. Daha sonra TBMM'de Dış İlişkiler uzmanı olarak ve 2013-2014 yılları arasında Yunus Emre Enstitüsünde kültür diplomasisi uzmanı olarak çalışmıştır. Kırklareli Üniversitesinde 2015 yılında Kamu Diplomasisi Uygulama ve Araştırma

Merkezini kurmuştur. Çok sayıda yayınlanmış makalesi bulunan Ekşi'nin ayrıca iki kitabı bulunmaktadır: "The Rise and Fall of Soft Power in the Turkish Foreign Policy during AK Party Era, Lap Lambert Academic Publishing, Germany, 2016"; "Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara, Temmuz 2014 (1. Baskı), Ocak 2018 (2. Baskı)".

İlgi Alanları: Türk Dış Politikası, Kamu Diplomasisi, Kültür Diplomasisi, Dijital Diplomasi, Diaspora Diplomasisi, İnsani Diplomasi, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Türk-Amerikan İlişkileri.

E-posta: muharremeksi@klu.edu.tr

Merve Mesçioğlu Fedai

1986 yılında Balıkesir'de doğmuştur. 2008 yılında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümünden mezun olmuş, 2011 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisansını tamamlamıştır. 2011-2012 yılları arasında Erzincan Üniversitesi, Kamu Yönetimi bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2012 yılında Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'ne atanmış ve 35. Madde kapsamında Ankara Üniversitesi'ne görevlendirilmiştir. Halen Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı doktora öğrencisi ve araştırma görevlisidir.

İlgi Alanları: Ortadoğu Tarihi, Ekonomik ve Toplumsal Tarih, Siyasi Tarih.

E-posta: mervemescioglu@gmail.com

Nestor David Medina Herrera

Universidad Militar Nueva Granada'da (Bogotá, Kolombiya) Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi bölümünden mezun olmuş, Uluslararası İlişkiler ve İşletme alanında yüksek lisans yapmıştır. Aynı üniversitede Kamu Politikası, Müzakere, Savunma ve Güvenlik dersleri vermiştir. Kolombiya'daki siyasi aktörlerle halkla ilişkiler konusunda ve hassas topluluklarla çatışma alanlarında ekonomik ve sosyal projelerin uygulanması ve izlenmesi konusunda deneyime sahiptir. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora öğrencisidir.

İlgi Alanları: Uluslararası İlişkiler, Kamu Politikası; Müzakere, Savunma, Ulusal Güvenlik.

E-posta: nestor.david.mh@gmail.com

Ahmet Karagüzel

1991 yılında Muş'ta doğmuştur. 2016 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuş, 2016 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır. 2019 yılında "Uluslararası İlişkilerde Güven ve Güvensizlik: Türk-Amerikan İlişkilerinin Suriye Krizi Sınavı" başlıklı yüksek lisans tezini tamamlamış ve mezun olmuştur. 2019 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Doktora programına başlamıştır.

İlgi Alanları: Uluslararası İlişkiler, Türk Dış Politikası, Türk-Amerikan İlişkileri, Ortadoğu.

E-posta: ahmetkaraguzel7@gmail.com

İskender Karakaya

1984 yılında İzmit'te doğmuştur. Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü (2007) ve yine aynı fakültede Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (2007) Bölümünden mezun olmuştur. Yüksek Lisansını 2010 yılında Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında tamamlamıştır. Doktora derecesini 2017 yılında Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında almıştır. Akademik kariyerine Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde (2009-2010) başlamıştır. Yalova Üniversitesi (2011-2012) ve Ankara Üniversitesi'nde (2012-2018) araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Erasmus Öğrenci Değişim Programı (2008-2009) ve Staj Hareketliliği (2009) kapsamında Prag'da bulunmuştur. Oxford'ta (2015-2016) ve York'ta (2016) doktora tezi ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. 2018 yılından itibaren Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

İlgi Alanları: Terörizm, Ortadoğu Çalışmaları, ABD Dış Politikası ve Savaş Çalışmaları.

E-posta: iskender.karakaya@bozok.edu.tr

Atasay Özdemir

24 Aralık 1978 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Hava Harp Okulu'nda lisans seviyesinde aldığı Endüstri Mühendisliği eğitimini 2000 yılında başarı ile tamamlayarak "Teğmen" rütbesiyle mezun olmuştur. Genelkurmay Başkanlığı ve Hava Kuvvetleri Komutanlığının çeşitli birimlerinde görev

yapan Özdemir, 2003-2005 yılları arasında Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimini, 2008-2013 yılları arasında da SAREN Strateji ve Güvenlik Ana Bilim Dalı “Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri” Bölümünde doktora eğitimini tamamlamıştır. 2017 yılında Milli Savunma Üniversitesi Hava Harp Okulu’na öğretim görevlisi olarak atanmış olup 2019 yılından itibaren burada Dr. Öğr.Üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Ortadoğu Ülkeleri (özellikle İran) Temelinde Bölgesel ve Küresel Güvenlik Çalışmaları, Nükleer Güvenlik ve Nükleer Silahsızlanma, Din Motivasyonlu Terör ve Radikalleşme, Enerji Güvenliği ve Kritik Altyapıların Korunması, Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi.

E-posta: atasayozdemir@gmail.com

Adem Özer

1987 yılında İstanbul’da doğmuştur. 2011 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Bölümünden mezun olmuş, 2016 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2011-2012 yılları arasında özel sektörde görev yapmıştır. 2013 yılında Gazi Üniversitesi’ne araştırma görevlisi olarak atanmıştır. 2016 yılında başladığı Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Doktora programında doktora tezini tamamlama aşamasındadır. 2018’den beri Ankara Hacı Bayram Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

İlgi Alanları: Yapay Zekâ, Otonom Silah Sistemleri, Jus In Bello, Jus Ad Bellum.

E-posta: adem.ozer@hbv.edu.tr , ademmozerr@gmail.com

Yaşar Pınar Özmen

Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik bölümünden mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra Ziraat Bankası Bankacılık Okuluna girmeye hak kazanmış ve burada öğrenimini tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji alanında tamamlamış, doktora derecesini yine aynı üniversitenin Siyaset ve Sosyal Bilimler alanında almıştır. 22 yıl kamu sektöründe hizmet verdikten sonra 2018 yılında Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak göreve başlamıştır. Bu üniversitede siyaset bilimi ve karşılaştırmalı siyaset alanında lisans dersleri, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezinde Latin Amerika siyaseti üzerine lisansüstü dersler vermektedir.

İlgi Alanları: Karşılaştırmalı Siyaset, Siyasal Kurumlar, Siyaset Sosyolojisi, Toplumsal Hareketler, Latin Amerika Siyaseti.

E-posta: pinar.ozmen@yobu.edu.tr

Cem Savaş

1984 yılında İstanbul'da doğmuştur. 2008 yılında Galatasaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuş, 2009 yılında Paris VIII Üniversitesi'ne bağlı Fransız Jeopolitika Enstitüsü'nde (Institut Français de Géopolitique) yüksek lisansını tamamlamıştır. 2009-2011 yılları arasında Kanada'da araştırma yapmış ve 2011 yılında Laval Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2012 yılında Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programına başlamıştır. 2016-2017 döneminde Fransa'da Grenoble Alpes Üniversitesi'nde bir saha çalışması yaptıktan sonra Fransız dış politikası, frankofoni ve kültürel diplomasi üzerine yazdığı tez çalışmasını 2019'da tamamlamıştır. 2014-2019 arasında İstanbul Esenyurt Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2020 yılından itibaren İstanbul Gelişim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmakta ve bunun yanı sıra Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (Fransızca) bölümünde çeşitli dersler vermektedir.

İlgi Alanları: Fransız Dış Politikası, Jeopolitik Yaklaşımlar, Uluslararası İlişkiler Teorileri.

E-posta: cisavas@gelisim.edu.tr

Keisuke Wakizaka

1985 yılında Japonya'nın Miyagi iline bağlı Shiogama belediyesinde doğmuştur. 2008 yılında Tohoku Gakuin Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümünden mezun olmuş, 2012 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2019 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında doktora eğitimini tamamlamıştır. Aynı yıl İstanbul Gelişim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümüne Dr. Öğretim Üyesi olarak atanmıştır ve halen göreve devam etmektedir.

İlgi Alanları: Kafkasya Çalışmaları, Diaspora Çalışmaları, De Facto Devletler Sorunu, Türk-Ermeni İlişkileri, Etnisite ve Milliyetçilik.

E-posta: kwakizaka@gelisim.edu.tr

Contributors to the Current Issue

Aylin Gamze Ateş

She was born in Tokat in 1997. In 2019, she graduated from Kırklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. In the same year, she was accepted to the master's program of Kırklareli University, Department of International Relations. She is in the process of writing her master's thesis in the field of Israel Lobby and Israel's Public Diplomacy.

Research Interests: Israel Lobby, Jewish lobby, Israel's Public Diplomacy.

E-mail: aylingamzeatess@outlook.com

Muhammet Musa Budak

He was born in 1983 in Adana. In 2005, he graduated from Anadolu University, Faculty of Business. In 2010, he completed his master's degree at Ankara University Institute of Social Sciences, Department of International Relations with thesis titled "US and Syrian Relations in Framework of Two Gulf Wars". He completed his Ph.D. in International Relations at Ankara Yıldırım Beyazıt University Social Sciences Institute in 2018 with thesis titled "A Comparison of Egyptian Revolutions: 1952-2011". Between 2008 and 2010, he served in Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA). Since 2011, he has been working at Administration of Turks Abroad and Related Communities (YTB) and his duty covers Turkish Scholarship Program, Middle Eastern Projects and Turkish Alumni Project. He speaks Turkish, English and Arabic.

Research Interests: Middle Eastern Studies, Public Diplomacy, Turkish Foreign Policy.

E-mail: mmbudak@hotmail.com

Hatice Çelik

She was born in 1986 in Manisa. In 2008, she graduated from Middle East Technical University (METU), Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. In 2010, she completed her master's degree at the same university's Graduate School of Social Sciences, Department of Asian Studies. Between 2008 and 2014, she worked as a research assistant at METU Graduate School of Social Sciences. In 2013, she earned a scholarship from South Korea Academy of Korean Studies and did

her Ph.D. research in South Korea. Between 2014 and 2017, she worked as an ÖYP research assistant at Department of International Relations, Kırıkkale University. In 2017, she completed her Ph.D. at the Area Studies Program at METU. Since September 2019, she has been working as an assistant professor at the Asian Studies Program, The Institute for East and African Studies, Ankara Social Sciences University.

Research Interests: Asia-Pacific Region, Korean Peninsula Politics, ASEAN, Asian Regionalism, South Asia.

E-mail: hatice.celik@asbu.edu.tr

Yusuf Çınar

He was born in 1986 in Ermenek district of Karaman. He completed his primary and secondary education in Ermenek. He completed his undergraduate education at Kırıkkale University, Department of International Relations between 2005-2009. In 2010, he started to work as a research assistant at Bitlis Eren University, Department of International Relations, Department of Political History. He completed his Master's and Doctorate degree at Selçuk University. A book written by the author called "Tamil Issue" was published in 2014. He was the editor of the book titled "Basic Concepts of International Relations" published in 2014. Also, he wrote a book called "From Conflict to Peace- Rehabilitation Process in the Phase of Transforming Conflict - The Case of Northern Ireland" and it was published in Hamburg in 2018. He has articles and interviews published in national and international refereed journals and newspapers. Çınar, continues to work as an Associate Professor at Bitlis Eren University.

Research Interests: Conflict Management, Foreign Policy Analysis, Regional Studies.

E- mail: ycinar@beu.edu.tr

Serdar Çukur

He was born in 1989 in Fındıklı district of Rize. Between 2009-2014, he received his undergraduate education at Selcuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. He completed his master's degree in International Relations at Bolu Abant İzzet Baysal University between 2015-2019. In September 2019, he started his doctorate in International Relations at Bursa Uludağ University and still continues his education here. Besides, he has some studies published on various platforms, and there are several works in which he participated individually and jointly. He also works as a columnist at the International Political Academy.

Research Interests: International Relations Theories, Security in International Relations, Humanitarian Intervention, and the Middle East Policy.

E-mail: serdarcukur5@gmail.com

Emre Demir

Emre Demir was born in İzmir in 1985. He graduated from Ankara University with a BS degree in Economics in 2007 and with a MA degree in International Relations in 2010. He received his second MA degree in International Politics and East Asia from the University of Warwick in 2014. In 2019, he obtained his Ph.D. degree on International Relations at the Middle East Technical University. Between December 2009 and February 2012, he worked at Economic Policy Research Foundations of Turkey (TEPAV), Governance Studies Department as a researcher. In February 2012, he joined TED University, Department of Political Science and International Relations as a research assistant. As part of his Ph.D. studies, in the period from September 1, 2017 to July 15, 2018, Emre Demir worked as a visiting researcher at the Peking University, PRC, World History Department. Since December 2019, he is an assistant professor at TED University, Department of Political Science and International Relations.

Research Interests: Theories of Hegemony, Political Economy of Knowledge Production, Chinese Intellectuals and Intellectual Knowledge Production, Eurocentrism, East Asian Politics, Chinese Politics and Chinese Foreign Policy.

E-mail: emre.demir@tedu.edu.tr

Muharrem Ekşi

Associate Professor Muharrem Ekşi is the Director of the Center for Public Diplomacy and Head of the Department of International Relations, Kırklareli University. He was a visiting scholar at the Institute for Public Diplomacy and Global Communication, the Elliott School of International Affairs, the George Washington University, the USA in 2011. He served as a visiting lecturer at Jawaharlal Nehru University, Delhi, India for the academic year of 2012-2013. He worked as a foreign policy expert in The Grand National Assembly of Turkey (TBMM), and in several think-tanks such as the Global Strategy Institute (ORSAM), ASAM, SETA. He also worked as a cultural diplomacy expert in Yunus Emre Institute in Ankara. He established the Center for Public Diplomacy, Kırklareli University in 2015. He has authored numerous articles and also published two books: “The Rise and Fall

of Soft Power in the Turkish Foreign Policy during AK Party Era, Lap Lambert Academic Publishing, Germany, 2016”; “Public Diplomacy and Turkish Foreign Policy during AK Party Era (in Turkish), Siyasal Kitabevi Press, Ankara, July 2014 (First Edition), January 2018 (Second Edition)”.

Research Interests: Turkish Foreign Policy, Public Diplomacy, Cultural Diplomacy, Digital Diplomacy, Diaspora Diplomacy, Humanitarian Diplomacy, Turkey's Middle East Policy, Turkish-American Relations.

E-mail: muharremeksi@klu.edu.tr

Merve Mesçiöğlu Fedai

She was born in 1986 in Balıkesir. She graduated from Uludağ University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration in 2008, and completed her master's degree in International Relations at Çanakkale 18 Mart University Institute of Social Sciences in 2011. Between 2011-2012, she worked as a research assistant at Erzincan University, Department of Public Administration. In 2012, she was appointed to Recep Tayyip Erdogan University within the scope of the Teaching Staff Training Program and was assigned to Ankara University within the scope of Article 35. She is currently a doctoral student and research assistant at Ankara University Institute of Social Sciences, Department of International Relations.

Research Interests: Middle East History, Economic and Social History, Political History.

E-mail: mervemescioglu@gmail.com

Néstor David Medina Herrera

He graduated from Universidad Militar Nueva Granada (Bogotá, Colombia), International Relations and Political Science and got his master's degree in International Relations and Business. He gave classes of Public Policy, Negotiation, Defense, and Security at the same university. He has experience in public relationships with political actors in Colombia, and the implementation and monitoring of economic and social projects in conflict areas with vulnerable communities. He is Ph.D. student in International Relations at Ankara Yıldırım Beyazıt University.

Research Interests: International Relations, Public Policy; Negotiation, Defense, National Security.

E-mail: nestor.david.mh@gmail.com

Ahmet Karagüzel

He was born in 1991 in Muş. In 2016, he graduated from Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. In 2016, he started his master's degree at the same university's Institute of Social Sciences, Department of International Relations. He graduated with his master thesis named “Trust and Mistrust in International Relations: Syria Crisis Test of Turkish-American Relations” in 2019. In the same year he started his Ph.D. program in International Relations at the Bursa Uludağ University Social Sciences Institute.

Research Interests: International Relations, Turkish Foreign Policy, Turkish-American Relations, Middle East.

E-mail: ahmetkaraguzel7@gmail.com

İskender Karakaya

İskender Karakaya was born in 1984, in İzmit. He graduated from Kocaeli University Faculty of Economics and Administrative Science, Department of International Relations (BA) and in same faculty Public Administration and Political Science (BA/double major) in 2007. In 2010, he received his MA degree in International Relations from Ankara University He concluded his Ph.D. in Ankara University Department of International Relations in 2017. He started academic career in Karamanoğlu Mehmetbey University (2009-2010), worked in Yalova University (2011-2012) and Ankara University (2012-2018) as a research assistant. He joined Erasmus Student Exchange Program (2008-2009) and also Internship (2009) in Prague. He was in Oxford (2015-16) and also York (2016) for his Ph.D. thesis research. He works as an assistant professor in at Yozgat Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Relations Department in Yozgat Bozok University since April 2018.

Research Interests: Terrorism, Middle East Studies, American Foreign Policy, War Studies.

E-mail: iskender.karakaya@bozok.edu.tr

Atasay Özdemir

He was born on December 24th, 1978 in İstanbul. He completed his B.A. in Industrial Engineering with success in 2000 and graduated as “2nd Lieutenant” from Turkish Air Force Academy. Serving as a military officer in many branches under Turkish Air Forces and General Staff of the Turkish Armed Forces, he

received his master's degree at Turkish War Colleges Strategic Research Institute (also known as SAREN) International Relations Department in 2005. He continued his academic studies between 2008 and 2013 and received his Ph.D. on "National and International Security Strategies" at SAREN Strategy Department in 2013. He was appointed to the National Defence University Air Force Academy in 2017 and still serves there as assistant professor.

Research Interests: Regional and Global Security Studies Based on Middle Eastern Countries (Particularly Iran), Religiously Motivated Terrorism and Radicalisation, Nuclear Issues and Non-Proliferation, Energy Security and Critical Infrastructure Protection, Political History of the 20th Century.

E-mail: atasayozdemir@gmail.com

Adem Özer

He was born in 1987 in Istanbul. In 2011, he graduated from Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Affairs. In 2016, he completed his master's degree at the Gazi University Institute of Social Sciences, Department of International Relations. Between 2011 and 2012, he served in the private sector. In 2013, he was appointed as a research assistant at Gazi University. He started his Ph.D. program in International Relations at Gazi University Social Sciences Institute in 2016 and is at the stage of completing his thesis. He has been working as a research assistant at Ankara Hacı Bayram University since 2018.

Research Interests: Artificial Intelligence (AI), Autonomous Weapon Systems, Jus In Bello, Jus Ad Bellum.

E-mail: adem.ozzer@hbv.edu.tr , ademmozerr@gmail.com

Yaşar Pınar Özmen

She graduated from Hacettepe University, Faculty of Science, Department of Statistics. After graduation, she was entitled to enter Ziraat Bank Banking School and completed her education here. She completed her master's degree in the field of Sociology at Gazi University Institute of Social Sciences, and she received her Ph.D. in the field of Politics and Social Sciences of the same university. After serving in the public sector for 22 years, she started to work as a lecturer at Yozgat Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration in 2018. She teaches undergraduate courses on political science and comparative politics at this university, and graduate courses on Latin American politics at Ankara University Latin American Studies Research and Application Center.

Research Interests: Comparative Politics, Political Institutions, Political Sociology, Social Movements, Latin American Politics.

E-mail: pinar.ozmen@yobu.edu.tr

Cem Savaş

He was born in Istanbul in 1984. In 2008, he completed his graduate studies in International Relations at the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Galatasaray University. After graduating from Galatasaray University, he completed a master's degree at the French Institute of Geopolitics, at the University of Paris VIII. From 2009 to 2011, he did a research stay in Canada and worked as a research assistant at Laval University during 2011. He began his doctorate in International Relations, at the Institute of Social Sciences, Galatasaray University in 2012. After conducting a field study at the University of Grenoble Alpes in the period 2016-2017, he completed his doctoral research on French foreign policy, francophonie and cultural diplomacy in 2019. He worked as a research assistant in the Department of Political Science and International Relations at Istanbul Esenyurt University from 2014 to 2019. Since 2020, he serves as assistant professor in the Department of Political Science and International Relations at Istanbul Gelişim University and also, he teaches several courses in the Department of Political Science and International Relations (in French) at Yeditepe University.

Research Interests: French Foreign Policy, Geopolitical Approaches, Theories of International Relations.

E-mail: cisavas@gelisim.edu.tr

Keisuke Wakizaka

He was born in 1985 in Shiogama, Miyagi, Japan. In 2008, he graduated from Tohoku Gakuin University University, Faculty of Law, Department of Law. In 2012, he completed his master's degree at Yildiz Technical University's Institute of Social Sciences, Department of Political Science and International Relations. In 2019, he completed his Ph.D. degree at Middle East Technical University's Institute of Social Sciences, Department of Area Studies. In the same year, he was appointed as an assistant professor at İstanbul Gelişim University Department of Political Science and International Relations and is still working there.

Research Interests: Caucasus Studies, Diaspora Studies, the Issue of De Facto States, Turkish-Armenian Relations, Ethnicity and Nationalism.

E-mail: kwakizaka@gelisim.edu.tr

Makale Çağrısı

Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi 2021/1

Doğu Akdeniz Jeopolitiği ve Libya'da Güncel Gelişmeler

Sayı Editörü: Prof. Dr. Kürşad ZORLU

Yayın Kurulumuz dergimizin *Doğu Akdeniz Jeopolitiği ve Libya'da Güncel Gelişmeler* ana temalı 2021/1 Sayısı için temel alanın; Doğu Akdeniz'in jeostratejik önemi, jeopolitik ve jeoekonomik durumu, bölgenin enerji kaynakları ve bu kaynakları paylaşım mücadelesi, enerji jeopolitiğinde değişen dengeler, bölgeye yönelik güvenlik stratejileri, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ve kıyıdaş olmayan ülkelerin/uluslararası ve bölgesel kuruluşların politikaları ve stratejileri; Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları, bu alanların hukuki statüsü ve sınırlandırılması, deniz alanlarını belirleme stratejileri, Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge sorunları, Libya Krizi ve Krizin Doğu Akdeniz Jeopolitiğine etkisi, Türkiye'yi bekleyen fırsat ve tehditler gibi alt konularına yoğunlaşan bilimsel literatüre katkı sağlayacak çalışmalar beklenmektedir. Değerlendirmeye alınacak yazıların Dergipark aracılığıyla en geç 20 Ocak 2021 tarihine kadar teslim edilmesi gerekmektedir. Başvuru sahipleri yayın kararı ile ilgili en geç 2021 Şubat ayı içinde bilgilendirilecektir. Dergimizin ana tema dışında da siyaset bilimi, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkilerin temel alanlarındaki yayınları *diğer konular* başlığı altında değerlendirmeye alınacaktır. Makalelerinizi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsbder> bağlantısından gönderebilirsiniz.

Call for Next Issue

Turkish Journal of Political Science 2021/1

Eastern Mediterranean Geopolitics and the Developments in Libya

Issue Editor: Prof. Dr. Kürşad ZORLU

Our Editorial Board decided "Eastern Mediterranean Geopolitics and the Developments in Libya" to be the major topic and the focal point of 2021/1 issue of our Journal. The areas of basic interest to be covered in the articles, expected to make valuable contributions to the already existing academic studies, have been determined to be: The Geostrategic, Geopolitical, and Geoeconomic Importance of the Eastern Mediterranean; Energy Resources in the Region and the Contention for their Share; Changing Balances in the Energy Geopolitics; Security Strategies Pertaining the Region / Regional Security Strategies; The Politics and Strategies of the Eastern Mediterranean Littoral and non-Littoral States, and that of the International and Regional Organizations; Legal Status and the Limitation of the Eastern Mediterranean Maritime Zones; Strategies for Determining Maritime Zones; Problems Pertaining to Exclusive Economic Zones in the Eastern Mediterranean; Libyan Crisis and its Impact on the Eastern Mediterranean Geopolitics; as well as on the pending opportunities and threats awaiting Turkey. The studies concentrating on the mentioned topics are expected to be handed in by 20 January 2021 via *Dergipark* at the latest. Contributors shall be informed in February 2021 on the acceptance for the publication of their articles. Articles to be submitted outside the scope of our Journal's determined major topic – political science, public administration, as well as the basic issues pertaining to international relations – shall be considered for publication under the heading of "Other Issues". Please send your articles via: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsbder>

ISSN: 2587-2346 E-ISSN:2667-775X
siyasetdergisi@yobu.edu.tr